

ANU LAANEMETS

Passiv i moderne dansk, norsk og svensk

Et korpusbaseret studie af tale- og skriftsprog

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE SCANDINAVICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

2

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE SCANDINAVICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

2

ANU LAANEMETS

Passiv i moderne dansk, norsk og svensk

Et korpusbaseret studie af tale- og skriftsprog

UNIVERSITY OF TARTU
PRESS

Department of Germanic, Romance and Slavonic Languages and Literatures,
Faculty of Philosophy, University of Tartu, Estonia

The Council of the Department of Germanic, Romance and Slavonic Languages
and Literatures has on October 1, 2012 accepted this dissertation to be defended
for the degree of Doctor of Philosophy (in Scandinavian Studies).

Supervisor: Professor Elisabet Engdahl, University of Gothenburg,
Sweden

Co-supervisor: Professor Frans Gregersen, University of Copenhagen,
Denmark

Reviewers: Professor Marketta Sundman, University of Turku, Finland
PhD Tanya Karoli Christensen, University of Copenhagen,
Denmark

The thesis will be defended at the University of Tartu, on November 19, 2012,
at 14.00 in the Senate room in the University Main Building, Ülikooli 18.

ISSN 1736–2865
ISBN 978–9949–32–153–7 (print)
ISBN 978–9949–32–154–4 (pdf)

Copyright: Anu Laanemets, 2012

University of Tartu Press
www.tyk.ee
Order No. 541

*”Vigtigere end at overholde reglerne, er at kende sproget.
Vide, hvordan det tales – og er blevet talt.
Vide, hvordan det skrives – og er blevet skrevet.”*
(Jens Kistrup)

FORORD

Den 21. august klokken tolv. Rådhusklokkerne i Tartu spiller den nydelige Tartu march. Melodien strømmer ind gennem det åbne vindue på mit kontor, mens jeg trykker på museknappen for at sende mit færdige afhandlingsmanus afsted. Øjeblikket er passende højtideligt.

Nu da den lange proces er ved at være slut og målstregen er indenfor synsvidde, vil jeg gerne benytte lejligheden til at takke de mange personer, der har støttet mig i løbet af processen.

Frem for alt vil jeg takke min vejleder Elisabet Engdahl. Jeg har nydt godt af hendes faglige viden og uendelige kompetence indenfor grammatik. Det er dog ikke alene hendes faglige viden, men også hendes kompetence som vejleder, jeg vil takke hende for; hendes forståelse for alle mine bortforklaringer for den træge fremgang, hendes opmuntring og entusiasme når det var aller tungest, men også hendes glæde over fremskridtene. Til kommende doktorander og studerende vil jeg give et godt råd – et interessant eksempel gør hende altid glad. Tak for at du var med mig hele vejen!

Det er dog ikke kun professor Engdahl jeg vil takke. Jeg vil også takke Elisabet, og hendes familie, for deres enorme gæstfrihed under mine mange ‘vistelser’ i Göteborg. I løbet af årene har hendes hjem altid været åbent for mig – både for arbejde, afslapning og nattely.

Jeg vil også takke Frans Gregersen, som meget velvilligt og uden tøven var parat til at træde til som min danske vejleder. Under mine sporadiske besøg i København har han hver gang fundet tid til mig i sin altid travle kalender. Samtalerne med Frans er en gavebod. Jeg bliver altid imponeret over den ubesværede og elegante måde hvorpå han kan forklare selv de værste gordiske knuder indenfor lingvistikken. Den kunnen og viden har jeg fået del af på diverse doktorandkurser, som jeg, under mine doktorstudier, fik mulighed for at deltage i på Københavns universitet. I den sammenhæng vil jeg også gerne rette en tak til folk på Forskerskole Øst, der altid har været imødekommende og villige til at lade mig tage del i kurserne. Michael Lerche Nielsen, hvis store gæstfrihed jeg har kunnet nyde, skal have en særlig stor tak i denne forbindelse.

Der er flere personer og institutioner der har bidraget til fuldførelsen af projektet. Hermed vil jeg gerne takke Svenska Institutet, som støttede mit forskningsophold ved Göteborgs universitet, og folket ved Institutionen för svenska språket, som tog mig godt imod. Jeg er især taknemlig for instituttets doktorander, som betragtede mig som en del af deres doktorandgruppe – tak alle sammen, det var dejligt at føle sig som en del af ‘gänget’.

I den sammenhæng vil jeg også takke Leif Grönqvist, som af ren og skær venlighed fiksende lange lister over tokens og verber i de forskellige aktivitetstyper i GSLC korpus – nødvendige data, som for mig havde været umulige selv at skaffe frem.

Jeg er også taknemlig for det danske statsstipendium (Danish Government Scholarship), som gjorde mit forskningsophold ved Institut for Internationale Sprogstudier og Vidensteknologi ved Copenhagen Business School muligt. I

den forbindelse vil jeg især takke Peter Juel Henriksen, som lagde mit ophold til rette, inviterede mig med på korpus-workshop i Island, samt forsøgte at lære mig regulære udtryk. Om det sidste blev en succes, tages ikke op i rammene af denne afhandling.

Jeg sætter også stor pris på kommentarerne, som jeg har fået undervejs i forbindelse med konferencer og seminarer, hvor jeg har præsenteret dele eller tidligere versioner af afhandlingen. I den sammenhæng vil jeg gerne sende en stor tak til Tanya Karoli Christensen for hendes værdifulde kommentarer ved slutseminariet i Göteborg i marts, til Roger Källström for hans pertentlige gennemlæsning af mit manus, samt alle andre der deltog ved seminaret. Sidst men ikke mindst vil jeg takke Rune Holmgaard Andersen, der har kæmpet med og korrekturlæst det sidste manus, samt Inga Laidna for hendes estiske redigeringer.

Selv om jeg har været heldig med at kunne drage nytte af den skandinaviske knowhow, havde jeg ikke kunnet gøre mig færdig uden den støtte og hjælp, jeg har fået fra mit hjemmestitut. Her går mine tanker først til Skandinavistikas professor gennem mange år, Stig Örjan Ohlsson, som var med til at skubbe mig i gang, men som desværre ikke får se det færdige resultat.

Jeg vil også takke professor Jean-François Battail, som virkede på Skandinavistika i de første år af mine doktorstudier. Tak for de inspirerende år. Dit sædvanlige råd – “Var lite egoistisk!” – vil jeg huske på i fremtiden.

En stor tak går også til Kristel Zilmer, som jeg gennem de mange år på Skandinavistika har nået at være både elev hos, og doktorand og kollega med. Tak for dine gode råd og entusiasme gennem de mange år.

Doktorstudier er selvfølgelig ikke kun ensomhed eller lange møder med vejledere. Det er også samtaler og samvær med meddoktorander. Jeg vil altid mindes Toomas Lapp, som i flere år udgjorde den anden halvdel af doktoranderne ved Skandinavistika. Tak for opmuntringen og en sund prikken til. Det føles urimeligt, at du ikke skulle få din doktorgrad. Også min unge kollega og meddoktorand Mart Kuldkepp vil jeg takke for at have været der med en positiv og pragmatisk indstilling til hverdagen.

Und Milvi, du weißt, ohne dich und deine Zuckerbrot-und-Peitsche Methode hätte ich es nie geschafft!

Kære venner og familie – I skal slippe for at blive inddraget i det akademiske liv. Jeg vil kun sige tusind tak for jeres forstående tilstede- og fravær, alt efter mine behov.

Anu Laanemets

INDHOLDSFORTEGNELSE

Figurer og tabeller	11
1 Indledning	13
1.1 Afgræsning af emnet og afhandlingens formål	13
1.2 Forskningsspørgsmål	16
1.3 Opbygning	17
2 Tidligere forskning	18
3 Passiv	21
3.1 Definition af passiv	21
3.2 Form og struktur	24
3.2.1 Morfologisk passiv	25
3.2.1.1 Tempusparadigme	26
3.2.1.2 De manglende tempusformer	29
3.2.2 Perifrastisk passiv	33
3.2.2.1 Tempusparadigme	36
3.3 Afgrænsningsproblematik og grænsetilfælde	36
3.3.1 Passiv eller prædikativkonstruktion	36
3.3.2 S-verber med ikke-passiv betydning	39
3.4 Anvendelse og betydning af morfologisk og perifrastisk passiv	47
3.5 Sammenfatning	61
4 Metode og materiale	62
4.1 Metode	62
4.1.1 Korpusbaseret tilgang	62
4.1.2 Kontrastiv tilgang (i korpusbaserede undersøgelser)	64
4.1.3 Kvantitative og kvalitative analyser	67
4.2 Materiale	67
4.2.1 Genrebeskrivelse	70
4.2.2 Skriftsprogskorpusser	72
4.2.3 Talesprogskorpusser	74
4.2.4 Sammenfattende diskussion af korpusudvalget	78
4.3 Søgninger i korpusser og tagging af passivkonstruktioner	80
5 Kvantitative analyser	85
5.1 Overordnede frekvenser	88
5.2 Distribution af morfologisk og perifrastisk passiv	92
5.3 Tempusformer	96
5.4 Sammenfatning	99
6 Anvendelse af s-passiv og blive-passiv – generel vs. enkelt handling	101
7 Subjekt og Agentadverbial	112
7.1 Subjekt	112
7.1.1 Animate og inanimate subjekter	113
7.1.2 Passivkonstruktioner med formelt subjekt (Upersonlig passiv)	118
7.1.3 Passivkonstruktioner med foreløbigt subjekt	121

7.2	Agentadverbial	124
7.2.1	Agentadverbialets semantiske egenskaber	128
7.2.2	Obligatoriske agentadverbialer	135
7.2.3	Andre agent-lignende adverbialer ved passiv	137
8	Passiv som komplement til modalverber	141
8.1	Modalverber med passiv komplement	141
8.2	Skulle med passiv komplement	145
8.2.1	Analyse af danske eksempler med <i>skulle</i> + passiv	146
8.2.2	Analyse af norske eksempler med <i>skulle</i> + passiv	151
8.2.3	Analyse af svenske eksempler med <i>skulle</i> + passiv	153
8.3	Kunne med passiv komplement	156
8.3.1	Analyse af danske eksempler med <i>kunne</i> + passiv	156
8.3.2	Analyse af norske eksempler med <i>kunne</i> + passiv	160
8.3.3	Analyse af svenske eksempler med <i>kunne</i> + passiv	162
8.4	<i>Måtte</i> med passiv komplement	164
8.4.1	Analyse af danske eksempler med <i>måtte</i> + passiv	164
8.4.2	Analyse af norske eksempler med <i>måtte</i> + passiv	167
8.4.3	Analyse af svenske eksempler med <i>måste</i> + passiv	168
8.5	<i>Ville</i> med passiv komplement	170
8.5.1	Analyse af danske eksempler med <i>ville</i> + passiv	171
8.5.2	Analyse af norske eksempler med <i>ville</i> + passiv	174
8.5.3	Analyse af svenske eksempler med <i>ville</i> + passiv	175
8.6	Sammenfattende diskussion	177
9	Passiv i forskellige syntaktiske konstruktioner	179
9.1	Upersonlig passiv	179
9.2	Konstruktioner med foreløbigt subjekt	182
9.3	Reportativ passiv	185
9.4	Kompleks passiv	188
9.5	Sammenfatning	190
10	Leksikal-semantiske forhold	191
10.1	Sammenligning af verber kalde og gøre i s-passiv og blive-passiv ..	194
10.2	Nogle frekvente udtryksmåder	202
10.3	På grænsen mellem passiv og ikke-passiv	203
10.3.1	Den modale gruppe	204
10.3.2	Psykologiske reaktioner	214
10.4	Sammenfatning	221
11	Konklusion	222
11.1	Nogle forslag til fremtidig forskning	230
	Eestikeelne resümee	232
	Litteraturliste	241
	Bilag 1 Taggingsnøgle	249
	Curriculum vitae	250

FIGURER OG TABELLER

Figur 4.1	Sprog og medium	68
Figur 4.2	De fire generer	69
Figur 5.1	Overordnede frekvenser af passiv på tværs af generer (passiv per finit verbum, %)	90
Figur 5.2	(a–c) Fordeling mellem morfologisk og perifrastisk passiv i de fire generer i hhv. dansk, norsk og svensk	94
Tabel 3.1	Tempusbøjning af morfologisk passiv i dansk, norsk og svensk ..	29
Tabel 3.2	Tempusbøjning af perifrastisk passiv i dansk, norsk og svensk ..	36
Tabel 4.1	Karakteristik af undersøgelsens fire generer	71
Tabel 4.2	Oversigt over skriftsprogs-korpusser	74
Tabel 4.3	Oversigt over talesprogs-korpusser	77
Tabel 5.1	Passiv. Overordnede frekvenser i skriftsprog (<i>per finit verbal</i>) ..	88
Tabel 5.2	Passiv. Overordnede frekvenser i talesprog (<i>per finit verbal</i>)	88
Tabel 5.3	Fordeling mellem morfologisk og perifrastisk passiv i skriftsprog	92
Tabel 5.4	Distribution af morfologisk og perifrastisk passiv i talesprog	92
Tabel 5.5	Tempusfordelingen i skriftsprog (avis)	97
Tabel 5.6	Tempusfordelingen i talesprog (samtale)	97
Tabel 7.1	Inanimate og animate subjekter, samlet oversigt	114
Tabel 7.2	Inanimate og animate subjekter. Skriftsprog	115
Tabel 7.3	Inanimate og animate subjekter. Talesprog	115
Tabel 7.4	Upersonlig passiv, overordnede forekomster	119
Tabel 7.5	Passivkonstruktioner med formelt subjekt (upersonlig passiv) i forbindelse med s-passiv og blive-passiv	120
Tabel 7.6	Overordnet forekomst af konstruktioner med foreløbigt og egentligt subjekt	122
Tabel 7.7	Konstruktioner med foreløbigt subjekt og ledsætninger/ infinitivfraser som egentligt subjekt	123
Tabel 7.8	Agentadverbialer. Overordnede forekomster	125
Tabel 7.9	Agentadverbialernes distribution mellem s- og blive-passiv i hhv. skrift- og talesprog	126
Tabel 7.10	Animate og inanimate af-fraser, skriftsprogs-korpus	133
Tabel 7.11	Animate og inanimate af-fraser. Talesprogs-korpus	134
Tabel 8.1	Modalverber med passiv komplement	143
Tabel 8.2a	Modalverber med s-passiv og blive-passiv komplement. Skriftsprog	144
Tabel 8.2b	Modalverber med s-passiv og blive-passiv komplement. Talesprog	144
Tabel 8.3	Samtlige modalverber med hhv. s-passiv og blive-passiv i skrift- og talesprog	145
Tabel 8.4	<i>skulle</i> + passiv	146
Tabel 8.5	<i>kunne</i> + passiv	156

Tabel 8.6	<i>måtte</i> + passiv	164
Tabel 8.7	<i>ville</i> + passiv	170
Tabel 9.1	Upersonlig passiv. Overordnede forekomster	180
Tabel 9.2	Overordnet forekomst af konstruktioner med foreløbigt og egentligt subjekt	182
Tabel 9.3	Konstruktioner med foreløbigt subjekt og ledsætninger/infinitivfraser som egentligt subjekt	183
Tabel 10.1	Antal af forskellige verballeksemer i hhv. s-passiv og blive-passiv	191
Tabel 10.2	De 15 mest frekvente verber i s-passiv og blive-passiv i hhv dansk, norsk og svensk	193
Tabel 10.3	Forekomst af verber <i>kalde</i> og <i>gøre</i> i s-passiv og blive-passiv	196

I INDLEDNING

I.1 Afgræsning af emnet og afhandlingens formål

Kategorien diatese angiver den semantiske relation mellem subjekt og verbal, og viser dermed hvilket perspektiv den talende lægger på ytringens aktanter. Følgende sætningspar illustrerer forskellen mellem kategoriens to medlemmer – aktiv (1.1a) og passiv (1.1b):

(1.1)	a.	Hunden jager hende.	b.	Hun jages af hunden.
	a.′	< S V O > ¹	b.′	< S V-s PP >
	a.″	[Ag V Pat]	b.″	[Pat V-s Ag]

En analyse af ovenstående sætninger ud fra den semantiske relation mellem subjekt og verbal viser en ændring i relationsforholdene. I den aktive sætning (1.1a) angiver subjektet (*Hunden*) den aktant, som udfører verbalhandlingen (*jager*). Subjektet har den semantiske rolle Agent. Den anden aktant i sætningen (*hende*), som påvirkes af verbalhandlingen, står på objektspladsen og har rollen Patient. I den passive sætning (1.1b) angiver subjektet (*Hun*) derimod den aktant, som verbalhandlingen retter sig imod, dvs. Patient. Aktanten som udfører handlingen – dvs. Agent – er derimod angivet i en præpositionsfrase (*af hunden*). I sætning (1.1a) beskrives situationen ud fra Agentens perspektiv, hvorimod situationen i sætning (1.1b) beskrives ud fra den aktant som udsættes for handlingen, dvs. fra Patientens perspektiv.

Det er denne ændring i argumentstrukturen, som ofte ligger til grund for undersøgelser af passiv. I nærværende undersøgelse ligger hovedfokus dog et andet sted. Vi vil således fokusere på det forhold, at der i de skandinaviske sprog findes to muligheder til at danne passiv. De to muligheder er præsenteret ved følgende sætningspar (1.2):

(1.2)	a.	Hun jages af hunden.	b.	Hun bliver jaget af hunden.
	a.′	< S V-s PP >	b.′	< S V {Aux + p.part} PP >
	a.″	[Pat V-s Ag]	b.″	[Pat V {Aux + p.part} Ag]

Den semantiske relation mellem subjektet (*Hun*) og verbalet (*bliver jaget*) i sætning (1.2b) svarer til den beskrevet for sætning (1.1b) ovenfor (gentaget i (1.2a)). Subjektet har rollen Patient, hvormed perspektivet i sætningen ligger hos den aktant, som er formålet for handlingen, og ikke hos den, som udfører handlingen.

Formålet med denne afhandling er at opnå en bedre forståelse af forholdet (forskelle og ligheder) mellem de to, tilsyneladende synonyme, passivkonstruktioner, herunder hvilke faktorer der påvirker valget af den ene frem for den anden.

---

¹ S står for subjekt, V for verbal, O for objekt, PP for præpositionsfrase, Aux for hjælpeverb, p.part for perfektum participium, Ag for Agent, Pat for Patient.

Som demonstreret ved eksemplerne i (1.2) findes der to muligheder for at danne passiv i de skandinaviske sprog – henholdsvis en morfologisk (1.2a) og en perifrastisk (1.2b). Den morfologiske kaldes ofte s-passiv, da den dannes ved at tilføje suffikset -s til verbet. Den perifrastiske har, i modsætning til s-passiv, flere realiseringsmuligheder. Formen dannes ved forskellige hjælpeverber, og kaldes, afhængigt af det anvendte verbum henholdsvis blive-/bli-, være-/vara- eller få-passiv. Både den morfologiske og perifrastiske mulighed er produktiv. Man støder på dem i både skrift og tale i forskellige kommunikative situationer, og begge former behandles i lingvistiske fremstillinger af passiv i både danske, norske og svenske grammatikker. Også den gængse regel for dannelse af passiv er ens for begge konstruktioner og lyder, her citeret efter den norske sprogforsker August Western, som følger: “den aktive setnings objekt blir subjekt i passiv, mens den aktive setnings subjekt /.../ blir uttrykt ved et komplement med prep. *av*” (Western 1921: 154).

Med udgangspunkt i disse generelle observationer kan de to muligheder betragtes som grammatiske synonyme. En sådan iagttagelse findes også i en tidlig undersøgelse af svensk passiv af Ebba Björnström, hvor hun gør sig følgende tanker om synonymiteten af de forskellige passivformer:

Den största fördelen med synonymer ligger ju ej däri, att de, såsom termen anger, äro namn för (ungefär) samma sak /.../, utan den ligger däri, att synonymerna sällan eller aldrig helt täcka hvarandra. På samma gång som de förete en väsentlig öfverensstämmelse med afseende på idéinnehållet, visa de oftast större eller mindre betydelseskilnad och kunna på så sätt ge uttryck åt nyanseringar i tanke och stil. (Björnström 1904: 198f)

Synonymer i et sprog bliver dog, som Björnström også pointerer, sjældent regnet som fuldstændige, og der findes som regel mere eller mindre væsentlige stilistiske, semantiske, syntaktiske eller frekventielle forskelle i synonymernes anvendelse.

Forskelle mellem de to passivkonstruktioner – s-passiv og blive-passiv – i de skandinaviske sprog antages i lingvistiske fremstillinger som oftest at være styret af karakteren af den handling, man ønsker at beskrive. Således hævdes det at man som oftest vil vælge s-passiv, når man ønsker at udtrykke generelle handlinger, og blive-passiv, når man ønsker at udtrykke enkelte, konkrete handlinger (f.eks. Mikkelsen 1975/[1911], Hovdhaugen 1977, Thorell 1973). Forskelle mellem de skandinaviske sprog synes ikke store på baggrund af den generelle opfattelse i litteraturen.

På den anden side kan en sådan handlingsfaktor vanskeligt forklare de store distributionsmæssige forskelle af de to passiver, som der findes på tværs af de skandinaviske sprog. Ifølge tidligere frekvensundersøgelser af anvendelsen af passiv i de tre skandinaviske sprog (Laanemets 2004, 2009), forekommer blive-passiv kun marginalt i svensk, mens formen er betydelig mere frekvent i dansk og norsk. Der findes også undersøgelser, som påpeger en del særlige restriktioner i forhold til anvendelsen af blive-passiv i svensk (Engdahl 2000, 2006),

samt undersøgelser, der argumenterer for, at forskellen mellem s-passiv og blive-passiv i dansk er en forskel i modus (Heltoft & Falster Jakobsen 1996).

Trods det nære genetiske og typologiske slægtskab mellem de tre sprog, ser det således ud til, at passiv i dansk, norsk og svensk i et vist omfang har udviklet sig² i forskellige retninger.³ Og udover den i litteraturen hævdede handlingsfaktor, som den vigtigste årsag til forskelle mellem s-passiv og blive-passiv i alle tre sprog, synes der at være flere faktorer på spil.

Formålet med denne afhandling er at bidrage til en bedre forståelse af forskelle og ligheder i anvendelsen af henholdsvis morfologiske s-passiv og perifrastiske blive-passiv i de tre skandinaviske sprog. Hensigten er at undersøge de tre fastlandsskandinaviske sprog – dansk, norsk og svensk – både enkeltvis og komparativt. Som påpeget af andre forskere som arbejder med et komparativt perspektiv, kan en sammenligning af sprogene bidrage til en dybere forståelse af både de enkelte sprog og det indbyrdes forhold mellem dem (Johansson 2007).

Denne afhandling tager således sit udgangspunkt i at der findes flere faktorer, der kan påvirke valget mellem de to passiver. Disse faktorer kan være både grammatiske og ikke-grammatiske (så som genre, stil o. lign). Vi vil således undersøge og forhåbentligvis give en bedre forståelse af de forskellige faktorer, der kan påvirke (og være i samspil ved) valget af enten morfologisk eller perifrastisk passiv.

Et sådant forskningsformål betinger at vi i denne afhandling ikke undersøger anvendelse af passiv i forhold til aktiv, som det ellers er udbredt i studier af passiv. Fokusset ligger derimod på relationen mellem og de faktorer, som kan påvirke valget mellem de to passiver – s-passiv og blive-passiv. Selv om perifrastisk passiv i de skandinaviske sprog også kan dannes ved hjælp af verberne *være/vara* og *få*, vil disse konstruktioner ikke blive behandlet i denne afhandling (nærmere herom i Kapitel 3).

Med udgangspunkt i en korpusbaseret tilgang skal der findes frem til de anvendelsesmønstre, der viser sig i det autentiske sprogmateriale. Med baggrund i traditionel grammatik og de tidligere undersøgelser, skal syntaktiske og semantiske faktorer identificeres og deres rolle i forhold til valget mellem s-passiv og blive-passiv undersøges. En omfattende og komparativ korpusundersøgelse vil sandsynligvis også vise anvendelsesmønstre og tendenser, som

---

² I denne afhandling foretages der ikke nogen diakron undersøgelse af passiv, men kortlægges kun det synkrone mønster. Påstanden om forskellig udvikling bygger på antagelsen om fælles ophav for morfologisk passiv i de tre sprog (en sammensmeltning af verbet og det reflektive pronomen *sik* (jf. Skautrup (1944 I: 55), Wessén (1992: 173)), samt det ens indlån af verbet *blive* fra middelnedertysk (*bliven*), som efterhånden overtager pladsen for det fællesnordiske *varda* (Falk & Torp 1996/[1903–06]).

³ En udvikling i forskellige retninger af nært beslægtede sprog er ikke noget enestående taget i betragtning udviklingerne i islandsk passiv. Udviklinger i islandsk passiv har været diskuteret i de seneste år, hvor der er blevet argumenteret for en ny passivdannelse. Disse udviklinger vil dog falde udenfor rammene af denne afhandling. Interesserede henvises til undersøgelser af Maling & Sigurjónsdóttir (1997, 2002) og Zaenen, Maling & Thráinsson (1985).

ikke er blevet udpeget ved tidligere undersøgelser. Undersøgelserne består af både kvantitative frekvensanalyser af anvendelse og distribution af de to passiver, samt kvalitative analyser af, hvordan syntaktiske og semantiske faktorer agerer og interagerer i relation til de to passiver.

De empiriske undersøgelser er baseret på både tale- og skriftsprogskorpusser. Begge medier er inkluderet for at få et grundigere billede af anvendelsen af passiv generelt i de tre sprog. Som tidligere undersøgelser af tale- og skriftsprog har vist, kan sproglige, bl.a. grammatiske, forskelle mellem det skriftlige og mundtlige medium være store; i visse tilfælde endda større end variationen på tværs af dialekter eller nært beslægtede sprog (jf. Biber *et al.* 1999, Henrichsen & Allwood 2005). På baggrund af en omfattende undersøgelse af grammatiske fænomener i engelsk tale- og skriftsprog konkluderer Biber *et al.* (1999: 21) således at: "Grammatical differences across registers are more extensive than those across dialects. /.../ Many language choices – especially between grammatical variants – are functionally motivated, related to these differing purposes and production circumstances."

Indflydelse af genremæssige, stilistiske faktorer bliver testet ved at undersøge distributionen af s-passiv og blive-passiv i korpusser med henholdsvis uformel, neutral og formel sprogbrug. Analyserne af de syntaktiske og semantiske faktorer der påvirker valget mellem s-passiv og blive-passiv baserer sig på tale- og skriftsprogskorpusser, bestående af henholdsvis samtaler og avistekster (se nærmere i Kapitel 4).

I.2 Forskningsspørgsmål

Afhandlingen vil således forsøge at give svar på følgende overordnede spørgsmål:

- Hvilke forskelle og ligheder findes der i anvendelsen af s-passiv og blive-passiv i dansk, norsk og svensk?

For at kunne svare på den overordnede problemstilling, skal en del undersøgelses spørgsmål besvares:

- Hvordan ser distributionsmønstrene for morfologisk og perifrastisk passiv ud på tværs af de tre sprog?
- Hvordan er distributionen af de to passivformer relateret til forskellige teksttyper (genrer, stil)?
- Hvilke forskelle findes der i anvendelsen af passiv mellem talesprog og skriftsprog?
- Hvilke syntaktiske og semantiske faktorer påvirker valget mellem morfologisk og perifrastisk passiv?

Dette er spørgsmål som kræver både kvantitative og kvalitative undersøgelser. Opbygningen af afhandlingen i sin helhed er præsenteret i følgende afsnit.

I.3 Opbygning

Efter det indledende kapitel, hvor afhandlingens baggrund og formål er diskuteret og forskningsspørgsmål formuleret, giver kapitel 2 en oversigt over tidligere forskning på området. Passiv har siden 1960'erne og 1970'erne været genstand for omfattende lingvistisk interesse, hvorfor det ikke er muligt at give en altomfattende oversigt over den tidligere forskning. Gennemgangen vil derfor koncentrere sig om studier, der vedrører skandinavisk passiv. I kapitel 3 gives først en definition af passiv. Derefter redegøres der for den grammatiske litteraturs behandling af den morfologiske og perifrastiske (blive) passiv – først en generel beskrivelse af form og struktur (3.2) og derefter en diskussion af de problemer, der opstår ved afgrænsningen af passiv i forhold til andre grammatiske konstruktioner med lignende form (3.3). I 3.4 diskuteres de syntaktiske og semantiske faktorer, som i den danske, norske og svenske grammatiske litteratur har været fremført som faktorer der påvirker valget mellem morfologisk og perifrastisk passiv. På baggrund af denne diskussion opstilles hypoteser som danner grundlag for de empiriske undersøgelser. Kapitel 4 indeholder en præsentation og diskussion af metode og materiale, som den empiriske del af afhandlingen bygger på. Derefter går vi over til analysedelen, som består af i alt 5 kapitler.

I kapitel 5 bliver resultater af de kvantitative undersøgelser fremlagt og diskuteret. I kapitel 6 analyseres forholdet mellem type af handling og valg af morfologisk eller perifrastisk passiv, mens vi i kapitel 7 ser på aspekter, der relaterer sig til passive sætningers subjekt og agentadverbial. Kapitel 8 behandler konstruktioner, hvor passiv står som komplement til modalverber, mens kapitel 9 ser på forskellige syntaktiske konstruktioner i forbindelse med de to passivformer. Det sidste analysekapitel, kapitel 10, diskuterer en række leksikal-semantiske faktorer, der er forbundet med valget af passivform. I den forbindelse berører vi også problematikken omkring grænsedragningen mellem passiv og ikke-passiv betydning. Kapitel 11 indeholder en sammenfatning af resultaterne. Til sidst peges der på mulige forskningsspørgsmål, som resultater af afhandlingen har aktualiseret.

Til sidst en teknisk bemærkning. Der anvendes generelt danske betegnelser i afhandlingen, også når diskussionen vedrører norske og svenske forhold. De norske og svenske betegnelser bliver angivet ved første gangs nævnelse, men ikke senere i teksten. Således skrives der f.eks. gennemgående *blive-passiv*, når denne passivform omtales, selv om formen i norsk og svensk kaldes *bli-passiv*. Et sådant valg er først og fremmest truffet med tanke på læsevenlighed og af hensyn til afhandlingens komparative tilgang, hvor en stadig veksling mellem tre forskellige betegnelser vil skabe mere forvirring end være til gavn.

I eksemplerne er passiv markeret med fed skrift, mens andre aspekter, der bliver diskuteret i eksemplerne, er markeret med kursiv. Markeringen er foretaget for at lette læsningen, og skal ikke fortolkes som emfase eller anden fremhævelse.

2 TIDLIGERE FORSKNING

Den følgende gennemgang af tidligere forskning koncentrerer sig om passivforskningen i Skandinavien. Den er naturligvis blevet påvirket af den almenlingvistiske diskussion om passiv, som hovedsageligt har koncentreret sig om anvendelsen af passiv, og forholdet mellem aktiv og passiv.⁴ Spørgsmålet, som er i fokus i denne afhandling – nemlig forholdet mellem to typer af passiv – har været mindre i fokus.

Passiv er et emne, som tages op i de fleste grammatikker og sprogbeskrivelser. De vigtigste danske, norske og svenske grammatikker bliver præsenteret i kapitel 3, hvor de formelle, strukturelle og betydningsmæssige aspekter af passiv behandles. De mest grundige deskriptive studier af passiv i de moderne skandinaviske sprog findes i de respektive referencegrammatikker. For dansks vedkommende er det *Grammatik over Det Danske Sprog*, GDS (Hansen & Heltoft, 2011), for norsk *Norsk referansegrammatikk*, NRG (Faarlund, Lie & Vannebo, 1997), og for svensk *Svenska Akademiens Grammatik*, SAG (Teleman, Hellberg & Andersson, 1999).

Målet med gennemgangen af den skandinaviske passivforskning i dette afsnit er at give et overblik over litteraturen. Resultater af tidligere studier vil blive diskuteret løbende gennem afhandlingen, hvor de er relevante i afhandlingens sammenhæng.

Den internationale interesse for passiv har også influeret skandinavisk lingvistisk forskning, som er resulteret i større afhandlinger om emnet, samt en del artikler, hvor mere specifikke aspekter af skandinavisk passiv er taget op. Emnet har været behandlet både ud fra en generativ og funktionel tilgang. Af monografierne skal nævnes Holm (1952) som behandler s-passiv i svenske dialekter og Kirri (1975) som behandler passiv i svensk skriftsprog. Anward (1981) behandler svenske passiver og upersonlige konstruktioner ud fra en funktionel tilgang, mens Sundman (1987) undersøger med udgangspunkt i kasusgrammatikken forholdet mellem passiv (diatese) og valg af subjekt. I norsk har Åfarli (1992) gennemført en syntaktisk analyse af norske passivkonstruktioner i rammene af generativ grammatik.

Der findes også et antal grundigere oversigtsartikler, som f.eks. Rehling (1934) for dansk og Hovdhaugen (1977) for norsk, som kommer ind på syntaktiske, semantiske og distributionsmæssige aspekter ved passiv. En grundig stilistisk og pragmatisk analyse af passiv i dansk findes i Løj & Wille (1985), men også Ryen (1983) kommer ind på passivkonstruktioner i sin

---

⁴ Blandt nogle indflydelsesrige studier kan nævnes Chomsky (1965), Langacker & Munro (1975), Freidin (1975), Comrie (1981), Shibatani (1985, 2006), Jaeggli (1986), Blevins (2003) mm., samt antologier såsom Lyngfelt & Solstad (2006), Tsunoda & Kageyama (2006), Abraham & Leisiö (2006), Fernández *et al.* (2008) – bare for at nævne nogle. Typologiske oversigter findes i Siewierska (1984) og Keenan (1986), samt i *The World Atlas of Language Structures* (WALS).

doktorafhandling, hvor hun gennemfører en pragmatisk analyse af norske lovttekster.

De fleste studier af passiv behandler specifikke aspekter ved passiv, som f.eks. forholdet mellem passiv, aspekt og modalitet (Enger 2001, Lødrup 2000). Passiv som komplement til modalverber bliver behandlet i Lauridsen & Lauridsen (1989) og i Brandts (1999) monografi om danske modalverber. Analyser af dansk passiv som modussystem findes i Heltoft (1994) og Heltoft & Falster Jakobsen (1996). Passiv i forskellige syntaktiske konstruktioner, såsom reportativ og kompleks passiv, behandles i henholdsvis Ørsnes (2011a) og Engh (1977, 1994). Sundman (1983, 1987), men også Ravnholt (2006), har set nærmere på subjektet i passive sætninger, mens Kirri (1972) og Silén (1997) undersøger de eksplicite agentadverbialer i passivkonstruktioner. Blandt studier af skandinavisk passiv indenfor generativ grammatik findes Rosén (1988), Engdahl (2001), Holmberg (2002) og Bjerre & Bjerre (2007). Diakrone studier af passiv findes i Öhlin (1918), der studerer passiv i fornsvenska, samt i Dyvik (1980), der analyserer passiv i gammelnorsk. Et studie af udviklingen af s-passiv i de skandinaviske sprog findes i Propst (2000), mens Heltoft (2006) fokuserer på dansk.

Undersøgelser af passiv i talesprog er mindre hyppige end studier af passiv i skriftsprog. Blandt de væsentligste bidrag finder vi to studier af Holm (1952, 1967). Monografien fra 1952 behandler, som nævnt, s-passiv i svenske dialekter, mens den senere undersøgelse fra 1967 sammenligner passiv i hhv. svenske dialekter og formelt talesprog. Også Kirri (1974) har undersøgt passiv i svensk talesprog. I norsk findes en hovedopgave af Hagness (1978) om passiv i norske talemål, mens Mortensen (1973) for dansk kort kommer ind på passiv i sin undersøgelse af danske radioaviser.

Der findes heller ikke mange studier, der sammenligner brugen af passiv i de skandinaviske sprog. Hulthén (1944) er et af de første komparative studier. Undersøgelsen af passiv udgør en del af hans omfattende sammenligning af skandinavisk syntaks. På grundlag af data fra litterære oversættelser og introspektion konkluderer Hulthén, at der synes at være en række væsentlige forskelle i anvendelsen af passiv i dansk, norsk og svensk. Som han dog også selv påpeger, tillader karakteren af hans empiriske materiale ikke at drage stærke konklusioner (Hulthén 1944: 26, 187).

Mange væsentlige observationer og analyser med relevans for denne afhandling er blevet lavet af Engdahl (1999). Engdahl undersøger således forskellige semantiske, syntaktiske og leksikalske aspekter som påvirker valget mellem s-passiv og blive-passiv i svensk, med supplerende analyser og sammenligninger i forhold til dansk og norsk. Også i andre studier har Engdahl (2001, 2006) behandlet semantiske og syntaktiske aspekter ved svensk passiv og sammenlignet disse med de andre skandinaviske sprog. Laanemets (2004) er en sammenlignende undersøgelse af brugen af passiv i dansk, norsk og svensk skriftsprog baseret på kvantitative data. Barðdal & Molnár (2003) sammenligner passiv i islandsk med passiv i de fastlandsskandinaviske sprog,

mens Askedal (2010) giver en oversigt over passiv i de germanske sprog, herunder både ø-skandinaviske og fastlands-skandinaviske sprog.

Biber *et al.*'s (1999) store korpusbaserede studie af engelsk skrift- og talesprog indeholder også en behandling af passiv. Deres analyser viser, at der er stor forskel mellem anvendelsen af passiv i hhv. tale- og skriftsprog. Dette gælder både i relation til frekvens, leksikon, type af subjekt og Agent. Det har ikke været muligt at finde studier der sammenligner brugen af passiv i henholdsvis skrift- og talesprog i de skandinaviske sprog. Studiet af Biber *et al.* (1999) har på mange punkter – både med hensyn til den metodologiske tilgang samt udvalg af korpusmaterialet – været forbilledet for denne afhandling (se nærmere i Kapitel 4).

3 PASSIV

I dette kapitel gør vi rede for de to typer af passiv – s-passiv og blive-passiv, som de bliver præsenteret i den grammatiske litteratur.⁵ Vi begynder med en generel definition af passiv, hvorefter vi ser nærmere på de formelle og strukturelle aspekter ved henholdsvis s-passiv og blive-passiv. Da de samme markører som anvendes til at markere passiv i de skandinaviske sprog, også kan angive andre betydninger, følger der i kapitel 3.3 en diskussion af afgrænsningsproblematikken af passiv og ikke-passiv betydning. Vi afslutter kapitlet med at se på forskellige anvendelses- og betydningsmæssige aspekter, som kan påvirke valg af passivform, og som således danner udgangspunkt for de efterfølgende empiriske analyser.

3.1 Definition af passiv

De fleste beskrivelser af passiv tager udgangspunkt i kategorien diatese, og definerer passiv i forhold til kategoriens andet medlem – aktiv. I *Norsk referansegrammatikk* anføres det således:

Det er mest føremålstenleg å behandle passivsetningar i kontrast til tilsvarende aktivsetningar. I det følgjande vil vi av og til omtala passivsetningar som om dei var avleidde frå aktivsetningar. Dette skal forståast som ei beskriving av eit grammatisk forhold, ikkje som ei beskriving av sjølve ytringsprosessen. (NRG 1997: 838)

Det grammatiske forhold, som NRG henviser til, handler om forholdet mellem subjekt og verbal: “Diatese angir den semantiske relasjonen subjektet har til verbalet i setningen.” (NRG 1997: 20) I det tilsvarende danske værk *Grammatik over det Danske Sprog* bliver kategorien diatese med sine to medlemmer aktiv og passiv beskrevet gennem forholdet mellem syntaks og semantik:

Diatese er en angivelse af hvorledes forholdet mellem sætningens udtryksled og indholdsled skal tolkes, med subjektet som det centrale led. Diatese etablerer modsætningen mellem aktiv og passiv. (GDS 2011 II: 632)

Det svenske grammatiske storværk *Svenska Akademiens grammatik* beskriver aktiv og passiv først og fremmest gennem verbalaktanternes ændrede syntaktiske funktion på sætningsniveau:

---

⁵ Som påpeget i indledningen, bliver de andre perifrastiske passivkonstruktioner – hhv. *være-* og *få-*passiv – ikke behandlet i denne afhandling. En sådan afgrænsning er delvis forbundet med søgemulighederne i de anvendte korpusser. I mange tilfælde er det kun muligt at søge på verberne *være* og *få*, uden en mulighed for at kombinere disse verber med efterfølgende perfektum participium. En enkelt søgning på *være* og *få* i et korpus på flere millioner ord vil give en nærmest uoverkommelig liste med forekomster (se nærmere om de anvendte korpusser og søgemuligheder i Kap. 4.2 og 4.3).

Passiv är i första hand en egenskap hos satser: i den passiva satsen har vissa av verbets aktanter systematiskt en annan satsledsfunktion än i den motsvarande aktiva satsen (normalfallet). (SAG 1999 IV: 360)

Der er således ikke store forskelle mellem de tre opfattelser af kategorien diatese og det indbyrdes forhold af dens to medlemmer – aktiv og passiv.⁶ De tre referencegrammatiker anvender således både syntaktiske og semantiske kriterier til at definere det modsætningsforhold der er mellem aktiv og passiv. Forholdet vedrører først og fremmest sætningens to centrale led – subjekt og verbal.

Som diskuteret i det indledende kapitel, er vi i denne afhandling ikke interesseret i forholdet mellem aktiv og passiv. Fokusset ligger derimod på forholdet mellem de to realiseringsmuligheder af diatesekategoriens ene medlem – passiv. Ikke desto mindre har vi behov for en definition af passiv – for at kunne foretage en komparativ analyse af passiv, er vi nødt til at etablere en definition, som kan anvendes i forhold til dansk, norsk og svensk, og som i den senere empiriske undersøgelse kan bruges til at identificere de passive sætninger i korpusmaterialet.

En passivdefinition som har vist sig at indeholde de nødvendige og tilstrækkelige kriterier for at identificere og afgrænse passiv i forhold til både dansk, norsk og svensk, er formuleret af Sundman (1987).⁷ Det er en definition, som er i overensstemmelse med de ovenfor citerede beskrivelser af kategorien diatese. Sundmans definition baserer sig på morfosyntaktiske kriterier, og tager samtidig udgangspunkt i det semantiske forhold, som findes mellem subjekt og verbal. Sundman har formuleret det som følger:

Konstruktionen är passiv om den är försedd med en passiv markör som inverkar på verbets subjektval på ett sådant sätt att den participantroll som i aktiv diates realiseras som subjekt (främst rollen Agent) inte kan realiseras som subjekt och om denna participantroll kvarstår i satsens semantiska struktur. (Sundman 1987: 362)

Der er således tre kriterier, som skal være opfyldt for at vi kan betragte konstruktionen som passiv:

- verbet skal have en passiv-markør,
- subjektet tildeles en anden semantisk rolle end ved tilsvarende aktiv,
- konstruktionens semantiske struktur ændrer sig ikke – den degraderede aktant, som i aktiv bliver realiseret som subjekt, forbliver i sætningens semantiske struktur.

---

⁶ Kategorien diatese opfattes ikke altid som en dikotomi med to distinktive medlemmer – aktiv og passiv – men som et kontinuum, med enten en diffus overgang mellem aktiv og passiv, eller med eventuelle kategorier mellem yderpunkterne aktiv og passiv, således f.eks. kategorien kaldt ‘middle voice’ (se f.eks. Kemmer 1993).

⁷ For en nærmere diskussion af forskellige passivdefinitioner se Laanemets (2004). Om muligheden for en universel passivdefinition se diskussionen i Comrie (2008).

Det første kriterium handler om at verbet i passiv skal være markeret. I skandinaviske sprog findes der, som ovenfor diskuteret, to måder til at markere passiv på – én ved bøjningsendelse og én ved hjælpeverbum i kombination med perfektum participium: “Passiven utmärks i verbfrasen med suffixet *-s* hos verbet (s-passiv) eller med ett passivbildande hjälpverb (perifrastisk passiv), *bli* eller *vara*” (SAG 1999 IV: 360), jf. eksempelsætninger fra det indledende kapitel, gentaget her i (3.1):

- (3.1) a. Hun jages af hunden.
- b. Hun bliver jaget af hunden.

Kravet om passiv-markør medfører, at sætninger som strukturelt eller semantisk ligner passiv, ikke kan klassificeres som sådan. Således følgende eksempel-sætninger:

- (3.2) a. Byen vrimler af mennesker.
- b. Han fick stryk av sin bror. (Holm 1952: 18)

Selv om de ovenstående sætninger kan siges at ligne passiv, i og med at de har en *af*-frase i den syntaktiske struktur, har verbet ikke en passiv-markør, og sætningerne kan ikke betragtes som passiv. Desuden kan *af*-frasens aktant heller ikke betragtes som degraderet. Sætning (3.2b) ligger semantisk ikke langt fra passiv – handlingen er rettet mod subjektet (*han*) i sætningen og *af*-frasen angiver den handlende person (*sin bror*), men alligevel bliver sætningen ikke fortolket som passiv – verbet har ikke en passiv-markør. Vi har derimod at gøre med en verbalfrase bestående af det finitte verbum (*fick*) og et substantiv (*stryk*). Hvis vi skulle forestille os et ændret semantisk forhold mellem subjekt og verbal, ville det kræve et andet verballeksem (f.eks. *Hans bror gav ham pryg!*).

På den anden side er kriteriet om et markeret verbum ikke tilstrækkeligt alene, da markørerne, som anvendes til at angive passiv i de skandinaviske sprog, ligeledes kan angive andre betydninger. I følgende eksempelpar udtrykker sætninger (3.3a og 3.4a) passiv betydning, mens sætninger (3.3b og 3.4b) ikke gør det.

- (3.3) a. De mødes ofte af deres forældre på stationen.
- b. De mødes ofte med hinanden på stationen.

- (3.4) a. Hun blev skræmt af en fremmed mand.
- b. Hun blev skræmt ved synet af en fremmed mand.

I eksempel (3.3a) har sætningen en aktiv ækvivalent, hvor aktanten i *af*-frasen (*deres forældre*) er angivet som subjekt, mens subjektet (*de*) tilsvarende er angivet som objekt. Sætningen modsvares således af den aktive sætning: *Deres forældre møder dem ofte på stationen*. I forhold til sætning (3.3b) kan vi ikke tale om en modsvarende aktiv sætning. Handlingen i denne sætning går både ud

fra og er rettet imod subjektet (*de*), som således kan siges at have tilknyttet to semantiske roller – både Agent og Patient – samtidig. Kravet om Agent-degradering er ikke opfyldt.

I eksempel (3.4a) angiver af-frasen (*en fremmed mand*) den aktant, som står bag handlingen (*skræmme*), og som i en aktiv sætning vil blive realiseret som subjekt. Den passive sætnings subjekt (*hun*), skal derimod realiseres som objekt, jf. *En fremmed mand skræmte hende*. Sætning (3.4b) har derimod ikke en aktiv ækvivalent. Sætningen kan ikke siges at angive en handling, der er rettet imod subjektet (*hun*). Perfektum participiet (*skræmt*) har ikke verbal, men adjektivisk funktion, og sætningen skal derfor fortolkes som en prædikativkonstruktion, hvor participiet karakteriserer subjektet. Heller ikke af-frasens aktant (*en fremmed mand*) kan siges at udfylde rollen Agent i forhold til det sammensatte verballed (*blev skræmt*). Af-frasen står derimod som komplement til det andre præpositionsled (*ved synet*). En grundigere redegørelse af konstruktioner som formelt ligner passiv, men angiver ikke-passiv betydning, følger i Kapitel 3.3.

Ifølge vores passivdefinition, samt de ovenfor behandlede eksempler, er den semantiske rolle, der oftest tilknyttes det degraderede subjekt, rollen Agent, dvs. en intentionelt handlende animat aktant (jf. *af deres forældre, af en fremmed mand*). Dog fremgår det af passivdefinitionen, at også andre typer semantiske roller kan være tilknyttet til det degraderede subjekt (jf. tilføjesen 'fråmst rollen Agent' i Sundmans definition). Dette forhold kan illustreres ved følgende eksempel (3.5).

(3.5) Broen blev ødelagt af stormen.

Participanten i af-frasen (*stormen*) kan næppe beskrives som en intentionelt handlende aktant. Derimod er den kausale sammenhæng mellem aktanten og handlingen (*blev ødelagt*) tydelig. En sådan semantisk rolle kaldes Årsag (eller Kausativ), og sætninger af denne type vil blive regnet som passiv. En nærmere diskussion om grænsen mellem passiv og ikke-passiv betydning følger i kap. 3.3 og 10.3, om agentadverbial se i kap. 7.2.

3.2 Form og struktur

Som nævnt findes der i de skandinaviske sprog to muligheder for at danne passiv. Den ene er en syntetisk og den anden en analytisk mulighed. Den syntetiske passiv dannes ved tilføjelse af en bøjningsendelse til verbet, og kaldes dermed ofte morfologisk eller fleksivisk passiv. Den analytiske konstruktion dannes af et hjælpeverbum i kombination med et hovedverbum i perfektum participium. Denne konstruktion kaldes ofte perifrastisk passiv. Begge muligheder for at udtrykke passiv på er produktive i de tre skandinaviske sprog.

I det følgende vil vi se nærmere på de formelle og strukturelle kendetegn ved morfologisk og perifrastisk passiv. Kapitlet har en kontrastiv tilgang, som betyder, at alle tre sprog bliver behandlet sammen. Herved er det muligt løbende at redegøre for ligheder og forskelle mellem sprogene.

3.2.1 Morfologisk passiv

Morfologisk passiv dannes som sagt ved hjælp af en bøjningsendelse som tilføjes til verbet. Det er suffikset *-s*, som tilføjes enten til verbets stamme, til infinitivformen eller til en tempusbøjet form af verbet (herom nærmere nedenunder).⁸

Udviklingen af den morfologiske passiv regnes for at være et resultat af en grammatikaliseringsproces, som beskrevet i f.eks. Hopper & Traugott (1993), Heine, Claudi & Hünemeyer (1991). I følge grammatikaliseringsteorien sker der en ændring både på form- og betydningsniveau. En leksikalsk enhed bliver således reduceret i sin form, smelter sammen med et andet leksem, samtidig med at den mister sin leksikalske betydning og bliver reinterpreteret som en grammatisk kategori. Den verbale bøjningsendelse *-s* i de skandinaviske sprog menes på denne baggrund at stamme fra det refleksive pronomen *sik*, som sandsynligvis i løbet af den urnordiske periode er smeltet sammen med verbet (enklise) (Wessén 1992: 173, Skautrup 1944 I: 55). I gammelislandsk og gammelnorsk havde formen på *-sk* reflektiv og reciprok betydning (jf. Dyvik 1980, Næs 1965: 273f). I de ældste danske overleveringer fra perioden omkring år 1000 har enklitikonet formen *-sk*, og 'mediopassiv' betydning (Skautrup 1944 I: 141). I bevarede kilder fra ældre middeldansk periode er formen dokumenteret med endelsen *-s* (Skautrup 1944 I: 274).

Den morfologiske passiv i moderne dansk, norsk og svensk er eksemplificeret ved følgende sætninger i (3.6a–c).

- (3.6) a. Han mobbes i skolen (af sine klassekammerater).
a.' < S V-s Adv PP >
a." [Pat V-s Lok Ag]
b. Han mobbes på skolen (av sine klassekamerater).
c. Han mobbas i skolan (av sina klasskompisar).

Sætninger (3.6a–c) udtrykker tilnærmelsesvis ens betydninger på henholdsvis dansk, norsk og svensk. Verbet (*mobbes*) er markeret med passivmarkøren *-s*, og står i præsens. Subjektet (*han*) har af det passive verbum fået tildelt rollen Patient. I sætningens semantiske struktur findes også den degraderede Agent (*sine klassekammerater*), som optionelt kan udtrykkes ved en præpositionsfrase med præpositionen *af/av*.

---

⁸ I norsk kan suffikset have alternative varianter, som f.eks. *-st* (NRG 1997: 507, Åfarli 2009).

Syntaktisk kan s-passiv indgå i forskellige konstruktioner, og dannes både af transitive, ditransitive og intransitive verber. I eksempel (3.7) nedenunder er der angivet nogle eksempelsætninger for at illustrere den syntaktiske variation.

- (3.7) a. Han *har mobbats* av andra elever på skolan under ett par års tid. (Google)
b. Hun *gis* en stor del av æren for at Georg VI klarte sine oppgaver (NRG 1997: 843)
c. Hun kan godt lide at *roses* af folk. (Mikkelsen 1975/[1911]: 384)
d. Du må altid *ventes* på (NRG 1997: 843)
e. De krav, *der stilledes* til skibe, der skulle bruges til krig, var anderledes (Google)
f. De flesta bärplockarna *väntas* komma till Sverige under slutet av juli (Google)

Mens den morfologiske passiv er en form som manifesterer sig via en bøjningsendelse tilføjet til verbet, varierer den konkrete realisation af den generelle regel dog fra sprog til sprog. Dette kan ses både på mikroniveau, i forhold til bøjningen af konkrete verber, samt på et overordnet niveau, i forhold til tempusparadigmet generelt. Dansk og norsk har således et anderledes bøjningsmønster end svensk.

3.2.1.1 Tempusparadigme

Den passive infinitiv dannes i alle tre sprog ved tilføjelsen af suffikset -s direkte til den aktive infinitiv. Dette gælder for verber med den umarkerede (*default*) infinitivendelse på tryksvagt -e eller -a, men ligeledes for verber, hvis infinitiv ender på en anden, trykstærk vokal (vokalstamme):

- (3.8) a. arbejde-s, læse-s, gøre-s, drikke-s, nå-s, sy-s (DK)
b. arbeide-s, lese-s, gjøre-s, drikke-s, nå-s, sy-s (NO)
c. arbeta-s, läsa-s, göra-s, dricka-s, nå-s, sy-s (SV)

Den aktive præsens dannes ved tilføjelsen af bøjningsendelsen -r til verbet. I passiv præsens er den aktive præsensmarkør -r forsvundet, formen markeres, ligesom ved infinitiv, ved hjælp af suffikset -s (jf. eksemplerne (3.6a–c)). Den manglende eksplicitte tempusmarkering betyder, at formerne infinitiv og præsens passiv kan være sammenfaldende. Et sådant formsammenfald finder vi først og fremmest i dansk og norsk, og i enkelte tilfælde i svensk. Forskellen mellem sprogene beror på, at dannelsesgrundlaget for formerne passiv infinitiv og passiv præsens er forskelligt.

I den danske og norske grammatiske litteratur findes der forskellige tilgange til det dannelsesmæssige spørgsmål. Nogle hævder, at passiv infinitiv og passiv præsens dannes ud fra henholdsvis aktiv infinitiv og aktiv præsens (Hansen 1967; Næs 1965, Vinje 2002). Andre hævder derimod, at de to passivformer, på

grund af deres formmæssige sammenfald, begge dannes ud fra den aktive infinitiv (Rehling 1936; NRG 1997). En grundig analyse af de to tilnærmelser med norsk bokmål som eksempel, findes i Enger (1998). Enger argumenterer for det sidste synspunkt med udgangspunkt i verber, der har forskellig stamme i hhv. infinitiv og præsens. Han illustrerer dette ved hjælp af verbet *vite* (jf. Enger 1998: 195, samt jf. også det danske verbum *vide*):

(3.9)	aktiv infinitiv: vite, vide	→	passiv infinitiv: vite-s, vide-s
	aktiv præsens: vet/veit, ved	→	passiv præsens: *vet-s/*veit-s, *ved-s
	aktiv infinitiv: vite, vide	→	passiv præsens: vite-s, vide-s

Som det ovenstående eksempel viser, er infinitivformen og præsensformen af s-passiv sammenfaldende. Da disse to former tilhører to forskellige paradigmer (finit vs. infinit), vil et formmæssigt sammenfald dog ikke skabe fortolkningsmæssige problemer.

I svensk er formerne passiv infinitiv og passiv præsens derimod som oftest ikke formmæssigt sammenfaldende. Årsagen til dette er, at formerne dannes ud fra forskellige grundformer. Passiv infinitiv dannes direkte ved tilføjelse af -s til den aktive infinitiv, mens passiv præsens dannes ved tilføjelse af -s til verbalstammen (SAG 1999 II: 552). Som følge af dette er de fleste infinitiv og præsensformer af s-passiv også formelt set forskellige. Eksempler på dette kan ses i (3.10):

(3.10)	aktiv infinitiv: använda, läsa	→	passiv infinitiv: använda-s, läsa-s
	verbstamme: använd, läs	→	passiv præsens: använd-s, läs-es

Hvis verbalstammen ender på -s, indskydes der i præsens et -e- foran s-suffikset (*läs-e-s*). Også stammer som ender på en anden konsonant, kan få tilføjelse af suffikset -es. Valget mellem den korte og den lange form (-s vs. -es) kan være stilistisk begrundet, således at den lange form anvendes i formelle kontekster, og den korte i uformelle eller neutrale kontekster (SAG 1999 II: 552):

(3.11)	glöm-s vs. glömm-es
--------	---------------------

I præteritum tilføjes suffikset -s til den tempusbøjede form af verbet. Til forskel fra præsensformen, som ikke har en eksplicit tempusmarkør i passiv, beholdes den aktive præteritumsmarkør ved tilføjelsen af det passive suffiks -s. Det generelle dannelsesmønster ser i dansk ud som følger:

(3.12)	aktiv præteritum: kast-ede	→	passiv præteritum: kast-ede-s
	aktiv præteritum: brug-te	→	passiv præteritum: brug-te-s

Det danske og norske tempusparadigme er ikke fuldstændigt når det gælder datidsformer af s-passiv. S-passivens dannelsesmuligheder og anvendelse-hyppighed i præteritum er et omdiskuteret emne inden for både den danske og

norske grammatiske litteratur (Mikkelsen 1975/[1911], Rehling 1936, Diderichsen 1962, Hansen 1967, Heltoft & Falster Jakobsen 1996, Heltoft 1996, 2006, GDS 2011; Western 1921, Næs 1965, Hovdhaugen 1977, Lie 1996, NRG 1997, Enger 2000). I forbindelse med de sammensatte tempusformer nævner hverken den danske eller den norske litteratur muligheden for at danne eller anvende formen i perfektum eller pluskvamperfektum.

I det følgende redegør vi for de i grammatikker angivne muligheder hhv. restriktioner i forhold til at danne s-passiv i datid, mens en nærmere redegørelse for forklaringerne på det mangelfulde tempusparadigme i dansk og norsk gives i afsnit 3.2.1.2.

Mulighederne for at danne s-passiv i præteritum er forskellige i dansk og norsk. I dansk kan man formelt set danne passiv præteritum af alle svage verbalklasser (konjugationer 1.–2. jf. Tabel 3.1). Derimod findes der stærke indskrænkninger, når det gælder muligheden for at danne s-passiv af stærke verber i præteritum. Ifølge Heltoft (2006: 276ff) er dette ikke muligt i dansk, med undtagelse af verber i 6. konjugation (f.eks. *jage, lade, tage*).

I norsk er situationen mere varieret. I *Norsk referansegrammatikk* kan man således læse følgende: “Det er vanskelig å gi klare regler for hvilke restriksjoner som gjelder i bokmål for bruk av s-form med passiv betydning i preteritum og perfektum partisipp” (NRG 1997: 513). I NRG (*ibid.*) angiver man således, at det er svage verber i bøjningsklasse 2, som kan have s-form med passiv funktion i præteritum (*-tes/-des/-ddes*, jf. Tabel 3.1). Dette gælder dog ikke for perfektum participium i de tilsvarende konjugationer (**-ts/*-ds/*-dds*). Verberne i bøjningsklasse 1, samt de fleste stærke verber, mangler derimod s-form med passiv betydning i både præteritum og perfektum participium (bøjningsklasse 1: **-as/*-ets*).

Med hensyn til restriktionerne i forhold til præteritum og de manglende perfektum participium former går der en tydelig grænse mellem s-verber med passiv og ikke-passiv betydning. Det er således den passive betydning af s-verber som i høj grad er omfattet af restriktionerne. Derimod finder vi datidsformer af verber der ender på -s i forbindelse med andre betydninger end passiv, så som reciprok, deponens m.m. Således skriver f.eks. Enger (2000: 18) om norsk bokmål, at det er “nettopp ved disse verbene, som er egne leksemer, at preteritum s-form virker mer akseptabel”. Mange af sådanne s-verber findes således angivet i ordbøger sammen med den reglementerede tempusbøjning (jf. *Dansk Sprognævns retskrivningsordbog*, og det norske *Språkrådets Bokmålsordboka*). Desuden findes de anvendt i autentisk sprogbrug, som illustreret i eksemplerne (3.13) og (3.14):

- (3.13) a. Siden Bodils ankomst til byen havde de **mødtes** et par gange nede på hotellet. (KorpusDK)
b. vi **har mødtes** bare én gang tidligere (Bokmålsordboka)
- (3.14) a. NATO **har lykkedes** med at imødekomme de problemer, som Rusland ser i forbindelse med en udvidelse af NATO (KorpusDK)
b. hun **har ikke lyktes** særlig godt som forfatter (Bokmålsordboka)

I modsætning til dansk og norsk har svensk et komplet tempusparadigme for morfologisk passiv, og der nævnes heller ingen formmæssige restriktioner i litteraturen. Suffikset -s tilføjes til den tempusbøjede form i præteritum ved både svage og stærke verber. I de sammensatte tider dannes s-passiv ved tilføjelse af suffikset -s til supinumformen. Tempusbøjning af s-passiv i dansk, norsk og svensk er sammenfattet i Tabel 3.1.⁹

Tabel 3.1 Tempusbøjning af morfologisk passiv i dansk, norsk og svensk

		dansk	norsk	svensk
Infinitiv		bruge-s	bruke-s	använda-s
Præsens		bruge-s	bruke-s	använd-s
Præteritum	svage verber	1. kastede-s	1. *kastet-s/*kasta-s	kastade-s
		2a. brugte-s	2a. brukte-s	använde-s
		2b. gjorde-s	2b. gjorde-s	gjorde-s
	stærke verber		2c. nådde-s	nådde-s
		*sang-s	*sang-s	sjöng-s
	?joges, lodes, toges, sås	?ga(ve)s, toks	gav-s, såg-s, tog-s	
Perfektum		*har brugt-s	*har brukt-s	har använt-s
Pluskvamperf.		*havde brugt-s	*hadde brukt-s	hade använt-s

3.2.1.2 De manglende tempusformer

I den grammatiske litteratur er der blevet fremsat en række hypoteser om årsagen til det ufuldstændige tempusparadigme af morfologisk passiv i dansk og norsk. Ingen af dem formår imidlertid at give en fyldestgørende forklaring.¹⁰ Sagen kompliceres ydermere af, at den verbale s-form viser stor variation i forhold til mulige tempusbøjninger. Her er det især to faktorer, som man skal være opmærksom på. For det første har s-verber forskellige betydninger (formen er polysem), og disse betydninger viser stor variation i forhold til tempusbøjning (som forklaret ovenfor). For det andet er variationen i bøjning i passiv relateret til bøjningsklasse. Enger påpeger således i sin artikel '*Verbendelsen -s i norsk*

⁹ Bøjningsklasserne af svage verber i præteritum er angivet i overensstemmelse med hhv. den danske og norske grammatiske tradition (Zola Christensen & Christensen 2005: 103, NRG 1997: 481). I svensk er inddelingen af svage verber i konjugationsklasser baseret på andre grundlag (jf. SAG 1999 II: 558ff). Siden s-passiv i svensk kan dannes i præteritum af alle verber, har vi ikke taget hensyn til de svenske konjugationer, men eksemplificeret bøjningen ved de samme verballeksemper som i dansk og norsk.

¹⁰ At forklaringer for s-verbernes komplicerede bøjningsmønster, eller mangel på sådant, indtil videre ikke har været fyldestgørende, og at løsningen ikke er helt lige til, er blevet konstateret før. Enger (2000: 25) skriver følgende: "Det faktum at det er tydelige skilnader mellom nynorsk, bokmål, dansk og svensk ved s-formene kan også tyde på at forklaringa ikke er å finne i generell lingvistisk teori." Heltoft (2006) har fremlagt en forklaring om forskelle mellem dansk og svensk s-passiv. Han inddrager ikke de norske data.

bokmål at “Et stort problem er at akseptabiliteten av preteritum s-former varierer med bøyingsklasse” (Enger 2000: 22). Dette vil gøre det svært at give en rent semantisk/indholdsmæssig (*content*) begrundet forklaring på de manglende former, som f.eks. Heltoft (2006) giver for dansk. En sådan forklaring besværliggøres yderligere af at de tre skandinaviske sprog tilsyneladende har udviklet sig i hver sin retning når det gælder bøjning af s-verber. Det er således usandsynligt, at der findes en forklaring, som passer alle tre sprog.

Det er imidlertid ikke denne afhandlings formål at afklare dette udviklede spørgsmål. Vi vil derfor i det følgende begrænse os til at kommenterer på de fremsatte hypoteser. Det som er relevant med hensyn til afhandlingens målsætning, er at finde ud af hvilke former der ifølge litteraturen henholdsvis kan dannes og ikke kan dannes. De formmæssige begrænsninger spiller en vigtig rolle i forhold til de hypoteser vi tester i Kapitel 5.

De eksisterende hypoteser tager hovedsageligt udgangspunkt i sprogenes morfologiske og fonologiske aspekter, men også semantiske forhold er blevet inddraget i forklaringerne. Der findes både diakrone og synkrone tilgange til spørgsmålet

Morfofonologiske forklaringer tager udgangspunkt i verbets form og/eller udtale, uden at tage hensyn til de semantiske forhold. Et rent fonologisk argument kan vi finde hos Hansen (1967: 47), som hævder, at der kan være udtalemæssige problemer ved passiv præteritum af følgende verber: *gjordes*, *havdes* (det er verber fra den 3. konjugation af svage verber).

Andre argumenterer for, at den manglende mulighed for at danne s-passiv præteritum af stærke verber kan skyldes formsammenfald mellem præsens og præteritum (Mikkelsen 1975/[1911]: 379f, Hansen 1967: 46, Diderichsen 1962: 119). Dette gælder for stærke verber, som ikke har vokalændring ved tempusbøjning i de nævnte former. Som påpeget tidligere, kan der også forekomme formsammenfald ved passiv infinitiv og præsens. I det sidste tilfælde kunne man argumentere for at formsammenfaldet ikke har afgørende betydning, fordi infinitiv og præsens hører til forskellige paradigmer, og medfører derfor ikke fortolkningsmæssige problemer. Dette argument kan imidlertid ikke bruges i forhold til præsens og præteritum, da begge disse former tilhører det finite paradigme. Da et formsammenfald inden for paradigmet kan skabe fortolkningsmæssige problemer, vil man derfor sandsynligvis forsøge at undgå det. En sådan forklaring om formsammenfald vedrører dog kun et fåtal stærke verber, og kan derfor ikke være en eneste forklaring på de manglende datidsformer.

I tillæg til argumentet om et muligt formsammenfald kommer Diderichsen også med en morfofonologisk (eller måske snarere psykologisk) forklaring. Diderichsen hævder nemlig at “de stærke Præteritumsformer føles som Enstavelsesord, medens Passiv (i Modsætning til Medium) er tostavelses; derved bliver det umuligt at danne en Form af den “rigtige” Ordtype” (Diderichsen 1962: 119). Diderichsen argumenterer således for, at man som sprogbruger kan fornemme, at en bestemt betydning kræver en bestemt form, dvs. at passiv er – eller bør være – bisyllabisk.

Som påpeget af Enger (2000: 27) er mange af de morfofonologiske hypoteser om manglende s-passiv-former i præteritum og perfektum participium synkrone, dvs. de tager udgangspunkt i dagens sprogsituation. Det er dog relevant at opstille en diakron hypotese, som dels ville kunne forklare dagens situation, dels gøre rede for årsagen til forskellene mellem dansk, norsk og svensk. Diakrone hypoteser findes i Enger (2000) og Heltoft (2006).

Enger (2000) forklarer de norske s-passivers lave acceptabilitetsgrad som et resultat af en historisk påvirkning fra dansk. Dette medfører at hans hypotese ikke kan bruges til at forklare de danske restriktioner. Engers argumenter går ud på, at det er de danske passiv præteritum former, som er i størst overensstemmelse med de tilsvarende norske former, som har fået fodfæste i norsk. Præteritumsformerne, hvor den danske form ligger langt fra den tilsvarende norske, er derimod mindre eller slet ikke acceptable. En sådan hypotese forudsætter, at påvirkningsgrundlaget – dvs. de danske s-passiv præteritum-former – findes, og har haft indflydelse. Dette er dog ikke helt tilfældet, i hvert fald når det gælder de stærke verber (jf. diskussionen ovenfor).¹¹

En anden forklaring, som tager hensyn til diakrone forhold, findes i Heltoft (2006). Heltofts analyse tager udgangspunkt i grammatikaliseringsteorien, som i en videreudviklet model kan forklare forskellene mellem danske og svenske s-verber (se nærmere i Heltoft 1996, Heltoft, Nørgård-Sørensen & Schøsler 2005). Ifølge Heltoft (2006) findes den danske s-form i præteritum med passiv betydning ved svage verber, samt ved nogle stærke verber (konjugation 6), mens de fleste stærke verber ikke kan danne præteritum med passiv betydning. De tilsyneladende modeksempler bliver afvist som eksempler med passiv form (dvs. s-form), men uden passiv betydning.

Ifølge Heltoft (2006) er de danske restriktioner af indholdsmæssig, frem for morfofonemisk karakter. Han skriver således “It is beyond doubt that the problem [manglende præteritum s-passiv af stærke verber] is one of content, not of morphophonemic restrictions” (Heltoft 2006: 278). Påstanden bygger bl.a. på det forhold, at selv om der ikke findes præteritumsformer af stærke verber med passiv betydning, findes der sådanne former med reciprok og intransitiv betydning. Ifølge Heltoft er det således ikke formen, men fortolkningen af formens indhold, det handler om. Formen fremkalder en bestemt interpretation af betydningen, således at s-form præteritum af stærke verber altid fortolkes som ikke-passiv. Heltoft (2006: 278) giver følgende eksempler med passiv form, men uden rigtig passiv betydning eller funktion: *gaves, fandtes, sås, sloges, reves, stredes, omgikkes*.

---

¹¹ Enger (2000) fremlægger dansk som mulig påvirkningsgrundlag, for han mener at “bokmålet av opphav [er] et blandingsspråk, et kompromiss mellom dansk skriftspråk og norske dialekter, formodentlig særlig de østlandske” (Enger 2000: 25). Det ukomplette danske tempusparadigme af s-passiv støtter dog ikke denne antagelse. I stedet for kunne man overveje svensk som påvirkningssprog, da svensk har et komplet bøjningsparadigme af s-passiv. En sådan antagelse er forsigtigt fremlagt i NRG (1997: 513), dog fra en synkron synsvinkel.

Heltoft (2006) forklarer de manglende præteritumsformer med passiv betydning ved hjælp af en to-trins grammatikaliseringsproces. Det første trin i processen er et klassisk eksempel på grammatikalisering (jf. Hopper & Traugott 1993), hvor en leksikalsk kategori (pronomen *sik*) bliver reinterpreteret som en grammatisk kategori (det mediopassive suffiks, -sk/-s). Denne proces vedrører alle skandinaviske sprog. Næste trin i processen er en semantisk reorganisering, som påvirker de eksisterende bøjningsparadigmer. Reorganiseringen indebærer, at den nye struktur samtidig også optager en ny betydning, dvs. at s-suffikset reanalyseres som s-modus.¹²

Under omstrukturings- og reanalyseprocessen opstår der en indholdsmæssig konflikt mellem verbets og s-suffiksets indre karakter (*content*). Heltoft (2006) viser, ved hjælp af bøjningen af stærke verber, hvordan vokalændringer i verbalstammen er med til at markere, eller neutralisere, modus- og tempusforskelle i forskellige bøjningsklasser. Han argumenterer for, at de konjunktive præteritumsstammer er neutrale i forhold til tempus, hvorfor de ikke kan danne grundlag for en anden verbalform i dette tempus. Derimod er de ikke neutrale mht. modus, hvoraf det følger at en verbalstamme med subjektiv modus ikke kan kombineres med et suffiks med objektiv modus. Dette fører til at verbalstammen og suffikset ikke kan kombineres, hvilket resulterer i et ufuldstændigt tempusparadigme af s-passiv. At nogle stærke verber alligevel tillader præteritumsformer med passiv betydning, skyldes variationen i tempus-modus markerethed på tværs af bøjningsklasserne. En sådan omstrukturering vedrører kun dansk, og er, ifølge Heltoft (2006: 269), årsagen til de forskelle som findes mellem dansk og svensk passiv.

Af Heltofts (2006) analyse fremgår det dog ikke, hvorvidt det er muligt at danne perfektum participium af s-verber med passiv betydning. Som påpeget tidligere, er formen ifølge andre grammatikker ikke mulig hverken for svage eller stærke verber. Samtidig findes perfektum participium formen af s-verber med ikke-passiv betydning, som illustreret tidligere i (3.13) og (3.14). De forskellige analyser af s-verbernes manglende datidsformer viser, at vi har at gøre med en kompleks problemstilling. Spørgsmålet kompliceres yderligere af, at der findes en betydelig variation i bøjningsmulighederne (acceptabiliteten) af sådanne former både på tværs af de tre sprog og på tværs af s-verbernes funktion (betydningskategorier så som passiv, deponens, reciprok m.m.), og at der tilmed forekommer variation inden for den passive betydningskategori.

---

¹² Heltoft behandler passiv som en del af det danske modus-system, hvor s-passiv har 'objective modal factor', og er 'non speaker bound' (jf. Heltoft & Falster Jakobsen 1996, Heltoft 1996, Heltoft 2006).

3.2.2 Perifrastisk passiv

Den perifrastiske passiv dannes ved hjælp af hjælpeverbet *blive* (DK)/*bli* (NO, SV) og et hovedverbum. Det er hjælpeverbet som bøjes i tempus, mens hovedverbet udgør den infinitte del af det sammensatte verballed.¹³

Den perifrastiske passiv med *blive* er en nydannelse fra middelalderen (gammeldansk/fornsvensk periode). Verbet *blive* er således et indlån fra middelnedertysk *bliven*, med betydningen ‘forblive’. Efterhånden fik verbet tilføjet betydningen ‘blive til noget’, og udkonkurrerede det oldnordiske verbum *verða* (*vorde* (DK)/*verta* (NO)/*varda* (SV)) med en lignende betydning. Dette skete blandt andet i dets funktion som hjælpeverbum i passiv-konstruktioner (Falk & Torp 1996/[1903–06], ODS).¹⁴

Den perifrastiske passiv med verbet *blive* i moderne dansk, norsk og svensk er eksemplificeret i sætningerne (3.20a–c) nedenunder.

- (3.20) a. Han bliver mobbet i skolen (af sine klassekammerater).
a.' < S V {Aux + p.part} Adv PP >
a." [Pat V {Aux + p.part} Lok Ag]
b. Han blir mobbet på skolen (av sine klassekamerater).
c. Han blir mobbad i skolan (av sina klasskompisar).

Som det fremgår af ovenstående eksempelsætninger, kan samme passiv-konstruktion med tilnærmedesvis identisk betydning anvendes i alle tre sprog. Subjektet (*han*) har den semantiske rolle Patient, mens tilføjelse af agentadverbial (*af/av* + NP), som det er tilfældet ved morfologisk passiv, er optionel.

I lighed med morfologisk passiv indgår perifrastisk passiv i forskellige syntaktiske konstruktioner. Følgende sætninger (3.21a–f) illustrerer den strukturelle variation, som vi finder i anvendelsen af blive-passiv:

- (3.21) a. 17 % af eleverne svarer, at de *er blevet mobbet af* nogen fra deres egen klasse. (Google)
b. Mannen *ble begjært fengslet* (NRG 1997: 850)
c. Der *blev snakket og flirtet*. (Diderichsen 1962: 136)
d. De gick igenom tullen utan att *bli stoppade*. (Google)
e. Her kan man blant annet se fiskekister *som ble brukt* til å transportere levende torsk med inn til torget i Bergen på 1800-tallet. (Google)
f. *Bli inte rånad* i Chicago! (Sundman 1987: 109)

Den infinitte verbalform i passivkonstruktioner opfører sig grammatisk forskelligt i på den ene side dansk og norsk, og på den anden side svensk. I

---

¹³ Der findes en terminologisk variation i de skandinaviske sprog på dette område – både *perfektum participium* og *supinum* bliver anvendt som betegnelse for det infinitte verballed i perifrastisk passiv, og i andre funktioner, hvor formen indgår. I denne afhandling anvendes termen *perfektum participium* om den form, der indgår i perifrastiske passivkonstruktioner. En nærmere redegørelse for terminologien følger senere i dette kapitel.

¹⁴ Passivkonstruktioner med *verta/varda* + *perfektum participium* forekommer stadig dialektalt i norsk og svensk. Verbet findes også anvendt i andre konstruktioner.

dansk og norsk er det infinitte verbal ubøjet, mens det i svensk bøjes i samsvar med subjektet. Dette kan for eksempel ses af det danske eksempel (3.21a) og det svenske eksempel (3.21d) hvor subjektet (*de*) står i flertal mens participiet er henholdsvis ubøjet (DK: *mobbet*) og bøjet (SV: *stoppad-e*). Dette har medfør, at den infinitte verbform i perifrastiske passivkonstruktioner til tider benævnes forskelligt i danske, norske og svenske grammatikker – således enten perfektum participium eller supinum.

Perfektum participium bliver i danske og norske grammatikker traditionelt behandlet som en form, der kan have både verbal og adjektivisk funktion (dvs. at formen dækker alle de funktioner, som i svensk dækkes af to former – supinum og perfektum participium). Formen kan dermed tilskrive egenskaber af begge ordklasser (jf. NRG 1997: 471f).¹⁵ I den verbale funktion indgår perfektum participium i den perifrastiske passivkonstruktion og i de sammensatte tempusformer. I den adjektiviske funktion kan participiet optræde som attribut eller prædikat. Både den perifrastiske passiv og prædikatkonstruktionen består af hjælpeverbet *være/vara* eller *bli(ve)* efterfulgt af perfektum participium. Dermed ligner de to konstruktioner i høj grad hinanden, og det er ikke altid ligetil at afgøre, hvilken betydning konstruktionen har. Der kan være flere mulige fortolkninger.

I dansk findes der en forholdsvis klar regel, som afgør om perfektum participium har verbal eller adjektivisk funktion. I den verbale funktion udtrykker participiet en handling, og det bøjes, som det fremgår af eksemplerne (3.22a–b) ikke i overensstemmelse med subjektet:

- (3.22) a. Bilerne blev lejet. Sømmene er brugt.
b. Fabrikken blev nedlagt. Firmaet blev nedlagt. Fabrikkerne blev nedlagt/*nedlagte.

I den adjektiviske funktion (f.eks. som prædikat) betegner participiet en egenskab eller en tilstand, og kongruensbøjes i samsvar med subjektet (3.23).¹⁶ Kongruensen vedrører, som i eksempel (3.23), først og fremmest kategorien numerus (*Retskrivningsordbogen*; Zola Christensen & Christensen 2005: 110).¹⁷

---

¹⁵ “Ordet **partisipp** betyr ‘deltaking’ og betegner en grammatisk form som ‘har del i’ både nominalenes (også adjektivenes) og verbalenes natur. Perfektum partisipp viser klart denne dobbeltsidigheten også i moderne norsk, og vi omtaler det her både under verbfrasen og under adjektivfrasen.” (NRG 1997: 471f)

¹⁶ Som påpeget i litteraturen findes der dog en del variation og usikkerhed i brugen. Dette gælder især i forbindelse med den prædikative brug af participiet. Især i mere eller mindre faste forbindelser finder vi eksempler, hvor participiet med adjektivisk funktion beholder sin grundform (ubestemt neutrum singularis), på trods af at subjektet står i flertal (*Retskrivningsordbogen*, Galberg Jacobsen & Stray Jørgensen 1998, Zola Christensen & Christensen 2005: 110):

- i. Vi var *irriteret/irriterede* over hende.
- ii. Beslagene er *beregnet/beregnede* til udendørs brug.

¹⁷ Det er kun ved participiumsformerne af stærke verber, at man kan finde kongruensbøjning i forhold til genus. Således f.eks. *en skrev-en tekst, et skrev-et brev, skrev-ne breve, brevene*

(3.23) Bukserne er *slidte*. Sømmene er *brugte*.

Det er på grund af den ubøjede form i den verbale funktion, at termen supinum i stedet for perfektum participium er blevet foreslået anvendt i denne funktion (jf. GDS 2011: 205, Tøgeby 2003: 20).

I norsk bokmål ligner forholdene mellem den verbale og adjektiviske brug af perfektum participium i høj grad de danske. Når perfektum participium således anvendes som adjektiv (enten som attribut eller som prædikat), bliver det kongruensbøjet. Når perfektum participium derimod indgår i en verbal forbindelse (sammensatte tempusformer eller perifrastisk passiv), bøjes participiet ikke (NRG 1997: 345). I *Norsk referansegrammatikk* står der således: “Når bokmål har kongruensbøjning etter *være* og *bli*, har vi adjektiv” (NRG 1997: 345). Forholdet er illustreret i eksempel (3.24):

(3.24) De var som *besatte*. (NRG 1997: 345)

I behandlingen af verbalfraser anføres det derimod, at: “Som hovedverb i sammensatte verbaler, har perfektum partisipp ingen bøjning i moderne bokmål.” (NRG 1997: 473)

(3.25) De ble ikke *bedt*. Huset ble *solgt* i fjor. (NRG 1997: 518, 474)

Den svenske perifrastiske passiv har, som påpeget, et bøjningsmønster der adskiller sig fra det danske og norske.¹⁸ Det infinitte led i sammensætningen kaldes perfektum participium og bøjes, som det fremgår af eksempel (3.26), i samsvar med subjektets genus og numerus (SAG 1999 IV: 146).

(3.26) Fabriken *är/blev nerlagd*. Företaget *är/blev nerlagt*. Filialerna *är/blev nerlagda*.

I svensk kan man således ikke argumentere for – i modsætning til dansk og norsk – at et leds adjektiviske eller verbale egenskaber kommer til udtryk via hhv. kongruensbøjning eller manglende kongruensbøjning. Den ubøjede infinitte verbalform kaldes i svensk supinum, og den anvendes til at danne sammensatte tempusformer, både i aktiv og i morfologisk passiv, jf. *har skrivit* – *har skrivits* (jf. Thorell 1973: 151f).^{19,20}

---

er skrev-ne, brevene er skrev-et. I sådanne udtryk er det dog almindeligt, at neutrumsformen anvendes i alle funktioner. Især i prædikativ funktion synes formen i maskulinum/utrum gammeldags (Zola Christensen & Christensen 2005: 105f, 110).

¹⁸ Selv om nynorsk ikke bliver behandlet i denne afhandling, er det værd at bemærke, at nynorsk på dette område ligner mere svensk end dansk og bokmål. Perfektum participium kongruensbøjes i nynorsk således i overensstemmelse med subjektet i både verbal og adjektivisk funktion (NRG 1997: 518).

¹⁹ I svensk er formen supinum i visse konjugationer også formelt set forskellig fra perfektum participium, således *skrivit* vs *skriven, skrivet, skrivna*.

I denne afhandling anvendes termen perfektum participium om den form som hovedverbet har i perifrastiske passivkonstruktioner. Selv om formen i denne funktion er ubøjet i både dansk og norsk, og dermed snarere burde kaldes supinum, anvendes termen perfektum participium. Dette følger den mest udbredte tradition i både dansk, norsk og svensk.

3.2.2.1 Tempusparadigme

I modsætning til den morfologiske passiv, er tempusparadigmet for den perifrastiske passiv komplet. Som påpeget tidligere, er det hjælpeverbet *bli(ve)* som bøjes i tid, mens hovedverbet står i perfektum participium, jf. Tabel 3.2.

Tabel 3.2 Tempusbøjning af perifrastisk passiv i dansk, norsk og svensk

	Dansk	Norsk	Svensk
Infinitiv	blive mobbet	bli mobbet	bli mobbad/mobbat/mobbade
Præsens	bliver mobbet	blir mobbet	blir mobbad/...
Præteritum	blev mobbet	ble mobbet	blev mobbad/...
Perfektum	er blevet mobbet	har/er blitt mobbet	har blivit mobbad/...
Pluskvamp.	var blevet mobbet	hadde/var blitt mobbet	hade blivit mobbad/...

Forskellen mellem den morfologiske og perifrastiske passiv er dog ikke kun af formel karakter. Der er således også syntaktiske og semantiske aspekter forbundet med valget mellem de to konstruktioner. Dette vil blive behandlet i de følgende kapitler.

3.3 Afgrænsningsproblematik og grænsetilfælde

Som diskuteret ovenfor kan både bøjningsendelsen -s og konstruktionen *bli(ve)* + perfektum participium angive andet end passiv betydning. Som oftest er det uproblematisk at afgøre, hvilken betydning vi har at gøre med. Men der forekommer også tvetydige eksempler og uklare tilfælde. Det er de sidste typer vi skal behandle i det følgende. Hensigten er således at redegøre for afgrænsningsproblematikken i forhold til passiv og ikke-passiv betydning.

3.3.1 Passiv eller prædikativkonstruktion

Sætninger med *bli(ve)* efterfulgt af perfektum participium kan i visse tilfælde fremstå som tvetydige. Selv om participiet i den verbale funktion kan siges at

---

²⁰ Som en sidebemærkning kan det genkaldes, at både dansk og norsk mangler den morfologiske passivform i perfektum og pluskvamperfektum, altså formerne, som i svensk dannes ved supinum.

beskrive et handlingsforløb eller en proces, og i den adjektiviske funktion en tilstand eller en egenskab hos subjektet, er det ikke altid helt entydigt. I den empiriske undersøgelse har vi dog brug for at kunne skelne mellem passiv og ikke-passiv betydning. I SAG angives der en række test, som man kan anvende til at bestemme participiets karakter (SAG 1999 IV: 403f).

En egenskab eller en karakteristik af en entitet kan umiddelbart ikke betragtes som et resultat af en intentionel handling, og man kan dermed ikke tilføje en agentiv aktør til sætningen. Derimod inkluderer et handlingsforløb som oftest en aktør (Agent), som i passivsætninger kan angives ved et adverbial. I tvivlstilfælde kan man således tilføje et agentadverbial (ved præpositionen *af*) til sætninger, for at kontrollere om perfektum participium har adjektivisk eller verbal funktion (med passiv betydning). Dette er illustreret i nedenstående danske eksempler (3.30a–c):

- (3.30) a. Sømmene er blevet brugt (af håndværkerne).
- b. Sømmene er blevet brugte (*af håndværkerne).
- c. Sømmene er blevet rustne (*af håndværkerne).

Muligheden for at kunne tilføje et agentadverbial er dog ikke altid tilstrækkelig til at kunne skelne mellem passive og ikke-passive konstruktioner. Som påpeget i SAG (1999 IV: 403) kan nogle adjektiver (adjektiviske participier) ligeledes tilknytte af-fraser med årsagsangivende funktion. I følge SAG (ibid.) bør perfektum participierne i eksempel (3.31a–b) således regnes som adjektiviske og ikke som verbale. Dette gælder også for det danske eksempel (3.31c):

- (3.31) a. Han var fascinerad/interesserad av en dansk 1700-talskonstnär.
- b. Han var intagen av en tysk studentska.
- c. Man kan blive forkølet af kulde og fugt.

Agentadverbialet i de tre eksempler har ingen direkte (intentionel) indflydelse på verbalhandlingen. De ovenstående svenske eksempler minder om konstruktioner med psykologiske verber. Det er sætninger med transitive verber, som angiver en emotionel reaktion eller en ændring i psykologisk tilstand hos den ene aktant (Oplever), mens den anden aktant angiver årsagen til reaktionen, som illustreret i (3.32).

- (3.32) a. han blev forskrækket af larmen (Hansen 1967 III: 58)
- b. han blev forskrækket da han hørte det (Hansen 1967 III: 58)
- c. Barnet blev forskrækket ved mødet, og røg lige på rumpen ... (Google)

Sådanne konstruktioner er blevet diskuteret i f.eks. Hansen (1967 III: 58) og Sundman (1987: 185ff), som betragter dem som værende på grænsen mellem passiv og ikke-passiv betydning. Både Hansen og Sundman, betragter sætninger som (3.32a) med en eksplicit af-frase, der angiver årsagen til den emotionelle reaktion, som passiv. I sætninger, hvor årsagen til den emotionelle reaktion er angivet på en anden måde – som f.eks. ved en ledsætning (3.32b) eller ved en

anden præpositionsfrase (3.32c) – er den kausative relation svækket. Fokusset ligger i stedet på subjektets tilstand, og sætningen bør derfor ikke betragtes som passiv. En nærmere analyse og diskussion af hvilke aspekter, der spiller en rolle ved fortolkningen af sådanne konstruktioner, følger i kap. 10.3.2.

I tvivlstilfælde kan adverbialer også spille en afgørende rolle ved fortolkningen af sætninger. Man kan således tilføje forskellige typer af adverbialer, som får participiets verbale eller adjektiviske karakter frem. De adjektiviske led karakteriseres for eksempel ved at man kan tilføje dem et gradsadverbial, som præciserer den beskrevne egenskab. Et sådant gradsadverbial er for eksempel *temmelig*, som i eksemplerne (3.33b-c):

- (3.33) a. Sømmene er brugt.
- b. Sømmene er *temmelig brugt.
- c. Sømmene er temmelig brugte.

Det kan også være adverbialets placering i sætningen, som kan være med til at bestemme participiets verbale eller adjektiviske karakter (Zola Christensen & Christensen 2005: 208f, SAG 1999 IV: 388f). Dette er illustreret i eksemplerne (3.34)–(3.36) nedenunder.

- (3.34) a. Han blev {alltför mycket retad/*alltför retad/retad alltför mycket} av sina kamrater för att kunna älska skolan.
- b. Jf. med adjektivisk participium: Han blev {alltför förvånad/ *förvånad alltför mycket} för att kunna dölja det. (SAG 1999 IV: 404)
- (3.35) a. Han blev {?alt for meget drillet/*alt for drillet/drillet alt for meget} af sine kamrater for at kunne elske skolen.
- b. Jf. med adjektivisk participium: Han blev {alt for overrasket/ *overrasket alt for meget} for at kunne skjule det.
- (3.36) a. Bordet er blevet temmelig ridset (*af håndværkerne).
- b. Bordet er blevet temmelig grundigt ridset (af håndværkerne).

Et sidste kriterium, som kan anvendes til at bestemme perfektum participiets verbale karakter, er at den samme verbalstamme også må findes i finit form (SAG 1999 IV: 404). Hvis dette ikke er tilfældet kan en sætning eller ytring ikke betragtes som passiv. Det betyder, at afledningspræfikser, som f.eks. *u-/o-* eller *ny-* ikke kan tilføjes perfektum participiet med verbal funktion, men godt med adjektivisk funktion, jf. de danske eksempler i (3.37) og svenske i (3.38).

- (3.37) a. Bænkene var malet.
- b. *Bænkene var nymalet.
- c. Bænkene var nymalede.
- (3.38) a. *Artikeln är nyskriven av en kollega.
- b. Artikeln är nyskriven och rätt lång. (SAG 1999 IV: 404)

3.3.2 S-verber med ikke-passiv betydning

I det følgende vil vi afgrænse den morfologiske passiv i forhold til de andre s-verber. En sådan afgrænsning er vigtig med hensyn til den senere analyse af korpusmaterialet. Det betyder, at verber med s-form, som er behandlet i det følgende, er ekskluderet i den senere empiriske undersøgelse. Også blandt de ikke-passive s-verber findes indbyrdes forskelle mellem de tre sprog. Disse vil kun blive diskuteret i det omfang det er nødvendigt i forhold til afhandlingens målsætning. Følgende gennemgang er således på ingen måde en fyldestgørende redegørelse for de ikke passive s-verber.

Kategorien diatese kan betragtes som en dikotomi med aktiv og passiv som to underkategorier, der gensidigt udelukker hinanden. Det vil være en enkel og ligefrem fremgangsmåde at behandle kategorien på, men vil være vanskeligt at forene med den sproglige virkelighed. En mere passende måde at beskrive kategorien diatese på, synes at være at betragte den som et kontinuum, hvor betydningerne aktiv og passiv udgør de to yderpunkter. Mellem disse yderpunkter findes der andre betydningskategorier, som ikke er skarpt adskilt, men forekommer med mere eller mindre glidende betydningsovergange.²¹ Denne tilgang giver mulighed for en mere realistisk klassificering, men gør samtidig også analysen mere kompliceret. Det er således ikke altid ligetil at afgøre hvilken betydningsklasse et konkret udtryk indgår i. Der kan være flere fortolkningsmuligheder til stede.

Klassificeringen af s-verber med ikke-passiv betydning varierer fra grammatik til grammatik. Forskellene findes både på terminologisk plan, samt i grundlaget for kategoriseringen. Følgende kategorier findes nævnt: a) *deponens*, b) *reciprok*, c) *absolut*, d) *refleksiv*, e) *inkoativ*, f) *intransitiv* og g) *medial* (*medium, mediopassiv, middle*).

Deponens

Termen *deponens* stammer oprindeligt fra latinsk grammatik, og betegner et misforhold mellem form og funktion. I vores sammenhæng anvendes termen overordnet set i to betydninger. Deponente verber kaldes verber, der har passiv form (dvs. ender på suffiks -s), men aktiv (GDS 2011: 635) eller ikke-passiv betydning (jf. SAG 1999 II: 554f).²² En sådan definition inkluderer således alle s-verber, der ikke har passiv betydning, men en hvilken som helst anden betydning (jf. listen ovenfor). Det findes også en anden, snævrere betydning af termen. Ifølge denne betegner *deponens* verber, som kun har en grundform som ender på -s, uden en tilsvarende s-løs form (SAG 1999 II: 554f). En sådan

---

²¹ Et kontinuum kan også antages på formniveau, hvor man har den aktive og passive form, samt konstruktionen verbum + refleksivt pronomen, som en mellemkonstruktion mellem aktiv og passiv (jf. Sundman 1983: 111).

²² Det skal dog påpeges, at termen *deponens* ikke er udbredt i alle grammatikker. Termen er ikke anvendt i *Norsk referansegrammatikk*, ej heller i Diderichsens *Elementær Dansk Grammatik*. Vi finder termen flygtigt nævnt i Zola Christensen & Christensen *Dansk Grammatik* (2005: 102, 113), men også i GDS 2011.

anvendelse af termen er formelt begrundet, og antyder ikke om disse verber, udover den formmæssige lighed, har en betydningsmæssig eller funktionel lighed.

Forskellen mellem passiv og deponens (i den bredere betydning) ligger også deri, at passiv regnes som en produktiv kategori, mens deponente verber regnes som ikke produktive (NRG 1997: 669, Heltoft 2006), med stærkt begrænset produktivitet (SAG 1999 II: 554) eller som semiproduktive (Lyngfelt 2007). Det er imidlertid ikke vigtigt for vores formål at afgøre hvilken af disse produktivetsbetegnelse bedst passer til denne klasse af verber. Det væsentlige er, at konstruktionerne ikke kan dannes frit, men er begrænset til enkelte verballeksemer. Nydannelser (eller analogi) er dog ikke helt udelukket, og forekommer mere alment end udelukkende i idiomatisk anvendelse eller i stilistisk markerede efterligninger. Vi kan eksempelvis finde reciprokke betydninger med nye verber som f.eks. *mailes*, *chattes*, *osv.*

Reciprok

Betydningskategorien *reciprok* nævnes i de fleste behandlinger af verbets s-former med ikke passiv betydning. I en reciprok konstruktion står subjektet som regel i flertal, og verbalet betegner en handling hvor subjektsreferenterne gensidigt påvirker hinanden. Det betyder, som illustreret i eksempel (3.39), at subjektsreferenterne samtidig kan tilskrives to roller – Agent og Patient.

- (3.39) De mødtes på stationen.
< Subj V-s Adv >
[Agent/Patient_{pl} V Lok]

Herudover findes der en alternativ konstruktion, hvor den ene af aktanterne udtrykkes ved hjælp af en præpositionsfrase (PP_{med}). Subjektet kan i så fald stå i singularis. Dette er eksemplificeret i (3.40):

- (3.40) Hun mødtes med ham på stationen. (≈ De mødtes på stationen.)

Reciprokke konstruktioner betragtes generelt ikke som fuldt produktive. Dog findes der nogle nye verballeksemer, som kan tilføje suffikset -s med reciprok betydning. Anvendelsen af sådanne verber er ikke marginal eller bare spøgende²³ men forholdsvis frekvent.²⁴ Således for eksempel:

- (3.41) Vi mailes/chattes ved.

De fleste verber, som kan anvendes med reciprok betydning, er ikke udelukkende knyttet til denne betydningskategori. Således kan former som f.eks.

---

²³ Hansen (1967 III: 57) skriver om reciprok: “det er altså ingen virksom bøjning, og nye tilfælde er at betragte som enkeltstående, især spøgende nydannelser med et eller flere af de nævnte verber som mønstre: *Grethe og jeg kan heller ikke enes, men vi kan vældig godt li's* (o: lide hinanden)”.

²⁴ Jf. en hurtig søgning på Google.

mødes, kysSES osv. ikke automatisk kategoriseres som reciprokke, da de også kan udtrykke passiv (eller medial²⁵) betydning. Følgende eksempler fra henholdsvis dansk (3.42) og svensk (3.43) illustrerer dette.

- (3.42) a. *De kysSES.*
b. *De små børn kysSES* (til godnat af deres mor) (Hansen 1967 III: 55)
- (3.43) a. De möttes på stationen varje dag.
b. De möttes av sina fruar på stationen. (jf. SAG 1999 IV: 400)

Eksemplerne i (a) er således tvetydige, og betydningen skal afgøres af konteksten. En tilføjelse af en eksplicit agentadverbial, som i (b), gør derimod fortolkningen entydigt passiv.

Absolut

Betydningskategorien *absolut* er karakteriseret ved, at sætningens subjekt har rollen Agent (eller nærmere sagt både Agent og Årsag, jf. Sundman 1987: 321, Lyngfelt 2007: 112), mens det ellers transitive verbum står uden objekt (SAG 1999 I: 148). En sådan konstruktion udtrykker “en iterativ eller generisk aktion” (SAG 1999 II: 555), og angiver således en – for subjektsreferenten – karakteristisk handling eller tilbøjelighed til at opføre sig på en bestemt måde (Sundman 1987: 324). Objektet for en sådan handling er ikke specifik, og findes ikke præciseret hverken i den syntaktiske eller semantiske struktur. Følgende sætninger (3.44a–b) udtrykker absolut betydning:

- (3.44) a. Nässlan bränns.
b. Hunden bits (= är bitst)

Absolut betydning af s-verber findes ikke omtalt i danske og norske grammatikker.²⁶ For at udtrykke en iterativ eller generisk aktion, eller at nogen/noget plejer at opføre sig på en bestemt måde, er man i dansk og norsk nødt til at anvende andre konstruktionstyper. De ovenstående eksempelsætninger i (3.44), med et tilsvarende semantisk indhold, skal i dansk (3.45) og norsk (3.46) udtrykkes ved hjælp af et generisk subjekt og et aktivt verbum, eller ved hjælp af et verbum med en tilsvarende leksikalsk betydning, ‘pleje at’:

- (3.45) a. Nælder brænder./Nælder plejer at brænde.
b. Hunde bider./Hunde plejer at bide.

---

²⁵ Lyngfelt (2007: 113).

²⁶ I Diderichsens *Elementær Dansk Grammatik* finder vi dog følgende bemærkning: “den anden [betydning] kaldes intensivt Medium, idet der som Regel betegnes, at noget finder Sted i stigende Grad eller med stor Ihærdighed, mange Gentagelser osv. Denne sidste Anvendelse er særlig udbredt i østdanske og svenske Dialekter, hvor man fx. har Udtryk som *Hesten bids* (dvs. er bidst) \ *Tidslen stiks*” (Diderichsen 1962: 116).

- (3.46) a. Nesler brenner./Nesler pleier å brenne.
 b. Hunder biter./Hunder pleier å bite.

Sætninger som *Hunden bits*, fortolkes i dansk og norsk – i de tilfælde de overhovedet forekommer – som passive, jf. *Hunde bides af hugorme* (google.com). Konstruktionen kan dog også få reciprok betydning i alle tre sprog, hvilket f.eks. er tilfældet i følgende talemåde:

- (3.47) a. Når krybben er tom, bides hestene (bides = bide hinanden) (DDO)
 b. Hestene bites (biter hverandre) når krybben er tom. (NRG 1997: 670)
 c. När krubban är tom bits hästarna.

Refleksiv

Betydningskategorien *refleksiv* angiver, at subjektets handling er rettet mod subjektet selv, subjektet gør noget med sig selv. Sådanne konstruktioner med et s-verbum kan sidestilles med konstruktioner med samme s-løse grundverbum i forbindelse med et refleksivt pronomen, således:

- (3.48) < Subj V-s > = < Subj V Refl >

I en refleksiv konstruktion, med refleksivt objekt, refererer subjekt og objekt til et og samme argument. I konstruktioner med s-verber er informationen om koreference dog ikke udtrykt eksplicit ved et eget sætningsled, men findes derimod implicit i s-suffikset. Som påpeget tidligere, stammer s-suffikset oprindeligt fra en sammensmeltning af verbet og refleksivt pronomen. En immanent association af s-suffikset med refleksiv betydning er forsvundet i dagens skandinaviske sprog, men var til stede under de tidligere udviklingsstadier af s-verber (Öhlin 1918, Heltoft 2006: 274, Næs 1965: 190, Dyvik 1980). Som påpeget af Heltoft (2006: 274) er den refleksive betydning af s-suffiks forsvundet i moderne dansk, og erstattet af konstruktioner med refleksivt pronomen <V Refl>. Ifølge Heltoft vil de oldnordiske refleksiver *geymask* og *setjask* ikke blive fortolket som refleksiver, men som passiv i moderne dansk. Således er *gemmes* ≠ *gemme sig* og *sættes* ≠ *sætte sig* (ibid.).

Også i moderne norsk synes s-verber at have mistet deres refleksive betydning. I Næs' *Norsk grammatikk* fra 1965 findes følgende eksempler: *samles* = *samle seg*, *skilles* = *skille seg*, *skjemmes* = *skamme seg*, *undres* = *undre seg*, *gledes* = *glede seg*, *harmes* = *harme seg* (Næs 1965: 190). I *Norsk referansegrammatikk* kan vi derimod læse, at s-verber kan have refleksiv betydning, men at den "forekommer ellers sjelden ved s-former i moderne norsk" (NRG 1997: 511).

Også Sundman (1987) udskiller *refleksiv* som en selvstændig betydningskategori i forbindelse med s-verber i svensk. Sundmans analyse af betydningskategorier baserer sig på subjektets semantiske rolle(r) (Sundman 1987: 321). Dersom subjektet samtidig har rollen Agent og Patient, kan betydningen være enten *refleksiv* eller *reciprok*. Den refleksive betydning kan

parafraseres ved hjælp af ‘V + reflektivt pronomen’: *skiljas = skilja sig, enas = ena sig, samlas = samla sig, hållas = hålla sig* (Sundman 1987: 324).²⁷

- (3.49) a. Hon tänker skiljas (= skilja sig) från sin man. (Sundman 1987: 321)
b. Deltagarna samlades (= samlade sig) i korridoren.

Det er først og fremmest subjektreferentens agentivitet som adskiller sådanne konstruktioner fra den passive betydning. Hvis vi sammenligner eksempel (3.49b) med nedenstående eksempel (3.50), er det tydeligt, at en parafrasering med reflektivt pronomen *sig* i (3.50) vil være uacceptabel. Derimod er det muligt at tilføje en præpositionsfrase til eksempel (3.50), der angiver ophavet (Agent) til handlingen.

- (3.50) Bänkarna samlades (*= samlade sig) i korridoren (av rengöringspersonal).

Intransitiv

I Lyngfelt (2007) finder vi en betydningskategori af s-verber, som han kalder ‘intransitiv deponens’ (Lyngfelt 2007: 114). Som Lyngfelt selv påpeger, betegnes lignende konstruktioner også med termen ‘refleksiv betydning’ (se f.eks. Sundman 1987). Da vores formål som bekendt ikke er en finsortering af ikke-passive s-verber, vil der ikke blive taget stilling til, hvilken af disse betegnelser der er den mest hensigtsmæssig. Ifølge Lyngfelt karakteriseres de intransitive deponente verber ved at subjektsreferenten påvirkes af sin egen handling, og der findes en klar lighed mellem konstruktioner med s-verber og ‘V + reflektivt pronomen’, jf. eksempel (3.51) (se også eks. (3.49b) ovenfor):

- (3.51) Vi hålls här. Vi håller oss här. (Lyngfelt 2007: 114)

Termen *intransitiv* anvendes også i dansk i forbindelse med s-verber som en semantisk modsætning til passiv betydning. Ifølge GDS (2011: 637) omfatter den intransitive deponente gruppe verber som: *blues, dages, færdes, grønnes, kruses, længes, nøjes med, rygtes, trives, væmmes, ækles, ældes, og ynkes*.²⁸ Herudover findes der verber såsom *dannes, frydes, glattes, glædes, løsnes, opløses, skilles, slukkes, strammes, tændes, ændres og ængstes*, som både har en aktiv form og en tilsvarende s-form med passiv betydning. Indenfor gruppen af intransitive deponente verber findes også en række verber med flertalssubjekt. Blandt disse kan nævnes : *flokkes, fylkes, parres, samles og skilles*.

---

²⁷ Til forskel fra den reciprokke konstruktion, som kan parafraseres ved hjælp af ‘V + reciprokt pronomen’.

²⁸ Mange af disse verber kategoriseres i NRG som inkoative verber, en klassificering som tager udgangspunkt i verbets aspekt (NRG 1997: 512). I SAG henregnes mange af de nævnte eksempler til den snævrere betydning af deponensverber, dvs. verber uden en tilsvarende s-løs form (SAG 1999 II: 554f).

Medial

I de svenske grammatikker bliver s-verbernes *mediale* betydning grundigt behandlet, da den viser både formel og semantisk lighed med s-passiv. Grænsen mellem de to kategorier er ikke skarp, der kan forekomme tvivlstilfælde (SAG 1999 II: 556f), og afgrænsningsprincipperne kan variere grammatikkerne imellem. Den mediale betydning befinder sig et sted mellem den aktive og passive, hvilket også er grunden til at man har foreslået et betydningskontinuum med aktiv og passiv som to yderpunkter, frem for adskilte betydningsklasser. Sætningerne (3.52a–c) er typiske eksempler på medial betydning udtrykt ved et s-verbum.²⁹

- (3.52) a. *Allmänhetens inställning till biblioteken* har förbättrats högst avsevärt. (Sundman 1987: 325)
b. Man kan se hur *fiskerinäringen i Bohuslän* koncentreras till några få stora områden (Sundman 1987: 327)
c. *Barnen* utvecklas normalt.

Subjekterne i ovenstående sætninger (*i kursiv*) karakteriseres ved ikke at betegne aktanter, som handlingen udgår fra (kontrolleres eller initieres af). De bliver derimod udsat for den handling, som verbalet i s-form angiver. Et sådant forhold mellem subjekt og verbal minder om forholdet i passive sætninger. I modsætning til passiv, finder vi dog ikke en aktant, som kan være ophavet til handlingen i sætningens semantiske struktur. I litteraturen bliver medial betydning defineret på følgende måde: Konstruktionen har medial betydning når subjektet har en semantisk rolle, som betegner handlingens formål, eller den som oplever eller bliver påvirket af handlingen. I modsætning til passiv har medial dog ingen aktant med rollen Agent eller Årsag, hverken eksplicit i den syntaktiske struktur (udtrykt ved en PP_{av}) eller implicit i den semantiske struktur (jf. Sundman 1987: 233, SAG 1999 II: 556). Medial betydning udtrykker dermed hændelser som opfattes som spontane eller som sker af sig selv (Sundman 1987).

Forskellen mellem passiv og medial betydning ligger i om der er en Agent eller Årsag i sætningens semantiske struktur. Det er dog ikke altid let at afgøre om der findes en sådan aktant i den semantiske struktur.³⁰ En mulighed hvormed man kan kontrollere om betydningen er medial, er ved at omskrive sætningen til aktiv. Medial, som i modsætning til passiv ikke har en Agent eller

---

²⁹ Medial betydning kan også udtrykkes ved hjælp af andre konstruktioner, som f.eks. V + reflektivt pronomen eller ved et intransitivt verbum. Disse konstruktioner bliver dog ikke diskuteret her, da de ikke kan forveksles med s-passiv. Se f.eks. Lyngfelt (2007) for en diskussion af andre mediale udtryksmuligheder.

³⁰ Der findes en del test til at afgøre om en implicit aktant er til stede i den semantiske struktur (f.eks. Kaiser & Vihman 2006). Sådanne test er dog mindre brugbare til vores formål, da man ved hjælp af dem tester for aktanten Agent, og først og fremmest for egenskaben intention.

Årsag i sin semantiske struktur, kan ikke omskrives til aktiv uden tab af betydning, jf. eksempel (3.52c): **ngn/ngt utvecklar barnen*.

Tvetydige eksempler eller tvivlstilfælde opstår, når der ikke findes en eksplicit præpositionsfrase som angiver en Agent eller Årsag til verbalhandlingen. Som undersøgelser har vist, er udeladelse af agentadverbialer i passive sætninger forholdsvis frekvent i de skandinaviske sprog (Silén 1997, Laanemets 2009). Tvetydigheden er minimal, hvis den angivne verbalhandling opfattes som forårsaget af en animat Agent – i så fald er sætningen passiv. Hvis handlingen derimod ikke går ud fra en agentiv aktør, men snarere opfattes som forårsaget af en inanimat, ikke-intentionel participant (Årsag) – kan grænsen mellem medial og passiv betydning være vanskelig at trække.

Dette forhold kan illustreres ved følgende Figur 3.1, hvor udtryk med eksplicit agentadverbial er tydelig passive mens sætninger, som angiver en spontan hændelse, er mediale. Tvetydige eksempler forekommer, når årsagen til hændelsen er uidentificeret (implicit), jf. Sundman (1987: 386) og SAG (1999 IV: 403).

medial <-----> **passiv**
spontan hændelse -- uidentificeret årsag -- identificeret årsag -- implicit agent - eksplicit agent

Figur 3.1 Betydningskontinuum mellem medial og passiv betydning ved s-verber (baseret på Sundman (1987: 386) og SAG (1999 IV: 403))

Spørgsmålet, er hvordan vi kan adskille en spontan hændelse fra en handling eller hændelse, som har en implicit årsag. Problemet er kompliceret, fordi det kan være svært at forestille sig at en hændelse eller en forandring af en situation sker helt automatisk, dvs. uden en mindste årsag til dens aktualisering. Hvis vi ikke finder en direkte Agent eller Årsag til hændelsen i ytringen, er vi tilbøjelige til at opfatte hændelsen som et led i en – muligvis forholdsvis abstrakt – kausal sammenhæng. Det er således normalt kun i barndommen at ting går i stykker helt af sig selv.

Selv om den mediale betydning defineres ved at subjektet bliver udsat for en hændelse, som ligesom sker af sig selv, er det alligevel svært at udelukke, at “vaga, icke närmare specificerade omständigheter” opfattes som ophav til hændelsen (SAG 1999 II: 556). Desuden kan opfattelsen om at noget sker helt spontant (af sig selv) eller som følge af en medvirkende årsag eller omstændighed, være basis for individuelle fortolkningsforskelle.

Sundman (1987) argumenterer for, at den afgørende semantiske egenskab, som markerer forskel mellem passiv og medial betydning er *kontrol*. At en aktant har kontrol over en handling, hændelse eller ændring af tilstand betyder, at verbalhandlingen er afhængig af denne aktant (Sundman 1987: 164), uden at aktanten nødvendigvis er animat eller handler intentionelt. Dette forhold kan illustreres ved følgende eksempelsætninger (3.53) (jf. også Lyngfelt 2007: 90).

- (3.53) a. Jordbävningen raserade byn.
 b. Byn raserades av jordbävningen.
 c. Byn raserades vid jordbävningen.
 d. Byn raserades.

De første to sætninger angiver kausalitetsforholdet mellem de to partcipanter (*jordbävningen* og *byn*) som verbet (*rasera*) tilknytter. Selv om *jordbävningen* ikke kan siges at handle intentionelt, er verbalhandlingen alligevel afhængig af denne aktant, dvs. aktanten har kontrol over handlingen (jf. Sundman 1987: 164). I det første eksempel er sætningen aktiv, i den anden passiv. Sætningen (3.53c) derimod kan ikke siges at udtrykke samme forhold mellem de to partcipanter. Adverbialet 'vid jordbävningen' angiver ikke samme type kausalitetsforhold (kontrol), som adverbialet 'av jordbävningen'. Der er snarere tale om en ydre omstændighed. En sådan forskel i præpositionsvalg indikerer, at vi har med aktanter med forskellige semantiske egenskaber at gøre. Årsagen til hændelsen i (3.53c) er uidentificeret, og sætningen regnes derfor som medial. Sætning (3.53d) er derimod tvetydig, og spørgsmålet om den skal regnes som passiv eller medial afhænger af konteksten. Uden yderligere information er begge tolkningsmuligheder åbne.

Det komplicerede forhold mellem medial og passiv betydning fremgår af nedenstående eksempler (3.54a–c, 3.55a–b, 3.56a–b):

- (3.54) a. Pasientens tilstand forverres ikke av ventetid. (Google)
 b. Patientens tillstånd förvärrades av medicinen. (Sundman 1987: 380)
 c. Patientens tilstand förværredes under CT-skanningen. (KorpusDK)
- (3.55) a. Vårt solsystem bildades av ett gasmoln (Google)
 b. Det bildades en ny insjö genom översvämningen. (Sundman 1987: 378)
- (3.56) a. Patientens tillstånd förvärrades.
 b. Hennes personlighet förändrades.

Ifølge vores ræsonnement bør en sætning regnes som passiv, hvis en inanimat, ikke-intentionel Årsag er udtrykt eksplicit ved hjælp af en adverbialfrase (af + NP), som det er tilfældet i eksemplerne (a) og (b) i (3.54). Også eksempel (3.54c) regnes som passiv, selv om præpositionsfrasen (*under CT-skanningen*) ikke angiver en årsag, men snarere tidsrummet for hændelsen. Det er således muligt at tilføje sætningen – i hvert fald til den semantiske struktur – en kausal partcipant, som f.eks. *af røntgenstråler*.

I (3.55) er der angivet eksempler med samme verbum (*bildades*), men med forskellig præpositionsfrase. I den første sætning angiver af-frasen den kausale partcipant bag hændelsen, og sætningen regnes som passiv. Er årsagen bag hændelsen, som i eksempel (3.55b), derimod angivet som en ydre omstændighed eller som en slags kontekst – som udtrykkes ved hjælp af en anden præpositionsfrase end *af* – regnes sætningen som medial. En sådan forskel i præpositionsvalg indikerer, at vi har med aktanter med forskellige semantiske

egenskaber at gøre. Sætninger uden et eksplicit årsagsadverbial, som angivet i (3.56) fremstår derimod som tvetydige, og får, som i eksempel 3.53d, sin betydning gennem konteksten.

På baggrund af ovenstående diskussion er det tydeligt, at verbets s-form kan bruges til at udtrykke mange forskellige betydninger i de skandinaviske sprog. Betydningerne er som regel ikke tilknyttet konkrete verballeksemer. Et og samme leksem kan således forekomme i forskellige betydninger. I den empiriske undersøgelse er det således kun muligt mere eller mindre automatisk at frasortere sådanne verber som ender på -s, men mangler en (semantisk) tilsvarende s-løs form (dvs. deponente verber i snæver betydning, disse kan nemlig ikke forekomme i passiv). Alle andre s-former kan udtrykke passiv eller ikke-passiv betydning, og skal dermed medtages eller frasorteres ud fra deres konkrete betydning i sætningen.

Sammenfatning

Som diskussionen i kap. 3.3 har illustreret, kan både suffikset -s og konstruktionen *bli(ve)* + perfektum participium udtrykke mange forskellige betydninger. Derfor kan man ikke altid automatisk (kun på baggrund af formen) afgøre, om sætningen udtrykker passiv eller ikke-passiv betydning. Som illustreret ovenfor, kan den tiltænkte betydning i mange tilfælde opstå i eller tillægges af konteksten. De ovenfor angivne kriterier skal vi tage hensyn til i forbindelse med kodning og analyse af korpusmaterialet.

3.4 Anvendelse og betydning af morfologisk og perifrastisk passiv

I det følgende skal vi se på de betydnings- og anvendelsesmæssige forhold, som karakteriserer henholdsvis den morfologiske s-passiv og den perifrastiske blive-passiv. Vi vil redegøre for den grammatiske litteraturs fremstilling af brugen af de to konstruktioner i de skandinaviske sprog, herunder hvilken betydning og funktion de hver især har, om der gælder nogle specifikke restriktioner for den ene eller begge af dem, samt om der er andre faktorer, som påvirker valget mellem dem.

Det er ikke exceptionelt, at et sprog har to eller flere grammatiske muligheder for at udtrykke samme betydning. Synonymi er således ikke et ukendt fænomen i grammatikken. Som oftest er en sådan synonymi dog ikke absolut. Er der to konstruktioner til rådighed for samme betydningsindhold, er der som regel større eller mindre anvendelsesmæssige eller stilistiske forskelle mellem dem. Det kan være morfologiske, syntaktiske eller semantiske restriktioner, eller stilistiske, dialektale eller pragmatiske forhold der afgør hvilken konstruktion der anvendes.

I forhold til anvendelsen af den morfologiske og perifrastiske passiv findes der i litteraturen angivet en del forskelle på tværs af de tre sprog, og der nævnes kriterier, som kan påvirke valget mellem de to konstruktioner. På den anden

side findes der i følge litteraturen kontekster, hvor forskelle mellem de to konstruktioner ikke er lige skarpe, således at den ene konstruktion kan udskiftes med den anden uden en nævneværdig ændring i betydningen. I SAG (1999 IV: 397) kan vi for eksempel læse følgende bemærkning om betydningsforskelle mellem s- og bli-passiv: “En sats med s-passiv och motsvarande sats med bli-passiv skiljer sig ofta inte tydligt åt i betydelse /.../, och talaren kan i många fall välja vilken som helst av dem.”, hvorefter det dog straks tilføjes: “I många andra fall har dock den ena passivkonstruktionen mer eller mindre starkt företräde.” (ibid.)

I følgende redegørelse diskuterer vi forskellige faktorer, som kan påvirke valget mellem s-passiv og blive-passiv. Der vil især blive lagt vægt på forskellene på tværs af sprogene. Redegørelsen danner grundlag for – og motiverer – den senere empiriske analyse i Kapitlerne 5–10.

Før vi ser nærmere på de semantiske og syntaktiske forhold, er en kort bemærkning om de morfologiske restriktioner på sin plads. Som der blev diskuteret i kapitel 3.2 mangler dansk og norsk muligheden for at danne morfologisk passiv i de sammensatte datidsformer (perfektum og pluskvamperfektum), samt har en del restriktioner i forhold til dannelsen af s-passiv i præteritum. De bøjningsmæssige restriktionerne virker større i norsk end i dansk, og det vil på den baggrund være naturligt at forvente en mere begrænset brug af morfologisk passiv i præteritum i norsk end i dansk. Uafhængigt af eventuelle semantiske forskelle må man forvente at de manglende eller begrænsende muligheder for at danne morfologisk passiv i datid også vil afspejle sig i den reelle anvendelse af passiv. Hvor det for eksempel, af informationsstrukturelle årsager, vil være relevant at anvende passiv i datid, må man i dansk og norsk forvente at det er den perifrastiske passivform der anvendes (dvs. blive- eller være-passiv). Diderichsen (1962: 136) anfører for eksempel, at omskreven passiv “anvendes naturligvis først og fremmest, naar man har Brug for Former, der ikke findes i simpel Passiv: i Præt. af visse stærke Verber /.../, i Imperativ og Optativ /.../, i Førtiderne /.../ og i den omskrevne Fremtid”. Man kan således antage, at hvor den ene passivkonstruktion er udelukket som følge af konstruktionsmæssige forhold, kan den anden passiv få en udvidet anvendelse. Det kan selvfølgelig også tænkes, at passiv erstattes med andre, ikke-passive konstruktioner i kontekster, hvor en morfologisk passiv ellers vil være aktuel.

En anden tendens, som er påpeget i den grammatiske litteratur, er at morfologisk passiv ofte undviges i kontekster, hvor verbets s-form kan fortolkes både med passiv og ikke-passiv betydning (Björnström 1904: 212f, Mikkelsen 1975/[1911]: 379, SAG 1999 IV: 400). I sådanne kontekster kan sprogbrugeren føle behov for differentiering. I følge denne hypotese reserverer man således verbets s-form til den ikke-passive betydning, og anvender i stedet den perifrastiske konstruktion i passiv. Eksemplerne (3.57a–b; 3.58a–b) illustrerer dette:

- (3.57) a. De to unge sås aldrig uden om søndagen (reciprok)
 b. De to unge blev aldrig set i selskaber (passiv) (Mikkelsen 1975/[1911]: 379)
- (3.58) a. Hultgren har slagits på gatan. (reciprok eller passiv)
 b. Hultgren har blivit slagen på gatan. (passiv) (SAG 1999 IV: 400)

Hvis tvetydigheden elimineres, f.eks. ved et eksplicit agentadverbial, eller der, af andre grunde, ikke kan frygtes misforståelser, er anvendelsen af verbets s-form med passiv betydning uproblematisk (SAG 1999 IV: 400, Mikkelsen 1975/[1911]: 379).

- (3.59) De ses næsten aldrig sammen. (passiv) (Mikkelsen 1975/[1911]: 379)
- (3.60) De {blev mötta/möttes} av sina fruar på stationen. (passiv) (SAG 1999 IV: 400)

Semantiske kriterier

Valget mellem den morfologiske og perifrastiske passiv er ofte blevet beskrevet som et semantisk betinget valg (se f.eks. Rehling 1934, Hansen 1967, Hovdhaugen 1977, Thorell 1973). Den morfologiske passiv siges således at angive generelle, almene handlinger, mens den perifrastiske blive-passiv relaterer sig til enkelte, specifikke handlinger. Følgende eksempler, som illustrerer denne forskel, er fra henholdsvis den danske (3.61–3.62) og norske (3.63–3.64) grammatiske litteratur.

- (3.61) I dette hus **spises** der i almindelighed til middag klokken 12, men i dag **bliver** der først **spist** klokken 4. (Mikkelsen 1975/[1911]: 381)
- (3.62) a. der tales ikke mere dansk i Skåne (*general statement, norm*)
 b. der bliver ofte talt dansk i Skåne (*actual event*) (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 203)
- (3.63) *Dette ord brukes ikke i flertall (er ubrukelig; men kan hende det allikevel blir brukt av uvidenheter).* (Western 1921: 162f)
- (3.64) a. Søknaden sendes innen 15. september. (generelt forhold, regel)
 b. Søknaden blir sendt med posten i morgen. (konkret, enkelt tilfælde) (NRG 1997: 514)

Den morfologiske passivs generelle karakter – som udtryk for noget alment gældende – har medført, at denne form anvendes i forbindelse med normer, love og regler, i beskrivelser af skik og brug, i kokebøger, på skilte, samt i reklamer og annoncer. En sådan tekstuel bestemt, genrespecifik anvendelse af morfologisk passiv er blevet påpeget i forbindelse med alle tre sprog (Diderichsen 1962: 117, Løj & Wille 1985, Western 1921: 163, NRG 1997: 524, Thorell

1973: 135). Anvendelse af perifrastisk passiv vil ifølge NRG (1997: 524) ikke være acceptabel i en sådan kontekst (“enten ugrammatisk eller lite anvendelig”). Følgende udtryk (3.65a, 3.66a) vil således blive genkendt af indfødte sprogbrugere, mens en udskiftning med blive-passiv (3.65b, 3.66b) vil virke unaturlig eller direkte forkert i den aktuelle kontekst:

- (3.65) a. Ved pudsning af isoleringsrudens yderside drejes håndtaget til lodret stilling. (brugsvejledning, Velux vinduer)
- b. [?]Ved pudsning af isoleringsrudens yderside bliver håndtaget drejet til lodret stilling.

- (3.66) a. Dørene lukkes! (på T-banen i Oslo)
- b. [?]Dørene blir lukket!

Som ovenstående eksempler viser, får sætninger med morfologisk passiv en nærmest imperativisk karakter. Spørgsmålet er dog om en sådan betydning er inhærent for den morfologiske passiv, eller om den tillægges af den aktuelle kontekst. Björnström (1904: 209) mener, at det, i hvert fald i svensk, ikke udelukkende er den morfologiske passivs karakter, som alene fremkalder en sådan anvendelse. Hun nævner også en anden, mere afgørende faktor, nemlig “praktiska skäl: s-formerna äro kortare än de omskrifna passiverna” (Björnström 1904: 209).

At den morfologiske passiv i svensk får en generel eller normativ fortolkning i de ovenstående kontekster, men ellers ikke udelukkende er forbeholdt den generelle betydning, er påpeget i nyere forskning. Engdahl (1999, 2006) mener således, at distinktionen generel vs. enkelt handling er mindre afgørende i svensk end den er i forhold til danske og norske passivkonstruktioner.³¹ Sætningerne (3.61 – 3.62) og (3.63 – 3.64) som tidligere blev angivet som henholdsvis danske og norske eksempler på distinktionen mellem generel vs. enkel, konkret handling kan ikke i helt samme form overføres til svensk. Således viser nedenstående eksempler (3.67a–c, 3.68a–c) fra Engdahl (1999, 2006), at den morfologiske passiv anvendes både til generel og konkret betydning, mens sætninger med perifrastisk passiv er uacceptable:

---

³¹ Der kan spores en inkonsekvens i de svenske grammatikker med hensyn til spørgsmålet om distinktionen mellem generel og enkelt handling afspejler sig i – eller kan udtrykkes ved – henholdsvis morfologisk og perifrastisk (bli) passiv. Björnström (1904), som har undersøgt et antal skønlitterære værker, kan citeres for følgende bemærkning om præsens indikativ af bli-passiv: “Jag har ej funnit mer än detta [ena] exempel på hur *blifva*-konstr. framhåller den enskilda handlingen i motsats till den allmänna. Men enär samma skillnad går igen i andra tempus och som dessutom norska och danska grammatici påpeka samma sak såsom gällande för no. och da., har jag vågat framhålla den här.” (Björnström 1904: 208) Thorell (1973: 135) skriver derimod: “Bliva-konstruktionen uttrycker vanligen en bestämd enstaka handling, vilket ofta framhävs av tids- eller sättsadverbial. Den används mindre ofta i presens men däremot mycket ofta i preteritum.”

- (3.67) a. Det talas inte längre danska i Skåne. (generel)
 b. ^{??}Det blir (ofta) talat danska i Skåne.
 c. Det talas (ofta) danska i Skåne. (aktuel) (Engdahl 1999: 8)
- (3.68) a. Ansökan sänds in före 15. september. (generel handling)
 b. ^{??}Ansökan blir sänd med posten i morgon.
 c. Ansökan sänds med posten i morgon. (konkret, enkel handling) (Engdahl 2006: 25f)

Det ser således ud til, at der på dette område findes visse forskelle mellem de skandinaviske sprog. Forholdet mellem passivens form og betydning bliver med udgangspunkt i korpusundersøgelser diskuteret i Kapitel 6. Om denne her fremlagte distinktion mellem s-passiv og blive-passiv er en almen regel i dansk og norsk, eller snarere en tendens eller en mulighed (for at bringe frem kontrasten mellem noget alment-abstrakt og noget aktuelt-konkret), vil blive diskuteret.

Passiv og modus

I den danske grammatiske litteratur er der blevet foreslået en ny model til at forklare forskelle mellem den morfologiske s-passiv og perifrastiske blive-passiv (Heltoft & Falster Jakobsen 1996, Heltoft 1994, GDS 2011; lignende fremstilling findes også hos Christensen 2007). Heltoft & Falster Jakobsen (1996) mener således, at forskellen mellem s-passiv og blive-passiv bedst kan forklares som en modus-forskel (*mood*, dvs. talerens holdning til det sagte). Forskellen mellem s-passiv og blive-passiv angiver således distinktionen mellem ikke-subjektiv/objektiv modus og subjektiv modus. Ved hjælp af følgende minimale par (3.69a–b) illustrerer Heltoft og Falster Jakobsen distinktionen mellem de to passivkonstruktioner:

- (3.69) a. Der tales ikke mere dansk i Skåne.
 b. Der bliver ofte talt dansk i Skåne. (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 203)

Sætningerne i (3.69) skal i følge Heltoft & Falster Jakobsen ((1996: 203); se også Heltoft (1994) og GDS (2011: 743)), fortolkes på følgende måde: sætning (3.69a) med s-passiv udtrykker et generelt udsagn, som gældende ifølge af en norm (dvs. dansk er ikke længere det officielle sprog i Skåne). Sætning (3.69b) med blive-passiv er derimod et konstaterende udsagn om en aktuel handling/begivenhed (dvs. der findes folk i Skåne, der taler dansk). Men udover en sådan fortolkning, som ellers er gængs i litteraturen (jf. tidligere i dette kapitel), angiver de to passivformer også en distinktion i modus. Lad os se på endnu et eksempel fra Heltoft & Falster Jakobsen (1996: 203):

- (3.70) a. Indledningen skrives til sidst.
 b. Indledningen bliver skrevet til sidst.

Ifølge deres analyse (se også GDS 2011: 745), er de ovenstående sætninger ikke synonyme, men angiver derimod en distinktion i modus, således at sætningen med s-passiv (3.70a) udtrykker en plan eller en beslutning, som ikke nødvendigvis er den talendes (objektiv, eller ikke-subjektiv modus). Sætningen med blive-passiv (3.70b) udtrykker derimod den talendes forudsigtelse om hvad der vil ske (subjektiv modus). Sætninger i (3.70) er neutrale i forhold til aktionsart, da begge udtrykker en handling, som bliver afsluttet i fremtiden (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 214).

Udover den umiddelbare distinktion mellem s-passivens objektive forankring og blive-passivens subjektive forankring, viser Heltoft & Falster Jakobsen også, at der forekommer kontekster, hvor en sådan direkte forankring ophæves. Betydningen af en passivkonstruktion afhænger således også af hvilken teksttype der er tale om.³² Den tekstuelle kontekst kan således påvirke fortolkningen af en passivkonstruktion. Heltoft & Falster Jakobsen giver et eksempel (3.71) med historisk narrativ, hvor den generelle, objektivt forankrede s-passiv (i præteritum – *fragtedes*) efterfølges af blive-passiv (i præteritum – *blev byttet*, *blev sejlet*). Fortællingen skal fortolkes som en beskrivelse af hvad der generelt (gentagne gange) fandt sted.

- (3.71) Ikke mindst den indbringende trekantshandel spillede en stor rolle. Fra London **fragtedes** varer til Afrikas vestkyst, hvor de **blev byttet** med fangne afrikanere, der som slaver **blev sejlet** til Amerika. (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 212)

En sådan fortolkning bygger på antagelsen om, at der først skal introduceres en 'modal nøgle' (*modal key*) i teksten (f.eks. den generelle s-passiv), hvorefter den samme, generelle læsning overføres til den perifrastiske passiv via den etablerede kontekst (nøgle) (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 212). En sådan mulighed for kontekstuel determinering af betydningen af passiv medfører, at de manglende datidsformer af s-passiv kan undgås og erstattes med blive-passiv.

Udover den tekstuelle kontekst kan den 'modale nøgle' ligeledes fastlægges af det ubestemte subjekts position i introducerende sætninger. For eksempel i følgende sætning (3.72):

- (3.72) En tør hvidvin bliver drukket til forretten.

antyder det forhold, at sætningen indledes med et ubestemt subjekt (*en tør hvidvin*), at sætningen udtrykker objektiv modus, mens den perifrastiske blive-passiv angiver subjektiv modus. Ifølge Heltoft & Falster Jakobsen (1996: 225)

---

³² Dette betyder, at hvad der regnes som umarkeret passiv i én kontekst, kan blive den markerede form i en anden (tekstuel) kontekst, således: "Status as marked or unmarked in a text type is determined by the rules of that particular genre and hence by the communicative needs behind it. Therefore, systematically unmarked forms can be textually marked and vice versa." (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 213)

er sætningen af den grund ikke inkonsekvent, da det er positionen for det ubestemte subjekt som fastlægger læsningen, hvorefter taleren frit kan vælge mellem begge passivkonstruktioner.

Noget forenklet kan ovenstående diskussion sammenfattes således: når blive-passiv (subjektiv modus) kombineres med en s-passiv (objektiv modus) eller med et ubestemt subjekt i forfelt (objektiv modus), kan også blive-passiv få en generel læsning (med objektiv modus). Dette igen betyder, at betydningen af passiv ikke alene er relateret til passivens form, men også er afhængig af – og kan ændres i samspil med – andre faktorer, så som den tekstuelle eller syntaktiske kontekst.

Heltoft & Falster Jakobsen (1996) konkluderer, at den morfologiske passiv i dansk angiver objektiv modus (objektiv intention, uden at den talende hæfter for udsagnets gyldighed), og derfor er velegnet til at udtrykke generelle udsagn, normer og regler. Den perifrastiske blive-passiv angiver derimod subjektiv modus, dvs. at det er taleren alene, som hæfter for sandheden i udsagnet. Det er således talerens intention eller forudsigelse som udtrykkes via perifrastisk passiv (se. også Heltoft 1994: 3f; GDS 2011).

Som Heltoft & Falster Jakobsen (1996: 199) selv antyder, kan deres analysemodel bringe en del forskelle frem mellem de skandinaviske sprog. Sammenligninger med norsk og svensk har således vist, at en lignende modal distinktion mellem s-passiv og blive-passiv kan findes i norsk (Enger 2001), men ikke i svensk (Engdahl 2006).

I norsk bokmål er den af Heltoft & Falster Jakobsen foreslåede distinktion diskuteret i Enger (2001). I følge ham kan en lignende modal distinktion opnås ved s-passiv og blive-passiv, som han illustrerer med følgende eksempelpar (3.73a–b) (Enger 2001: 420f):

- (3.73) a. Denne setningen flyttes til side 24.
- b. Denne setningen blir flyttet til side 24.

I følge Enger kan sætning (3.73a) med s-passiv læses som en opfordring eller anvisning til f.eks. en trykker om at flytte sætningen. Sætning (3.73b) med bli-passiv indikerer derimod, at taleren selv tager ansvaret for at sætningen bliver anbragt det rigtige sted i teksten. En sådan fortolkning er i overensstemmelse med Heltoft & Falster Jakobsens fortolkning, men om mønsteret er systematisk og gennemgående i norsk kræver imidlertid en nærmere undersøgelse.

I svensk er den modale distinktion diskuteret af Engdahl (2006). De danske eksempler fra (3.70) findes gengivet i Engdahl (2006: 26), og er angivet i (3.74a–b). Ifølge Engdahl kan den svenske sætning med s-passiv både fortolkes som en objektiv påstand, en regel (norm), eller som en subjektiv forudsigelse om en konkret handling. Konstruktionen med bli-passiv er derimod ikke acceptabel.

- (3.74) a. Inledningen skrivs sist. (objektiv, norm, eller subjektiv prediktion)
- b. ^{??}Inledningen blir skriven sist.

Aspekt og aktionsart

Forskelle mellem de forskellige typer af passiv er også blevet relateret til kategorierne aspekt og aktionsart (se f.eks. Western 1921, Hovdhaugen 1977, Thorell 1973, Lødrup 2000). Den morfologiske passiv forbindes generelt med imperfektiv aspekt, mens den perifrastiske blive-passiv relateres til perfektiv aspekt. Forholdet er illustreret af Western (1921: 159) i eksempelsætningerne (3.75a–b):

- (3.75) a. Den høie snedekte topp sees langt tilhavs.
b. Bjørnen blev drept av jegeren. (Western 1921: 159)

I eksempel (3.75a) er handlingen uafsluttet eller kontinuerlig, mens der i sætning (3.75b) er tale om en afsluttet handling. Lødrup (2000) giver et mere nuanceret billede af relationen mellem aspekt og passiv i norsk. Han mener således, at den morfologiske passiv er umarkeret i forhold til distinktionen imperfektiv-perfektiv. Derimod har aspekt en restriktiv rolle i forbindelse med anvendelsen af blive-passiv.

Den morfologiske passiv forbindes med *statisk aktionsart* mens blive-passiv er forbundet med *dynamisk aktionsart*. I forbindelse med dansk passiv mener Heltoft og Falster Jakobsen (1996: 213), at aktionsart ikke er distinktiv for valget mellem s-passiv og blive-passiv. Dette er derimod tilfældet i valget mellem de to perifrastiske passivkonstruktioner med *blive* og *være* som hjælpeverbum. Blive-passiv giver således udtryk for dynamisk aktionsart (overgang, fokus på ændringen af tilstand), mens være-passiv udtrykker statisk/resultativ aktionsart (afsluttet handling, fokus på resultatet). Følgende eksempelpar (3.76a–b) fra Heltoft og Falster Jakobsen (1996: 213) illustrerer dette forhold (se også SAG 1999 IV: 391ff).

- (3.76) a. Han bliver bestemt udnævnt til forsvarsminister.
b. Han er bestemt udnævnt til forsvarsminister.

Den nævnte distinktion hænger stærkt sammen med de to hjælpeverbs inhærente betydning – *blive* som udtryk for overgang, ændring, og *være* som udtryk for tilstand. En sådan distinktion findes i alle skandinaviske sprog, og er på samme måde overført til passiv-systemet. Da denne afhandling undersøger forholdet mellem s-passiv og blive-passiv, vil aspekt og aktionsart ikke blive behandlet yderligere i denne sammenhæng og heller ikke undersøgt i den empiriske del af afhandlingen.

Syntaktiske kriterier

I litteraturen nævnes der også en række syntaktiske forhold som kan påvirke valget af s-passiv og blive-passiv, herunder upersonlig passiv og konstruktioner med foreløbigt subjekt. Der er, især i svensk, visse syntaktiske konstruktioner hvor valg og anvendelse af passivtype er underlagt restriktioner (Engdahl 1999). Desuden er der begrænsninger hvilke typer af verber, der kan optræde i de

nævnte konstruktioner (ibid.). Med hensyn til det sidste er det således syntaktiske og leksikal-semantiske faktorer der i samspil påvirker valg af passiv.

Upersonlige passivkonstruktioner er konstruktioner som dannes ved hjælp af et intransitivt verbum, dvs. et verbum som ikke har et objekt i dets argumentstruktur. Dette betyder, at der i forbindelse med passivering – dvs. ved nedskrivning af det aktive subjekt – ikke findes noget objekt, som kan flyttes til subjektsplassen. For at subjektskravet skal være opfyldt, indsættes der, som illustreret i eksempelsætningerne (3.77), et formelt (ikke-referentielt) subjekt i form af *der* (DK), eller *det* (NO, SV) på subjektsplassen.³³

- (3.77) a. Der spises og drikkes. (Diderichsen 1962: 115)
b. Men arbeides det her? (NRG 1997: 845)
c. Det talas till och med om revolution. (SAG 1999 IV: 371)

I dansk og norsk kan både den morfologiske og den perifrastiske (*blive*) passiv anvendes i upersonlige passivkonstruktioner. I følge Hansen kan man i dansk anvende begge konstruktioner “uden (tydelig) betydningsforskel” (Hansen 1967 III: 147). Følgende eksempelpar (3.78a–b) illustrerer dette forhold (ibid.):

- (3.78) a. Der råbes og synges hele natten.
b. Der bliver råbt og sunget hele natten.

I følge Heltoft & Falster Jakobsen (1996) er det ikke den syntaktiske udformning, som styrer valget mellem morfologisk og perifrastisk passiv i dansk. Som diskuteret ovenfor er der i dansk bestemte betydningsmæssige forskelle mellem de to passiver, og disse gør sig ligeledes gældende i forbindelse med upersonlige passivkonstruktioner. Følgende eksempler (3.79a–b; 3.80a–c) på upersonlig passiv er angivet og diskuteret i Heltoft & Falster Jakobsen (1996):

- (3.79) a. Der skrives på indledningen
b. Der bliver skrevet på indledningen (ibid.: 215)
- (3.80) a. der snydes – der bliver snydt
b. der danses – der bliver danset
c. der fuskes – der bliver fusket (ibid.: 230)

I analysen af de ovenstående eksempelpar fremhæver Heltoft & Falster Jakobsen, at der her ikke er tale om en aktionsforskel, da både den morfologiske og perifrastiske sætning kan læses atelisk (en vedvarende, uafsluttet aktivitet). Derimod skal den morfologiske passiv opfattes som en aktivitet, der pågår som

---

³³ Det formelle subjekt kan have følgende realisationer: *der, her* (DK), *det, her, der* (NO), *det, här, där* (SV). En redegørelse for forskelle mellem disse former falder udenfor denne afhandlings målsætning, da de ikke har betydning for valget mellem s- eller blive-passiv. Valgkriterier for type af formelt subjekt i norsk er bl.a. behandlet i Åfarli (2009).

følge af en plan (3.79a *skrives*, 3.80b *danses*), eller en beskrivelse af hvad der som regel foregår (3.80a *snydes*). Sætningerne med den perifrastiske passiv udtrykker derimod en aktuel, igangværende aktivitet.

Også norsk tillader upersonlige passivkonstruktioner med både morfologisk og perifrastisk passiv.³⁴ Vi finder følgende eksempelsætninger (3.81a–b) hos Western (1921:164):

- (3.81) a. Der drikkes meget her i landet.
b. Ved slike leiligheter blir der ikke stort drukket.

I følge Western ligger forskellen mellem disse konstruktioner (ligesom ellers ved s- og blive-passiv) i at den morfologiske passiv (3.81a) udtrykker en regelmæssig handling – det som plejer at ske – mens den perifrastiske blive-passiv (3.81b) udtrykker en enkelt, tids- eller stedfæstet handling.

I modsætning til dansk og norsk er den svenske upersonlige passivkonstruktion næsten udelukkende begrænset til morfologisk passiv, mens bli-passiv kun sjældent forekommer i upersonlige konstruktioner (Engdahl 1999, 2006, SAG 1999 IV: 397f).

- (3.82) a. Det dansades hela natten.
b. [?]Det blev dansat hela natten. (SAG 1999 IV: 397)

De betydningsforskelle, som de norske og danske grammatikere har fremlagt, kan således i svensk ikke opnås ved hjælp af alterneringen mellem morfologisk og perifrastisk passiv. Dette fremgår af en sammenligning af det danske eksempel (3.80c) med de svenske ækvivalenter i (3.83), samt de norske eksempler i (3.81a–b) med de svenske ækvivalenter i (3.84a–c).³⁵

- (3.83) a. Det fuskas. ‘People/they cheat, as a rule’ & ‘Actual cheating is going on’
b. *Det blir fuskat. (Engdahl 1999: 33)

- (3.84) a. Det dricks mycket.
b. Vid sådana tillfällen ^{??}blir det mycket drucket/*drucket mycket.
c. Vid sådana tillfällen dricks det mycket.

Den perifrastiske passiv i de ovenstående svenske eksempler er uacceptabel, jf. (3.83b) og (3.84b), mens konstruktionen med s-passiv både kan få en generel og en aktuel læsning, jf. (3.83a) og (3.84a, c). Hvis den aktuelle betydning, som i dansk og norsk udtrykkes ved blive-passiv, skal fremhæves, er man nødt til at anvende alternative udtryk, som f.eks. *Någon här fuskar* (Engdahl 1999: 33).

---

³⁴ Det er interessant at påpege, at alle eksempler med upersonlig passiv i Hovdhaugen (1977) er dannet med bli-passiv. Bortset fra et enkelt eksempel, gælder dette også for NRG (mange af NRGs eksempler er dog på nynorsk).

³⁵ Oversat af E.Engdahl.

Det er karakteristisk for upersonlige passivkonstruktioner, at de kun kan dannes af verber der betegner agentive handlinger, som for eksempel *spise*, *drikke*, *arbejde*, og *tale* i (3.77). Dersom et verbum kan anvendes med både en menneskelig og ikke-menneskelig Agent, er kun den første fortolkning – Agent_{hum} – tilgængelig i forbindelse med upersonlige passivkonstruktioner. I følge Engdahl (2006: 38f) kan nedenstående eksempel (3.85) kun fortolkes således, at det er mennesker, og ikke f.eks. fugle eller vinden, der står bag verbalhandlingen (*sjöngs*).

(3.85) Det sjöngs i ladorna.

Lignende eksempler findes angivet i den norske grammatiske litteratur. Som påpeget af Hovdhaugen (1977: 23), kan eksempelsætningen i (3.86a) kun fortolkes som svarende til (3.86b) med animat subjekt (*man*) og ikke til (3.86c) med inanimat subjekt (*maten*):

- (3.86) a. Det ble stått på verandaen under hele mottagelsen.
b. Man sto på verandaen under hele mottagelsen.
c. Maten sto på verandaen under hele mottagelsen.

Derudover har upersonlige passivkonstruktioner, især diskuteret i den svenske grammatiske litteratur, væsentlige restriktioner i forhold til muligheden eksplicit at udtrykke den degraderede Agent. I svensk er tilføjelse af en agentfrase således næsten aldrig grammatisk acceptabel (SAG IV 1999: 371, 375; Engdahl 2006: 38f). På anden side kan man ved agentive verber altid forudsætte en menneskelig Agent til stede i den semantiske struktur (jf. Sundman 1987), og den kan i upersonlige passivkonstruktioner komme til udtryk via et Agent-orienteret adverbial, som f.eks. *flitigt* i eksempel (3.87):

(3.87) Ibland arbetades det flitigt inför en basar. (SAG 1999 IV: 375)

I danske grammatikker er spørgsmålet om agentfrasens grammatikalitet og acceptabilitet ikke eksplicit behandlet. Hos Rehling (1934: 83) finder vi dog følgende eksempel med upersonlig passiv og med eksplicit agentfrase (*af børnene*):

(3.88) Der snakkes af børnene om en fridag.

Det ovenstående eksempel (3.88) indikerer, at tilføjelse af agentadverbial i hvert fald i visse tilfælde er mulig i dansk.

I norsk findes der i følge Hovdhaugen (1977: 24) eksempler hvor en eksplicit agentfrase i upersonlige passivkonstruktioner er grammatisk mulig. Dog vil mange opfatte sådanne sætninger som unaturlige, og man foretrækker derfor en konstruktion uden eksplicit agentfrase. Følgende eksempler (3.89a–b) er fra Hovdhaugen (*ibid.*):

- (3.89) a. Det ble arbeidet lite av oss den dagen.
b. ?Det ble dvelt lenge av dem ved det problemet.

Konstruktioner med foreløbigt subjekt

Der findes en passivkonstruktion med transitive verber, som syntaktisk set ligner den upersonlige passiv med intransitive verber og en aktiv præsenteringskonstruktion.³⁶ Sætningerne (3.90a–c) illustrerer henholdsvis (a) en upersonlig passiv med intransitivt verbum, (b) en aktiv præsenteringskonstruktion og (c) en passiv konstruktion med transitivt verbum og formelt subjekt.

- (3.90) a. Der blev danset hele natten.
b. I går ringede der en student.
c. Der åbnes en tør hvidvin.

Fælles for de ovenstående konstruktioner er, at der står et formelt – ikke-referentielt – subjekt (*der*) på subjekspladsen. I lighed med den aktive præsenteringskonstruktion (3.90b), har den passive sætning i (3.90c) et ubestemt nomen på objektspladsen (henholdsvis *en student* og *en tør hvidvin*).

Der er stor overensstemmelse mellem transitive passivkonstruktioner med formelt subjekt og upersonlig (intransitive) passiv. I dansk og norsk kan både den morfologiske og perifrastiske passiv anvendes, og forskellen mellem dem ligger – som ved upersonlig passiv – i om der udtrykkes en generel plan, regel eller skik (3.91a), eller om der er tale om en konkret, enkelt givenhed (3.91b).

- (3.91) a. Der drikkes en tør hvidvin til forretten.
b. Der bliver drukket en tør hvidvin til forretten. (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 225)

Som forklaret tidligere, afviger svensk på dette område. Den morfologiske passiv anvendes således både i konstruktioner med formelt og foreløbigt subjekt, mens den perifrastiske bli-passiv som regel ikke er acceptabel (SAG 1999 IV: 397; Engdahl 1999: 31f).

- (3.92) a. Det har byggets ett hus vid torget.
b. ?Det har blivit byggt ett hus vid torget. (SAG 1999 IV: 397)

Den svenske bli-passiv forekommer kun sjældent i upersonlige konstruktioner, og er i disse tilfælde begrænset til nogle specifikke udtryk (Engdahl 1999, 2006; SAG 1999 IV: 397f), som illustreret i (3.93a–b):

---

³⁶ I behandlinger af passiv bliver konstruktioner med intransitive verber og med transitive verber uden forfremmelse af objekt ofte behandlet under ét, og de kaldes begge ‘upersonlig passiv’ (f.eks. NRG 1997: 845ff, Engdahl 2006: 38ff).

- (3.93) a. Det blev ingenting gjort.
b. Det blev inte mycket sagt. (Engdahl 2006: 39)

Som påpeget af Engdahl er det karakteristisk for disse udtryk, at de indeholder en negativ (*ingen*) og/eller kvantitativ (*inte mycket*) frase (Engdahl 2006: 39). Sådanne konstruktioner er dog ikke begrænset til bli-passiv, men forekommer også med morfologisk passiv som i eksempel (3.94):

- (3.94) Det sades inte så mycket. (Engdahl 1999: 31)

På baggrund af den ovenstående gennemgang ser det således ud til, at syntaktiske faktorer har størst betydning i forhold til valg af passivform i svensk. I dansk derimod bliver syntaktiske aspekter ikke påpeget som afgørende for valget mellem s-passiv og blive-passiv, men forskellene forklares – også i konstruktioner med formelt og foreløbigt subjekt – først og fremmest ud fra de tidligere diskuterede semantiske forskelle, hhv. generel vs. enkelt handling (jf. Hansen 1967) eller modalitet (jf. Heltoft og Falster Jakobsen 1996). Norsk ligner i denne henseende mere svensk, men restriktionerne i forhold til valg af passivform synes dog ikke at være så store i norsk som i svensk.

De syntaktiske aspekter bliver undersøgt i Kapitel 9, mens aspekter vedrørende den passive sætnings subjekt hovedsageligt bliver behandlet i Kapitel 7.1.

Passiv som komplement til modalverber

Modalverber kan, som bekendt, tilknytte et verbum i infinitiv som komplement. Det infinitive komplement kan også være et verbum i passiv, som illustreret ved eksemplerne (3.95a–c).

- (3.95) a. Formueskatten skal afskaffes. (Brandt 1999: 113)
b. Festen skal holdes på samfunnshuset. (NRG 1997: 604)
c. Avfallet skulle brännas nästa dag. (SAG 1999 IV: 398)

Både s-passiv og blive-passiv kan forekomme som komplement til modalverber. Ifølge litteraturen er der dog ganske tydelige betydningsforskelle mellem sætninger med henholdsvis s-passiv og blive-passiv komplement. Dette forhold diskuteres en del i danske grammatikker, hvor der angives, at der generelt findes en systematisk korrelation mellem passivform og betydning af den modale konstruktion (bl.a. Mikkelsen 1975/[1911], Brandt 1999, Lundskær-Nielsen & Holmes 2010, GDS 2011). Også Lauridsen & Lauridsen (1989) angiver, at forskellen mellem s-passiv og blive-passiv som komplement til et modalverb er en modal distinktion. De mener således, at modalverber med s-passiv komplement angiver ikke-epistemisk/deontisk modalitet, mens modalverber sammen med blive-passiv angiver epistemisk modalitet. Lauridsen & Lauridsen (1989: 245) illustrerer den angivne distinktion med følgende eksempelpar (3.96a–b):

- (3.96) a. Han kan udnævnes til administrerende direktør inden nytår (ikke-epistemisk)
 b. Han kan blive udnævnt til administrerende direktør inden nytår (epistemisk)

Også i *Norsk referansegrammatikk* angives det at man vælger s-passiv som komplement når betydningen er deontisk, og bli-passiv, når betydningen er epistemisk (NRG 1997: 583). De angiver følgende eksempler (3.97a–b) for at illustrere de to betydninger (ibid.):

- (3.97) a. Navnet skal skrives på denne siden (deontisk)
 b. Navnet skal bli skrevet på denne siden (epistemisk)

En så klar distinktion mellem s-passiv og bli-passiv som komplement til modalverber er mindre udbredt i svenske grammatikker. Hvilke ligheder og forskelle der viser sig mellem dansk, norsk og svensk i forhold til brugen af passiv som komplement til modalverber undersøges nærmere i Kapitel 8.

Subjektets karakter

På baggrund af den ovenstående gennemgang kan vi foreløbig konkludere, at den svenske bli-passiv har et anvendelsesmønster der afviger noget i forhold til dansk og norsk. Udover de syntaktiske restriktioner er der visse restriktioner i forhold til subjektets semantiske egenskaber. Det er således blevet påpeget, at den perifrastiske bli-passiv i svensk har en stærk tendens til at tage animat subjekt mens s-passiv fortrinsvis tager inanimat subjekt (SAG 1999 IV: 390, Engdahl 2006: 31). I følge SAG vil mange svenske sprogbrugere således foretrække bli-passiv i sætninger (3.98a, 3.99a) med animat subjekt (*Westin, han*), og s-passiv i sætninger (3.98b, 3.99b) med inanimat subjekt (*bilen, tåget*):

- (3.98) a. Westin {blev hämtad/hämtades} strax efter tre.
 b. Bilen {blev hämtad/hämtades} strax efter tre.
 (3.99) a. Han måste till varje pris {bli stoppad/stoppas}.
 b. Tåget måste till varje pris {?bli stoppat/stoppas}

En nærmere analyse af de svenske bli-passiver viser dog, at det ikke er det animate subjekt i sig selv, som er afgørende for valget af passivform. Det er derimod egenskaben kontrol, som viser sig at spille en vigtig rolle. Engdahl skriver om de svenske bli-passiver, at de typisk forekommer i udtryk “where the subject of the passive clause may influence the situation described or has some control over it” (Engdahl 2006: 32). At kunne påvirke eller have en vis kontrol over handlingen forudsætter som regel, men ikke nødvendigvis et animat subjekt (jf. Sundman (1987), samt diskussionen om medial betydning tidligere i 3.3). En lignende statistisk sammenhæng kan påvises i dansk og norsk (Laanemets 2009). En nærmere analyse af den passive sætnings subjekt, dets

semantiske egenskaber og forholdet til henholdsvis s-passiv og blive-passiv vil blive foretaget i Kapitel 7.1.

3.5 Sammenfatning

I dette kapitel har vi foretaget en gennemgang og sammenligning af kategorien passiv, som den bliver fremstillet i den danske, norske og svenske grammatiske litteratur. Vi har således givet en definition af passiv, samt diskuteret hvilke problemer der kan opstå i forbindelse med afgrænsningen af passiv og ikke-passiv betydning. Som diskuteret kan tvivlsomme tilfælde og tvetydige eksempler forekomme. Dette skyldes at både suffikset -s og konstruktionen *bli(ve)* + perfektum participium er polyseme i de skandinaviske sprog. Til sidst har vi gennemgået de aspekter, som ifølge litteraturen adskiller s-passiv og blive-passiv. Vi har således udpeget de faktorer der, ifølge grammatikkerne, kan påvirke valget mellem de to passivformer. Både en del forskelle og ligheder har vist sig mellem de tre sprog. Det ser således ud til at dansk og norsk har en del restriktioner på anvendelsen af s-passiv i datid. Vi vil derfor forvente, at s-passiv ikke er udbredt i disse tempora, og i stedet vil blive erstattet af konstruktioner med blive-passiv. Det samme gælder ikke for svensk, hvorfor vi ikke forventer nogle betydelige afvigelser i tempusfordelingen i svensk. Derimod angiver den svenske grammatik en del restriktioner – både syntaktiske og semantiske – i forhold til den svenske bli-passiv, hvorfor vi vil forvente en begrænset anvendelse af denne konstruktion. De samme syntaktiske restriktioner synes ikke lige så markante i dansk og norsk, men er underlagt betydningsmæssige aspekter, i forhold til handlingens karakter og/eller modalitet.

På baggrund af de ovennævnte analyser blev der udarbejdet en taggingsnøgle med variabler for semantiske og syntaktiske aspekter (se nærmere i 4.3, samt Bilag 1). Ved hjælp af denne nøgle er samtlige passiv-eksempler blevet kodet til brug i de senere kvantitative og kvalitative analyser.

4 METODE OG MATERIALE

4.1 Metode

4.1.1 Korpusbaseret tilgang

Den empiriske undersøgelse i denne afhandling er korpusbaseret. Dette medfører visse metodologiske konsekvenser, og fastsætter rammerne for hvilke forskningsspørgsmål der kan besvares. Korpusbaserede undersøgelser retter sig mod at afdække sproglige anvendelsesmønstre, variation og hyppighed. Dette er spørgsmål, som dårligt lader sig undersøge ved hjælp af introspektion eller elicitering. Den overordnede karakteristik af korpusstudier, og de principielle forskelle i forhold til andre sprogvidenskabelige studier, er sammenfattet af Leech (1992: 107). Ifølge ham har korpusstudier:

- 1) Focus on linguistic performance, rather than competence.
- 2) Focus on linguistic description, rather than linguistic universals.
- 3) Focus on quantitative, as well as qualitative models of language.
- 4) Focus on a more empiricist, rather than rationalist view of scientific inquiry.

Før vi går videre med en diskussion af korpusbaserede undersøgelser, er det nødvendigt at præcisere, hvad vi mener med et korpus. I korpuslingvistiske studier er et korpus defineret på følgende måde:

”a corpus is a large and principled collection of natural texts”

(Biber, Conrad & Reppen 1998: 12)

”a body of texts put together in a principled way and prepared for computer processing” (Johansson 1998: 3)

Som det fremgår af ovenstående definitioner, er der flere kriterier, der skal være opfyldt for at en samling af tekster kan betragtes som et korpus i sprogvidenskabelig forstand. Et korpus skal således bestå af:

- a) autentiske tekster (*natural texts*),
- b) have en vis størrelse (*large collection*),
- c) teksterne skal være indsamlet efter bestemte principper (*principled collection*), og
- d) de skal kunne bearbejdes maskinelt (*computer processing*).

Der er en bred enighed om, at teksterne i et korpus skal være autentiske. Hvis man skal kunne sige noget om, hvordan sproget anvendes i virkeligheden, er det en forudsætning, at de undersøgte tekster rent faktisk består af sprogligt materiale, som er produceret under så naturlige forhold som muligt. Autenticitetskravet kan være mere problematisk at opfylde i forhold til talesprogskorpusser end i korpusser, der indeholder skriftsproglige tekster. Problemer med at optage autentisk talesprog er kendt fra sociolingvistisk

forskning, hvor *the observer's paradox* er et kendt (og uløst) problem (Labov 1972). De seneste årtiers teknologiske udvikling har dog bidraget med nye muligheder til optagelse af talesprog i dets naturlige kontekst, med mulighed for helt at eliminere forskerens tilstedeværelse under indsamlingen af materialet.³⁷

For at kunne beskrive typiske anvendelsesmønstre, sproglig variation m.m., skal det anvendte korpus have en vis størrelse. De seneste årtiers teknologiske landvindinger har medført en "big is beautiful"-tankegang i korpusundersøgelser (Svartvik 1992: 10), men størrelse alene – uden hensyn til korpussets tekstuelle sammensætning – er ikke en garanti for pålidelige resultater. Svartvik fremhæver således at: "Another trap, easy enough to fall into in this electronic age of ours, is the delusion that corpus size ("big is beautiful") is more important than, or can actually provide, corpus adequacy" (Svartvik 1992: 10).

Det tredje kriterium i definitionen – *principled collection* – er derfor af afgørende betydning. Selv om de største korpuser i dag synes at rumme alle varieteter af et sprog, er og bliver et korpus kun et udvalg (sample) af det samlede sprog (population). Med hensyn til korpussammensætning er det således vigtigt at fastlægge, hvilket sprog (population) korpuset (sample) skal repræsentere. I den sammenhæng plejer man at skelne mellem almensproglige korpuser og specialkorpuser, som henholdsvis er repræsentative for hele sproget (f.eks. dansk) eller dele af sproget (f.eks. juridisk dansk) (McEnery, Xiao & Tono 2006: 15).

Til et almensprogligt korpus tager udvalget som regel udgangspunkt i en klassifikation af tekster i forskellige genrer, som formodes at være repræsentative for hele anvendelsesvariationen af et sprog.³⁸ Der er blevet foreslået forskellige genretypologier, der tager udgangspunkt i forskellige definitoriske kriterier (Biber 1989: 4). Biber (ibid.) skelner mellem typologier, som bygger på situationelle, funktionelle og/eller lingvistiske kriterier. En genre er ifølge Biber defineret ved tekstens situationelle karakteristika, så som "mode, interactiveness, domain, communicative purpose, and topic" (Biber *et al.* 1999: 15). En typologi som derimod er baseret på teksternes lingvistiske karakteristika, kaldes af Biber teksttype (Biber 1990: 261, Biber 1989: 5f).

Udvælgelsen af de korpuser, der anvendes i denne afhandling, er baseret på genre-typologien som beskrevet ovenfor. Det er således de sprog-eksterne, situationelle kriterier, som danner grundlag for korpusedvalget. Udvalget består af følgende fire genrer: avistekster, skønlitterære tekster (romaner), samtaler og debat. De fire genrer vil blive nærmere beskrevet i Kapitel 4.2).

---

³⁷ I forbindelse med indsamlingen af det talesprogsmateriale der ligger til grund for Longman Spoken and Written English Corpus (LSWE Corpus), anvendt bl.a. i Biber *et al.* (1999), gik informanterne for eksempel rundt med en bærbar diktafon og optog selv al sin mundtlige kommunikation i løbet af en uges tid (Biber *et al.* 1999: 29).

³⁸ Der har været en diskussion om en sådan genre-baseret tilgang er den bedste, ikke mindst på grund af en ikke entydig definition og afgrænsning af kategorien 'genre', se Oostdijk (1988), samt svar af Biber (1989, 1990).

I begyndelsen af dette kapitel henviste vi til fire kriterier fremlagt af Leech (1992), som karakteriserer korpuslingvistiske undersøgelser. På baggrund af disse kriterier er målet med korpuslingvistiske studier empirisk at undersøge sprogbrug (*performance*), gennem en kombination af kvantitative og kvalitative metoder, som resulterer i en beskrivelse og forklaring af det undersøgte sproglige fænomen i en tekstuel sammenhæng. De har en "*observational orientation*" (Leech 2000: 685).

Ved hjælp af en korpus-baseret tilgang kan man således besvare spørgsmål om anvendeshyppighed af bestemte sproglige forekomster, gøre rede for leksikale eller grammatiske variationer og teste hypoteser om typiske anvendelsesmønstre. Det er forskningsspørgsmål som forudsætter en forholdsvis stor mængde af data (tekster), og (i hvert fald en delvis) maskinel håndtering af disse. Korpus-baserede undersøgelser anvender dermed ofte kvantitative metoder. Som dog påpeget af flere forskere, er de kvantitative analyser ikke målet i sig selv. Fortolkningen af de kvantitative resultater bør således suppleres med kvalitative analyser (Biber, Conrad & Reppen 1998: 5). En korpusbaseret tilgang som kombinerer således kvantitative og kvalitative metoder.

Ved anvendelse af en bestemt metode kan man besvare bestemte typer forskningsspørgsmål, mens andre spørgsmål nødvendigvis må forblive ubesvarede. Spørgsmål som ikke kan besvares ved hjælp af en korpusbaseret undersøgelse, og som falder uden for denne afhandlings målsætning, vedrører især spørgsmål om sprogets grammatiske muligheder. Selv om de moderne korpusser omfatter flere millioner løbende ord, er der altid en risiko for at et mindre hyppigt, men sprogligt muligt udtryk, ikke optræder i materialet. Et tilstrækkeligt stort og repræsentativt korpus viser, hvordan sprogbrugere typisk anvender sproget (syntaktiske eller leksikale konstruktioner), men det viser ikke nødvendigvis, hvad der er eller ikke er grammatisk eller leksikalt muligt (manglende *negative evidens*).

Formålet med denne afhandling er at redegøre for forskelle og ligheder mellem de to passivkonstruktioner i de tre skandinaviske sprog, sådan som de viser sig i den autentiske anvendelse. Hensigten er således først at redegøre for de overordnede anvendelsesmæssige mønstre, for derefter at finde frem til hvilke faktorer der påvirker anvendelsen af de to passivkonstruktioner. Udover en redegørelse for forskelle og ligheder mellem dansk, norsk og svensk, er afhandlingens formål ligeledes at undersøge hvilken variation der forekommer i anvendelse af passiv på tværs af de respektive tale- og skriftsprog. Vi undersøger således brugen af passiv både på tværs af sprog, medium og genre. Alt dette forudsætter en kontrastiv tilgang.

4.1.2 Kontrastiv tilgang (i korpusbaserede undersøgelser)

Med hensyn til den kontrastive tilgang er det selvsagt vigtigt at det empirisk materiale er sammenligneligt på tværs af sprogene såvel som på tværs af de enkelte genrer. Den kontrastive tilgang stiller således endnu flere krav til det udvalgte korpusmateriale end de ovenfor diskuterede.

Kontrastiv analyse fordrer en systematisk sammenligning af et lingvistisk fænomen (på et hvilket som helst sprogligt beskrivelsesniveau) på tværs af to eller flere sprog. Der findes adskillige sprogvidenskabelige discipliner, som benytter sig af en kontrastiv tilgang (Lauridsen 1996: 63f).

Kontrastive studier anvendes både i teoretisk og anvendt lingvistik. Ved hjælp af den kontrastive tilgang kan man både sige noget om forholdet (forskelle såvel som ligheder) mellem de sammenlignede sprog, men ofte afslører analysen også væsentlige aspekter om de enkelte sprog (Johansson & Hofland 1994: 25, Johansson 1998: 4). Salkie (2007) fremhæver således, at den kontrastive analyse ikke kun skal fokusere på om der er forskelle eller ligheder mellem de undersøgte sprog, men også om man gennem sammenligningen kan sige noget nyt om de enkelte sprog: “Merely pointing out that language A does things this way whereas language B does not is insufficient on its own. The interesting situation is when a contrastive approach brings out features of language A or language B that would not have come to light in a monolingual analysis” (Salkie 2007: 336). Nogle af de første korpusbaserede tværsproglige studier findes i Aijmer *et al.* (1996), hvor man blandt andet fremhæver følgende vigtige forskningsformål for korpus-baserede kontrastive sprogstudier (Aijmer & Altenberg 1996: 12):

- they give new insights into the languages compared – insights that are likely to be unnoticed in studies of monolingual corpora;
- they can be used for a range of comparative purposes and increase our knowledge of language-specific, typological and cultural differences, as well as of universal features;

Ligesom ved monolingvale korpusstudier er overvejelser omkring hvilke korpusser der anvendes af afgørende betydning. Diskussionerne har været mange, og har blandt andet medført en del terminologisk variation (Lauridsen 1996, Teubert 1996, Johansson 1998, 2007, McEnery & Xiao 2007; for blot at nævne nogle få). For at opnå valide (meningsfulde) tværsproglig sammenligninger, kræver det et tosproget (*bilingual*) eller flersproget (*multilingual*) korpus bestående af sammenlignelige tekster. Dette kan opnås på to måder: enten (1) ved at sammenligne originaltekster med deres oversættelser, eller (2) ved at sammenligne originaltekster fra samme genre på forskellige sprog. Den første type korpusser kaldes oversættelseskorpus (*translation corpus*) eller parallelkorpus (*parallel corpus*), mens den anden type bliver kaldt sammenligningskorpus (*comparable corpus*) eller parallelkorpus (*parallel corpus*) (se Lauridsen 1996, Johansson 2007, McEnery & Xiao 2007). I denne afhandling følger vi Johansson (2007: 9), som anvender termerne ‘*translation corpora*’ og ‘*comparable corpora*’ med følgende betydning:

- ***translation corpora***, which contain original texts and their translations into one or more other languages;
- ***comparable corpora***, which contain original texts in two or more languages matched by criteria such as genre, time of publication, etc.

Selv om oversættelseskorporer kan synes at være velegnede til at finde ækvivalente udtryk eller konstruktioner i to sprog, medfører det dog en række problemer. Lauridsen (1996) (se også McEnery & Xiao 2007: 4) mener, at oversættelseskorporer er uegnede til kontrastive studier, som undersøger sproglige fænomener, og at de højst kan bruges til at undersøge oversættelsens kvalitet, eller det specifikke oversættelsessprog (*translationese*).³⁹ Det skyldes at originaltekstens sprog kan påvirke sproget i oversættelsen (målsproget). Det kan være svært at kontrollere for sådanne '*translation effects*', og kan i værste tilfælde lede til resultater der undervurderer den reelle forskel mellem to sprog.

De udvalgte korporer i denne afhandling tilhører strengt taget ingen af de ovennævnte kategorier. På nuværende tidspunkt findes der inden for det skandinaviske sprogområde ingen tresprogede sammenligningskorporer.⁴⁰ Det har derfor været nødvendigt at anvende korporer, som i udgangspunktet er sammensat som monolingvale korporer til brug ved monolingvale sprogstudier. I udvælgelsen af korporerne er der dog taget udgangspunkt i de kriterier, der stilles til bi-/multilingvale sammenligningskorporer. Det endelige udvalg kan således bedst karakteriseres som hørende til denne kategori. Som det fremgår af Johanssons definition ovenfor, er det de ikke-lingvistiske kriterier (jf. Biber's genrekriterier diskuteret ovenfor), som er afgørende for udarbejdelsen af sammenligningskorporer. McEnery & Xiao (2007) anvender samme type kriterier og hævder, at man på denne måde kan opnå en pålidelig basis for kontrastive studier. De anfører således, at:

a comparable corpus can be defined as a corpus containing components that are collected using the same sampling frame and similar balance and representativeness [...], e.g. the *same proportions* of the texts of the *same genres* in the *same domains* in a range of *different languages* in the *same sampling period*. However, the subcorpora of a comparable corpus are not translations of each other. Rather, their comparability lies in their same sampling frame and similar balance. (McEnery & Xiao 2007: 3)

På den ene side er det klart, at en fremgangsmåde, som anvender allerede eksisterende, men til andre formål udarbejdede korporer, ikke er ideel. På den anden side kan der, i og med at man opfylder de ovennævnte sprog-

---

³⁹ At der alligevel kan være god grund til at konsultere (lade sig inspirere af) oversættelser, viser Heltofts (1994) studie af passiv og der-konstruktioner i dansk, hvor den (fejlagtige) danske oversættelse af Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump* gjorde ham opmærksom på lingvistiske forskelle mellem dansk og svensk. Interskandinaviske oversættelser af skønlitteratur har også været det empiriske grundlag i Lage Hulthéns (1944) omfattende sammenligning af skandinavisk syntaks.

⁴⁰ Der har været diskussioner om at oprette en såkaldt Nordic Corpus Bank, med det formål at gøre de eksisterende, skandinaviske korporer bedre tilgængelige, samt at overveje muligheder for at gøre eksisterende og fremtidige korporer mere ensartede mht. design og annotering, for derigennem at forøge korpusernes anvendbarhed til kontrastive interskandinaviske sprogstudier. (Workshop on the Nordic Corpus Bank, 01.11.2007, Island, http://www.vigdis.hi.is/page/svf_CCLD_WorkshopNCB)

eksterne/situationelle kriterier, også argumenteres for, at en sådan tilgang kan føre til valide og pålidelige resultater. Lindquist & Levin (2007) argumenterer således for, at eksisterende korpusser ofte – af praktiske, økonomiske og tidsmæssige årsager – er at foretrække frem for at udarbejde nye korpusser til hvert nyt forskningsprojekt.

4.1.3 Kvantitative og kvalitative analyser

Det er karakteristisk for korpus-baserede studier at de kombinerer både kvantitative og kvalitative analysemetoder. Omfattende og repræsentative samlinger af tekster gør det muligt at undersøge anvendelsesfrekvens, distribution og variation på tværs af både sprog og genrer. Derudover er det muligt at udregne, om forskelle som viser sig at eksistere, er statistisk signifikante eller ikke.

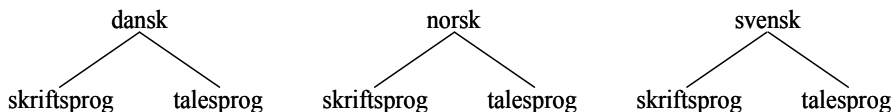
De kvantitative analyser udgør kun en del af de korpuslingvistiske undersøgelser. Ligesom ved andre kvantitativt baserede undersøgelser er der først gennem fortolkningen at de statistiske sammenhænge gives mening. De kvantitative resultater skal således bruges som analysegrundlag for efterfølgende kvalitative analyser (Biber, Conrad & Reppen 1998: 4f, Leech 1992: 110f).

De kvalitative analyser i denne afhandling tager udgangspunkt i syntaktisk og semantisk analyse af de to passivkonstruktioner, af argumentstrukturen og af tildelingen af semantiske roller. Der vil blive gjort rede for de syntaktiske kategoriers semantiske egenskaber, som f.eks. animathed, men også leksikalske aspekter (som f.eks. verbalsemantik og polysemi) vil blive analyseret.

4.2 Materiale

I det følgende gives en oversigt over de korpusser, som anvendes i de empiriske undersøgelser. Som påpeget ovenfor baserer analyserne sig hovedsageligt på allerede eksisterende korpusser. Det er derfor nødvendigt med en nærmere redegørelse for korpussernes sammensætning, for dermed at kunne bedømme deres anvendelighed i forhold til de kontrastive undersøgelser. Udvalget og vurderingen af korpussernes anvendelighed tager dels udgangspunkt i afhandlingens forskningsspørgsmål, dels i de generelle standarder for korpusdesign og kontrastive studier vi refererede i foregående afsnit.

Det overordnede formål for afhandlingen er at undersøge anvendelsen af de to passivkonstruktioner, s-passiv og blive-passiv, i moderne dansk, norsk og svensk, og på den baggrund gøre rede for forskelle og ligheder på tværs af de skandinaviske sprog, samt på tværs af de to medier skrift og tale. Et sådant forskningsspørgsmål forudsætter således seks forskellige sprogtyper, som angivet i Figur 4.1.

Figur 4.1 Sprog og medium

For at kunne opnå et sammenligningskorpus (*comprable corpus*), som omfatter sprogene i Figur 4.1, er der således behov for 6 almensproglige korpuser.

I løbet af de seneste par årtier er der udarbejdet omfattende, almensproglige korpuser for såvel moderne dansk, norsk og svensk skriftsprog. Det mest omfattende danske korpus, KorpusDK, er udarbejdet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Korpusset består af to delkorpuser – Korpus 90 og Korpus 2000.⁴¹ Begge korpuser består af omtrent 28 millioner ord. Korpus 90 omfattende tekster fra perioden 1983–1992 og Korpus 2000 fra perioden 1998–2002. Teksterne i korpusset repræsenterer en bred genremæssig variation (for nærmere beskrivelser af korpuserne se Asmussen 2000, 2006).

Det mest omfattende norske korpus – Oslo-korpuset av taggedede norske tekster (bokmålsdelen) – er udarbejdet af Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo.⁴² Korpusset består af i alt ca. 18,3 millioner ord, fordelt på tre genrer. Den forholdsmæssige fordeling mellem genrerne er som følger: skønlitteratur (9%), aviser og ugeblade (53%), sagprosa (38%). Teksterne er fra perioden før 1997 (henholdsvis skønlitteratur 1937/1957/1977, aviser og ugeblade 1994–1997, sagprosa 1981–1995).

Det mest omfangsrige korpus over alment svensk skriftsprog – Parole – er udarbejdet ved Språkbanken ved Göteborgs Universitet i rammene af et større EU projekt ved samme navn.⁴³ Korpusset består af i omegnen af 19,4 millioner ord, og indeholder følgende genrer: romaner (23%), aviser og tidsskrifter (72%), web-tekster (5%). Teksterne er fra perioden 1976–1997 (romaner 1976–1981, aviser og tidsskrifter 1976–1997, web-tekster 1997).⁴⁴

Som det fremgår af den ovenstående korte sammenfatning, findes der flere punkter, hvor de tre korpuser er indbyrdes forskellige. Selv om korpuserne hver især kan siges at repræsentere det almene, moderne skriftsprog, vil en sammenligning på tværs af dem ikke give et tilfredsstillende resultat. Den genremæssige sammensætning, samt genrerne's proportionelle fordeling

⁴¹ KorpusDK er frit tilgængelig for søgninger på netsiden <http://ordnet.dk/korpusdk>

⁴² Oslo-korpuset er tilgængeligt for forskningsformål via netsiden <http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal/> Det er nødvendigt med et password for at kunne foretage søgninger.

⁴³ Parole-korpus er frit tilgængelig for søgninger på netsiden: <http://spraakbanken.gu.se/parole/>

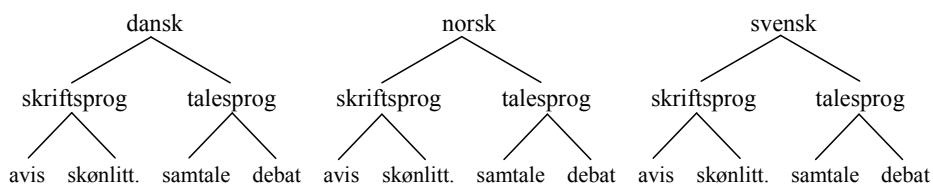
⁴⁴ For moderne svensk skriftsprog findes desuden det såkaldte Stockholm Umeå korpus (SUC), som indeholder ca. én million ord. SUC er sammensat stort set efter samme principper som Brown og LOB korpus. (Gustafson-Capková & Hartmann 2006)

indenfor de enkelte korpusser er alt for forskellig. En sammenligning baseret på dette materiale vil medføre en risiko for, at de eventuelle forskelle, som måtte vise sig mellem sprogene, ikke nødvendigvis afspejler reelle forskelle mellem skriftsprogene generelt, men derimod er en konsekvens af den store genremæssige variation mellem de tre korpusser. Det er således kun det norske korpus der tillader at foretage genre-specifikke søgninger. Derfor kan de nævnte korpusser ikke anvendes til sammenlignende undersøgelser af de tre sprogs skriftsprog.

Dette ræsonnement fører os frem til forståelsen, at et sammenligningskorpus, som indeholder 3 sub-korpusser for de respektive almene skriftsprog, samt 3 sub-korpusser for de respektive almene talesprog, som desuden er sammenlignelige på tværs af de tre sprog, er vanskeligt at opnå. For at kunne opretholde kravet til sammenlignelighed på tværs af de tre sprog, og med en undersøgelse af leksikal og grammatisk variation i engelsk tale- og skriftsprog som forbillede (Biber *et al.* 1999, nærmere nedenunder), blev der udvalgt i alt fire genrer, som repræsentanter for de to medier – skrift og tale.

Undersøgelsen af engelsk (Biber *et al.* 1999) er baseret på fire situationelt definerede sproglige genrer: fiktionsprosa, avissprog og akademisk sprog, som repræsentanter for skriftsprog, samt samtale som repræsentant for talesprog. Biber *et al.* (1999: 15) påpeger, at det vil være alt for kompliceret og tidskrævende at analysere alle variationer af det engelske sprog. Derfor har de udvalgt fire genrer på baggrund af to kriterier: (a) at genrerne repræsenterer vigtige varieteter i sprogsamfundet, og (b) at der er stor indbyrdes variation mellem dem (Biber *et al.* 1999: 15f).

Korpusudvalget i denne afhandling er baseret på et lignende ræsonnement. Da der ikke eksisterer et varieret og balanceret almensprogligt sammenligningskorpus, har vi i stedet valgt at bygge det empiriske materiale på forskellige genrer. Hver af disse kan karakteriseres som typiske for henholdsvis tale- eller skriftsprog, mens de samlet set repræsenterer en stor variation af den sproglige virkelighed. I modsætning til Biber *et al.* (1999) er både skriftsprog og talesprog hver repræsenteret ved to genrer. De udvalgte genrer er: avistekster og skønlitteratur (prosa) for skriftsprog, og samtale og debat for talesprog. Sammenfattende er det endelige udvalg af genrerne angivet i Figur 4.2 nedenunder. En nærmere karakteristik af hver genre samt de tilknyttede korpusser følger i næste afsnit.

Figur 4.2 De fire genrer

4.2.1 Genrebeskrivelse

Undersøgelsen af skriftsproget er som sagt baseret på to genrer – avisartikler og skønlitterære tekster. Som påpeget af Biber *et al.* (1999: 15) er genre et begreb, som kan defineres på forskellige generalitetsniveauer, og som kan inddeles i mange niveauer på hyponymi-skalaen. I denne afhandling er genrerne avisartikler og skønlitteratur anvendt på et overordnet, generelt niveau. Betegnelsen omfatter således alle typer artikler, som forekommer i daglige, landsdækkende aviser, mens skønlitteratur omfatter romaner generelt (eksklusive specifikke genrer som science fiction og lignende).

Undersøgelsen af talesproget er baseret på genrerne samtale og debat (i parlamentet). Også disse er meget overordnede betegnelser og dækker her over følgende typer: samtale bestående af uformelt tale, samt debat bestående af formelt tale.

De fire genrer adskiller sig fra hinanden på flere områder. De mundtlige genrer er generelt karakteriseret ved interaktivitet og online produktion. Den skriftlige kommunikation derimod er hverken interaktiv eller produceret online. Avisartikler er således ofte redigeret af både journalisten og redaktøren. Forfattere af skønlitterære tekster vil ofte lægge ekstra vægt på at finpudse formuleringerne. Derudover findes der i romaner ofte gengivet dialog, som en repræsentation af talesprog.

De to mundtlige genrer er begge karakteriseret ved interaktivitet.⁴⁵ I forhold til spontanitet og online produktion er de to mundtlige genrer derimod forskellige. Sproget i samtalerne er spontant produceret, mens parlamentsdebatter generelt består af en blanding af forberedt tale (*written-to-be-spoken*) og online kommunikation. Begge talesprogsgenrer er desuden karakteriseret ved at samtaleparterne befinder sig i samme umiddelbare situationelle kontekst, en face-to-face kommunikation, mens skriftsprogsgenrerne ikke er karakteriseret ved en umiddelbar kontakt med læseren.

Angående forholdet mellem afsender og modtager, tegner der sig også forskellige mønstre. Samtalerne foregår i en personlig kontekst, mellem to eller flere ikke-specialister. Parlamentsdebatter er i princippet henvendt til den samlede offentlighed, men i selve debatsituationen er publikummet en forholdsvis begrænset skare af fagfolk (politikere). Landsdækkende dagblade og skønlitterære værker har generelt en bred offentlig læserkreds.

I forhold til genrenes kommunikative formål, er der stort sammenfald mellem debat og avistekster. Begge har som deres primære formål at overbevise, argumentere og informere, men der kan også være indslag af forklarende eller underholdende karakter. Skønlitteraturens primære funktion kan siges at være underholdning, mens samtaler først og fremmest er centreret omkring samtaleparternes livsverden, meninger og holdninger.

Emnemæssigt kan der være stor variation blandt de udvalgte genrer. Siden avistekster indeholder artikler fra hele avisen, er emnerne relateret til både

---

⁴⁵ Der findes også talesprog, som ikke er karakteriseret ved interaktivitet, som f.eks. forelæsninger, taler, visse tv- og radio-udsendelser o. lign.

politik, økonomi og kultur mm. Parlamentsdebatter handler om dagsaktuelle politiske og samfundsmæssige emner, mens samtaler hovedsageligt handler om personlige begivenheder og oplevelser.⁴⁶

Ligesom påpeget af Biber *et al.* (1999: 15) afspejles generernes ydre, situationelle kendetegn i den sproglige varietet.⁴⁷ I den forbindelse kan man skelne mellem sprogets formalitetsgrad eller stilniveau, samt forholdet mellem standardsprog, regionalsprog (dialekt) og sociolekt. SAG (1999 I: 21f) skelner for eksempel mellem tre forskellige stilniveauer for hvert af de to medier. Skriftsprog kan således være 'ledigt, neutralt, eller formelt', mens talesprog kan være 'vardagligt, neutralt eller formelt' (SAG 1999: 22). Herudover opererer de med 'litterär stil' og 'ålderdomlig stil' som stilistiske kendetegn (*ibid.*).

Sproget i samtaler er generelt hverdagsligt, og kan have præg af dialekt eller regionalsprog, mens sproget i parlamentsdebatterne har en mere formel stil, og er mindre præget af regional eller dialektal variation (se dog nærmere i næste afsnit). Sproget i aviserne er mere eller mindre neutralt, og følger generelt det man kalder standardsprog (dvs. at man følger de normer, som er fastlagt af sprogregulerende institutioner, eller anerkendt af samfundet). Sproget i skønlitterære værker er derimod ikke nødvendigvis stilistisk neutralt, men kan bære præg af forfatterens personlige (kunstneriske) stil, som kan afvige væsentligt fra standardsproget.

Tabel 4.1 Karakteristik af undersøgelsens fire genrer

genre	avisartikler	skønlitteratur	samtale	debat
medium	skrift	skrift	tale	tale (delvis forberedt)
interaktion og online produktion	nej	nej	ja	ja/nej (delvis)
delt situationel kontekst	nej	nej	ja	ja
kommunikativt formål	informere, diskutere, underholde	underholde	personlig kommunikation	diskutere, overbevise, informere
intenderet publikum	offentlig (bred)	offentlig (bred)	individuel, personlig	offentlig (snæver)
sprogvariant	standardsprog	standard med variation	idiolekt, dialekt	standard, dialekt
stil	neutral	uformel, litterær stil	uformel, personlig	formel

⁴⁶ Dette er forbundet med principperne for sammensætningen af de aktuelle talesprogs-korpusser, hvor informanterne blev bedt om at fortælle om deres opvækst og vigtige begivenheder i livet. Det svenske talesprogs-korpus afviger dog lidt fra de to andre, og indeholder også mere debatterende indslag (jf. senere).

⁴⁷ "The situational characteristics that define registers have direct functional correlates, and, as a result, there are usually important differences in the use of grammatical features among registers." (Biber *et al.* 1999: 15)

Den situationelle og stilistiske karakteristika af de fire udvalgte genrer er sammenfattet i nedenstående tabel (baseret på Biber *et al.* 1999: 16).

4.2.2 Skriftsprogskorpusser

Aviskorpusser

Aviskorpusserne består af landsdækkende aviser, som udkommer dagligt. Artiklerne er, som nævnt tidligere, fra hele avisen. Dette sikrer, at en relativt varieret sprogbrug er repræsenteret, både i forhold til de behandlede emner, typer af avisartikler, samt antallet af enkelte sprogbrugere (journalister m.m.). Hvis der har været mulighed for at vælge mellem flere korpusser for ét sprog, er det nyeste blevet valgt for derved at anvende den mest moderne sprogbrug. Avisteksterne er dermed ikke fra samme årgang for hvert sprog, men repræsenterer den nyest tilgængelige i de søgbare korpusser.

De danske avistekster stammer fra et korpus som indgår i VISL-projektet (Visual Interactive Syntax Learning) ved Syddansk Universitet, og er offentlig tilgængelig via internet.⁴⁸ Korpusset består af avisen *Information*, årgangene 2004–08, og indeholder 25,5 millioner løbende ord.⁴⁹ Det svenske aviskorpus er også fra VISL-projektet, og består af avisen *Göteborgs Posten*, årgang 2003 med 19,7 millioner løbende ord.⁵⁰ Det danske aviskorpus er automatisk tagget ved hjælp af en morfosyntaktisk tagger (DanGram), udarbejdet af Bick (se nærmere Bick 2001). Det svenske aviskorpus er ligeledes automatisk tagget for morfosyntaktiske træk.

Det norske aviskorpus er en del af Oslo-korpuset af taggedede norske tekster (bokmålsdelen), udarbejdet af Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo.⁵¹ Den del der kaldes 'Aviser' indeholder tekster fra både aviser og ugeblade, og udgør sammenlagt 9.626.760 løbende ord. For at sikre størst mulig sammenlignelighed er tekster fra ugebladene ekskluderet. Derudover består det norske

---

⁴⁸ VISL-korpus' hjemmeside: <http://corp.hum.sdu.dk/>. Yderligere information om VISL kan findes på projektets hjemmeside: <http://beta.visl.sdu.dk/visl/>

⁴⁹ "Information is a newspaper corpus, consisting of 14.780 articles from the publically searchable archive of the Danish newspaper daily Information (1996-2008). The corpus contains about 92 million words and was kindly made available by Johannes Wehner in the context of a proposed joint semantic web project involving Information, VISL and GrammarSoft." (VISL hjemmeside: <http://corp.hum.sdu.dk/copyright.html#Danish>, 21.08.2009) I nærværende undersøgelse er som sagt kun den nyeste del, årgangene 2004-08, blevet anvendt.

⁵⁰ "GöteborgsPosten is a Swedish newspaper corpus compiled by Leif Grönqvist from 12 year collections (1992-2003) of Göteborgs-Posten. In un-annotated form, the corpus is also searchable at Språkbanken's website. The *CorpusEye* search interface does allow grammatical/syntactic, but will only show single-sentence concordances, without context." (VISL hjemmeside: <http://corp.hum.sdu.dk/copyright.html#Swedish>, 21.08.2009) På grund af den manglende tagging ved Språkbanken, er tilgangen via VISL-projektet blevet benyttet til søgninger. I nærværende undersøgelse er kun den nyeste del, årgang 2003, blevet anvendt.

⁵¹ Mere om Oslo-korpuset kan læses på: <http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal/#teknisk>

korpus af flere forskellige aviser (med et mindre uddrag fra hver avis), inklusive et par regionale aviser, samt aviser, der kun udkommer en gang om ugen. For en bedre sammenligningsbasis, er også disse aviser ekskluderet. Det endelige udvalg består således af de to største aviser – *Aftenposten* og *Bergens Tidende*, fra perioden 1994–1997, med en samlet størrelse på 5.878.551 ord. Det norske aviskorpus er både morfologisk og syntaktisk tagget. Der er anvendt en automatisk tagger med en præcision på 95,4%.⁵² En samlet oversigt over aviskorpusserne findes i Tabel 4.2.

Skønlitterære korpusser

De skønlitterære korpusser er af betydelig mindre omfang end aviskorpusserne. Det har ikke været muligt at finde et dansk skønlitterært korpus, hvorfor det var nødvendigt at sammensætte et mindre korpus til dette konkrete formål.⁵³ For norsk anvendes der Oslo-korpuset af taggedede norske tekster (bokmålsdelen), mens vi for svensk anvender korpusset Storsuc.⁵⁴

Det danske skønlitterære korpus omfatter 10 forskellige tilfældigt udvalgte titler (romaner) udgivet i perioden 1993–2010.⁵⁵ Der er udvalgt 20 sider fra hver roman til den nærmere undersøgelse. Siden denne tekstsamling ikke er elektronisk søgbar, er antallet af ord, finitte verber og passivformer optalt manuelt. Det danske skønlitterære korpus består af ca. 68.500 ord.⁵⁶

Den skønlitterære del af det norske Oslo-korpus er på 1.714.596 løbende ord. Mange af titlerne er dog blevet fravalgt. 20 titler er fravalgt da de var af ældre dato og kan derfor ikke siges at repræsentere moderne sprog (fra perioden 1937–1957), mens fem titler er fravalgt da de er oversættelser fra andre sprog. Det norske udvalg består således af sammenlagt 11 titler, hvoraf 10 er fra år 1977, og én fra 2005. Taggingen og søgemulighederne for det norske korpus er de samme som beskrevet for avisdelen ovenfor.

Det svenske skønlitterære korpus er fra korpusset Storsuc, som er udarbejdet ved Språkbanken, Institutionen för svenska språket ved Göteborgs Universitet. Korpusset indeholder tekster fra flere litterære genrer, og omfattede på undersøgelsens tidspunkt 11 forskellige genrer, med 59 titler. Fra dette samlede materiale er der blevet lavet et udvalg på 28 titler bestående af almen skønlitteratur. Dette materiale stemmer overens med materialet fra de to øvrige sprog. Storsuc-korpusset er tagget for ordklasser. En samlet oversigt over de skønlitterære korpusser findes i Tabel 4.2.

---

⁵² Oslo-korpusset er tilgængelig til forskningsformål via Tekstlaboratoriets hjemmeside for registrerede brugere med eget brugernavn og password. For yderligere oplysninger om taggeren henvises til: <http://www.hf.uio.no/tekstlab/tagger.html>, eller på <http://omilia.uio.no/obt/>

⁵³ KorpusDK indeholder som tidligere beskrevet også skønlitterære tekster. Da det imidlertid ikke er muligt at foretage genre-specifikke søgninger kan dette korpus ikke anvendes.

⁵⁴ En beskrivelse af korpusset Storsuc findes på <http://spraakbanken.gu.se/storsuc/>

⁵⁵ En liste over titlerne findes på Referencelisten sidst i afhandlingen.

⁵⁶ Siden denne tekstsamling hverken er tagget for ordklasser eller er elektronisk søgbart, er antallet af løbende ord et estimat baseret på optællinger af 1-2 sider fra hvert værk.

Tabel 4.2. Oversigt over skriftsprogskorpusser

sprog	aviskorpus			skønlitterært korpus		
	dansk	norsk	svensk	dansk	norsk	svensk
korpus	VISL	Oslo-korpus	VISL		Oslo-korpus	Storsuc
ord/ (titler)	ca. 25,5 mio.	ca. 5,9 mio.	ca. 19,7 mio.	ca. 68.500 (10 titler, á 20 sider)	573.896 (11 titler)	2.357.834 (28 titler)
udgivelses år	2004–08	1994–97	2003	1993–2010	1977, 2005	1990–94, 2007

4.2.3 Talesprogskorpusser

Talesprogskorpusserne består af transskriptioner af talt sprog. Det er således det transskriberede sprog, og ikke det lydige materiale, som danner grundlaget for undersøgelserne. I debatkorpusser er det de officielle nedskrivninger af indlægene, som udarbejdes ved parlamenterne, som bliver anvendt.

Samtalekorpusser

Samtalekorpusset består af tre selvstændige korpusser, henholdsvis BySoc for dansk, NoTa for norsk og GSLC for svensk. Det danske korpus BySoc blev oprindeligt indsamlet i forbindelse med det sociolingvistiske projekt Bysociolingvistik, som havde til formål at undersøge det uformelle danske talesprog (Gregersen & Pedersen 1991). Korpusset består af ca. 80 samtaler fra perioden 1986–1990 med almindelige danskere bosiddende i Nyboder i København.⁵⁷ De transskriberede samtaler er stort set ortografiske og følger Dansk Standard 2. I alt består BySoc af 1,357 millioner løbende ord. Korpusset er ikke grammatisk annoteret. Man kan søge på hele eller dele af leksemer, samt foretage søgninger ved hjælp af regulære udtryk. Korpusset er frit tilgængeligt for søgninger via internettet.⁵⁸

Det norske samtalekorpus består af Oslo-delen af Norsk talespråkskorpus (NoTa).⁵⁹ Korpusset er, som nævnt, udarbejdet af Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo, med det formål at sammensætte et balanceret talesprogskorpus for naturligt, spontant talesprog. Korpusset indeholder dialekter fra Oslo og omegn.⁶⁰ Materialet består af korte interviews med en sprogforsker, samt

⁵⁷ Samtalerne er gennemført som sociolingvistiske interviews, hvor interviewer (sprogforskeren) forsøger at opnå en høj fortrolighed med samtalepartneren. De fleste af samtalerne er udført i folks eget hjem. Det er i høj grad de interviewede der styrer emnet for samtalen. Samtalerne har en varighed på mellem 1-2 timer, i visse tilfælde op til 3 timer. Hovedformålet var at sikre en uformel (fortrolig) stil under samtalerne. For nærmere oplysninger om indsamlingen se Gregersen & Pedersen (1991).

⁵⁸ Dansk Talesprog. Tekstkorpusset *BySoc*: <http://bysoc.dyndns.org/>

⁵⁹ NoTa korpusset er tilgængeligt for søgninger for forskningsformål via internet, adgangen kræver et brugernavn, som kan fås ved henvendelse til Tekstlaboratoriet.

⁶⁰ Yderligere information om NoTa korpusset kan fås på Tekstlaboratoriets hjemmeside: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/>

længere samtaler mellem to venner eller ukendte personer, uden tilstedeværelse af en sprogforsker. I alt omfatter materialet, som er indsamlet i perioden 2004–2006, 166 sprogbrugere. Samtalerne er ortografisk transskriberede, og det søgbare korpus består af 908.057 løbende ord. Korpusset er desuden tagget for grammatisk information (ordklasse, samt morfologi) med en statistisk talemål-stagger med en præstationsniveau på 96,9%.

Det svenske korpus – Göteborg Spoken Language Corpus (GSLC) – er et talesprogskorpus udarbejdet ved Göteborgs Universitet. Korpusset, som blev påbegyndt i slutningen af 70'erne, opdateres fortløbende. Formålet med korpusset er at indsamle talesprogsmateriale fra de forskellige sociale aktiviteter. Formuleringer således af medarbejdere ved projektet: "En utgångspunkt är här att talspråk i stor utsträckning varierar i olika sociala verksamheter med avseende på uttal, ordförråd, grammatik och kommunikativa funktioner" (Allwood *et al.* 2002: 39). GSLC korpusset består af omtrent 1,4 millioner løbende ord (tokens) fordelt på 28 aktivitetstyper.⁶¹ Som påpeget af Allwood *et al.* (2002) ovenfor, kan forskellige aktivitetstyper være forbundet med forskellig brug af sproglige midler, og deraf følgende sproglig variation. For sammenligningens skyld har det været vigtigt at holde den genremæssige variabel (dvs. aktivitetstyper jf. Allwood *et al.*) konstant på tværs af korpusserne. Af denne grund har det været nødvendigt at foretage et udvalg af det samlede GSLC korpus, således at det kun er de aktivitetstyper, som stemmer overens med de danske og norske, som er medtaget.⁶² Udvalget består således af uformelle samtaler, interview, diskussioner samt samtaler rundt middagsbordet. Alle udvalgte samtaletyper er karakteriseret ved en delt, umiddelbar kommunikationssituation (ansigt-til-ansigt), samt en uformel samtalestil. I alt består det svenske sample 493.824 løbende ord, fordelt på ca. 200 sprogbrugere.⁶³ Søgninger i GSLC foretages i den ortografisk transskriberede version.⁶⁴ Det er muligt at søge på hele eller dele af leksemer, fraser, samt at modificere søgningen ved hjælp af diakritiske tegn. I modsætning til de danske og norske korpusser findes der dog ikke en grænseflade, som tillader søgninger med morfosyntaktiske træk. En samlet oversigt over samtalekorpusserne findes i Tabel 4.3.

---

⁶¹ Oplysningerne er fra GSLC's hjemmeside hentet den 22.08.2009, http://www.ling.gu.se/projekt/tal/index.cgi?PAGE=3&SUBPAGE=3&FILE=corpus_overview_brief

⁶² Henrichsen & Allwood (2005) argumenterer ligeledes for nødvendigheden af at foretage et udvalg af GSLC for at opnå et bedre sammenligningsgrundlag, i forbindelse med deres komparative studie af 'frequency distribution, word type selection, and distribution over parts of speech' på tværs af dansk og svensk tale- og skriftsprog. Henrichsen og Allwoods studie er baseret på korpusserne BySoc og GSLC, samt avis-korpusserne Berlingske99 og Göteborgs-Posten 2001.

⁶³ I det følgende anvender vi for enkelhedens skyld forkortelsen GSLC når vi henviser til dette uddrag. Hvis ikke angivet anderledes henviser GSLC således ikke til hele korpusset.

⁶⁴ Versionen kaldes 'rensad SSM', dvs. at alle pauser og kommentarer er fjernet (jf. Gunnarsson 2003: 12).

Debatkorpuser

Debatkorpuser er udarbejdet som et supplement til samtalekorpuserne. Målet er at skabe et grundlag for at kunne vurdere i hvilket omfang det er de situationelle og stilistiske egenskaber – og ikke udelukkende spørgsmålet om medium – der er bestemmende for eventuelle forskelle i anvendelsen af passiv. Debatkorpuserne adskiller sig således fra samtalekorpuserne ved at have en mere formel sporglig karakter. Da der hverken i dansk, norsk eller svensk eksisterer korpuser med formelt talesprog, har det været nødvendigt, at finde på en løsning, som er både metodologisk og videnskabeligt tilfredsstillende, men også tidsmæssigt og økonomisk overkommeligt. Ved at tage hensyn til genre og stil (formelt talesprog), kravet om sammenlignelighed på tværs af de tre sprog, samt muligheden til at få adgang til materialet, faldt valget på debatter fra henholdsvis det danske Folketing, det norske Storting, og den svenske Riksdag. Meget af det, der bliver sagt under parlamentsdebatter kan klassificeres som forberedt tale, og er i monologform. I vores undersøgelse er vi dog interesseret i formel, spontant talesprog i interaktion. Derfor er der blevet udvalgt en speciel type af debatter, nemlig det forum, hvor parlamentsmedlemmer har mulighed for at stille spørgsmål til ministrene. I Danmark bliver denne type debat kaldt *Spørgsmål til ministrene*, i Norge *Muntlig spørretime* og i Sverige *Interpellationsdebat*. Man skal dog være opmærksom på at ministrene, ved denne type af debat, har fået det indledende spørgsmål skriftligt på forhånd, og har derfor som regel også (fået) forberedt det indledende svar skriftligt. Trods det afleveres svaret mundtligt fra talerstolen. Denne type sprogbrug kaldes ofte *written-to-be-spoken*, eller forberedt tale.⁶⁵ Den efterfølgende debat i form af uddybende spørgsmål og svar er spontan tale på stedet, uden et skriftligt grundlag.

Udover de tilgængelige videooptagelser af debatterne findes alle debatter også nedskrevet og bevaret i arkiverne (ligeledes tilgængelige via internet). Det er det nedskrevne materiale som er anvendt i undersøgelsen. For at sikre sig, at den nedskrevne tekst er en direkte afskrivning af det sagte, og ikke en sammenfatning eller omarbejdning, er tre forhold blevet undersøgt.

I første omgang blev retningslinjerne for nedskrivning af parlamentsdebatter gennemgået. På det danske Folketingets hjemmeside står der således: “Redigeringen er en neutral bearbejdning af talesproget til et talesprogsnært, syntaktisk sammenhængende skriftsprog. Der redigeres med respekt for talerens sproglige særpræg og med loyalitet over for det, taleren har ønsket at udtrykke.”⁶⁶ Herefter blev referatafdelingerne ved de tre parlamenter kontaktede via e-mail og forespurgt om hvorvidt der foretages formmæssige ændringer i forhold til talerens anvendelse af passiv. Afdelingerne blev således spurgt: “om

---

⁶⁵ Videooptagelser fra debatterne fra de tre parlamenter – Folketinget, Stortinget og Riksdagen – er tilgængelige via internet på henholdsvis www.folketinget.dk, www.stortinget.no og www.riksdagen.se. Fra disse optagelser på internet kan man se, at tilbøjeligheden til enten at støtte sig til det skriftlige, forberedte svar, eller at tale frit (uden direkte at læse af fra papirerne) varierer betydeligt fra person til person.

⁶⁶ Folketingets hjemmeside: <http://www.ft.dk/default.asp?id={F79980F5-C2A6-448D-A256-BE5542D9C5A0}> [22.08.2009]

man under redigeringsarbejdet f.eks. kan erstatte en passivkonstruktion med en aktiv udtryksmåde (eller omvendt?), eller erstatte en type passivkonstruktion med en anden (f.eks. anvende 'skrives' i stedet for 'bliver skrevet', eller omvendt)?⁶⁷ Samtlige svar bekræftede, at man holder sig til talerens udtryksmåde, og kun redigerer for at få et læsbart referat. De norske stortingsrepræsentanter kan selv vælge, hvilken målform deres tale nedskrives på. Vælger de bokmål, ændres der ikke fra den ene passivkonstruktion til den anden.^{68,69} Både den danske og svenske redaktør nævner en mulig ændring fra et aktivt udtryk med det upersonlige pronomen 'man' til passiv i tilfælde hvor to man-konstruktioner med forskellig reference forekommer efter hinanden.^{70,71}

For at kontrollere, hvor mange og hvilke ændringer der egentlig bliver foretaget, blev en fjerdedel af det svenske materiale sammenholdt med de optagede debatter. Denne gennemgang viste at en aktiv udtryksmåde i tre tilfælde var blevet ændret til passiv under transskriberingen.⁷² Selvom der således er foretaget visse sproglige ændringer under den redaktionelle bearbejdning af parlamentsdebatterne, vurderes det, at der er tale om relativt få forekomster, der ikke påvirker resultaterne nævneværdigt eller nødvendiggør en auditiv og manuel gennemgang af hele materialet.

Det samlede debatkorpus med formelt talesprog består af i alt ca. 10.000 løbende ord for hvert af de tre sprog. De indsamlede debatter er fra stort set samme dag, og inkluderer 16, 14 og 9 sprogbrugere fordelt på 78, 47 og 31 indlæg for henholdsvis dansk, norsk og svensk. En samlet oversigt over debatkorpus findes i Tabel 4.3.

Tabel 4.3 Oversigt over talesprogskorpusser

	samtalekorpus			debatkorpus		
	dansk	norsk	svensk	dansk	norsk	svensk
genre	uformel interview	uformel samtale og interview	uformel samtale, interview og debat	debat	debat	debat
korpus	BySoc	NoTa	GSLC	Folketinget.dk	Stortinget.no	Riksdagen.se
ord	1.357 mil	908.057	493.824	13.062	9.283	11.509
periode	1986–1990	2004–2006	1978–1999	21.02.2007	21.02.2007	23.02.2007
deltagere	ca. 80	166	ca. 200	16	14	9

⁶⁷ E-mail til Folketinget udsendt den 27.03.2007, til Stortinget den 12.03.2007, og til Riksdagen den 27.03.2007.

⁶⁸ E-mail fra A.L.Hammerstad, Referentseksjonen, modtaget 20.03.2007.

⁶⁹ I undersøgelsen er kun debatindlæg, som var nedskrevet på bokmål medtaget, mens transskriberinger på nynorsk blev fravalgt.

⁷⁰ E-mail fra A.Jensen, redaktionssekretær, Folketingstidende, modtaget 16.04.2007.

⁷¹ E-mail fra J. Bergenfalk, språkvårdare, Riksdagen, modtaget 30.03.2007.

⁷² Det drejer sig om én man-konstruktion, samt to konstruktioner, hvor en inanimat entitet forekommer som et agentivt, handlende subjekt.

4.2.4 Sammenfattende diskussion af korpusudvalget

Afslutningsvis skal vi give en samlet vurdering af de udvalgte korpusser i lyset af vores definition af sammenligningskorpus, samt de forskningsspørgsmål, som der søges besvaret. Formålet med afhandlingen er, som tidligere nævnt, at undersøge og sammenligne anvendelse af de to passivkonstruktioner s-passiv og blive-passiv i moderne dansk, norsk og svensk inden for såvel tale- som skriftsprog. Da det genremæssige indhold i de eksisterende almensproglige korpusser ikke er ensartet på tværs af de tre sprog, baseres den empiriske undersøgelse i stedet på en række genrespecifikke korpusser. Vi har således udvalgt fire forholdsvis overordnede genrer. For skriftsprog repræsenterer avisartikler den generelle normbundne genre, mens skønlitteratur udgør en mindre formel – ofte talesprogsagtig – skriftsproglig form. For talesprog repræsenterer samtaler den mindst formelle type, mens parlamentsdebatter repræsenterer talesprog med en mere formel karakter.

Begge skriftsproglige genrer er rettet mod et bredt publikum. Om end teksterne er produceret af et forholdsvis begrænset antal sprogbrugere, er modtagergruppens almene karakter en garant for at det anvendte sprog har en bred perceptionel accept. Antallet af skribenter samt korpussernes generelle størrelse er dog stadig højt nok til at minimere risikoen for at eventuelle forskelle i anvendelsen af passiv skyldes enkelte sprogbrugeres personlige stil eller tilfældigheder.

Talesproget afviger fra skriftsproget med hensyn til flere situationelle karakteristika. Talesproget er generelt mere situationsbestemt og rettet mod umiddelbare kommunikative behov. Uformel samtale regnes som den mest basale og mest udbredte form for kommunikation (jf. f.eks. Biber *et al.* 1999: 16) både med hensyn til produktion og perception. Publikummet for denne type kommunikation er væsentlig mere begrænset end for skriftsproget. Ofte består modtageren af en enkel person. Selvom det formelle talesprog i form af parlamentsdebatter i princippet er tilgængeligt for et stort publikum, er det dog næppe noget, som det brede lag af befolkningen har jævnlig kontakt med (hverken produktivt eller perceptivt). Genren kan, både med hensyn til form, formål og publikum, beskrives som en mellemtung mellem tale og skrift, og bidrager således til den genremæssige variation, som er tilstræbt i denne afhandling.

Det vigtigste kriterium ved sammensætningen af et sammenligningskorpus har været at opnå en genremæssig ensartethed. Dette krav vurderes opfyldt med hensyn til alle fire genrer på tværs af de tre sprog. I denne forbindelse har det i et vist omfang været nødvendigt at nedprioritere visse forhold, som f.eks. tidsperiode, korpussets samlede størrelse samt antallet af enkelte tekster/deltagere. Disse forhold, som vi kort vil diskutere nedenfor, vurderes dog ikke at have nævneværdig indflydelse på kvaliteten af det empiriske materiale.

I forhold til den tidsperiode, som det empiriske materiale repræsenterer, findes de største forskelle indenfor skønlitteratur og samtale. I det skønlitterære korpus er det norske materiale hovedsagelig fra 1977, mens det danske og svenske materiale er produceret omtrent 15–30 år senere. I samtalekorpusset er

de ældste svenske indspilninger fra 1978, hvilket gør dem ti år ældre end de ældste danske optagelser (fra 1986) og mere end 25 år ældre end det norske materiale (2004–06). På den anden side dækker de svenske indspilninger samlet set en 20-årig periode, således at de nyeste samtaler daterer sig fra 1999.

Målet med afhandlingen er at undersøge passiv i moderne sprogbrug. Hvad der er moderne er selvsagt relativt. Man kunne således argumentere for, at 35 år gamle tekster ikke repræsenterer nutidig sprogbrug. Dette argument ville have sin berettigelse hvis undersøgelsen f.eks. havde haft til formål at analysere brugen af ungdomsslang i stedet for passiv. Selv om det sproglige materiale således strækker sig over de mere end tredive år, må det betragtes som en pålidelig repræsentation af moderne sprogbrug.

Det forhold at de enkelte korpussers varierer i størrelse er næppe noget der spiller en rolle for validiteten og pålideligheden af vores resultater. Selvom korpuserne er af forskellig størrelse, er der i alle tilfælde tale om relativt store korpuser. For skriftsprogskorpusernes vedkommende indeholder de alle – med undtagelse af det danske skønlitterære korpus – fra en halv til over flere millioner ord. Tilsvarende, for talesprogets vedkommende indeholder samtalekorpuserne fra en halv til over en million løbende ord. Det er kun debatkorpusset, som med hensyn til størrelse er forholdsvis lille, omfattende omtrent 10.000 ord for hvert sprog. På baggrund af en undersøgelse af Biber (1990) kan der dog argumenteres for, at dette er et tilstrækkeligt materiale for at drage pålidelige konklusioner.⁷³ For at undgå at størrelsesforskelle kommer til at påvirke fortolkningen af resultaterne, bliver sammenligninger på tværs af sprogene angivet i relative frekvenser.

Det sidste punkt, som kræver en kommentar, vedrører forskelle i de overordnede principper for indsamlingen af data og formålet for de enkelte korpuser. Bortset fra debatkorpuser og det danske skønlitterære korpus, er der tale om allerede eksisterende korpuser eller sub-korpuser. De fleste af korpuserne er således indsamlet i forbindelse med andre forskningsformål. På trods af forskellige indsamlingsprincipper og forskningsmæssige formål er der intet der indikerer, at disse forhold skulle skævvride resultaterne i forhold til vores problemstilling. Det er således vanskeligt at forestille sig, at et interview i Labov-stil eller en samtale mellem to venner vil kunne påvirke anvendelsen af passiv. Tværtimod er der grund til at antage, at det faktum, at deltagere i undersøgelsen ikke har været bevidst om at materialet på et senere tidspunkt anvendes til at undersøge deres brug af passiv, rent faktisk sikrer, at materialet er upåvirket. Anvendelsen af passive konstruktioner forbliver således spontan og ukontrolleret. Det samme gælder for det skriftlige materiale. Indsamlingen har på ingen måde været påvirket af det aktuelle forskningsformål, og korpuserne kan dermed siges at udgøre et neutralt materiale for undersøgelsen.

---

⁷³ Biber (1990) gennemførte en række statistiske analyser for at undersøge hvor stort et sample man skal have for at kunne opnå pålidelige resultater. Han konkluderer, at et sub-korpus på 1000 ord viste sig at være tilstrækkeligt stabil for lingvistiske undersøgelser, således at korpuser med 2000 eller 5000 ord i de fleste tilfælde kan regnes som pålidelige og repræsentative (Biber 1990: 261).

4.3 Søgninger i korpusser og tagging af passivkonstruktioner

Det faktum at de fleste korpusser er udarbejdet uafhængigt og til forskellige formål, betyder imidlertid også, at opmærkningen af korpusserne, og deraf følgende søgemuligheder, varierer fra korpus til korpus. Vi skal her kort redegøre for søgemulighederne i hvert enkelt korpus for at finde frem s- og blive-passiver.

De kvantitative analyser bygger på det materiale som vi får via de automatiske søgninger og efterfølgende manuelle redigeringsarbejde. I de kvantitative analyser indgår alle fire genrer med de respektive 12 sub-korpusser. I de efterfølgende syntaktiske og semantiske analyser indgår kun to genrer – aviser og samtaler. Alle forekomster af passiv fra samtalekorpusset medtages, mens der fra aviskorpusset udtages en tilfældig stikprøve på ca. 2000 eksempler (1000 med s-passiv og 1000 med blive-passiv) for hvert sprog.

I dette kapitel præsenterer vi ligeledes den taggingsnøgle, som er udarbejdet og anvendt i forbindelse med de syntaktiske og semantiske analyser af de enkelte passivkonstruktioner. Taggen, som kan anvendes i analyseprogrammet WordSmith, bliver således kun anvendt på det mindre korpusudvalg bestående af samtaler og avistekster.

Det danske og svenske aviskorpus stammer, som beskrevet i afsnit 4.2, fra samme VISL-projektet, og de har dermed ens web-baserede søgemuligheder. Der findes både en grænseflade for leksikalsk søgning,⁷⁴ og en for menubaseret kategorisøgning.⁷⁵ Den sidstnævnte tillader søgninger på ordklasse, morfologiske træk og syntaktisk funktion, samt en kombineret søgning med flere ord efter hinanden. Herudover kan der søges på konkrete ord og lemmaer samt dele af disse. En fuldstændig liste over tilgængelige tags og definitioner findes på projektets hjemmeside.⁷⁶ Der findes bl.a. en tag PAS, som markerer passiv og som er beskrevet på følgende måde:

- (4.1) a. PAS: passive (V PR, V IMPF, V INF, V PCP2): *købes, købtet, at kritiseres, han blev udpeget ..., alle bøgerne er solgt*

Den ovenstående tag-beskrivelse viser, at passiv inkluderer både den morfologiske passiv, og de to perifrastiske former med henholdsvis hjælpeverberne *bli(ve)* og *være/vara*. Dette vil under andre betingelser være en tilfredsstillende søgemulighed. I vores tilfælde har vi dog behov for at kunne søge på de enkelte passivkonstruktioner for sig. En mulighed for at opnå dette vil være at søge på 'pos=V & morph=PAS' og derefter foretage en manuel sortering. En anden mulighed er at formulere to separate søgestrengene for henholdsvis den morfo-

---

⁷⁴ VISL-hjemmeside: <http://corp.hum.sdu.dk/cqp.html>

⁷⁵ VISL-hjemmeside: http://corp.hum.sdu.dk/cgi-bin/cqp.cgi?lang=da&corpus=DAN_INFORMATION_C&search=&type=basic_search&case=insensitive&finesse=Refine

⁷⁶ VISL-hjemmeside: http://beta.visl.sdu.dk/visl/da/info/tagset_da.html

logiske og for den perifrastiske blive-passiv. Da den førstnævnte søgemulighed i det danske aviskorpus (Information 2004–08) giver 324.296 hits, er den anden mulighed at foretrække. Vi har således anvendt følgende søgestrengene for henholdsvis s-passiv (a) og blive-passiv (b):⁷⁷

- (4.2) a. [morph="((.*)?PAS(.*?)" & word=".*s" & pos="((.*)?V(.*?)"]
 b. [lex="blive" & pos="((.*)?V(.*?)"] []? []? [morph="((.*)?PAS(.*?)" & pos="((.*)?V(.*?)"]

En sådan søgning kræver en forklaring. Først og fremmest er vi nødt til at antage, at den definition af passiv, som er anvendt som grundlag for taggeren, er i overensstemmelse med den definition vi her anvender. En sporadisk gennemgang af resultatlisten for s-passiv, samt resultatlisten af en søgning på verber, der ender på -s men er kodet som aktiv, viste en stor overensstemmelse mellem vores definition og den definition som er lagt til grund for kodningen af korpusset. I forhold til søgninger på blive-passiv skal der noteres, at det egentlige antal af blive-passiver kan være lidt højere, end det søgestrengen i (4.2b) finder frem til. Søgestrengen finder således sætninger som er eksemplificeret i (4.3a–c), men ikke den i (4.3d):

- (4.3) a. Jeg blev {0} bedt om at samle det op igen
 b. I morges blev {jeg} bedt om at samle det op igen
 c. I morges blev {jeg så} bedt om at samle det op igen
 d. I morges blev {jeg så alligevel} bedt om at samle det op igen

Præciserende søgninger i Oslo-korpusset viser, at en søgning på tre ord {3,3} mellem ‘bli’ og ‘perfektum participium’ hovedsageligt giver tre typer resultater. Den ene er en sætning af typen som vist i (4.3d) ovenfor, den anden type er en sætning med en sideordnet perfektum participium, som vist i (4.4a), mens den sidste type er en sætning, hvor ‘bli’ og ‘perfektum participium’ indgår i forskellige (verbal)fraser, som illustreret i (4.4b). Det sidste eksempel tilhører således ikke kategorien passiv.

- (4.4) a. Lokalene ble {stengt og nøye} ransaket. (Oslo-korpus)
 b. Bygget blir {langt dyrere enn} beregnet. (Oslo-korpus)

Eksempler som (4.4a), hvor der strengt taget er to passiver (‘ble stengt’ og ‘ble ransaket’), tæller kun med som én passiv i den overordnede frekvensudregning, mens eksempler som (4.3d) af tekniske og praktiske årsager ikke er med i optællingen. Dette skyldes at en hurtig gennemgang af eksempler med tre ord imellem ‘bli(ve)’ og ‘perfektum participium’ viste, at de fleste af forekomsterne er af typen (4.4b). Begrænsningen på maksimalt to ord mellem ‘bli(ve)’ og ‘perfektum participium’ anvendes for alle tre sprog, og det er derfor rimeligt at

⁷⁷ []? betyder {0,1}, dvs. 0 til 1 ord imellem, en søgning med []? []? giver således et resultat med 0 til 2 ord imellem *bli(ve)* og perfektum participium.

antage, at en eventuel påvirkning af det endelige resultat er nogenlunde ens på tværs af sprogene og derfor ikke vil have en systematisk skævvridende indflydelse på resultaterne.

Søgefunktionerne i Oslo-korpusset (som indeholder både det norske aviskorpus og skønlitterære korpus) er stort set identiske med dem som man finder i korpusserne udarbejdet indenfor VISL-projektet. Forskellen er, at taggen 'pass' (passiv) her udelukkende omfatter morfologisk passiv (ekskluderer også s-verber med ikke-passiv betydning),⁷⁸ mens perifrastisk passiv skal søges ved hjælp af kombinationen 'bli' efterfulgt af 'perfektum participium'. Søgestrengene for s-passiv og blive-passiv er angivet i henholdsvis (4.5a) og (4.5b):

- (4.5) a. [tagg=".* verb.*" & tagg=".* pass.*"]
 b. [(tagg="bli\'.*" | tagg=".* bli\'.*")] [] {0,2} [tagg=".* verb.*" & tagg=".* perf-part.*"]

I det svenske skønlitterære korpus Storsuc kan man foretage forskellige typer af søgninger. Man kan foretage enkle leksikalske søgninger, evt. modificeret ved hjælp af diakritiske tegn. Derudover kan man anvende mere avancerede søgemuligheder, f.eks. søgning på ordklasse med præciseret morfologisk information. Dette kan man gøre ved hjælp af PAROLE-taggene. I forbindelse med søgninger på passiv medfører anvendelse af PAROLE-tagsættet dog, at man kan søge på verbets s-form i forskellige tempusformer, men den endelige sortering i passive og ikke-passive betydningsklasser skal foretages manuelt. Fordelen ved en sådan søgning er, at fordelingen mellem passiv og ikke-passiv kan foretages i overensstemmelse med vores passivdefinition. Ulempen er den forøgede tidsfaktor som følge af manuel sortering. Den perifrastiske passiv med *bli* kan søges, ligesom ovenfor, ved hjælp af en kombination af 'bli' efterfulgt af 'perfektum participium'. Nedenunder gives der to eksempler på anvendte søgestreng i Storsuc, hvor (4.6a) finder alle eksempler på s-verber i præsens, og (4.6b) alle forekomster af verbet 'bli' i præsens efterfulgt med 0 til 2 ords mellemrum af perfektum participium i dets samtlige bøjningsformer:

- (4.6) a. [pos="V@IPSS"]
 b. "blir" []{0,2} [pos="AF0.*"]

Mulighederne for elektroniske søgninger i talesprogskorpusserne – BySoc, NoTa og GSLC – er mere begrænsede end det er tilfældet i skriftsprogs-korpusserne. Det danske korpus er, som nævnt tidligere, ikke grammatisk annoteret. Ved hjælp af regulære udtryk kan man således søge på ord, der ender på -s (søgestreng: 'ø*s_'). Resultatet af denne søgning omfatter ord fra alle ordklasser, der ender på -s (inklusive genitiv på -s). En sortering i verber og

⁷⁸ En gennemgang af listen med s-verber med ikke-passiv betydning viste en del fejlkodninger (f.eks. verberne *ledes* og *leies*). Derfor blev også samtlige forekomster med s-verber gennemgået, og eksempler med passiv betydning inkluderet i forekomster af s-passiv.

ikke-verber, og videre i passiv og ikke-passiv skal derfor foretages manuelt. Søgningen er ligeså kompliceret i forhold til den perifrastiske blive-passiv. Der kan således søges på verbet 'blive' i alle dets bøjningsformer, men ikke i kombination med perfektum participium. En frasortering af alle andre eksempler end blive-passiv må således nødvendigvis foretages manuelt. Heller ikke den version af det svenske GSLC korpus, som er tilgængelig til søgninger via Korpusbrusaren, er tagget for ordklasse eller anden morfologisk information.⁷⁹ Det er derfor nødvendigt at foretage samme type søgninger som i BySoc, efterfulgt af en omfattende manuel sortering. Det norske NoTa korpus er tagget for ordklasse, og man kan dermed søge på verber, som ender på -s, efterfulgt af en manuel sortering i verber med passiv og ikke-passiv betydning. Søgninger af blive-passiv er foretaget på samme måde som beskrevet ved BySoc og GSLC. Den anvendte søgestreng for søgninger af verber der ender på -s, er angivet i (4.7a):

(4.7) a. [word="*s" & (pos="verb")]

Det til formålet sammensatte debatkorpus er gemt i word-format og er ikke opmærket. Søgninger af morfologisk og perifrastisk passiv er gjort ved hjælp af søgemulighederne i tekstbehandlingsprogrammet og sorteret manuelt. Da dette korpus har et forholdsvis lille omfang, blev det vurderet mindre arbejdskrævende at gennemgå korpuset manuelt, end at foretage en omfattende opmærkning.

Tagging af passivkonstruktioner

For at kunne foretage dybere indholdsanalyser af de morfologiske og perifrastiske passiver fra avis- og samtalekorporer, skal alle passivforekomster forsynes med syntaktisk og semantisk information. Til dette formål er der udarbejdet en taggingsnøgle med forskellige formelle, syntaktiske og semantiske parametre, som giver en mangesidig og detaljeret karakteristik af passivkonstruktionerne. Taggen består af tolv parametre, som er samlet i overordnede grupper på tre medlemmer, som vist i (4.8). Taggen er opbygget således, at den kan anvendes med analyseprogrammet WordSmith (5.0).

(4.8) tag: <w_123_456_789_0ij>

Hvert parameter kan have op til flere værdier.⁸⁰ De første seks parametre angiver passivkonstruktionernes formelle og syntaktiske egenskaber. Først angives konstruktionstypen (1): s-passiv eller blive-passiv. Derefter angives tempus (2), og hvilken sætningstype (3) passiven forekommer i. Under det sidste markeres også forekomst i infinitivfraser. Det fjerde parameter (4)

---

⁷⁹ Korpusbrowseren er tilgængelig via GSLC's hjemmeside ved Institut for lingvistik ved Göteborgs Universitet, <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/>, men kræver et password.

⁸⁰ Her følger en overordnet beskrivelse af taggingsnøglen. Hele nøglen med samtlige værdier kan ses i Bilag 1.

angiver type af modalverbum med passiv komplement. Derefter bliver passivkonstruktioner med formelt subjekt (5) markeret. Parameter (6) angiver eventuel forekomst af adverbialer i forbindelse med konstruktioner i (5). Parameter (7) er reserveret til markering af aspekt.⁸¹ De sidste fem parametre markerer egenskaber ved agentadverbial og subjekt. Parameter (8) angiver om agentadverbial er udtrykt eksplicit eller ikke. Der markeres også forekomsten af andre typer af adverbialer, som angiver årsag eller kilde til handlingen (som f.eks. 'blandt + NP' i *Der drikkes meget øl blandt studenterne*). Parameter (9) angiver om den eksplicite Agent er animat eller inanimat. De sidste tre parametre relaterer sig til passivsætningens subjekt. De angiver henholdsvis om subjektet er animat eller inanimat (0), om subjektet er et nomen, en (led)sætning eller en infinitivfrase (i), og, til sidst, hvilken syntaktisk funktion subjektsleddet tildeles af det tilsvarende aktive verbum (j).

Opmærksomheden af de udvalgte passiveksempler gør det muligt, ved hjælp af programmet WordSmith (5.0), at søge på enkelte parametre. Det er også muligt at søge på kombinationer af parametre, som således kan vise sammenhænge mellem de enkelte parametre.

---

⁸¹ Denne position er ikke anvendt i undersøgelsen, men kan anvendes i fremtidige undersøgelser.

5 KVANTITATIVE ANALYSER

De kvantitative undersøgelser består af analyser på tre niveauer. Første analyseres den overordnede frekvens af passiv på tværs af de skriftlige og mundtlige genrer (Kap. 5.1). Derefter foretages der en analyse af distribution af de to passivkonstruktioner på tværs af de fire genrer (Kap 5.2), og til sidst undersøges sammenhængen mellem passiv og tempusform (Kap. 5.3).

For at tage hensyn til korpusernes forskellige størrelser er de overordnede anvendeshyppigheder angivet som relative frekvenser, dvs. antal passiv per standardenhed. For at kunne udregne de relative frekvenser, er det således nødvendigt, at vi kan fastlægge en fælles standardiseret måleenhed, som fungerer både for talesprog og skriftsprog, og på tværs af sprogene og genrerne.

Der er blevet foreslået og anvendt forskellige måleenheder. Biber *et al.* (1999) foreslår f.eks. nogle mindre ortodokse muligheder såsom antal forekomster per én side i skriftsproget, eller antal forekomster per time i talesproget. Man kan umiddelbart synes, at sådanne måleenheder giver den almindelige læser en god fornemmelse af fænomenets hyppighed. Tilgangen forudsætter dog, at vi er enige om hvilken størrelse 'én side' er, og at vi har en fælles forestilling om taletempo, dvs. hvor mange ord der bliver sagt i timen. Både indholdet af en side og taletempo varierer åbenlyst for meget til at kunne udgøre et stabilt referencepunkt.

I Kapitel 3 hævdede vi, at passiv er en syntaktisk størrelse. Dermed vil det være nærliggende at udregne forekomster af passiv i forhold til en syntaktisk enhed. Den traditionelle syntaktiske enhed er en sætning (svensk: *mening*, engelsk: *sentence*). Tager vi en sætning som måleenhed, kræver det dog en definition, som kan anvendes i forhold til både skrift- og talesprog. I forhold til skriftsproget findes der mindst to sætningsdefinitioner. En sætning kan således defineres som en tekstuel størrelse, som begynder med en versal og afsluttes med et stort skilletegn (også kaldt *en grafisk sætning*). En definition der på denne måde tager udgangspunkt i ortografien og interpunktionstegn, synes umiddelbart let at operationalisere, men den vil kun være anvendelig i forhold til skriftsproget. Den vil derimod være uegnet i forhold til talesproget, hvor versaler og interpunktion er ukendte størrelser.

Den anden sætningsdefinition tager udgangspunkt i relationen mellem et verbalt led (finit verbal, prædikat) og et nominalt led (subjekt), som (sammen med eventuelle andre led) tilsammen danner en grammatisk og semantisk enhed – en sætning (svensk: *sats*, engelsk: *clause*) (jf. NRG 1997: 39, SAG 1999 I: 221). I skandinaviske sprog udgøres en fuldstændig sætning (en syntaktisk uafhængig enhed) af et finit verbal og et subjekt (med få undtagelser). Dette gælder først og fremmest for skriftsproget.

I forhold til talesprog kan denne definition imidlertid også være problematisk, da mange replikvekslinger (taleture) i mundtlig kommunikation ikke nødvendigvis indeholder et subjekt og/eller et finit verbal. I stedet for at anvende en sætning som syntaktisk enhed i talesproget, skelner Biber *et al.* (1999: 1069f), i inddelingen af talesproget i syntaktisk uafhængige sekvenser,

mellem *clausal* og *non-clausal units*.⁸² *Non-clausal units* indeholder ikke noget verbal, men regnes alligevel som syntaktisk uafhængige – og for talesproget karakteristiske – grammatiske enheder. Andelen af *non-clausal units* i en samtale kan således være ganske høj. I følge Biber *et al.* (1999: 1071) er forholdet mellem *clausal* og *non-clausal units* henholdsvis omtrent to tredjedele og én tredjedel.⁸³

Selvom de *non-clausal units* ser ud til at udgøre en væsentlig del af den mundtlige kommunikation, tager vi det finitte verbal som måleenhed. Grunden til dette valg er, at det verbale led udgør det dannelsesmæssige udgangspunkt for passivkonstruktioner (jf. definitionen i kap. 3). Uden et verbum med passiv markør kan en passiv konstruktion ikke dannes. Dette gælder både for skriftsprog og talesprog. Strukturelle enheder uden et finit verbum (dvs. *non-clausal units*) kan således ikke regnes som passiv. I den følgende, konstruerede, replikveksling i (5.1) kan adverbialfrasen ‘af dine forældre’ i B fortolkes som Agent til verbalhandlingen ‘bygge’ i replik A1. Sekvensen i B vil dog af den grund ikke blive regnet som passiv, da den mangler finit verbal (ligesom sekvensen i A2; mens A1 selvfølgelig regnes som passiv).

- (5.1)   A1: og så blev huset bygget
              B: ja ... af dine forældre?
              A2: ja af mine forældre

Det er på denne baggrund, at det finitte verbal er valgt som grundlag for udregningen af passivkonstruktionernes relative anvendelsesfrekvens.⁸⁴

Det er ikke den eneste mulighed, hvorpå en sådan udregning kan gøres, men det synes at karakterisere fænomenet bedst i forhold til dets egenskaber, og dets funktion i sproget. I Biber *et al.* (1999) angives relative frekvenser også i forhold til antal ord. Da passiv er en verbal konstruktion, synes antallet af ord at være en mindre karakteristisk måleenhed.

Udover de for talesproget karakteristiske *non-clausal units*, findes der (især) i skriftsproget konstruktioner, som, med en overordnet betegnelse, kaldes ‘sætningsemner’ (Diderichsen 1962: 198, NRG 1997: 959) eller ‘satsforkortninger’/’satssekivalent’ (SAG 1999 I: 222). Betegnelsen omfatter konstruktio-

---

⁸² I NRG (1997: kap 10.3) kaldes sådanne enheder setningsfragmenter.

⁸³ Andelen af *non-clausal units* er dog mindre markant, når forskellen udregnes i forhold til antallet af ord i konstruktionen. I det tilfælde er fordelingen henholdsvis 86% *clausal* og 14% *non-clausal units* (Biber *et al.* 1999: 1071).

⁸⁴ Der forekommer også passivkonstruktioner i infinitivfraser, som eksemplificeret i følgende sætning:

- (i) Kufferten var pakket og klar til *at blive sendt*.

Hypigheden af sådanne passivkonstruktioner (*at blive sendt*) er dog lav, og vil dermed ikke påvirke vores resultat i væsentlig grad. Desuden forekommer konstruktionen i alle tre sprog, hvilket betyder, at effekten af ikke at medtage formen ikke skævvrider forholdet mellem sprogene. Passiv i infinitiv form, som komplement til et modalverbum, tæller med i frekvensudregninger, da konstruktionen er knyttet til det finitte modalverbum.

ner, som “vantar eitt eller fleire ledd på å bli setningar, dvs. at ledd er utelatne” (NRG 1997: 959). Det kan være forskjellige typer led, som er udeladt. I forhold til passiv, er det relevant, at kommentere nærmere følgende konstruktioner (5.2a–b):

- (5.2) a. /.../ og først lod mig overbevise, da jeg havde konsulteret min grønne Retskrivningsordbog **udgivet** af Dansk Sprognævn i 1986. (KorpusDK)
b. /.../ fremfor alt Wehners egne omfattende angiverbrev, **skrevet** med hans karakteristiske håndskrift ... (Oslo-korpus)

De ovenstående sætninger indeholder en konstruktion med perfektum participium (*udgivet, skrevet*) som sætningsemne, og mangler dermed (som minimum) både relativt pronomen (*som*) og et finit verbal for at kunne danne en fuldstændig sætning. Selv om især konstruktionen i (5.2a) med et eksplicit agentadverbial i høj grad ligner en perifrastisk passiv, bliver sådanne sætningsforkortelser ikke medregnet som passiv i denne undersøgelse. Dette følger dels af vores passivdefinition, som forudsætter en eksplicit passivmarkør, og dels af, at det er usikkert om der er tale om en blive- eller være/vara-passiv.⁸⁵

Udeladelse af sætningsled er også forbundet med sideordningskonstruktioner, der er karakteriseret ved, at led, som er fælles for de sideordnede konstruktioner, kan udelades. En sådan konstruktion er ligeledes mulig ved perifrastisk passiv, som eksemplificeret i (5.3a–b):

- (5.3) a. Han **ble innlagt og behandlet** på Rikshospitalet. (Oslo-korpus)
b. Och jag, jag var hjälte för en dag och **blev avfotograferad och intervjuad** i alla Göteborgstidningarna. (Storsuc)

I begge eksempler findes der en sideordningskonstruktion bestående af to perifrastiske passiver. I forbindelse med andet sideordningsled (*behandlet, intervjuad*) har man imidlertid udeladt en gentagelse af det finitte verbal (*ble, blev*). Til trods for det manglende finitte verbal regnes disse konstruktioner som passiv.⁸⁶ I de kvantitative analyser tæller konstruktionerne dog kun én gang.⁸⁷

---

⁸⁵ Konstruktionerne i (5.2) vil heller ikke blive opfanget af de søgestrengene, som anvendes til at finde blive-passiv i korpusserne. Dette skyldes at strengene er defineret således at de finder: ‘lemma: *bli(ve)* efterfulgt af perfektum participium’.

⁸⁶ At det andet led i sideordningskonstruktionen regnes som passiv, i modsætning til de ovenfor diskuterede sætningsemner, kan først og fremmest begrundes ved, at der ved sideordning findes et eksplicit finit verbal i det første led i sideordningen, og dermed klart angiver passivkonstruktion (samt type af passiv). Dette er ikke tilfælde ved sætningsemner (som diskuteret ovenfor).

⁸⁷ Dette er først og fremmest betinget af søgemulighederne i korpusser (jf. fn. 85).

5.1 Overordnede frekvenser

Først skal vi se på den overordnede anvendelsesfrekvens af passiv. Passiv omfatter i det følgende både den morfologiske s-passiv og den perifrastiske blive-passiv.⁸⁸ Som diskuteret ovenfor, er den relative frekvens angivet i forhold til det samlede antal finitte verber.⁸⁹ Resultaterne er sammenfattet i Tabel 5.1 for skriftsprog, og i Tabel 5.2 for talesprog, samt i Figur 5.1, hvor både skrift- og talesprog er samlet.⁹⁰

Tabel 5.1 Passiv. Overordnede frekvenser i skriftsprog (per finit verbal)

	avis			skønlitt.		
	passiv %	passiv (n)	finit v.	passiv %	passiv (n)	finit v.
Dansk	7,0%	209.702	2.990.369	2,6%	228	8.827
Norsk	7,2%	50.089	697.551	2,5%	2.184	85.988
Svensk	11,0%	258.692	2.353.808	3,5%	10.421	297.170

Tabel 5.2 Passiv. Overordnede frekvenser i talesprog (per finit verbal)

	samtale			debat		
	passiv %	passiv (n)	finit v.	passiv %	passiv (n)	finit v.
Dansk	1,5%	2.686	182.927	4,6%	78	1.694
Norsk	0,8%	1.043	134.409	4,9%	60	1.221
Svensk	1,3%	1.492	112.786	4,1%	66	1.618

⁸⁸ Det samlede antal passiver i korpusser er egentlig højere end angivet her, da hverken være/vara-passiv eller få-passiv er medregnet. En tidligere undersøgelse af alle fire passivformer i aviskronikker viste at være/vara-passiv udgør omkring 15% af alle passiver i dansk og norsk, og omkring 7% i svensk. Få-passiv er derimod marginal, og udgør under 0,5% af det samlede antal passiver i alle tre sprog (Laanemets 2004: 91).

⁸⁹ Finitte verber omfatter kun præsens og præteritum. Søgninger på imperativ viste et meget stort antal fejl i taggingen, og er derfor udeladt (personlig kommunikation fra K. Hagen om NoTa, e-mail 2007).

⁹⁰ I tilfælde hvor det var teknisk muligt, er andel af finitte verber per alle ord i korpusset også udregnet. Således: (a) Finitte verber i forhold til alle ord i aviskorpusser, henholdsvis 11,7% i dansk, 11,9% i norsk og 11,9% i svensk. (b) Finitte verber i forhold til alle ord i de skønlitterære korpusser: 15% i norsk, 12,6% i svensk. (c) Finitte verber i forhold til alle ord i debatkorpusser: 13% i dansk, 11,5% i norsk, 14,1% i svensk. (d) Finitte verber i forhold til alle ord i samtalekorpusser: 13,5% i dansk, 14,8% i norsk, 14,7% i svensk.

Resultaterne viser, at de anvendte korpusser med hensyn til denne udregning er forholdsvis ens. Dette er med til at underbygge, at de forskellige korpusser, inden for en genre på tværs af de tre sprog, synes at udgøre et ensartet og sammenligneligt grundlag.

På grund af de forholdsvis store genremæssige forskelle vil vi ikke operere med et overordnet tal for hvor frekvent anvendelsen af passiv er i de tre sprog generelt, men forbliver på genre-niveau. Som det fremgår af Tabel 5.1 og 5.2 er der væsentlige ligheder såvel som forskelle indenfor de enkelte genrer.

Passiv anvendes mest frekvent i avisartikler. Dette gælder for alle tre sprog. I dansk er den overordnede relative frekvens på 7,0% og i norsk tilsvarende på 7,2%. I svensk anvendes passiv derimod noget hyppigere – den relative frekvens af passiv i svensk er således 11,0%. Vores data indikerer således, at man i svensk avissprog anvender passiv næsten dobbelt så ofte som i dansk og norsk.⁹¹ En så stor forskel mellem sprogene er uventet. En tidligere undersøgelse af passiv i avistekster, som dog var betydelig mindre og begrænset til kun at omfatte én bestemt type af artikler, gav et anderledes resultat (jf. Laanemets 2004). I følge Laanemets (2004) var den relative frekvens af anvendelsen af passiv henholdsvis 11% i dansk og norsk, og 13% i svensk.⁹²

Forekomsten af passiv i den andre skriftsproggenre – skønlitteratur – er betydelig lavere end i avisartikler. Den relative frekvens ligger således på 2,6% i dansk, på 2,5% i norsk, og på 3,5% i svensk.⁹³ Man anvender således passiv – uafhængigt af hvilket af de tre sprog vi kigger på – rundt regnet tre gange så ofte i avisartikler som i skønlitteratur.

Også de to talesproggenrer – samtale og debat – adskiller sig fra hinanden med hensyn til anvendelse af passiv. I samtaler er forekomsten af passiv meget lav. I dansk er frekvensen af passiv 1,5%, i svensk 1,3%, mens det tilsvarende resultat for norsk ligger så lavt som 0,8%. Samtaler er på den ene side den genre, hvor passiv anvendes mindst i alle tre sprog. På den anden side findes der også ganske store forskelle på tværs af sprogene. Frekvensen er således næsten dobbelt så høj i danske samtaler som i norske.

Når det gælder debat, er den relative anvendelsesfrekvens af passiv 4,6%, 4,9% og 4,1% i henholdsvis dansk, norsk og svensk. Da der her er tale om et mindre sample, er det relevant, at undersøge om forskellene mellem de tre sprog er statistisk signifikante. En χ^2 analyse viser, at der ikke er statistisk forskel (med et signifikansniveau på 99%) mellem sprogene. Vi kan således ikke afvise at forskellen mellem, f.eks. norske og svenske parlamentsdebatter ikke er resultat af en tilfældighed. Som tallene viser, forekommer der betydelig flere passivudtryk i debatkorpusser end i samtalekorpusser. I dansk og svensk

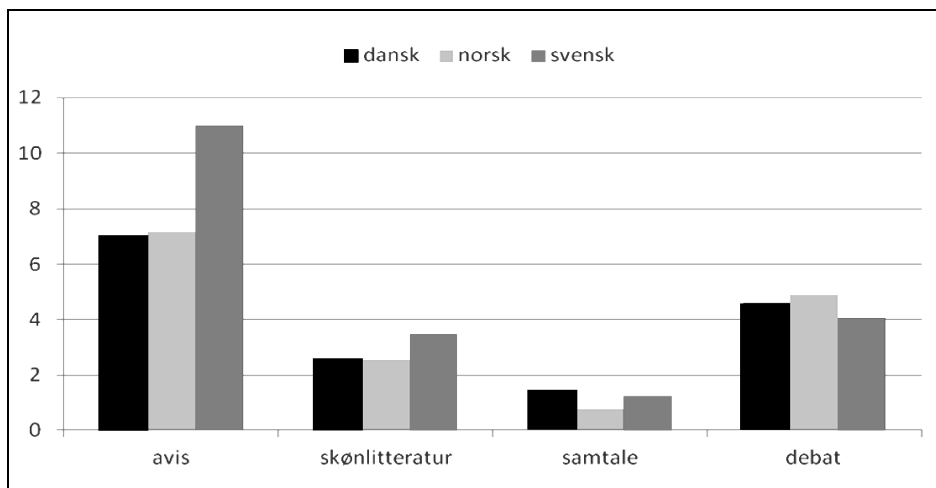
---

⁹¹ Man skal generelt være påpasselig med at drage konklusioner for hele sproget direkte på baggrund af et mindre udvalg. For at kunne sige noget om sproget generelt er det således nødvendigt at udregne den statistiske usikkerhed. Da vi her arbejder med meget store sample-størrelser opstår der dog det problem at selv minimale forskelle, der næppe er interessante, vil optræde statistisk signifikante. I tilfælde hvor sample-størrelsen er så stor som i Tabel 5.1. og Tabel 5.2 – med undtagelse af debat og dansk skønlitteratur – er det tilladeligt at sidestille sample og population og drage direkte konklusioner for hele sproget på baggrund af det analyserede tekstudvalg.

⁹² Forskelle mellem sprogene i Laanemets (2004) er ikke statistisk signifikante. Resultaterne er her angivet eksklusive være- og få-passiv.

⁹³ Også her er sample-størrelsen så stor, at forskellen på 1% mellem på den ene side dansk og norsk og på den anden side svensk, vil fremstå som statistisk signifikant.

anvendes passiv omtrent tre gange oftere i debat end i samtale, mens forskellen i norsk, på grund af den meget lave andel af passiv i samtaler, er seksfoldig.

Figur 5.1 Overordnede frekvenser af passiv på tværs af genrer (passiv per finit verbum, %)

De fundne resultater stemmer forholdsvis godt overens med resultater fra en lignende undersøgelse for engelsk af Biber *et al.* (1999), hvor tre skriftsproggenrer (avisartikler, akademiske tekster, skønlitteratur) og en talesproggenre (samtale) blev undersøgt. I engelske avisartikler udgør passiv ca. 15% af alle finitte verber. Dette er omtrent otte gange mere end i samtaler, hvor passiv udgør ca. 2% af de finitte verber (Biber *et al.* 1999: 476). I akademiske tekster var andelen af passivformer 25% af de finitte verber, mens i skønlitterære tekster forekom der kun lidt mere passiv end i samtaler (*ibid.*).

På baggrund af vores undersøgelser kan vi opstille en indbyrdes rangorden af genrerne i forhold til forekomsten af passiv. Rækkefølgen – ordnet fra mest passiv til mindst passiv er – som angivet i (5.4) – ens i de tre sprog:

(5.4) avis > debat > skønlitteratur > samtale

For alle tre sprog glæder det således at der anvendes mest passiv i den skriftlige genre *avisartikler*, dernæst i den mundtlige genre *debat*, efterfulgt af *skønlitteratur* og til sidst, mindst i *samtaler*.

I redegørelser af passiv hævdes det at passiv er et skriftsprogsfænomen og kun sjældent bliver anvendt i tale (f.eks. Vinje 1975). På denne baggrund stemmer dele af vores resultater godt overens med forventningerne – passiv forekommer hyppigst i avisartikler og sjældnest i samtaler. Forskellen mellem de to genrer varierer noget fra sprog til sprog. For alle sprogenes vedkommende bliver passiv dog anvendt mellem 5–9 gange oftere i avistekster end i samtaler. På den anden side afviger de to andre genrer – skønlitteratur og debat – fra det forventede resultat. I skønlitterære tekster anvendes der betydelig mindre passiv end i avistekster, men også bemærkelsesværdig mindre end i den mundtlige genre – parlamentsdebatter. Det ser således ud til, at det ikke alene er selve mediet – skrift eller tale – der er afgørende for anvendeshyppigheden af passiv, men at der også er andre faktorer på spil.

Tænker vi tilbage på de situationelle og stilistiske egenskaber, som de enkelte genrer blev karakteriseret ved i foregående kapitel (jf. 4.2.1 og Tabel 4.1), er det værd at lægge mærke til både ligheder og forskelle mellem genrerne på tværs af de to medier. Man kan således konstatere, at både den mundtlige genre *debat* og den skriftlige genre *skønlitteratur* har nogle fællestræk med det modsatte medium. Parlamentsdebatter er i en vis udstrækning baseret på et skriftligt forelæg (*written-to-be-spoken*), mens skønlitterære romaner ofte indeholder dialoger, som en slags repræsentation af mundtlig tale. Ligeledes er det kommunikative formål for avistekster og debatindlæg delvis sammenfaldende (diskutere, overbevise, informere). Endnu en væsentlig forskel udgør stilen i genren. På en skala fra uformel til formel, kan debatindlæg karakteriseres som de mest formelle blandt de fire genrer, efterfulgt af avistekster. I skalaens anden ende befinder skønlitterære tekster og samtaler sig. Vores påstand er, at det ikke så meget er mediet som sådan, men derimod stilistiske og situationelle egenskaber (bl.a. kommunikativt formål), der bestemmer hvor ofte passiv anvendes.

Når vi sammenligner vores resultater med resultater fra andre undersøgelser, viser der sig lignende tendenser. På baggrund af den tidligere refererede undersøgelse af engelsk, af Biber *et al.* (1999), kan vi opstille en lignende rangordning af de tre skriftlige og en mundtlig genre i forhold til forekomsten af passiv:

- (5.5) akademisk prosa > avis > skønlitteratur > samtale (jf. Biber *et al.* 1999: 476)

Vores resultater stemmer også godt overens med Ryen (1999), som angiver resultater for brugen af passiv i norsk. Rækkefølgen af de tre skriftlige og en mundtlig genre i hendes undersøgelse, rangeret fra mest passiv til mindst passiv, er som følger:

- (5.6) lov om social omsorg > artikler om medicin fra aviser og tidsskrifter > historiebøger for folkeskolen > mundtlige uformelle interviews (jf. Ryen 1999: 184)

Resultater fra Biber *et al.* (1999) og Ryen (1999) støtter hypotesen om, at den stilistiske formalitet af genren påvirker brugen af passiv – jo mere formel er stilen, jo mere passiv.⁹⁴ Det er dog ikke muligt på baggrund af disse undersøgelser at afgøre, om forskellene skyldes mediet eller stilistiske faktorer, da de kun ser på én talesproggenre. Vores resultater, der bygger på to skriftsproggenrer og to talesproggenrer med forskellig grad af formalitet, tyder imidlertid på, at selve mediet, dvs. tale eller skrift, spiller en mindre afgørende rolle for brugen af passiv end stilistiske og situationelle karakteristika.

5.2 Distribution af morfologisk og perifrastisk passiv

Som næste trin i analysen skal vi redegøre for fordelingen mellem morfologisk og perifrastisk passiv. Vi skal se på distributionen både inden for de enkelte sprog og på tværs af de tre sprog og de fire genrer. Resultaterne af undersøgelserne er præsenteret i Tabel 5.3 for de to skriftsproggenrer og i Tabel 5.4 for de to talesproggenrer. Den genremæssige fordeling inden for de enkelte sprog er illustreret i Figurene 5.2 a–c.

Tabel 5.3 Fordeling mellem morfologisk og perifrastisk passiv i skriftsprog

	avis		skønlitteratur	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
Dansk	58,8% (123.249)	41,2% (86.453)	35,5% (81)	64,5% (147)
Norsk	48,2% (24.161)	51,8% (25.928)	40,9% (894)	59,1% (1.280)
Svensk	97,0% (250.915)	3,0% (7.777)	90,4% (9.416)	9,6% (1.005)

Tabel 5.4 Distribution af morfologisk og perifrastisk passiv i talesprog

	samtale		debat	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
Dansk	23,1% (620)	76,9% (2066)	64,1% (50)	35,9% (28)
Norsk	20,4% (213)	79,6% (830)	50,0% (30)	50,0% (30)
Svensk	85,5% (1275)	14,5% (217)	93,9% (62)	6,1% (4)

⁹⁴ En lignende rækkefølge af genrer kan opstilles på baggrund af resultater fundet af Rehling (1934). Rehlings undersøgelse inkluderer tre skriftsproggenrer, som kan rangeres som de ovenstående: akademisk prosa > avis > skønlitteratur.

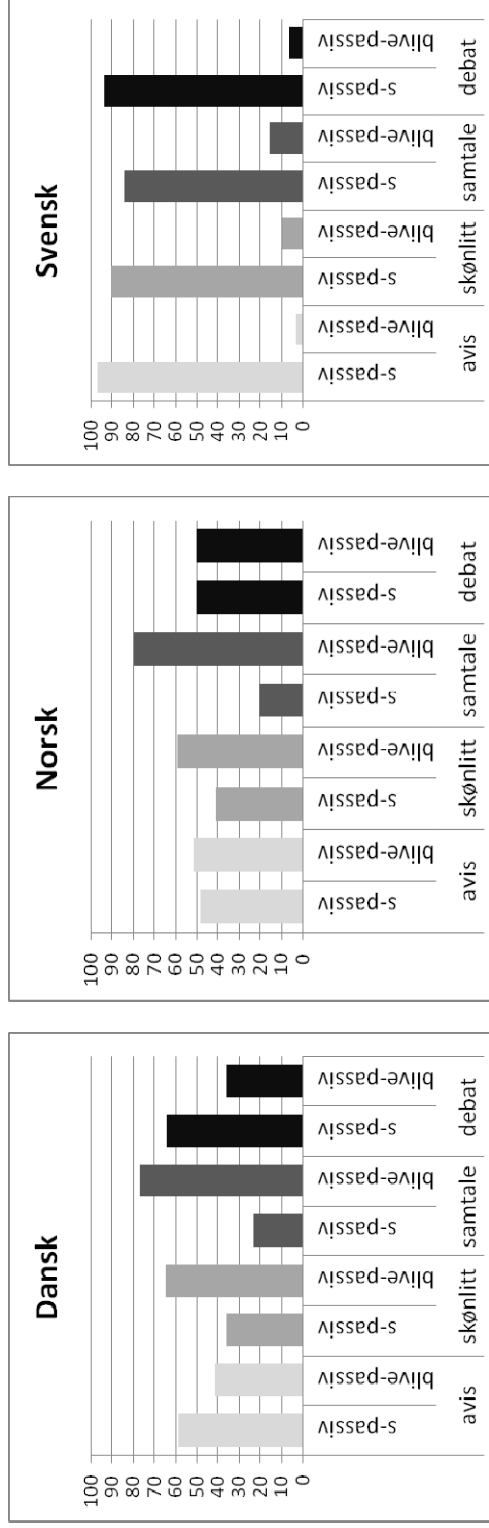
Som det fremgår af tabellerne, er der tydelige forskelle i distributionen af de to passiv-konstruktioner på tværs af de tre sprog og de fire genrer. I det følgende vil vi først se på de to skriftlige genrer og derefter på de to talesprogsgenrer.

I danske avisartikler dominerer s-passiv, som udgør 58,8% af samtlige passiveksempler i denne genre. I dansk skønlitteratur er det derimod blive-passiv som dominerer (ca. 2/3-dele af eksemplerne), mens s-passiv kun udgør ca. 1/3-del af eksemplerne. I norsk ser forholdene lidt anderledes ud. Her udgør bli-passiv flertallet af eksemplerne i både avisartikler og skønlitterære tekster. I aviskorpusset er forskellen mellem s-passiv og bli-passiv minimal, henholdsvis 48,2% og 51,8%.⁹⁵ I skønlitteratur er de tilsvarende tal 40,9% og 59,1%. De svenske resultater adskiller sig radikalt fra dansk og norsk. I svensk dominerer s-passiv klart i begge skriftlige genrer. I avisartikler udgør s-passiv-eksemplerne 97% af samtlige forekomster med passiv, mens bli-passiv tilsvarende kun udgør 3% af forekomsterne. I skønlitteratur er andelen af bli-passiv lidt større, men med knap 10% er den alligevel marginal i forhold til s-passiv.

Når det gælder talesprog, er distributionsmønstrene i dansk og norsk mere ensartede, mens der er også her forskel på den indbyrdes fordeling af s- og blive-passiv mellem de to genrer. I samtalerne er blive-passiv den klart hyppigst anvendte form, og udgør i begge sprog næsten 80% af alle passiver. I den anden mundtlige genre, debat, har s-passiv derimod en mere dominerende stilling. I det danske debatkorpus udgør s-passiv 64% af forekomsterne, og blive-passiv følger en tredjedel. De norske eksempler fra debatkorpusset fordeler sig ligeligt mellem s-passiv og bli-passiv. De svenske distributionstal adskiller sig igen fra de to andre sprog. Den morfologiske passiv er også den klart dominerende passivform i talesprogsgenrerne. S-passiv udgør således 85,5% og 93,9% af de samlede passivforekomster i henholdsvis samtale- og debatkorpusset. Til trods for s-passivens dominerende stilling i svensk, kan vi alligevel konstatere et skift i distributionsmønstrene på tværs af de to mundtlige genrer, som ser ud til at følge det mønster, vi finder i dansk og norsk. Skønt s-passiv således fortsat er den dominerende form i begge genrer, er anvendelsen af perifrastisk passiv i svenske samtaler (14,5%) signifikant højere end i debatter (6,1%).

---

⁹⁵ Forskellen er ikke statistisk signifikant.

Figur 5.2 (a–c) Fordeling mellem morfologisk og perifrastisk passiv i de fire genrer i hhv. dansk, norsk og svensk

Selv om de to passivformer varierer ganske betydeligt i forhold til anvendelsesfrekvens og intern fordeling på tværs af de tre sprog og fire genrer, er tendensen overordnede set ens i de tre sprog. Ligesom vi i foregående afsnit kunne opstille en generaliseret rangorden af genrerne i forhold til den generelle anvendelse af passiv for de tre sprog, kan vi også generalisere i forhold til distributionen af s-passiv og blive-passiv.

I dansk og norsk, som redegjort ovenfor, anvendes s-passiv oftest i debatter og avisartikler, efterfulgt af skønlitteratur og samtaler. Rækkefølgen af genrer fra mest s-passiv til mindst s-passiv ser således ud som følger:

(5.7) debat > avis > skønlitteratur > samtale (dansk, norsk)

I svensk er rækkefølgen af genrerne lidt anderledes. S-passiv er således mere frekvent i avisartikler end i parlamentsdebatterne. Rangorden af genrerne, i forhold til s-passiv, ser derfor ud som følger:

(5.8) avis > debat > skønlitteratur > samtale (svensk)

Som allerede påpeget dominerer den morfologiske passiv i alle fire genrer. Dette dækker dog over betydelige genremæssige forskelle. Som i dansk og norsk sker der en betydelig reduktion i anvendelsen af s-passiv – og en tilsvarende forøgelse af bli-passiv – på tværs af de fire genrer. Anvendelsen af s-passiv falder således fra 97,0% i avisartikler til 85,5% i samtaler; eller sagt på en anden måde – andelen af bli-passiv stiger til det femdobbelte når vi går fra avisartikler til samtaler.

Det synes, på denne baggrund, rimeligt at konkludere, at valget mellem s-passiv og blive-passiv i de skandinaviske sprog ikke alene er påvirket af om der er tale om det skriftlige eller mundtlige medium, men ligeledes – eller snarere i højere grad – afhænger af genremæssige forhold. Situationelle og stilistiske karakteristika ser ud til at være af afgørende betydning. Det ser således ud til at jo mere formel stilen er, jo mere dominerer s-passiv. Eller omvendt – andelen af blive-passiv øges, jo mere uformel stilen er.

For at teste vores påstand yderligere, vil vi i det følgende relatere vores data til andre studier, som har undersøgt forholdet mellem s- og blive-passiv indenfor de enkelte sprog.

Oslo-korpus for taggedede norske tekster, som det norske avis- og skønlitterære korpus stammer fra, indeholder også et juridisk sub-korpus, hvilket giver yderligere mulighed for at teste vores hypotese. Juridiske tekster er generelt skrevet på et meget højt formalitetsniveau. Hvis vores påstand skal bekræftes, bør vi derfor forvente, at finde en meget høj andel af morfologiske passiver i dette korpus. Undersøgelsen af korpusset viser, at fordelingen mellem s-passiv og bli-passiv i det juridiske korpus er henholdsvis 86% og 14%. Brugen af den morfologiske passiv er således endnu højere i juridiske tekster end i debatter (50,0%) og avistekster (48,2%), og er klart den dominerende passivform i denne genre.

Vores påstand om en sammenhæng mellem formalitetsgrad og valg af passivform finder også støtte i Ryen's (1999) resultater. Ryen (1999: 184) undersøger norske lovttekster (lov om social omsorg, se også Ryen 1983), og finder, at s-passiv udgør to tredjedele af samtlige passivforekomster, mens den resterende tredjedel udgøres af perifrastisk passiv (inkl. både bli-, være- og få-passiv). Udover sin egen undersøgelse henviser Ryen også til resultater fra en norsk talesprogsundersøgelse (mundtlig interview) af Hagness (1978), som finder, at en tredjedel af passivforekomsterne i interviewene er med s-passiv og to-tredjedele med perifrastisk passiv (Ryen 1999: 184).

Også i tidligere danske undersøgelser finder vi oplysninger om forholdet mellem s-passiv og blive-passiv. Rehling (1934) skriver således, at han finder "[e]n særlig stærk brug af s-former, og tilsvarende meget ringe antal forbindelser med *blive*, /.../ især i videnskabelig-filosofiske arbejder" (Rehling 1934: 87). Også Hansen (1967) har foretaget en præliminær undersøgelse af forholdet mellem s-passiv og perifrastisk passiv (blive + være).⁹⁶ Han konkluderer således: "Tallene synes at vise at s-passiver især hører hjemme i skriftsprog og aftager i hyppighed jo mere vi nærmer os talesprog der i de fleste tilfælde foretrækker omskreven passiv." (Hansen 1967 III: 54).

5.3 Tempusformer

Til sidst skal vi se på forekomsten af s-passiv og blive-passiv i forskellige tempusformer. Resultaterne, der er præsenteret i Tabel 5.5 og 5.6, bygger på data fra henholdsvis aviskorpusserne, som generel repræsentant for skriftsproget og samtalekorpusserne, som repræsentant for alment talesprog.

Hvis vi udelukkende fokuserer på den overordnede anvendelse af passiv – dvs. uden at tage hensyn til specifikke passivformer – er det tydeligt, at passiv er et fænomen, der især anvendes i præsens og præteritum, samt i infinitiv.

Når det gælder tempusfordelingen på det helt overordnede plan – dvs. uden hensyntagen til specifik passivform – giver de tre skriftsprogskorpusser henholdsvis ensartede resultater. Passiv anvendes således oftere i præsensformer end i præteritumsformer, og mere frekvent i præteritumsformer end former med sammensat tempus. I talesprogskorpusserne, er der derimod forskel mellem den generelle anvendelse af tempusformer på tværs af de tre sprog. I svensk er rangordningen den samme som i skrift; i dansk og norsk forekommer passiv i præteritum derimod oftere end i præsens. Det kan dog ikke afvises at denne forskel er et resultat af den lidt forskellige sammensætning af det danske og norske korpus på den ene side, og det svenske på den anden. Som angivet i Kapitel 4 handler mange af de danske og norske samtaler om informanternes livshistorie, hvilket kan medføre en hyppigere anvendelse af datidsformer. De

---

⁹⁶ Jf. Hansens (1967 III: 53) egen vurdering af sin undersøgelse: "Tallene må tages med stort forbehold, fordi der kun er gennemgået mindre partier af teksterne /.../, men nogle hovedlinjer skulle blive tydelige nok."

svenske samtaler handler i højere grad om mere generelle og nutidige emner, hvilket kan forklare den relativt høje forekomst af passiv i præsens.

Tabel 5.5 Tempusfordelingen i skriftsprog (avis)

Skrift	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
Infinitiv (m/ modal)	418 (413)	165 (95)	441 (429)	125 (86)	229 (202)	202 (71)
Præsens	591	215	561	217	309	223
Præteritum	14	417	–	629	303	304
Perfektum	–	210	–	60	74	–
Pluskv.perf.	–	32	–	9	19	–
Futurum	–	1	–	2	17	4
Passiv i alt	1023	1040	1002	1042	951	733

Note: I ‘Infinitiv (m/ modal)’ angives først det samlede antal af infinitivformer, mens tallet i parentes angiver hvor mange af disse forekommer som komplement til et modalverbum. ‘Futurum’ angiver konstruktioner af typen ‘kommer til at/å/att’ (o. lign). En sortering af konstruktioner med modalverber og præsensformer, som også kan udtrykke fremtid, er ikke foretaget.

Tabel 5.6. Tempusfordelingen i talesprog (samtale)

Tale	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
Infinitiv (m/ modal)	551 (550)	170 (70)	136 (130)	77 (38)	416 (339)	52 (24)
Præsens	63	647	75	211	654	79
Præteritum	6	981	–	472	90	48
Perfektum	–	214	–	61	80	29
Pluskv.perf.	–	70	–	20	6	6
Futurum	–	–	–	–	29	3
Passiv i alt	620	2082	211	841	1275	217

I denne delundersøgelse vil vi især fokusere på at kortlægge brugen af s-passiv i datidsformer i dansk og norsk. Som diskuteret i gennemgangen af grammatiske restriktioner i Kapitel 3.2, mangler dansk og norsk muligheden for at danne morfologisk passiv i de sammensatte datidsformer (perfektum og pluskvamperfektum), og er derudover underlagt væsentlige restriktioner i forhold til dannelsen af s-passiv i præteritum. På baggrund af diskussionen i Kapitel 3.2, ser disse restriktioner ud til at være mere omfattende i norsk end i dansk, og det vil på den baggrund være naturligt at forvente en mere omfattende brug af morfologisk passiv i præteritum i dansk end i norsk.

I overensstemmelse med vores forventninger forekommer der – som der fremgår af Tabel 5.5 og 5.6 – hverken i de danske eller norske korpusser

eksempler på s-passiv anvendt i perfektum og pluskvamperfektum. Når det gælder anvendelsen af s-passiv i præteritum, er der imidlertid forskel mellem de to sprog. I norsk forekommer der ingen eksempler på s-passiv i præteritum i hverken skrift eller tale, mens der i dansk findes nogle få eksempler i både skrift- og talesprogskorpusset. De 14 forekomster i skrift udgør 3,3% af samtlige eksempler i passiv præteritum (eller 1,4% af det samlede antal passiver) i det danske skriftsprogskorpus. De 6 forekomster i talesprog udgør derimod 0,6% af samtlige eksempler i passiv præteritum (eller 1,0% af det samlede antal passiver) i det danske talesprogskorpus.

De få eller helt manglende forekomster af præteritum i s-passiv i dansk og norsk er ikke et resultat af at passiv ikke anvendes i denne tempusform. Præteritum er således den oftest anvendte tempusform i passiv i de danske og norske samtaler (henholdsvis 36,6% og 38,1%) og den er også frekvent i avis-korpusserne (henholdsvis 20,9% og 30,8%). Det ser således ud til, at blive-passiv i høj grad er i stand til at kunne kompensere for dannelsesmæssige restriktioner som s-passiven i dansk og norsk er underlagt.⁹⁷ I svensk, hvor der ingen dannelsesmæssige begrænsninger er, udgør s-passiv i præteritum 17,7% af alle forekomster af passiv.

Ser vi nærmere på de 20 danske eksempler på s-passiv i præteritum, kan vi konstatere, at hovedparten af eksemplerne (14) er dannet af verber, som tilhører bøjningsklasse 1 af svage verber, med bøjningsendelse *-ede* i præteritum. Sådanne eksempler forekommer i både skrift- og talesprog, som illustreret i (5.9):

- (5.9) a. Også Anders_W._Berthelsen **nomineredes** for sin journalist-hovedrolle i Kongekabale. (DK skrift)
 b. Søndag **afsløredes** et nyt mindesmærke – ‘Navnenes mur’ – i Paris (DK skrift)
 c. Hun havde hørt om et projekt , som **finansieredes** af europæiske bistandsorganisationer og Verdensbanken. (DK skrift)
 d. den ene hed J% % % % % og den anden hed B% % % % % ££ **stavedes** det ikke N I E L ? S S O N ik' (DK tale)

Også svage verber tilhørende bøjningsklasse 2, som i aktiv præteritum ender på *-te*, forekommer blandt passiveksemplerne i både skrift- og talesprog (i alt 5 eksempler):

- (5.10) a. Samtidig **indførtes** en skatterabat for personer i arbejde og en ekstra rabat til enlige forsørgere. (DK skrift)

---

⁹⁷ Som det dog fremgår af Tabel 5.6, forekommer der heller ikke mange eksempler på s-passiv i præsens i det danske talesprogskorpus, selv om formen er fuldt ud acceptabel. Derimod er det værd at lægge mærke til det store antal forekomster med modalverb + s-passiv (550). Disse udgør 89% af samtlige s-passiv eksempler i det danske talesprogsmateriale. Eksemplerne fordeler sig – afhængig af modalverbets tempus – hovedsageligt mellem præsens og præteritum. Uden at vi skal komme nærmere ind på dette aspekt her, ser konstruktionen modalverb + s-passiv ud til at være en mulighed for at kompensere for de manglende datidsformer af s-passiv.

- b. Blandt årets ikke-amerikanske film **udvalgtes** *Gegen die Wand*_ _Mod muren (DK skrift)
- c. dem der **kaldtes** "haverne" £ "haverne" ja d- underligt underligt navn (DK tale)

Blandt de 20 eksempler på s-passiv præteritum findes der kun ét enkelt som er dannet af et stærkt verbum. Jf. eksempel (5.11) fra det danske skriftsprogskorpus:

- (5.11) Hvor nuværende ministerpræsident Iyad_Allawi før stemmeafgivelsen **ansås** som en mulig kompromiskandidat, så har den shiamuslimske liste – efter udsigten til en storsejr over Allawi – nu krævet ministerpræsidentposten. (DK skrift)

Vi kan således konkludere, at anvendelsen af s-passiv i præteritum i dansk er marginal. I et sampelmateriale fra både skrift- og talesprog på i alt 1643 sætninger med s-passiv, forekommer kun 20 (1,2%) af dem i præteritum. I norsk ser situationen derimod ud til at formen er teoretisk mulig, men nærmest ikke eksisterende i den reelle anvendelse. I vores sampelmateriale på 1213 eksempler med s-passiv i norsk, var ingen af dem i præteritum. Til sammenligning udgør de svenske s-passiv præteritum eksempler 17,7% (n=393) af det svenske sampelmateriale. En interessant forskel fremtræder derimod i forbindelse med svensk bli-passiv, hvor denne form slet ikke forekommer i perfektum og pluskvamperfektum i skriftsproget, men er forholdsvis frekvent i talesproget.

Udover den temporale anvendelse af passiv angiver Tabeller 5.5 og 5.6 også forekomsten af de to passivformer i infinitiv, dvs. forekomsten af syntaktiske konstruktioner, hvor det passive verbum står i infinitiv form. En af sådanne konstruktioner er f.eks. konstruktioner med modalverber, som også er angivet særskilt i tabellerne. Som det fremgår, er konstruktioner med modalverber især karakteristiske for s-passiv, hvor de udgør ca. 85% af konstruktionerne i svensk og tæt på 100% af de infinitive s-passiver i dansk og norsk. Det samme forhold gør sig ikke gældende i forhold til blive-passiv, hvor konstruktioner med modalverber kun udgør ca. halvdelen af infinitivformerne. Det ser således ud til, at blive-passiv i denne henseende har en mere varieret anvendelse, og kan indgå i flere syntaktiske konstruktioner som tilføjer et infinitivt komplement.

5.4 Sammenfatning

I dette kapitel har vi undersøgt de overordnede frekvenser af passiv generelt, samt distributionen af de to passivformer – s-passiv og blive-passiv – i de tre sprog, samt i fire genrer. På det overordnede plan er der ikke væsentlige forskelle i anvendelsen af passiv i de tre sprog. Tager vi derimod de relative frekvenser i de fire analyserede genrer med i betragtningen, forekommer de største forskelle blandt sprogene i genrerne *avis* og *samtale*. I avisartikler har

svensk således en noget højere andel af passivforekomster sammenlignet med de to andre sprog. I samtaler har norsk derimod en betydelig lavere anvendelse af passiv end dansk og svensk, selv om frekvensen i det hele taget er meget lav i denne genre. På den anden side, når vi ser bort fra de konkrete procentfordelinger, som udviser en del variation, er der en klar lighed mellem sprogene. Vi kan således konstatere, at den generelle rangordning af genrene fra mest passiv til mindst passiv er ens i alle tre sprog, således: *avis* > *debat* > *skønlitteratur* > *samtale*.

På baggrund af undersøgelsen af to skriftsprog- og to talesprogsgenrer ser det således ud til, at det ikke alene er det skriftlige eller mundtlige medium, men også den situationelle og stilistiske karakteristik af genren, som påvirker anvendelsesfrekvensen af passiv.

Distributionsanalysen af de to passivformer – s-passiv og blive-passiv – viste derimod større forskelle mellem sprogene. Vores analyse bekræftede således de opstillede hypoteser i Kapitel 3 om, at dansk og norsk bruger mindre s-passiv end svensk, mens svensk, på den anden side, ikke anvender blive-passiv i samme omfang som de to andre sprog. Andelen af blive-passiv i svensk viste sig dog at være særdeles lav. Ligesom ved de overordnede frekvenser kunne vi også ved distributionsanalysen påpege en sammenhæng mellem passivform og genre. Til trods for de store procentuelle forskelle mellem på den ene side dansk og norsk og på den anden side svensk, er tendensen i anvendelsen ens for de tre sprog – man anvender mere s-passiv i stilistisk mere formelle genrer, mens anvendelsen af blive-passiv stiger i takt med at stilen bliver mere uformel – uanset om det er skriftligt eller mundtligt medium.

For bedre at kunne underbygge de opstillede påstande om sammenhæng mellem passiv og genre, og for at kunne give en bedre forståelse af forholdet mellem medium, genre, stil og passiv(form), vil det være relevant at foretage yderligere genre-relaterede undersøgelser.

6 ANVENDELSE AF S-PASSIV OG BLIVE-PASSIV – GENEREL VS. ENKELT HANDLING

Efter de kvantitative undersøgelser skal vi i de følgende fem kapitler se nærmere på de semantiske og syntaktiske aspekter, som kan have betydning for valg og anvendelse af henholdsvis morfologisk og perifrastisk passiv, som blev diskuteret i Kapitel 3.4.

Som der blev redegjort for i Kapitel 3.4, er valget mellem s-passiv og blive-passiv ofte blevet forklaret som semantisk betinget. Påstanden er, at den morfologiske passiv anvendes til at udtrykke almene, generelle handlinger, mens blive-passiv bruges til at udtrykke specifikke, enkelte begivenheder. Som det også blev påpeget i Kapitel 3.4, har man indenfor nyere dansk forskning foreslået en alternativ teori. Man forklarer her forskellen mellem s-passiv og blive-passiv som et modussystem, og man tager således udgangspunkt i talerperspektivet: s-passiv udtrykker i hovedsagen objektiv modus, mens blive-passiv udtrykker subjektiv modus (se Heltoft & Falster Jakobsen 1996, samt GDS 2011). Også den nyere forskning i svensk har påpeget, at den gængse distinktion mellem generelle og specifikke handlinger ikke er afgørende i forhold til valget af passivform i svensk. I svensk anvender man således morfologisk passiv til både at udtrykke generelle og konkrete handlinger (Engdahl 2006). For at genkalde den omtalte distinktion (generel vs. konkret) er eksemplerne (3.5), (3.8) og (3.12) fra afsnit 3.4 gentaget nedenunder i (6.1)–(6.3):

- (6.1) I dette hus spises der i almindelighed til middag klokken 12, men i dag bliver der først spist klokken 4. (Mikkelsen 1975/[1911]: 381)
- (6.2) a. Søknaden sendes innen 15. september. (generelt forhold, regel)
b. Søknaden blir sendt med posten i morgen. (konkret, enkelt tilfælde) (NRG 1997: 514)
- (6.3) a. Ansökan sänds in före 15. september. (generel handling)
b. ??Ansökan blir sänd med posten i morgon.
c. Ansökan sänds med posten i morgon. (konkret, enkelt handling) (Engdahl 2006: 25f)

I vores korpusmateriale er der flere eksempler som viser en sammenhæng mellem form og betydning. I sætningerne (6.4a og 6.4b) med verbet *bruge* i henholdsvis s-passiv og blive-passiv, kan vi se en betydningsforskel. Sætning (6.4a) med s-passiv angiver en generel handling, dvs. hvad man plejer eller kan gøre. En udskiftning med blive-passiv vil medføre en ændring i betydningen mod en konkret, intentionel handling. Sætning (6.4b) med blive-passiv udtrykker derimod en konkret handling, mens en udskiftning med s-passiv vil medføre, at sætningen får en generel karakter.

- (6.4) a. Religionen **bruges** til at legitimere folks sekulære prioriteringer, deres velfærd, krige og forbrug. (DK skrift)

- b. »Resultatet er, at den amerikanske offentlighed har fået indtrykket af, at FN og Annan er ansvarlige for, at Saddam berøvede os for 21 mia. dollar, som **bliver brugt** til at slå amerikanske soldater ihjel med,« siger Lawrence Woosley (DK skrift)

Ser vi derimod på følgende sætningspar (6.5a–b) med verbet *kalde* i henholdsvis s-passiv og blive-passiv, synes der ikke at være den store betydningsforskel mellem de to sætninger. Begge sætninger udtrykker således hvad man plejer at kalde den omtalte person, altså angiver personens generelt anerkendte kaldenavn.

- (6.5) a. Ham der lokalt **kaldes** the big_man, den lokale IRA-leder, og som søstrene mener beordrede mordet på deres bror, går fortsat frit omkring på gaden. (DK skrift)
b. men jeg har tidligere talt med V%% N%% ham der **bliver kaldt** B%% og som har arbejdet under din far (DK tale)

Det ser således ikke ud til, at det er betydningsforskellen generel vs. konkret, som har påvirket valget af passivform i de ovenstående sætninger. De synes således begge at videregive generel betydning, og vi må derfor antage, at der er andre faktorer, der har påvirket valget af den ene eller den anden passiv.

Den alternative danske forklaringsmodel, jf. Heltoft & Falster Jakobsen 1996, samt GDS 2011, vil i stedet forklare, at betydningsforskellen mellem de to sætninger ligger i modus, dvs. talerperspektiv over for ikke-talerperspektiv. I følge denne forklaringsmodel er der forskel mellem sætninger i (6.5), hvor sætning (a) med s-passiv angiver objektiv modus, dvs. at der er tale om referat fra andre, mens sætning (b) med blive-passiv udtrykker subjektiv modus, dvs. afspejler talerens personlige erfaring.⁹⁸

Følgende eksempler i (6.6) fra det norske skriftsprogskorpus illustrerer, at også norske sprogbrugere frit synes at kunne vælge mellem de to passivformer, uafhængig af om det drejer sig om generel eller konkret handling. Vi vil således hævde, at betydningen af bli-passiv (*blir opplyst*) og s-passiv (*opplyses*) i eksemplerne (6.6a–c) er tilnærmelsesvis identiske. De tre eksempler fokuserer således alle på en konkret, enkelt handling, og valget af den ene form frem for den anden synes ikke at medføre en betydningsforskel.

- (6.6) a. 18-åringen kjørte en Honda 1000 cc, **blir** det **opplyst** ved Lærdal lensmannskontor. (NO skrift)
b. På grunn av de tre siste dødsfallene har terskelen for innleggelse vært lav, **opplyses** det fra Barneklubben ved Haukeland sykehus. (NO skrift)
c. Ingen av førerne ble skadd, **opplyses** det fra Bergen politikammer. (NO skrift)

---

⁹⁸ Analysen påpeget af Tanya Karoli Christensen under slutseminarium i Göteborg, 12.03. 2012.

Lignende eksempler optræder også i det svenske materiale. Dette er f.eks. eksemplificeret i (6.7a–b), hvor verbet *välja*, i både sætningen med s-passiv (a) og i sætningen med bli-passiv (b) udtrykker en konkret, enkeltstående handling.

- (6.7) a. När republikanen George_Ryan **valdes** till guvernör i Illinois var det som förespråkare för dödsstraff. (SV skrift)
b. Nor fortsatte i ett högt tempo och bara målvakten Rasmus_Hansson, som **blev vald** till turneringens bästa målvakt, hindrade värmlänningarna från att utöka ledningen. (SV skrift)

Spørgsmålet er, om de ovenstående eksempler (6.5), (6.6) og (6.7) skal betragtes som enkeltstående undtagelser fra den generelle regel, eller om der er grund til at revurdere den gængse opfattelse af forholdet mellem passiv form (s-passiv vs. blive-passiv) og betydning (generel vs. enkelt handling). For at undersøge problemstillingen nærmere har vi for hvert af de tre sprogs tale- og skriftsprog udtaget et tilfældigt udvalg på 50 sætninger med henholdsvis s-passiv og blive-passiv til nærmere analyse.⁹⁹ Den følgende analyse bygger således på i alt 200 eksempelsætninger per sprog. Eksemplerne er alle i præsens, mens konstruktioner hvor passiv forekom i datid eller i infinitiv som komplement til et andet verbum (f.eks. modalverbum) ikke er medtaget.¹⁰⁰ Samtlige eksempler blev analyseret (separat af to personer) i forhold til tre kategorier: enkelt handling, generel handling, uklart tilfælde. Bedømmelserne var i høj grad sammenfaldende. Der er således kun uenighed om fortolkningen i ca. 10% af tilfældene. Omtrent lige så mange eksempler blev markeret som ‘uklart tilfælde’. I mange af de eksempler, som bedømmerne havde markeret forskelligt, er der tale om betingelseskonstruktioner eller sætninger med iterativ handling, som illustreret i henholdsvis (6.8a) og (6.8b).

- (6.8) a. De peger på, at de svage vil blive fagligt dårligere, og at samfundet risikerer at miste værdifulde ressourcer, hvis skolebørn **opdeles** i ‘de kloge’ og ‘de dumme’. (DK skrift)
b. sådan **bliver** det bare **fremlagt** mange gange ik’ (DK tale)

Samlet set var bedømmerne således enige i majoriteten (ca. 3/4) af tilfældene. Diskussionen nedenfor tager først og fremmest udgangspunkt i de tilfælde hvor der var enighed blandt bedømmerne.

---

⁹⁹ Eksemplerne er fra avis-korpusser og fra samtalekorpusser.

¹⁰⁰ Grunden til at vi kun medtager eksempler i præsens skyldes flere forhold. Først og fremmest er målsætningen at holde så mange variable konstante som muligt. Desuden viste de kvantitative analyser i Kapitel 5, at s-passiv i præteritum kun sjældent forekommer i det danske materiale, og er helt fraværende i det norske materiale. Derudover påpeger flere grammatikere, at betydningsforskellen generel vs. konkret især relaterer sig til præsens (se f.eks. Hansen 1967 III: 147, Næs 1965: 191).

Diskussion af danske eksempler

I overensstemmelse med den traditionelle grammatiske litteratur finder vi i den danske stikprøve mange eksempler på s-passiv som udtrykker generelle, almene handlinger. Et par typiske eksempler fra stikprøven er angivet i (6.9a–b):

- (6.9) a. Og dog overlever hele det gamle panteon som mumier i traditionen og **hentes** frem ved bryllupper, begravelser og ikke mindst til jul og ramadan. (DK skrift)
b. mange af lejlighederne i dag **udlejes** jo til konstabler og ~ ££ og yngre officerer (DK tale)

I sætning (6.9a) er der tale om religiøse traditioner, og sætningen angiver, at det ved bestemte begivenheder fortsat er almindeligt at tage de gamle guder frem. Der er således tale om generelle, almene handlinger. Dette er også tilfældet i sætning (6.9b) fra talesprogskorpusset. Her angiver s-passiven hvad der plejer at ske i forbindelse med udlejning af lejligheder. Det generelle ved handlingen understreges yderligere af tidsadverbialet 'i dag' anvendt i betydningen 'nu om dage', samt af det faktum, at substantivet i modtagerrollen (til + NP) står i generisk form (ubestemt form flertal: *konstabler og yngre officerer*).

I det danske talesprogsudvalg er næsten samtlige eksempler med s-passiv af generisk karakter. I skriftsproget udgør sådanne eksempler omtrent 3/5-dele af samplet. Selv om majoriteten af s-passiv eksempler i de danske stikprøver udtrykker generelle, almene handlinger, forekommer der dog også eksempler med anden betydning. I talesproget er sammenhængen mellem s-form og sætningens generelle, almene udtryk ganske klar, og der forekommer således kun to eksempler, som kan klassificeres som enkelte, konkrete handlinger, jf. eks. (6.10). I sætning (6.10a) fremhæves den konkrete, aktuelle betydning af tidsadverbialet 'nu', mens sætning (6.10b) angiver en hypotiseren over en bestemt, konkret mulighed i fremtiden (at blive folketingsmedlem).

- (6.10) a. ja det kan det i høj grad ikke men der der **[d]rives** altså tre undersøgelser sideløbende nu (DK tale)
b. prøv og tænk en dag jeg bliver populær og sådan noget £ og **vælges** til £ folketinget (DK tale)

I skriftsproget er variationen mellem s-form og sætningens betydning derimod større. Således er ca. 2/5-dele af eksemplerne ikke markeret som generelle, almene handlinger. Dette er f.eks. tilfældet i følgende eksempler (6.11a–c):

- (6.11) a. En norsk kriminolog **citeres** for at mene, at lærere, der er på 'Ny løn' er nogle slemme karle. (DK skrift)
b. Og vi er ikke mere trygge ved, at opgaverne nu **overføres** til statsforvaltningerne. (DK skrift)
c. Det er spaniere, marokkanere, franskmænd, russerne, ukrainere og finner, der **mistænkes** for at have hvidvasket penge, der stammer fra narko- og våbenhandel, prostitution og bedrageri. (DK skrift)

Sætning (6.11a) henviser til en konkret kriminolog, der af en konkret aktør (sandsynligvis en journalist), bliver taget til indtægt for at have en konkret holdning ('er nogle slemme karle'). I sætning (6.11b) vedrører flytningen konkrete opgaver (*opgaverne* i bestemt form) på et konkret tidspunkt (*nu*). Heller ikke sætning (6.11c) kan være udtryk for noget generelt eller alment, endstige en regel eller en norm, men er derimod en redegørelse for en konkret sag.

I forbindelse med blive-passiv burde vi i følge litteraturen forvente at finde sætninger, som udtrykker enkelte, konkrete handlinger eller begivenheder. Dette er også tilfældet i den danske stikprøve. Et par eksempler fra henholdsvis det danske skrift- og talesprogs korpus er angivet nedenunder i (6.12a–b):

- (6.12) a. Videre til Slagelse_Gymnasium hvor der **bliver sunget** fødselsdagssang for Fogh, /.../ (DK skrift)
b. han havde ikke sagt noget til nogen £ men så £ **bliver** han~ **kaldt** op til ££ til~ chefen (DK tale)

Men ligesom ved s-passiv finder vi også her eksempler fra den "modsatte" betydningskategori. Der findes således en del eksempler hvor blive-passiv angiver generisk, almen betydning, jf. (6.13a–c).

- (6.13) a. Jeg tror, mange bliver mistrøstige, når de ser, hvor lidt praktisk hjælp, der generelt **bliver givet**. (DK skrift)
b. Dumme svin **bliver provokeret** af at blive kaldt dumme svin lige meget om det er sandt eller ej. (DK skrift)
c. Henrik_Ponten oplyser, at der hvert år ulovligt **bliver downloadet** 15 millioner film fra nettet (DK skrift)

Sætning (6.13a) beskriver folkets utilfredshed med at bistanden som der ydes, er så lille. At der er tale om en generisk betydning af handlingen *give*, understreges af adverbialt 'generelt'. Også sætning (6.13b) beskriver en generel reaktion (*bliver provokeret*) hos en bestemt type folk på en vis type handling (*blive kaldt*). Sætning (6.13c) giver oplysninger om omfanget (*hvert år, 15 millioner film*) af den ulovlige beskæftigelse (*bliver downloadet*) på nettet, og er således også udtryk for generelle forhold.

I talesprogs materialet er der især mange eksempler på blive-passiv, som angiver en beskrivelse af hvordan ting plejer at foregå (som i eksempel 6.14a), eller hvad der definerer sædvanlig praksis (6.14b). Også i GDS noteres det, at blive-passiv kan forekomme i sætninger, som udtrykker almen betydning og generelle begivenheder (GDS 2011 II: 745). Nogle gange angives den generelle praksis i form af regler, som f.eks. beskrivelse af en leg i eksempel (6.14c), eller i form af en fastlagt norm (6.14d).

- (6.14) a. jeg bryder mig ikke om at # at kriminelle kan søge tilflugt og sælge deres~ £ # deres~ stjalne varer fordi det ved vi jo £ at det **bliver gjort** derude ££ (DK tale)

- b. altså £ der der kom for eksempel mange ind som~ bliver smidt ud fra privatskolerne £ de **bliver lodset** ind på vores skoler ik' (DK tale)
- c. men hvis han så gætter forkert så er han også død og så £ går det eller videre £ ind til ££ det **bliver opklaret** eller til morderen har £ myrdet dem alle sammen (DK tale)
- d. de har så sådan nogen lønrammer hvor lønrammerne på et tidspunkt fordrer at~ du **bliver udnævnt** for at kunne komme op i en højere lønramme (DK tale)

Sammenfatning af danske forhold:

På baggrund af den ovenstående gennemgang kan vi konkludere, at forholdet mellem passiv form og betydning (fremstilling af generel vs. konkret handling) ikke er så entydigt, som man kan få indtryk af i de tidligere redegørelser. I vores stikprøve forekommer der således flere eksempler på både generelle og enkelte, konkrete handlinger med begge typer af passiv. Den mest klare relation mellem form og betydning findes ved s-passiv i talesprog, hvor formen i nærmest samtlige eksempler er relateret til generiske handlinger. Samtidig finder vi eksempler, i tale- såvel som i skriftsproget, på at blive-passiv anvendes med generisk betydning, mens s-passiv omvendt er anvendt til at udtrykke konkrete handlinger. I de sidstnævnte tilfælde bliver den tilsigtede betydning ofte understreget ved hjælp af et adverbial (såsom *generelt, ofte; nu* el.lign.), og/eller ved at verbets argumenter er i enten generisk eller bestemt form.

Det ville være interessant at undersøge nærmere, i hvilken grad brugen af s- og blive-passiv samvarierer med objektivt og subjektivt modus (som foreslået af Heltoft & Falster Jakobsen (1996), samt GDS 2011). Dette har dog ikke været muligt i rammene af denne afhandling. Bedømmelsen om et udsagn angiver et objektivt referat eller talerens personlige erfaring, kræver, som påpeget af Heltoft & Falster Jakobsen (1996), ofte en større analyse af tekst-sammenhængen. Som beskrevet i Kapitel 3.4, kan den 'modale nøgle' således ligge uden for rammene af den enkelte sætning. En sådan tekstuel sammenhæng er desværre ikke muligt at få frem i mange af de her anvendte korpusser.

Som vi vil diskutere i Kapitel 8, bliver s-passiv i dansk hyppigt anvendt som komplement til et modalverbum. Dette gælder især i forbindelse med verbet *skulle*. Det er derfor nærliggende at antage, at s-passivens norm-bundethed, og deraf følgende objektive karakter, også kan bygge på dens hyppige forekomst sammen med *skulle*.

Diskussion af norske eksempler

Analysen af den norske stikprøve viser – i overensstemmelse med påstandene i litteraturen – at s-passiv ofte anvendes i generel, almen betydning. Et par eksempler fra henholdsvis skrift- og talesprogskorpusset er givet i (6.15a–b):

- (6.15) a. PVC-hansker finnes allerede, og **brukes** av tannleger og sykepleiere. (NO skrift)
- b. og at det **sies** at nordmenn er jo de som best skjønner både svensk og dansk (NO tale)

Sætning (6.15a) er en konstatering af hvordan noget forholder sig, dvs. at læger har taget PVC-handsker i anvendelse. At der er tale om almene forhold understreges af at både subjekt (*PVC-handsker*) og agentadverbial (*tannleger og sykepleiere*) står i generisk form (ubestemt form flertal). Eksempel (6.15b) begynder med en ytringsangivende konstruktion med s-passiv (*det sies*), som antyder, at den følgende opfattelse er alment gældende.

Som i dansk finder vi imidlertid også i den norske stikprøve eksempler på s-passiv i forbindelse med enkelte og/eller konkrete handlinger. I forhold til medium ligner den generelle tendens den danske – der forekommer således kun nogle få eksempler på s-passiv med konkret betydning i talesproget, mens variationen er større i skrift. De nedenstående sætninger i (6.16a–c) er eksempler fra de norske korpusser.

- (6.16) a. Ottesens sensasjonelle rekord kom i den offisielle treningsomgangen, og **godkjennes** derfor som verdensrekord. (NO skrift)
- b. Kulissene **pakkes** sammen mellom nysgjerrige barn, Nilsson henter bilen på parkeringshuset et stykke unna, det **bæres** og **lempes**. (NO skrift)
- c. og jeg håper jo at det nettstedet snarest **nedlegges** (NO tale)

I sætning (6.16a) er der tale om en konkret begivenhed (godkendelse af Ottesens verdensrekord). Det samme gælder for sætning (6.16b), hvor et konkret handlingsforløb beskrives – det er noget, som foregår i fortællingsøjeblikket. Eksempelsætningen fra talesproget (6.16c) udtrykker talerens ønske om at få nedlagt en bestemt internetside. At der er tale om et konkret, enkeltstående tilfælde understreges af at subjektet står i bestemt form (*nettstedet*), hvilket, sammen med det demonstrative pronomen (*det*), udpeger en bestemt netside (*det nettstedet*).

Når det gælder norsk bli-passiv, skulle vi ifølge den grammatiske litteratur forvente at finde sætninger, som udtrykker enkelte, konkrete handlinger. Vi finder sådanne eksempler både i det norske skrift- og talesprogskorpus, hvorfra et par er gengivet i (6.17a–b).

- (6.17) a. Hele nasjonen jubler på parets vegne, men dagen etter **blir** hun **funnet** drept i huset sitt ved Malibu Beach. (NO skrift)
- b. men i kveld etterpå er det volleyball åssen **blir** det **satt** opp da? (NO tale)

I sætning (6.17a) beskrives en konkret, enkeltstående hændelse (*blir hun funnet drept*). Det samme gælder for spørgsmålet i talesprogseksemplet (6.17b), hvor en af samtaleparterne undrer sig over, hvordan man har tænkt sig, at tilrettelægge volleyballspillet senere samme aften. Der er her klart tale om at spørgeren henviser til en aktuel, konkret begivenhed.

På den anden side forekommer der, som i dansk, også sætninger med bli-passiv som ikke udtrykker enkelte, konkrete begivenheder. Der forekommer således, i både tale- og skriftssprogskorpusset, også eksempler med generisk, almen betydning. Fire af disse er gengivet i eksemplerne (6.18a–c):

- (6.18) a. Den 60 fot store trebåten “Stjernen” er bygd i 1935, og **blir ofte benyttet** av kongefamilien i forbindelse med seilaser og regattaer. (NO skrift)
- b. Barna inngår deretter i et vaksinasjonsprogram, og **blir innkalt** hvert tredje år til smittefaren er over – det vil si ved 25 års alderen. (NO skrift)
- c. mødre som godtar det og at ja at urimelige menn ikke **blir motsagt** (NO tale)
- d. leste du i avisen i dag? der står det at kreftpasienter som **blir behandlet** på de små sykehusene ... de dør fortere enn de som blir behandlet # enn de som blir behandlet på de store sykehusene (NO tale)

Den første sætning (6.18a) fortæller om træbåden “Stjernen”, og at den anvendes af den norske kongefamilie. Dette bliver udtrykt gennem en bli-passiv-konstruktion. Tilføjelsen af adverbialet *ofte* viser, at vi har at gøre med en generel betydning, altså hvad kongefamilien plejer at anvende båden til; samt at ‘seilaser’ og ‘regattaer’ står i ubestemt form. Den næste sætning (6.18b) er et eksempel på bli-passiv anvendt i regler eller instruktioner. Sætningen angiver således nogle fastlagte, dvs. generelle, procedureregler i forbindelse med et vaccinationsprogram. Også i talesproget forekommer der eksempler med bli-passiv, som giver udtryk for almene handlinger eller hvad der plejer at ske, jf. (6.18c–d).

Sammenfatning af norske forhold

På baggrund af de ovenstående eksempler og diskussionen er det tydeligt, at også norske passivsætninger med henholdsvis s-passiv og bli-passiv udviser større variation i betydningen end hvad vi burde forvente på baggrund af den grammatiske litteratur. Forholdet mellem passivform og den type handling som de udtrykker er ikke fast, selv om de i litteraturen påpegede relationer – s-passiv relateret til generelle handlinger, blive-passiv til konkrete begivenheder – nok kan udpeges som den generelle tendens.

Diskussion af svenske eksempler

Som omtalt tidligere, har der indenfor den svenske litteratur været forskellige synspunkter på de to passivformers relation til generel og enkelt handling. I de fleste tilgange har der dog været enighed om at s-passiv anvendes til at udtrykke generiske handlinger. Dette er en påstand, som også bliver bekræftet af vores analyse. Vi finder mange eksempler med generisk betydning i talesproget, såvel som i skriftsprog. Tre af disse er angivet i (6.19a–c):

- (6.19) a. Det förekommer att socialsekreterare **utsätts** för hot. (SV skrift)
- b. De brev som sänds ut i försäkringskassans namn **utformas** på Riksförsäkringsverket (SV skrift)
- c. dels **används** den i vissa eh experiment som ett stimuli (SV tale)

Derudover findes der i det svenske talesprogsmateriale mange eksempler (som i 6.20) på spørgsmål indeholdende udtryk med opinionsverber, som f.eks. *mena*, og *anse*. Disse opinionsverber relaterer sig til generelt herskende synspunkter:

- (6.20) vad **menas** med att leva i balans med naturen (SV tale)

Ligesom i dansk og norsk, finder vi også i det svenske materiale eksempler hvor s-passiv utvetydigt er anvendt i forbindelse med enkelte eller konkrete handlinger. Selv om sætning (6.21a) giver udtryk for en hypotese, en forestilling, handler den om et ganske konkret tilfælde – om sammensætningen af første slutrunde. Sætning (6.21b) beskriver derimod en konkret hændelse (*invaderas landet*), som sker samtidig med en anden (*medan dom är där*).

- (6.21) a. Och så jämför den känslan med om Frölunda, som etta eller tvåa, i första slutspelsrundan **ställs** mot Luleå, Leksand, Södertälje, Mif, Modo eller Brynäs. (SV skrift)
b. och medan dom är där så så **invaderas** landet av ett annat land (SV tale)

Der findes varierende synspunkter på sammenhængen mellem enkelte, konkrete, handlinger og valget af bli-passiv i svensk (jf. Kapitel 3.4). Vi henviste tidligere til Engdahl (2006), der i sin artikel viser, at det norske eksempel med konkret betydning udtrykt ved hjælp af bli-passiv (jf. eks 6.22a) ikke skal gengives med bli-passiv i svensk. Konstruktionen med bli-passiv er uacceptabel, og sprogbrugeren er derfor nødsaget til at anvende s-formen, hvis den passive udtryksmåde skal bevares (jf. eks 6.22b-c).

- (6.22) a. Søknaden blir sendt med posten i morgon. (konkret tilfelle) (NRG 1997: 514)
b. ^{??}Ansökan blir sänd med posten i morgon. (Engdahl 2006: 25f)
c. Ansökan sänds med posten i morgon. (konkret, enkelt handling) (Engdahl 2006: 25f)

Gennemgangen af den svenske stikprøve viser dog, at anvendelsen af bli-passiv i enkelte, konkrete betydninger ikke er helt udelukket i svensk. Følgende eksempler (6.23a–b) er fra de svenske korpusser.

- (6.23) a. Det mesta tyder på att frågan **blir ställd** ungefär som i Sverige den 14 september (SV skrift)
b. han ska ha den helt själv och maria **blir utputtad** då hon får inte följa med (SV tale)

Det første eksempel (6.23a) fra det svenske skriftsprogskorpus handler om et politisk spørgsmål som skal sættes til afstemning. At der er tale om et konkret tilfælde, underbygges både af subjektet i bestemt form (*frågan*), samt af tidsadverbialet, som fastslår en konkret dato (*den 14 september*). Det samme er

tilfældet i talesprogseksemplet (6.23b), hvor tidsadverbialet (*då*), er med til at underbygge sætningens konkrete betydning.

Derudover findes der i den svenske stikprøve en del eksempler, som stammer fra en specifik avisrubrik (subgenre). Rubrikken hedder *Dygnet runt*, og sammenfatter de ulykker og forbrydelser, som har fundet sted i lokalområdet i løbet af det seneste døgn. Rubrikken indeholder en del sætninger af følgende type:

(6.24) En man **blir rånad** av två personer på Torggatan. (SV skrift)

Det er sætninger hvor et ubestemt subjekt (*en man*) er fulgt af et verbum, som udtrykker handlingen som subjektet er blevet udsat for. Verbet står ofte i bli-passiv (*blir rånad*). Alle sådanne sætninger er blevet klassificeret som enkelt, konkret handling.

I tillæg til de konkrete betydninger finder vi i det svenske materiale også eksempler på bli-passiv med generel betydning. Nogle af disse, taget fra henholdsvis skrift- og talesprogskorpusset, er illustreret i (6.25a–c).

- (6.25) a. Handläggarna på försäkringskassan **blir ofta utskällda** och ibland hotade. (SV skrift)
b. nå det brukar bli så att killar **blir nedsnackade** i abortfrågan (SV tale)
c. så att det **blir omarbetat** hela tiden (SV tale)

Eksempel (6.25a) beskriver de reaktioner som medarbejdere ved forsikrings-selskaber kan risikere at blive mødt med (*blir utskällda och hotade*). At der ikke er tale om en enkelt forekomst, men derimod gentagne tilfælde, understreges af adverbialerne *ofta* og *ibland*. Også i talesprogseksemplerne underbygges den generiske betydning ved hjælp af konteksten. Eksempel (6.25b) indledes således med frasen *det brukar*, mens eksempel (6.25c) har et præciserende tidsadverbial (*hela tiden*) tilføjet.

Sammenfatning af svenske forhold

Som i de danske og norske stikprøver finder vi i svensk eksempler på at både s-passiv og bli-passiv kan optræde i udtryk med såvel konkret som generisk betydning. Den konkrete betydning bliver ofte fremhævet/understøttet af et adverbial, eller ved brug af bestemt eller ubestemt form ved nominale sætningsled. Når det gælder s-passiv forekommer omtrent 4/5 af eksemplerne med generel betydning. Når det gælder bli-passiv, er de forholdsvis mange eksempler med enkelt, konkret begivenhed lidt uventede (jf. tidligere diskussion). I talesproget er der således flere konkrete end generelle betydninger udtrykt via bli-passiv; mens i skriftsproget er tendensen omvendt.

Sammenfatning af kapitel 6

I den grammatiske litteratur er valget mellem s-passiv og blive-passiv ofte forklaret i relation til semantiske forskelle. Der menes således, at s-passiv angiver generelle handlinger, mens blive-passiv på den anden side angiver

konkrete, enkelte handlinger. Alternative semantiske modeller har forklaret forskellen som en modusforskel. Ved hjælp af konkrete eksempler (ofte konstruerede minimale par) har man vist, at der i visse tilfælde opstår væsentlige forandringer i den semantiske betydning når en passivform erstattes med en anden.

Analysen i dette kapitel indikerer imidlertid, at semantiske forhold har en mindre betydning for valget af passivform end vi skulle forvente på baggrund af den grammatiske litteratur. Analysen af 600 autentiske eksempelsætninger, fordelt ligeligt mellem de tre sprog, viser således, at den reelle anvendelse af de to former er mere varieret end forventet. Mens vi ikke kan afvise, at den semantiske forskel mellem konkrete og generelle handlinger kan have indflydelse på valget af passivform, er det samtidig klart, at den traditionelle forklaringsmodel ikke er fuldt tilstrækkelig. Vi finder således en del eksempler, hvor s-passiv angiver specifikke handlinger, mens blive-passiv udtrykker generelle handlinger.

Det ser således ud til at der er flere faktorer, der er med til at påvirke valget af passivform i en given kontekst. Som det fremgår af analysen, er det for eksempel ved tilføjelse af relevante (tids)adverbialer muligt at få en sætning med s-passiv til at udtrykke enkelte handlinger, eller tilsvarende en sætning med blive-passiv til at udtrykke generiske handlinger. På samme måde kan sætningsleddenes (u)bestemthed påvirke generisk eller konkret fortolkning uafhængig af passivform.

Resultaterne i dette kapitel går fint i spænd med resultaterne fra Kapitel 5. I Kapitel 5 fandt vi, at sprogbrugerne i vidt omfang har mulighed for at kompensere for dannelsesmæssige begrænsninger indenfor visse tempora (dansk og norsk s-passiv i fortidsformer) ved i stedet at anvende den alternative konstruktionsmulighed (blive-passiv). En sådan substitueringsmulighed forudsætter logisk set, at der ikke er væsentlige betydningsmæssige forskelle mellem formerne.

Selvom der således er en vis korrelation mellem s-passiv og generelle handlinger og blive-passiv og konkrete handlinger, er skellet mellem de to ikke helt entydigt. Valget af passivform er mere subtilt.

7 SUBJEKT OG AGENTADVERBIAL

7.1 Subjekt

I dette kapitel skal vi undersøge den passive sætnings subjekt, samt forholdet mellem subjekt og passivform. Vi vil undersøge hvilke semantiske egenskaber der karakteriserer subjektet i passive sætninger, og hvordan disse relaterer sig til henholdsvis morfologisk og perifrastisk passiv. Ud fra vores passivdefinition, jf. Kapitel 3.1, er et af kriterierne for passiv, at den aktant, som ved aktiv diatese realiseres som subjekt, ikke kan realiseres som subjekt i passiv (men den forbliver i sætningens semantiske struktur) (jf. Sundman 1987: 362). I den følgende analyse skal vi således undersøge hvilken type referenter der optræder som subjekter i den passive sætning. Vi skelner i denne sammenhæng mellem animate og inanimate referenter, og som illustreret henholdsvis ved eksempel (7.1) og (7.2), kan begge typer optræde som subjekt i en passiv sætning.

- (7.1) Det er vores ønske, at *alle disse mennesker* **bliver tilskyndet** og **opfordret** til at melde sig selv. (DK skrift)
- (7.2) *Mosul, der er provinshovedstad i Ninewa-provinsen i det nordvestlige Irak,* **anses** for et af de farligste områder i Irak. (DK skrift)

Det er dog ikke alle passivsætninger som har en animat eller inanimat entitet som subjekt. Der findes således konstruktioner, hvor subjektreferenten hverken er et substantiv eller et personligt pronomen. Der er i disse tilfælde tale om enten (a) et formelt pronomen (*det/der*), eller (b) en ledsætning eller infinitivfrase. Den første type konstruktioner med formelt, ikke-referentielt subjekt kaldes ofte upersonlig passiv, og konstrueres med et intransitivt verbum, jf. eksemplerne (7.3a–b). Den anden type, dvs. sætninger med en ledsætning eller en infinitivfrase som subjekt, forekommer oftest i forbindelse med et foreløbigt subjekt (*det*), som vist i eksemplerne (7.4a–b). De to sætningstyper – med formelt og foreløbigt subjekt – indgår i analysen i dette kapitel.¹⁰¹

- (7.3) a. *Der* **blev skudt** i alle retninger, og folk løb, græd, råbte og /.../ (DK skrift)
b. *det* **jobbas** ju mycket på den här sidan (SV tale)
- (7.4) a. *Det* **siges**, at en opera aldrig er ovre, før den fede kvinde har sunget /.../ (DK skrift)
b. *Det* vil heller ikke **bli forbudt** å ta seg en dram eller to på søn -og helligdager. (NO skrift)

---

¹⁰¹ For en syntaktisk analyse af sådanne passivsætninger se Kapitel 9.1 og 9.2.

Formålet med analysen er at finde ud af hvordan subjektets egenskaber er relateret til de to passivformer – s-passiv og blive-passiv – i de tre sprog, men også forholdet til hhv. skrift- og talesprog vil blive diskuteret.

7.1.1 Animate og inanimate subjekter

Animathed er blevet påpeget som en væsentlig kategori i forhold til sprogets syntaktiske og argumentstrukturelle egenskaber (bl.a. Dahl 2008). Kategorien er også blevet fremhævet som en vigtig faktor i forbindelse med valget af passivform (Sundman 1983, 1987; Engdahl 2006).

Dahl (2000, 2008) har gennemført flere undersøgelser, hvor han argumenterer for at animathed spiller en væsentlig rolle ved bestemmelse af grammatiske regler for syntaktiske funktioner, herunder kasusmarkering og ledstilling (Dahl 2008:142). Ifølge Dahls undersøgelser viser det sig, at direkte objekter overvejende er inanimate, mens subjekter af transitive verber er animate.¹⁰² I et svensk talesprogsmateriale fandt Dahl således, at 89% af alle direkte objekter var inanimate, mens hele 93% af de transitive verbers subjekter var animate (Dahl 2000).

Hvordan en sådan “statistisk regularitet” (som Dahl (2008: 142) kalder det) kommer til udtryk ved passive sætninger, skal undersøges i det følgende. Ifølge vores passivdefinition kan samme aktant som verbet udser som subjekt i en aktiv sætning, ikke være subjekt i en tilsvarende passiv sætning. Passiv-sætningens subjekt vælges således blandt andre aktanter som verbet knytter til sig. For transitive verbers vedkommende er det som regel objektet ved tilsvarende verbum i aktiv (jf. SAG 1999 IV: 366).

Spørgsmålet er, om den stærke tendens til at udpege animate entiteter til subjekt også spiller en rolle i forbindelse med passive sætninger, eller, alternativt, om de overvejende inanimate objekter (jf. 89% i Dahls undersøgelse) realiseres som subjekter i passiv. Hvis det sidste ræsonnement er rigtigt, bør vi forvente et større antal inanimate end animate subjekter i passiv.

Tabel 7.1 viser den overordnede fordeling mellem inanimate subjekter (I-subj) og animate subjekter (A-subj) for henholdsvis skrift- og talesprog.¹⁰³

---

¹⁰² Jf. også Comrie (1993) for en tværsproglig undersøgelse med lignende resultat.

¹⁰³ I tabellerne 7.1, 7.2 og 7.3 præsenteres kun I- og A-subjekter. Passivkonstruktioner med formelt subjekt og med foreløbigt subjekt, i de tilfælde hvor det egentlige subjekt enten er en ledsætning eller en infinitivfrase, er udeladt. Derimod er konstruktioner med foreløbigt og egentligt subjekt klassificeret under henholdsvis A- eller I-subjekt i de overordnede frekvensangivelser i de tilfælde, hvor det egentlige subjekt enten har en animat eller inanimat reference, angivet ved et substantiv eller pronomen. (En nærmere redegørelse for de udeladte passivkonstruktioner følger i 7.1.2 og 7.1.3.)

Tabel 7.1 Inanimate og animate subjekter, samlet oversigt

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale
I-subj.	51,9% (2475)	64,9% (1339)	42,0% (1136)	59,2% (1832)	66,8% (1366)	44,3% (466)	57,6% (1829)	46,2% (778)	70,4% (1051)
A-subj.	43,1% (2056)	30,2% (624)	53,0% (1432)	35,7% (1106)	27,8% (568)	51,1% (538)	39,7% (1262)	52,8% (889)	25,0% (373)
Passiv i alt	4765	2063	2702	3096	2044	1052	3176	1684	1492

Note: Summen af I- og A-subjekter er mindre end 'Passiv i alt'. Dette skyldes at upersonlige passivkonstruktioner og passiver med ledsætning eller infinitivfrase som subjekt er udeladt, jf. fn. 103. Dette betyder også at den procentvise fordeling af I-subjekter og A-subjekter ikke summerer til 100%.

På det helt overordnede plan viser de tre sprog en ensartet distribution mellem I- og A-subjekter. I-subjekter dominerer på det overordnede plan og udgør således over halvdelen af samtlige subjektforekomster. Den relative frekvens af I-subjekter ligger på henholdsvis 52% i dansk, 59% i norsk og 58% i svensk, mens A-subjekterne tilsvarende udgør 43%, 36% og 40% af alle subjekter.

Når vi ser på skrift- og talesprog hver for sig, nuanceres billedet dog væsentligt. I dansk og norsk skriftsprog dominerer I-subjekter, som udgør omtrent to tredjedele af samtlige subjektforekomster (hhv. 65% og 67%), mens der i talesproget er et flertal af A-subjekter (hhv. 53% og 51%). Fordelingen mellem I- og A-subjekter i det svenske materiale adskiller sig igen fra de to andre sprog. Her udgør A-subjekter lidt over halvdelen af samtlige subjekter i skriftsprog (53%), mens I-subjekter klart dominerer i talesproget (70%).

Dette resultat stemmer godt overens med resultaterne af Dahls (2000) undersøgelse, hvor 89% af samtlige direkte objekter i et svensk talesprogs-materiale viste sig at være inanimate. Eftersom direkte objekter som regel bliver til subjekter i passive sætninger (jf. SAG ovenfor), er der en forholdsvis god overensstemmelse mellem Dahls undersøgelse og resultater for svensk talesprog, samt dansk og norsk skriftsprog. På den anden side passer resultaterne ikke så godt sammen med fordelingen af I- og A-subjekter i dansk og norsk talesprog, samt svensk skriftsprog, hvor der er en overvægt af animate subjekter. Det kan således se ud til at også passive sætninger har en tilbøjelighed til at foretrække animate subjekter, om end vi her har at gøre med grammatisk og ikke indholdssubjekt. Alt i alt må det konkluderes, at forholdet mellem subjekter og animethed i passive sætninger er mindre entydigt end ved aktive sætninger (jf. Dahls undersøgelse), og kan måske netop karakteriseres som et samspil mellem to tendenser, dvs. præference for animate subjekter og inanimate objekter.

I lyset af disse forskelle mellem sprogene kan man stille spørgsmålet om i hvor høj grad emnet for de undersøgte samtaler og avisartikler kan have påvirket resultatet. Uden at gå i detaljen med de indholdsmæssige aspekter, synes de danske og norske samtalekorporer, som også tidligere omtalt,

emnemæssigt mere ensartet end det svenske. I de førstnævnte har samtalerne drejet sig mere om personlige emner, om personernes liv og oplevelser, hvilket kan påvirke forekomsten af animate entiteter både blandt subjekter og objekter (man taler gerne om sig selv og om sin relation til andre personer). Visse svenske samtaler drejer sig derimod om mere abstrakte og ikke personrelaterede emner. Når det på den anden side gælder avis-korpusser, synes det usandsynligt at lignende faktorer skulle kunne påvirke resultatet – som redegjort for i Kapitel 4.2, er de analyserede eksempler baseret på et tilfældigt udvalg fra et større avis-korpus med aviser fra forskellige årgange. Herudover indeholder de tre korpusser tekster fra hele avisen, og er således ikke begrænsede til bestemte artikeltyper.

I det følgende skal vi se nærmere på forekomsten af animate og inanimate subjekter i forbindelse med henholdsvis morfologisk og perifrastisk passiv. Tabellerne 7.2 og 7.3 viser forekomsten af I- og A-subjekter i henholdsvis skrift og tale fordelt på type af passiv.

Tabel 7.2 Inanimate og animate subjekter. Skriftsprog

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
I-subj	72,4% (741)	57,5% (598)	78,0% (782)	56,0% (584)	69,9% (664)	15,6% (114)
A-subj	21,0% (215)	39,3% (409)	14,4% (145)	40,5% (423)	28,6% (273)	84,0% (616)
Passiv i alt	1023	1040	1002	1042	951	733

Note: Summen af I- og A-subjekter er mindre end 'Passiv i alt' fordi upersonlige passivkonstruktioner og passiver med ledsætning eller infinitivfrase som subjekt er udeladt, jf. fn. 103.

Tabel 7.3 Inanimate og animate subjekter. Talesprog

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
I-subj	69,8% (433)	33,8% (703)	76,3% (161)	36,3% (305)	78,7% (1002)	22,6% (49)
A-subj	23,1% (143)	61,9% (1289)	14,2% (30)	60,4% (508)	16,1% (206)	77,0% (167)
Passiv i alt	620	2082	211	841	1275	217

Note: Summen af I- og A-subjekter er mindre end 'Passiv i alt' fordi upersonlige passivkonstruktioner og passiver med ledsætning eller infinitivfrase som subjekt er udeladt, jf. fn. 103.

Som det fremgår af tabellerne, er det overordnede distributionsmønster af inanimate og animate subjekter i forhold til morfologisk og perifrastisk passiv ganske ens i de tre sprog og i begge medier. Eneste undtagelse er blive-passiv i svensk skriftsprog (se nedenfor).

Inanimate subjekter forekommer oftest i forbindelse med morfologisk passiv. Vi kan notere, at den relative forekomst ikke varierer meget mellem sprogene – strækkende sig fra et minimum på 69,8% i dansk tale til et maksimum på 78,7% i svensk tale. Der er således omtrent tre fjerdedele af s-passiver i hvert sprog og medium, som har et inanimat subjekt.

Når det gælder animate subjekter, er billedet mere varieret. Én tendens er dog tydelig – A-subjekter forekommer i alle tre sprog – i skrift såvel som i tale – hyppigst sammen med blive-passiv. Det er dog værd at lægge mærke til at A-subjekterne i dansk og norsk skriftsprog på intet tidspunkt opnår en dominerende stilling i forhold til I-subjekter. Selv om der således forekommer flere A-subjekter i forbindelse med blive-passiv end med s-passiv, er A-subjekternes relative forekomst lavere end I-subjekternes forekomst indenfor samme passivtype. I dansk blive-passiv udgør A-subjekterne således 39,3% og I-subjekterne 57,5% af de samlede subjekter. I norsk er de tilsvarende tal 40,5% og 56,0%.

I dansk og norsk talesprog optræder animate subjekter sammen med blive-passiv hyppigere end i skrift. Forekomsten af A-subjekter er således ikke kun hyppigere i forhold til morfologisk passiv, men også i forhold til I-subjekter sammen med perifrastisk passiv. I talesproget udgør A-subjekterne således hen imod to tredjedele af det samlede antal subjekter indenfor blive-passiv (hhv. 61,9% i dansk og 60,4% i norsk).

I svensk er A-subjekter endnu mere dominerende i forbindelse med perifrastisk passiv end det er tilfælde i dansk og norsk. I svensk skriftsprog udgør A-subjekter således 84% af samtlige subjekter i bli-passiv. Den relative anvendelse af A-subjekter i forbindelse med bli-passiv er således over dobbelt så høj som i dansk og norsk. I det svenske talesprog er 77% af subjekterne i forbindelse med bli-passiv A-subjekter. Således er frekvensen også her noget højere sammenlignet med dansk og norsk, selvom forskellen ikke så stor som i skriftsproget. I-subjekter i forbindelse med svensk bli-passiv har følgelig en meget lav forekomst, og optræder således kun med en relativ frekvens på 15,6% og 22,6% i hhv. skrift og tale.

Når vi sammenligner vores kvantitative resultater med tidligere undersøgelser, kan flere interessante aspekter påpeges. Holm (1967), som har undersøgt anvendelse af s-passiv i svenske ‘talemål’,¹⁰⁴ finder, at inanimate subjekter (hos Holm både ‘sakssubjekt och opersonlig konstruktion’) er dominerende. Dog tilføjer han, at også animate subjekter (hos Holm kaldt ‘personsubjekt’) forekommer i hans materiale med en relativ frekvens på ca 6% (230 eks.) (Holm 1967: 215). Ifølge Holm forekommer de sidstnævnte “når det

---

¹⁰⁴ Holms (1967) talesprogsmateriale består af en samling indspilninger af svenske dialekter og indeholder i alt 2184 eksempler på passiv.

gæller människor som inte har bestämmanderätt, som er svaga eller underordnade” (Holm 1967: 210). Han giver følgende sætninger (7.5a–b) som eksempler (ibid.):

- (7.5) a. Når barnen *lindades*, sydde de in en slant i “lista”.
b. De fattige *ropades* in för ett år (på fattigauktionerna).

Holm sammenligner sine talemålsresultater med et mindre korpus af ‘rikstalspråk’,¹⁰⁵ og finder, at antallet af animate subjekter (persons subjekter) her forekommer rundt regnet dobbelt så ofte, svarende til 12–13% af samtlige subjekter. Nogle eksempler fra Holm (1967: 215) er angivet i (7.6a–b).

- (7.6) a. Barnen ... *togs* ju ut i hallen
b. Sen *anställdes* jag.

Kirri (1974), som har undersøgt anvendelsen af morfologisk og perifrastisk passiv i svensk talesprog, finder ligeledes, at s-passiv dominerer i forbindelse med inanimate subjekter (hos Kirri både ‘saks subjekt och opersonlig konstruktion’).¹⁰⁶ I Kirris undersøgelse er 79% af subjekterne i s-passiv således inanimate mens de animate subjekter (persons subjekt) udgør 21%. I forbindelse med perifrastisk passiv er distributionen den modsatte – trods materialets begrænsede omfang påviser Kirri således “en klar tendens till persons subjektets dominans”, med henholdsvis 65% animate og 35% inanimate subjekter (Kirri 1974: 148).¹⁰⁷

Selv om de relative forekomster varierer noget fra undersøgelse til undersøgelse, er tendensen den samme: i svensk talesprog har den morfologiske passiv overvejende inanimate subjekter, mens andelen af animate subjekter tilsvarende er relativt lav. Derimod dominerer animate subjekter ved den perifrastiske passiv. Vi har desværre ikke kendskab til eksistensen af tilsvarende talesprogsundersøgelser for dansk og norsk, men resultaterne af nærværende undersøgelse indikerer, at dansk og norsk følger samme tendens som svensk.

I forbindelse med animate subjekter i skriftsproget, finder vi følgende påstand om svensk i SAG (1999 IV: 390): “Perifrastisk passiv med bli tar statistisk sett oftare animata subjekt än andra subjekt (medan s-passiv oftare tar inanimata subjekt).” Dette stemmer overens med Engdahls (2000: 83)

---

¹⁰⁵ Der er her tale om et forholdsvis begrænset korpus bestående af 11 lydoptagelser af henholdsvis spontan tale med bogligt uddannede personer og retsforhandlinger. I materialet forekommer der 105 eksempler med passiv (Holm 1967: 212).

¹⁰⁶ Kirris (1974) materiale består af et antal interviews, autentiske samtaler og arrangerede dialoger på “rikstalspråk”. Korpusset indeholdende i alt 551 eksempler på passiv. Det skal påpeges, at Holms samling af “rikstalspråk” er af mere formel karakter end Kirris samling med tilsvarende betegnelse.

¹⁰⁷ Perifrastisk passiv indeholder hos Kirri konstruktioner med *bli* og *varda*. (Verbet ‘varda’, som er det oprindelige nordiske ord med nogenlunde tilsvarende betydning som det indlånte ‘bli’, anvendes i flere dialekter i Skandinavien. Eksempler på *varda* i passivkonstruktioner forekommer dog ikke i det empiriske materiale anvendt i denne afhandling.)

stikprøveundersøgelse på henholdsvis 100 eksempler med s- og bli-passiver fra det svenske PAROLE-korpus. Stikprøven viser, at 88% af svenske bli-passiver har animat subjekt, hvorimod det tilsvarende tal for s-passiv kun er 31%. Resultaterne af tidligere undersøgelser af subjektvalget i svensk passiv peger således i samme retning som vores undersøgelse. Der findes os bekendt ingen tilsvarende undersøgelser af dansk og norsk skriftsprog. Vores undersøgelse indikerer dog, at der i forhold til subjektvalget i blive-passiv i skriftsproget er væsentlige forskelle mellem på den ene side dansk og norsk og på den anden side svensk.

Overordnet set vælges animate aktanter som subjekt langt oftere i forbindelse med blive-passiv. Dette gælder især i talesproget, men også i udpræget grad indenfor svensk skriftsprog. I dansk og norsk skriftsprog dominerer inanimate subjekter både ved s-passiv og blive-passiv. Ser man dog på fordelingen af de animate subjekter mellem de to passivformer, er det tydeligt, at formen især bruges indenfor blive-passiv. Animate subjekter optræder således næsten dobbelt så ofte sammen med blive-passiv end med s-passiv i dansk og tre gange så ofte i norsk.

Det er et interessant spørgsmål, hvad forskellen mellem skrift og tale bygger på. Der er mange mulige forklaringer. Forskellen kan bero på, at man i talesproget ofte taler om levende væsener (såsom relationer mellem mennesker), og at disse således hyppigt optræder i objektsposition. Denne forklaring kan dog ikke bruges for s-passiv. En anden mulighed er, at der, som påpeget for svensk (jf. Engdahl 2006 og SAG 1999), er noget særligt ved blive-formen, som gør, at den foretrækker animate subjekter. En del af forklaringen kan også være af leksikal-semantisk karakter. Som påpeget i tidligere forskning, kan valg af passivform være relateret til verbalsemantiske aspekter (jf. f.eks. Engdahl 1999). En analyse af hvilke typer verber der hovedsageligt optræder sammen med henholdsvis s- og med blive-passiv kan give svar på spørgsmålet, om der er en bestemt type verber (som ofte tilknytter animate objekter), som hyppigt forekommer i blive-passiv, men kun sjældent i s-passiv. De leksikal-semantiske aspekter skal ikke undersøges her, men der henvises til kapitel 10.

7.1.2 Passivkonstruktioner med formelt subjekt (Upersonlig passiv)

I de skandinaviske sprog er der mulighed for at danne passiv af intransitive verber. Eftersom det intransitive verbum i aktiv form ikke tilknytter andre obligatoriske led end subjekt, som i følge vores passivdefinition ikke kan blive subjekt i den tilsvarende passive sætning, tilføjes sætningen et formelt subjekt i passiv (jf. subjektskravet i de skandinaviske sprog). I dansk markeret ved 'der', i norsk og svensk ved 'det' (eks 7.7–7.9).

- (7.7) a. så kan man jo godt høre at *der bliver talt* helt anderledes i dag (DK tale)

- b. når det gælder så er det mig når *der* skal **puttes** når **der** skal **soves** og~ når han skal **aes** og~ skal **spises** og **ff** (DK tale)
- (7.8) a. De skal både påse at *det* ikke **fiskes** med ulovlige redskaber og at kvotene overholdes. (NO skrift)
b. da var det bare # restgarn og så – **ble det** da **strikka** (NO tale)
- (7.9) a. ja sen så kommer maria lotta och ja då ska *det* **rökas** igen för då tänder ju hon en cigarett (SV tale)
b. och *det* **sölas** och **slafsas** och *det* **svärs** va liksom då ser man ju *det* /.../ (SV tale)

Udover de ovenstående eksempler med intransitivt verbum og formelt subjekt medregner vi ligeledes under upersonlig passiv konstruktioner hvor verbet, udover det ikke referentielle subjekt, tilknytter et bundet adverbial.¹⁰⁸

- (7.10) a. Imidlertid er finanslovens beløb til forskning, som der i disse dage **refereres** meget *til*, ret usikkert. (DK skrift)
b. I stedet for en forventet økonomisk vekst på mellem to og tre procent i år, **blir det regnet med** nærmest nullvekst. (NO skrift)
c. det **pratades om** att folk flanerar omkring och /.../ (SV tale)

Upersonlige passivkonstruktioner er, som det fremgår af Tabel 7.4, forholdsvis sjældne. Overordnede set optræder formen i 3,8% af de danske passiveksempler. I norsk er den tilsvarende anvendelsesfrekvens 2,3%, mens den i det svenske materiale optræder i 1,1% af tilfældene.¹⁰⁹ På den anden side er konstruktionen ikke begrænset til en bestemt type medium, og forekommer således både i skrift og tale. Med hensyn til forholdet mellem skrift og tale viser vores data, at upersonlige passivkonstruktioner i dansk og svensk oftere forekommer i tale end i skrift.¹¹⁰ I norsk, derimod, synes anvendelse ikke at være relateret til medium.

Tabel 7.4 Upersonlig passiv, overordnede forekomster.

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale
Upersonlig passiv	3,8% (180)	3,0% (62)	4,4% (118)	2,3% (72)	2,3% (48)	2,3% (24)	1,1% (35)	0,2% (4)	2,1% (31)
Passiv i alt	4765	2063	2702	3096	2044	1052	3176	1684	1492

¹⁰⁸ Dette led kaldes i nogle grammatikker præpositionsobjekt (jf. NRG 1997: 43; Kulbrandstad 1998: 183).

¹⁰⁹ Forskellene mellem sprogene på det overordnede niveau er statistisk signifikante.

¹¹⁰ Forskellene mellem dansk skrift- og talesprog, samt mellem svensk skrift- og talesprog er statistisk signifikante.

Konstruktioner med formelt subjekt (upersonlig passiv) forekommer oftere i forbindelse med s-passiv end med blive-passiv (jf. Tabel 7.5). Dette gælder for alle tre sprog og for både skrift og tale. Der er også imidlertid også nogle forskelle mellem sprogene. Mens forekomst af upersonlige passivkonstruktioner generelt er relativt lav, adskiller den danske s-passiv sig i talesproget ved at optræde i 6,6% af tilfældene, hvilket er dobbelt så frekvent som i norsk og mere end to en halv gange så frekvent som i svensk. Den anden ekstrem er svensk bli-passiv, hvor der ikke findes en eneste forekomst af upersonlig passiv i skriftsproget, og kun én enkelt forekomst i talesproget. Norsk bli-passiv i skrift og svensk s-passiv i skrift har ligeledes en meget lav forekomst af upersonlig passiv, og optræder således kun i henholdsvis 0,6% og 0,4% af samtlige passiveksempler.

Tabel 7.5 Passivkonstruktioner med formelt subjekt (upersonlig passiv) i forbindelse med s-passiv og blive-passiv

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
Skrift	41 (4,0%)	21 (2,0%)	42 (4,2%)	6 (0,6%)	4 (0,4%)	-
Passiv i alt	1023	1040	1002	1042	951	733
Tale	41 (6,6%)	77 (3,7%)	7 (3,3%)	17 (2,0%)	30 (2,4%)	1 (0,5%)
Passiv i alt	620	2082	211	841	1275	217

Når vi sammenligner forekomster af upersonlig passiv på tværs af de to medier – skrift og tale – ses det, at konstruktionen er lidt hyppigere i tale end i skrift. Dette gælder i alle tilfælde bort set fra norsk s-passiv. Især i svensk synes upersonlig passivkonstruktion at være et talesprogs-fænomen i forbindelse med s-passiv (30 eksempler), mens den er betydelig sjældnere i skrift (4 eksempler). Som allerede påpeget, har vi derimod kun fundet et enkelt eksempel på upersonlig blive-passiv i det svenske materiale, angivet i (7.11).

- (7.11)   \$A: då STÄdar du jaha
               \$B: ha \$B: det den dagen *det blir städat* nä men jag jag får nog utlopp på (SV tale)

Den relativt sjældne forekomst af upersonlige passivkonstruktioner med bli-passiv i svensk, påpeges også i SAG, hvor det anføres, at “[e]xpletivt *det* är mindre vanligt som subjekt vid perifrastisk passiv (med *bli*) än vid s-passiv” (SAG 1999 IV: 386). Ud fra vores data kan man dog sætte spørgsmålstegn ved udtrykket “mindre vanligt” ved bli-passiv. En enkelt forekomst i et materiale på

i alt 3176 passivsætninger tyder på, at konstruktionen rettere er tæt på ikke-eksisterende.

En nærmere undersøgelse af den upersonlige passivs konstruktionsmæssige aspekter følger i kapitel 9.1.

7.1.3 Passivkonstruktioner med foreløbigt subjekt

I de skandinaviske sprog er der en tendens til, at indefinitte subjekter og tunge subjektsled, som nominale ledsætninger eller infinitivfraser, ikke placeres forrest (på fundamentfelt eller midtfeltets nominalplads) i sætningen, men derimod flyttes til nominalpladsen i sætningens slutfelt. Dette medfører, at man indsætter et såkaldt foreløbigt, ikke-referentielt subjekt (*der/det*) i fundament- eller midtfeltsposition (jf. eks. 7.12a–b).

- (7.12) a. Der var engang en konge ... (jf. En konge var engang ...)
b. Det er ikke i orden, at du har fornærmet ham. (jf. At du har fornærmet ham er ikke i orden.)

Konstruktioner med foreløbigt subjekt forekommer også i forbindelse med passiv. I denne undersøgelse har det dog ikke været det primære formål at fokusere på sådanne konstruktioner *per se*. Der har således været andre faktorer, der har været vigtigere for redegørelsen af subjektet i forbindelse med passiv, herunder det tidligere behandlede animethedsaspekt. På baggrund af dette er der blevet skelnet mellem to typer af konstruktioner med foreløbigt subjekt. Den ene type udgøres af sætninger, hvor det egentlige subjekt er en substantivfrase eller et pronomen (jf. eks. i 7.13). Den anden type udgøres af sætninger, hvor det egentlige subjekt er en nominal ledsætning eller en infinitivfrase (jf. eks 7.14).

- (7.13) a. *Der skal specielt **skaffes flere praktikpladser**, også til voksenlærlinge.* (DK skrift)
b. *Kan **det gøres noe** med denne situasjonen?* (NO skrift)
c. */.../ förslaget om medborgargarde var kanske mera menat att kunna användas som hot mot polisen om **det inte stationerades fast polis** på öarna.* (SV skrift)
- (7.14) a. *Det **siges**, at en opera aldrig er ovre, før den fede kvinde har sunget /.../* (DK skrift)
b. *Det vil heller ikke **bli forbudt** å ta seg en dram eller to på søn -og helligdager.* (NO skrift)
c. *Det bör **noteras** att samtliga politiska partier har ställt sig bakom valet av platsen.* (SV skrift)

Siden det egentlige, referentielle subjekt i sætninger af den første type (7.13) er en animat eller inanimat entitet, inkluderedes disse i analysen af animate og inanimate subjekter ovenfor (Kap 7.1.1). Disse sætninger vil derfor ikke blive

behandlet yderligere her. Vi vil i den følgende analyse derfor kun se nærmere på sætninger af den anden type, som eksemplificeret i (7.14).

Vi skal dog kort opsummere forholdet mellem forekomsten af de to konstruktionstyper med foreløbigt subjekt. Anvendelsesfrekvensen af de to former er angivet i Tabel 7.6. For alle sprog (og medier) gælder det, at flertallet af konstruktioner med foreløbigt subjekt har et substantivisk/pronominelt egentligt subjekt. På det helt overordnede plan udgør denne type omtrent 5/6 af samtlige forekomster i dansk, omtrent 2/3 i norsk og cirka 3/4 i svensk. Konstruktionen er, som det fremgår af tabellen, generelt relativt sjældent forekommende. I dansk og norsk ser konstruktionen ud til at være mere karakteristisk for skriftsprog end for talesprog. I svensk kan der derimod ikke konstateres en forskel mellem skrift og tale. På baggrund af den relativt lave forekomst af denne konstruktion kan vi dog her ikke drage nogen endegyldige konklusioner.

Tabel 7.6 Overordnet forekomst af konstruktioner med foreløbigt og egentligt subjekt fordelt på typer (a) substantivfrase/pronomen som egentligt subjekt og (b) ledsætning/infinitivfrase som egentligt subjekt

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale
Subst./pron.	296 (6,2%)	116 (5,6%)	180 (6,7%)	173 (5,6%)	131 (6,4%)	42 (4,0%)	74 (2,3%)	16 (1,0%)	58 (3,9%)
Ledsætning/ infinitivfrase	56 (1,2%)	39 (1,9%)	17 (0,6%)	82 (2,6%)	60 (2,9%)	22 (2,1%)	28 (0,9%)	14 (0,8%)	14 (0,9%)
Passiv i alt	4765	2063	2702	3096	2044	1052	3176	1684	1492

Note: % udregnet i forhold til passiv i alt.

Når vi ser på distributionen af konstruktioner med ledsætninger/infinitivfraser som egentligt subjekt i forhold til s-passiv og blive-passiv (jf. Tabel 7.7), er det iøjnefaldende, at konstruktionen slet ikke forekommer i forbindelse med blive-passiv i svensk.¹¹¹ Dette underbygger yderligere den tidligere påstand om den

¹¹¹ Man kan desuden tilføje, at heller ikke konstruktioner, hvor det egentlige subjekt er en substantivfrase/pronomen, er særlig hyppige med bli-passiv i svensk. Der forekom således samlet set kun fire eksempler i korpusserne, ét af dem med animat subjekt (i), og tre med inanimat subjekt (ii–iv).

- i. Med knapt fyra minuter kvar **blev** *det en tilltrasslad* i Kings försvarzon. (SV skrift)
- ii. Men *det blir* varken **pressat** eller **jäst** *en droppe* från de cirka 250 plantorna på gården i år heller. (SV skrift)
- iii. med facket och så där men jag har en känsla av att *det blir* inte *någoting gjort* där ändå utan det (SV tale)
- iv. \$A: så att du *det blir* nog tyvärr **överlämnat** till dej *en hel del* (SV tale)

svenske blive-passivs præference for animate subjekter, da en ledsætning eller infinitivfrase ikke kan tillægges en sådan karakter.

Tabel 7.7 Konstruktioner med foreløbigt subjekt og ledsætninger/infinitivfraser som egentligt subjekt i forbindelse med s-passiv og blive-passiv i hhv. skrift og tale

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
skrift	30 (2,5%)	9 (0,9%)	31 (2,9%)	29 (2,8%)	14 (0,9%)	-
Passiv i alt	1023	1040	1002	1042	951	733
tale	3 (0,5%)	14 (0,7%)	12 (5,7%)	10 (1,2%)	14 (1,1%)	-
Passiv i alt	620	2082	211	841	1275	217

Vi kan dog på baggrund af vores data ikke udelukke, at konstruktionen kan anvendes med blive-passiv i svensk. Således kan SAG dokumentere, at “[m]ed nominal sats eller infinitivfrase som postponerat subjekt förekommer *det* vid perifrastisk passiv endast vid enstaka verb” (SAG 1999 IV: 387). Vi vil ikke komme nærmere ind på de verbal-semantiske aspekter af denne passivkonstruktion her, men henviser til Kapitel 9.2, hvor konstruktionen behandles grundigere.

Når det gælder forholdet mellem ledsætninger og infinitivfraser som egentligt subjekt, viser tallene fra vores undersøgelse, at de fleste eksempler forekommer med en ledsætning. Kun en marginal del af eksemplerne har en infinitivfrase som egentligt subjekt – i dansk sammenlagt tre eksempler, i norsk seks eksempler, og i svensk ét. Et eksempel for hvert sprog er angivet i (7.15a–c):

- (7.15) a. nu **er det blevet forbudt** at sælge øl derovre (DK tale)
 b. Fjordspennet ble bygget omkring 1960 for **det ble påbudt** å merke nye kraftlinjer. (NO skrift)
 c. Dessförinnan **ansågs det** hädiskt att använda Jesu moders namn som /.../ (SV skrift)

Afslutningsvis skal det nævnes, at der også forekommer eksempler, hvor en ledsætning eller en infinitivfrase som subjekt ikke er udsat, men forekommer på subjektets normale plads i fundament- eller midtfelt, jf. eksemplerne i (7.16a–c). Sådanne sætninger er forholdsvis sjældne i korpusserne, med henholdsvis fem forekomster i dansk, otte i norsk og seks i svensk.

- (7.16) a. At have en klumme **anses** for et særligt adelsmærke /.../ (DK skrift)
 b. At det hersker stor uenighed, kan **underskrives** med bred penn. (NO skrift)
 c. så hur man reagerar för en given kulturell påverknig **bestäms** av vilken mänsklig natur man har (SV tale)

Sammenfattende diskussion

I dette delkapitel har vi undersøgt den passive sætnings subjekt og dets anvendelse i forhold til s- og blive-passiv. Undersøgelsen viser, at inanimate subjekter optræder mere frekvent end animate i passive sætninger. Anvendelsen varierer både i forbindelse med de to passivformer, to medier og de tre sprog. I dansk og norsk dominerer inanimate subjekter i skrift, og animate subjekter i tale; i svensk er der omvendt flere inanimate subjekter i tale og flere animate subjekter i skrift. Vedrørende forholdet mellem s- og blive-passiv viste det sig, at s-passiv altid har flere I-subjekter end A-subjekter – dette gælder for alle tre sprog og for både skrift og tale. Blive-passiv forekommer overordnet set oftere med animate subjekter end s-passiv. Derudover viser blive-passiv større variation både på tværs af skrift og tale, og på tværs af de tre sprog. I dansk og norsk talesprog dominerer animate subjekter i blive-passiv, mens blive-passiv i skrift oftere har inanimat subjekt. I svensk derimod optræder blive-passiv oftere med animate end med inanimate subjekter i både skrift og tale.

På denne baggrund ser det ud til, at også passive sætninger har en tilbøjelighed til at foretrække animate subjekter, om end vi her har at gøre med grammatisk og ikke indholdssubjekt. Alt i alt må det konkluderes at forholdet mellem subjekter og animathed i passive sætninger er mindre klart end det er i forbindelse med aktive sætninger (jf. Dahls (2000, 2008) undersøgelser), og kan måske netop karakteriseres som et samspil mellem to tendenser, dvs. præference for animate subjekter og inanimate objekter.

Til sidst blev også passivsætninger med formelt og foreløbigt subjekt undersøgt. Forekomsten af sådanne sætninger er generelt forholdsvis lav (hhv. 5% i dansk, 5% i norsk og 2% i svensk). På den anden side forekommer der eksempler i denne type sætninger i alle tre sprog og i alle medier. På grund af den meget lave forekomst er det dog vanskeligt at drage andet en yderst tentative konklusioner om distributionen af disse konstruktioner mellem s- og blive-passiv. Det kan dog noteres, at der i dansk og norsk forekommer eksempler på passivesætninger med formelt og foreløbigt subjekt med både i s-passiv og blive-passiv. I svensk derimod er eksempler med blive-passiv nærmest fraværende.

7.2 Agentadverbial

I dette delkapitel skal vi se nærmere på forholdet mellem agentadverbialer og passiv. Det er aktanten, som fungerer som subjekt i de tilsvarende aktive sætninger. Som vi kan genkalde os fra vores passivdefinition, skal den aktive sætnings degraderede subjekt bibeholdes i den passive sætnings semantiske struktur. I de fleste tilfælde er det dog ikke obligatorisk at udtrykke den degraderede aktant eksplicit. Muligheden at udtrykke det degraderede subjekt realiseres i de skandinaviske sprog ved hjælp af en præpositionsfrase (*af/av+NP*), hvorfor denne aktant ofte kaldes agentadverbial. Navnet er dog en anelse misvisende, da det degraderede subjekt også kan have andre roller end

Agent (7.17a). Dette er f.eks. tilfældet i (7.17b), hvor subjektet er Oplever (7.17b) og i (7.17c), hvor subjektet har rollen Årsag.

- (7.17) a. Hvis folk bliver syge, vil de gerne **behandles** af en ekspert /.../ (DK skrift)
 b. Den **er blevet set** af ca. 160.000 mennesker siden premieren den 4. marts. (DK skrift)
 c. /.../ hvor regeringen undervejs lovede det tyske mindretal , at dens repræsentation ikke måtte **forringes** af reformen. (DK skrift)

I det følgende skal vi først se på kvantitative data for forekomsten af agentadverbialer i henholdsvis skrift- og talesprog, samt på samspillet mellem agentadverbialer og morfologisk og perifrastisk passiv. Herefter skal vi se på agentadverbialens semantiske egenskaber, først og fremmest med hensyn til animathed. Der skelnes i den videre analyse således mellem kategorierne animat (personagent) og inanimat (ikke-personagent).

Som det fremgår af Tabel 7.8 angives agentadverbialet eksplicit i omkring en tiendedel af samtlige passivsætninger. Variationen mellem sprogene er dog ganske markant. I dansk er der således kun 7,1% af passivsætninger, der har et eksplicit agentadverbial, i norsk er det 8,3%, mens det i svensk er hele 12,5% af sætningerne.¹¹²

Tabel 7.8 Agentadverbialer. Overordnede forekomster.

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale
af-frase	7,1% (336)	12,6% (260)	2,8% (76)	8,3% (258)	9,3% (190)	6,5% (68)	12,5% (398)	14,6% (246)	10,2% (152)
Passiv i alt	4765	2063	2702	3096	2044	1052	3176	1684	1492

Note: % udregnet i forhold til 'passiv i alt'.

I forhold til distributionen mellem skrift- og talesprog, forekommer der oftere et eksplicit agentadverbial i skrift end i tale. I dansk er forskellen mellem de to medier ganske stor. I talesproget ligger den relative forekomst således på bare 2,8% (hvilket også er den laveste andel sammenlignet med de to andre sprog), mens den i skrift derimod er oppe på 12,6% (hvilket er den næsthøjeste

¹¹² De svenske forekomster inkluderer også eksempler med præpositionen *utav*, som regnes som alternativ til *av*, jf. eksemplerne (i) med *av* og (ii) med *utav* fra det svenske talesprogs korpus:

- (i) \$T: stora tollered och gunnared det ägdes ju av två bröder
 (ii) då ingår det stålverket i en koncern och som kanske ägs då *utav* äh en ja ytterligare personer då *va*

Der forekommer i alt 39 agentadverbialer med præpositionen *utav* i svensk talesprog. Der er ingen forekomster med *utav+NP* som agentadverbial i det svenske skriftsprogs korpus, og heller ingen eksempler i hverken dansk eller norsk.

procentdel sammenlignet med de to andre sprog, kun overgået af svensk skriftsprog). I norsk forekommer eksplicite agentadverbialer i begge medier med en relativ frekvens på under ti procent, således henholdsvis 9,3% i skrift og 6,5% i tale. I svensk, hvor eksplicite agentadverbialer er hyppigst forekommende, er den relative frekvens i begge medier over ti procent, således henholdsvis 14,6% i skrift og 10,2% i tale.

Når vi ser nærmere på hvorledes agentadverbialerne fordeler sig i forhold til morfologisk og perifrastisk passiv (jf. Tabel 7.9), gælder det for alle tre sprog i skrift såvel som i talesproget, at af-fraser er mere hyppigt forekommende i sætninger med blive-passiv end i sætninger med s-passiv. Generelt er der dog forholdsvis stor variation i den relative frekvens på tværs af både sprog og medium. I skriftsprog finder vi den laveste forekomst af eksplicite agentadverbialer i norsk s-passiv (6,2%), mens den højeste forekomst er indenfor svensk bli-passiv (19,4%). Indenfor talesproget er de relative forekomster generelt væsentligt lavere. Her finder vi den laveste forekomst i forbindelse med dansk s-passiv (0,6% (n=4)), mens den højeste forekomst igen findes i svensk bli-passiv (12,9%).

Tabel 7.9 Agentadverbialernes distribution mellem s- og blive-passiv i hhv. skrift- og talesprog

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
skrift	100 (9,8%)	160 (15,4%)	62 (6,2%)	128 (12,3%)	104 (10,9%)	142 (19,4%)
Passiv i alt	1023	1040	1002	1042	951	733
tale	4 (0,6%)	72 (3,5%)	5 (2,4%)	63 (7,5%)	124 (9,7%)	28 (12,9%)
Passiv i alt	620	2082	211	841	1275	217

Note: % udregnet i forhold til samlede antal af passiver i samme medium.

Der findes et par tidligere studier, som har undersøgt anvendelsen af agentadverbialer samt deres strukturelle og semantiske egenskaber. For dansk skriftsprogs vedkommende finder vi en kort bemærkning om agentadverbialernes anvendelse i Rehling (1934).¹¹³ Han skriver således at “et aktivt subjekt kun nævnes i gennemsnitlig under 10 procent af de passive sætninger” (Rehling 1934: 83). Rehling giver ingen oplysninger om hvordan fordelingen af eksplicite agentadverbialer er mellem morfologisk og perifrastisk passiv.

¹¹³ Rehling oplyser at hans materiale består af “en stor mængde” skønlitterære og fagsproglige tekster “med vægt lagt på en nogenlunde ligelig blanding af sprogtyper: digterisk og videnskabelig stil, praktisk og journalistisk” (Rehling 1934: 80 fn. 1). En nærmere angivelse af materialets størrelse findes ikke.

I norsk er eksplicitte agentadverbialer undersøgt af Vinje (1975). I sin undersøgelse finder han ligeledes, at ca. 10% af samtlige passivsætninger i skriftsproget forekommer med en av-frase (Vinje 1975: 82). Han tilføjer dog at andelen af eksplicitte agentadverbialer varierer meget afhængig af stil og emne, samt at vi har at gøre med “en talespråksfremmed konstruktion” (ibid.).

For svensk skriftsprog findes der en grundig undersøgelse af Silén (1997). På baggrund af et materiale bestående af skønlitteratur, avistekster og fagprosa finder hun, at 19% (129) af s-passiver og 13% (6) af bli-passiver forekommer med et eksplicit agentadverbial (Silén 1997: 200).¹¹⁴ I svensk talesprog er agentadverbialer blevet studeret af Holm (1952, 1967) og Kirri (1974). Ifølge Kirris undersøgelse forbliver andelen af eksplicitte agentfraser “klart under 10%” i både morfologisk og perifrastisk passiv (Kirri 1974: 148). Holm (1967: 209), som kun behandler s-passiv, angiver, at der ikke forekommer eksplicitte agentadverbialer i hans folkemålsmateriale.¹¹⁵ Derimod finder han flere eksempler med eksplicit Agent i sit korpus over “rikstalspråk” (Holm 1967: 212). Inkluderer vi både ‘personagenter’ (7) og ‘sakagenter’ (5) – som Holm tydeligt holder adskilt (jf. fn. 115) –, giver det en relativ frekvens på 11%. Os bekendt findes der ikke nogen undersøgelser af agentadverbialer i dansk og norsk talesprog (jf. dog Vinjes (1975) bemærkning ovenfor).

Sammenligner vi resultaterne fra tidligere undersøgelser med tallene i Tabel 7.8 og 7.9, kan følgende påpeges: den af Rehling angivne procentdel for eksplicitte agentadverbialer i dansk skriftsprog er lavere end fundet i vores materiale. Forskellen kan dog bygge på, at Rehlings materiale også indeholder skønlitterære tekster, som antages sprogligt-stilistisk at ligge tættere på talesprog, mens vores skriftlige materiale udelukkende består af avistekster. Tager vi således i betragtning, at den relative forekomst af eksplicitte af-fraser i dansk talesprog, i følge vores undersøgelse, er meget lav, stemmer Rehlings resultat bedre overens med vores (jf. den overordnede forekomst på 7%). Når det gælder de svenske resultater, kan der ligeledes observeres nogle forskelle mellem de forskellige undersøgelser. Silén (1997), men også Kirri (1975) og Engdahl (2006), finder, modsat resultaterne i Tabel 7.9, at eksplicitte agentadverbialer forekommer hyppigere sammen med morfologisk og end med perifrastisk passiv. I forhold til det svenske talesprog, er udfaldet af Kirris (1974) undersøgelse med ‘klart under 10%’ lavere end de vi når frem til i nærværende undersøgelse. Tallene for den morfologiske passiv stemmer bedre overens med Holms (1967) tentative undersøgelse, hvor man dog må tage

---

¹¹⁴ Lignende resultat findes i Engdahl (2006: 37). I et sample på hhv. 100 s-passiver og 100 bli-passiver fra det svenske PAROLE-korpus optræder eksplicitte av-fraser i 13% af de morfologiske passiver og i 11% af bli-passiverne. Kirri (1975: 120f, 246, 362) hævder ligeledes, at det er den morfologiske passiv, som oftest forekommer med eksplicit agentadverbial i moderne svensk (mens tendensen, i følge ham, var den modsatte i ældre nysvensk).

¹¹⁵ Holm (1967: 209) tilføjer dog, at han i sit folkemålsmateriale kun regner med personagenter, mens eksempler som ‘Jag väcktes av åskan’, dvs. adverbial som angiver årsag (‘sakagent’ hos Holm), ikke er blevet undersøgt.

hensyn til, at Holms ‘rikstalspråks’-materiale er af en mere formel karakter end sproget i vores talesprogs-korpus.

Silén (1997) forklarer sit resultat – at det eksplicitte agentadverbial optræder mindre hyppigt i blive-passiv end i s-passiv – med at den perifrastiske passiv sætter fokus på resultatet af handlingen og ikke på selve handlingen som i s-passiv. “Eftersom den perifrastiska passiven betonar resultatet av en handling förefaller det vid vissa verb mer acceptabelt att utelämna agenten vid perifrastisk passiv än vid s-passiv” (Silén 1997: 201). Samme argument finder vi i SAG (1999 IV: 388): “Perifrastisk passiv kan lättare undvara agentadverbial än motsvarande s-passiv, bl.a. därför att den perifrastiska passiven fokuserar tillståndet efter verbets aktion mera än s-passiven gör.” Sammenligner vi disse påstande med vores resultater, må vi dog konstatere, at den relative frekvens af eksplicitte af-fraser er højere i forbindelse med blive-passiv end ved s-passiv (jf. Tabel 7.9). Denne rangordning gælder både for skrift og tale og på tværs af de tre sprog.

7.2.1 Agentadverbialets semantiske egenskaber

I det følgende skal vi se nærmere på de eksplicitte agentadverbialers semantiske egenskaber. Som det fremgår af ovenstående gennemgang, er det ikke altid helt klart, hvilke af-fraser der skal medregnes som degraderet subjekt/agentadverbial (jf. Holm ovenfor).¹¹⁶ En vigtig skillelinie markeres af distinktionen mellem animat og inanimat. Som diskuteret tidligere, går vi i denne afhandling ud fra at både animate og inanimate subjekter kan blive degraderet, og at de stadig indgå i verbets semantiske struktur. De animate subjekter har som regel rollen Agent, mens de inanimate som regel antager rollen Årsag. Begge typer kan i en passivsætning angives ved en eksplicit af-frase, som illustreret i henholdsvis eksempel (7.18a–b) og (7.19a–b), jf. også eks. i (7.17a–c).

- (7.18) a. nå det vil sige når du faldet godt~ i søvn så **blev** du **vækket** af~ af
dyrlægen (DK tale)
b. Andra beskedet var att det det ändå skulle kunna bli en anläggning, men
det **avgörs** i så fall av lantmätarna under själva förrättningen. (SV
skrift)
- (7.19) a. men~ det spektakel de lavede med de jern~ hjul~ på de der £ ~ brosten
der det ku~ kunne man jo~ £ [blive~] **blive vækket** af en gang
imellem i hvert fald (DK tale)
b. Det vore självklart det bästa om biskopens lämplighet inte **avgjordes** av
hans eller hennes kön utan av andra faktorer, /.../ (SV skrift)

Todelingen af animathedskategorien i animat og inanimat er en generalisering af den mere typiske inddeling (hierarki), som man opererer med i typologiske

---

¹¹⁶ En vis forvirring skabes også af selve termen ‘agentadverbial’, som ved sit navn antyder, at af-frasens referent alene omfatter rollen agent.

undersøgelser af kategorien animathed: *human* > *animal* > *inanimate* (jf. f.eks. Comrie 1993: 185). Kategorien animat er således en samlet betegnelse for levende væsener, inkluderende både personer (*human*) og ikke-personer (*non-human animates or animals*).

I vores korpus forekommer der kun få eksempler med agentadverbialer, som refererer til 'andre levende væsener end mennesker'. Der findes dog eksempler i alle tre sprog, alt i alt 15 forekomster.¹¹⁷ Et par af eksempler for hvert sprog er angivet nedenunder:

- (7.20) a. Bronsteins ene fod **blev maltraktateret** af en sulten komodovaran i San_Franciscos zoologiske have. (DK skrift)
b. altså min mor hun siger også de **bliver spist** af kattene og sådan noget ik' (DK tale)
- (7.21) a. Også den siste ungen hennes **ble** i går **forsøkt_kidnappet**, av fire glupske måser. (NO skrift)
b. nei det er ingen som har sett n # men n **kan ha blitt tatt** av rev eller et eller annet da (NO tale)
- (7.22) a. Två kvinnor **blev nedtrampade** av polishästar och upprörda människor började kasta sten mot polisen. (SV skrift)
b. Att inte våga använda sig av våra fina strövområden av rädsla för att **bli attackerad** av löst springande hundar är ett misslyckande, poängterar Dagmar_Callgard. (SV skrift)

Spørgsmålet er, hvorvidt man kan tilskrive en bevidst og viljesbestemt handling til agentadverbialens referenter i de ovenstående eksempler. Man kan antage, at der er en stimulus eller en årsag, som får dyret til at agere på en bestemt måde. I sætning (7.20a) er det sandsynligvis sult eller frygt som får komodovaranen til at angribe Bronsteins fod; i eksempel (7.21a) bliver situationen i og for sig beskrevet som meget bevidst og intentionelt (*forsøkt kidnappet*); mens man i sætning (7.22a) kan forestille sig, at hestenes ageren (*nedtrampe*) ikke er bevidst, men som en reaktion på (eller betinget af) ydre (urolige) omstændigheder. Spørgsmålet om hvorvidt dyr handler bevidst og intentionelt skal ikke afgøres i rammene af denne afhandling. Antallet af eksempler med dyr som agentadverbial er som påpeget marginal i vores korpus, og de er alle sammen inkluderet i gruppen agentadverbialer med animat reference.

Substantiver med kollektiv reference

Der forekommer også en gruppe substantiver blandt vores af-fraser, hvis denotative betydning (animathed) adskiller sig fra den referentielle betydning (animathed). Det drejer sig om det menneskelige sprogs mulighed for billedlig sprogbrug og betydningsoverføringer. Overføringsprocesser, hvor én referentiel størrelse betegnes med et ord for en anden referentiel størrelse indenfor samme

---

¹¹⁷ To af disse er egentlig faste udtryk med overført betydning: 'bidt af basillen'.

referentielle sammenhæng (samme domæne), kaldes metonymi. Typiske eksempler på dette er meronymirelationer (del-for-helhed), men ligeledes referentielle skift som 'sted-for-mennesker', eller 'organisation-for-medlemmer', som eksemplificeret i henholdsvis (7.23) og (7.24):

- (7.23) *Letland* frygter, at historien vil gentage sig, hvis de ikke bliver medlem [af NATO]. (KorpusDK)
- (7.24) *Banken* meddeler, at den ikke har nogen kommentarer til forhøjelsen, som er den fjerde inden for seks måneder. (KorpusDK)

Eksempler, som i (7.25a–b) og (7.26), hvor et sådant subjekt er eksplicit angivet og udtrykt ved en af-frase forekommer også i vores materiale:

- (7.25) a. Andra beskedet var att det det ändå skulle kunna bli en anläggning , men det **avgörs** i så fall *av lantmätarna* under själva förrättningen. (SV skrift)
- b. Placeringarna kommer att **avgöras** *av arbetsgrupper* utvalda bland berörda grannar. (SV skrift)
- (7.26) Det vore självklart det bästa om biskopens lämplighet inte **avgjordes** *av hans eller hennes kön* utan *av andra faktorer* /.../ (SV skrift)

I eksempel (7.25a) refererer af-frasens aktant til mennesker (*lantmätarna*), som bevidst og intentionelt udfører verbalhandlingen (*avgörs*). I sætning (7.25b) er af-frasens aktant en kollektiv betegnelse (*arbetsgrupper*), men handlingen, de skal foretage (*avgöras*), udføres ligeså bevidst og intentionelt som ved sætning (7.25a). Man kan således argumentere for, at de to aktanter er karakteriseret ved samme bevidste handling og har dermed samme semantiske rolle – Agent. I eksempel (7.26) har af-frasen derimod inanimat reference (*kön* og *andra faktorer*). Den rolle, som aktanterne har i forhold til verbalhandlingen (*avgjordes*) kan karakteriseres som en omstændighed eller kraft, der bidrager til at fremkalde/opnå et bestemt resultat. Referenten kan således ikke, som det var tilfældet i (7.25a) og (7.25b), karakteriseres som den agerende entitet, som træffer selve afgørelsen, men har derimod rollen Årsag.

I vores materiale forekommer der forholdsvis mange agentadverbialer udtrykt ved et kollektivt fællesnavn eller et proprium, som refererer til et kollektiv. Der er et par områder, hvor sådanne referentielle skift er særlig karakteristiske. Hyppige er eksempler, som har at gøre med forskellige samfundsinstitutioner, og deres beføjelser til at forvalte og udøve bestemte aktiviteter. Som oftest handler det om bevidste og kontrollerede/intentionelle handlinger, som udføres af enkeltindivider, som i rollesemantisk terminologi betegnes med rollen Agent. Eksempler på dette findes i (7.27a–f):

- (7.27) a. Problemerne på arbejdsmarkedet **er** ikke **blevet behandlet** særlig kompetent *af den nuværende regering*. (DK skrift)

- b. Forældre til børn , der ikke kan tale dansk , skal *af de sociale myndigheder* **tvinges** til « omvendte genopdragelsesrejser » i dansk kultur og sprog. (DK skrift)
- c. Etter å ha sittet i fengsel i en måned, **ble de funnet** skyldig *av byens domstol*. (NO skrift)
- d. Både Rwanda og Burundi **styres** nå *av tutsi-dominerte regjeringer /.../* (NO skrift)
- e. Når han smugglade in ecstasypartiet **blev** han inte **stoppad** *av tullen* , vare sig i Göteborg eller USA. (SV skrift)
- f. Området ligger ju utanför det som **ansågs** skyddsvårt *av Svenska kyrkan* och som de fick köpa tillbaka, säger en milt sagt arg Johnny_Jonsson. (SV skrift)

Et lignende overføringsmønster relaterer sig til foreninger, selskaber, komitéer, forbund, udvalg, nævn og råd, som representerer de enkelte medlemmer i sammenslutning (overføringsmønster ‘organisation-for-medlemmer’), jf. eks. (7.28a–c).

- (7.28) a. Det er syvende gang, man afholder Cartoon_Movie , der hører under EU og **arrangeres** *af den europæiske animationsorganisation* , Cartoon /.../ (DK skrift)
- b. Det faktum at de mest ekstreme utslag av eventuelt erythropoetin-tilførsel vil bli avdekket – også som det fremgår av det ovenstående – **menes** *av FIS' medisinske komité* å ha en viss preventiv effekt på en eventuell eksisterende erythropoetin-bruk. (NO skrift)
- c. Vi passade på att ta fram en lösning och **blev** flitigt **uppvaktade** *av såväl IBM och Hewlett-Packard*. (SV skrift)

Også i forbindelse med sportsrelaterede emner finder vi eksempler, hvor navnet på et land representerer et idrætshold (som igen er en kollektiv aktør bestående af de enkelte udøvere på holdet), jf. eksempel (7.29):

- (7.29) Danmark **blev slået** 0–3 *af Tjekkiet* i kvartfinalen (DK skrift)

Herudover findes der mange andre eksempler, hvor agentadverbialet refererer til en gruppe eller til en samling af enkeltindivider. Nedenstående udvalg viser variationen i hvilke referentielle skift der kan forekomme:

- (7.30) a. En indsendt forskningsprojektansøgning **evalueres**, ofte *af et internationalt forskerpanel* , og resultatet meddeles ansøgeren . (DK skrift)
- b. /.../ og fordi de frygtede, at hele branchen **blev lagt** for had *af nationen* . (DK skrift)
- (7.31) a. Patruljeringen **styres** *av politiet*, og området er delt opp i sju soner. (NO skrift)
- b. To profesjonelle fotballspillere måtte innom sykehus etter at de natt til fredag **ble overfalt** *av en ungdomsgjeng* ved et utested i feriebyen Portsmouth. (NO skrift)

- (7.32) a. Det kritiserade pensionsavtalet **försvaras** utifrån historiska skäl av *arbetsgivarsidan*. (SV skrift)
 b. Jag **blev tillfrågad** av *tidskriften Ariel* att medverka i ett nummer om « poesi øver sundet ». (SV skrift)

Alle ovenfor angivne eksempler stammer fra skriftsprogskorpusser. Det viser sig, at betydningsoverføringer, hvor den kollektive betegnelse står for de enkelte entiteter i kollektivet, især er karakteristiske for skriftsproget, og kun sjældent forekommer i talesproget. I skriftsproget udgør de op imod en tredjedel af alle eksplicit angivne animate agentadverbialer (51/161 i dansk, 51/137 i norsk, og 42/148 i svensk). I talesproget derimod forekommer der kun 2–6 sådanne eksempler per sprog.

På baggrund af den ovenstående diskussion er kategorierne ‘human’ og ‘animat’ (bestående af kategorierne ‘dyr’ og ‘metonymisk anvendelse af kollektive betegnelser o.lign.’) slået sammen, og i den følgende analyse skelnes der således kun mellem to typer af af-fraser/agentadverbialer – med henholdsvis animat og inanimat reference. Skelnen svarer til opdelingen ‘personagent’ og ‘sakagent’, som er anvendt i svensk faglitteratur, og som vi i visse tilfælde refererer til.¹¹⁸

Sætning som styrelse

En lille gruppe af eksplicite af-fraser udgør eksempler, hvor styrelsen består af en sætning. Sådanne eksempler forekommer i alle tre sprog, men deres andel er meget lav. Nogle eksempler kan ses nedenunder i (7.33a–b) for dansk, i (7.34a–b) for norsk og i (7.35a–b) for svensk:

- (7.33) a. Hans arbejde **vanskeliggøres** af, at et simpelt rutinebesøg som dette kræver en eskorte på ti bodyguards fra et privat sikkerhedsfirma, til en samlet pris af 8.-10.000 dollar i døgnet. (DK skrift)
 b. min politiske overbvisning den~ s- **bliver** ikke **rokket** af at man møder sådan nogen £ det~ £ må jeg indrømme (DK tale)
- (7.34) a. Statistikken for det siste året **påvirkes** også av at Storebrand i desember i fjor solgte sin portefølje av næringslivslån til Postbanken, sier Vannebo (NO skrift)
 b. jeg **blir provosert** av hele det e at de bygger en idrettsstadion nytt # i sentrum (NO tale)

¹¹⁸ Disse termer er ikke slået igennem i dansk og norsk faglitteratur, og især termen ‘sakagent’ vil i hvert fald i dansk ikke lyde helt godt, jf. *?sagent, ?sagsagent*. I engelsksproglig litteratur anvendes termerne ‘person agent’ og ‘non-person agent’. Vi foretrækker dog her at anvende termerne ‘animat’ og ‘inanimat’ da de netop ikke begrænser de animate agentadverbialer kun til at omfatte mennesker. Dyr, samt metonymisk anvendelse af substantiver som betegner kollektiver, organisationer samt andet metaforisk og billedligt sprogbrug falder også indenfor kategorien.

- (7.35) a. Norge **oroas** særskilt av att den hittills tullfria exporten till de länder i Östeuropa som är blivande EU-medlemmar försvinner. (SV skrift)
- b. så kan man ju säga att det styrs ju kanske inte av öh KAPITALET va men det **styrs** ju väldigt mycket av vilken KLASS då barnet kommer ifrån va (SV tale)

Da af-frasens referent i sådanne tilfælde angiver en Årsag til verbalhandlingen, og ikke en bevidst og intentionelt agerende aktør, er medlemmerne af denne gruppe inkluderet i gruppen med inanimate af-fraser.

Distributionen af animate og inanimate af-fraser

Forekomsten af de animate og inanimate af-fraser, samlet set såvel som fordelt mellem de to passivformer, er for skriftsprogets vedkommende angivet i Tabel 7.10 og for talesproget i Tabel 7.11.

Tabel 7.10 Animate og inanimate af-fraser, skriftsprogs korpus

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	s-passiv	blive-passiv	I alt	s-passiv	blive-passiv	I alt	s-passiv	blive-passiv
af+animat	161 (63%)	45 (46%)	116 (73%)	137 (72%)	35 (56%)	102 (80%)	148 (60%)	53 (51%)	95 (67%)
af+inanimat	96 (37%)	52 (54%)	44 (27%)	53 (28%)	27 (44%)	26 (20%)	98 (40%)	51 (49%)	47 (33%)
<i>af-fraser i alt</i>	257	97	160	190	62	128	246	104	142

Fordelingen mellem animate og inanimate af-fraser følger samme mønster i de tre skriftsprog. Overordnet set er et flertal af de eksplicite af-fraser animate, hhv. 63% i dansk, 72% i norsk og 60% i svensk.

Indenfor s-passiv er fordelingen mellem animate og inanimate af-fraser stort set ens. Begge typer udgør således cirka det halve af samtlige forekomster.

I forbindelse med blive-passiv udgør de animate af-fraser derimod mere end halvdelen af de eksplicite agentadverbialer. I svensk udgør de således 2/3 af de samlede eksplicite agentadverbialer, mens i dansk og norsk henholdsvis omkring 3/4 og 4/5 af samtlige forekomster. Resultaterne for det svenske skriftsprogs materiale stemmer vel overens med resultaterne fra Sundman (1987). Hendes gennemgang af det svenske Skrivsyntax' korpus viste, at halvdelen af de 170 agentadverbialer i forbindelse med s-passiv var inanimate, mens kun en 1/3 af korpussets 60 eksempler på perifrastisk passiv var med inanimat agentadverbial (Sundman 1987: 512, note 65).¹¹⁹

Også Silén (1997:103) undersøger agentadverbialernes fordeling mellem med henholdsvis animat og inanimat referent. Hendes gennemgang af 1314

¹¹⁹ Sundman inkluderer både bli- og vara-passiv under perifrastiske passiver.

eksempler med eksplicit agentadverbial viser, at 46% af disse har animat referent og 54% inanimat referent. Vores data for svensk skriftsprog giver en modsat overordnet fordeling – således 60% animate og 40% inanimate agentadverbialer, jf. Tabel 7.10.¹²⁰

Distributionsmønstrene indenfor talesproget adskiller sig fra skriftsproget. Der er her også større variation mellem de tre sprog. De danske og norske distributionsmønstre ligner grundlæggende hinanden, mens svensk skiller sig ud, jf. Tabel 7.11.

Tabel 7.11 Animate og inanimate af-fraser. Talesprogskorpus.

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	s-passiv	blive-passiv	I alt	s-passiv	blive-passiv	I alt	s-passiv	blive-passiv
af+ animat	48 (63%)	4 (100%)	44 (61%)	46 (68%)	3 (60%)	43 (68%)	51 (34%)	40 (32%)	11 (39%)
af+ inanimat	28 (37%)	0	28 (39%)	22 (32%)	2 (40%)	20 (32%)	101 (66%)	84 (68%)	17 (61%)
af-fraser i alt	76	4	72	68	5	63	152	124	28

Overordnet set anvender dansk og norsk i talesproget – som i skriftsproget – oftest (ca. 2/3) animate af-fraser, mens inanimate fraser er mindre frekvente (1/3). I svensk talesprog er det derimod de inanimate af-fraser der dominerer (2/3 af alle forekomster).

I dansk og norsk er eksplicite agentadverbialer langt mere frekvente indenfor blive-passiv end indenfor s-passiv. Antallet af eksplicite af-fraser er således 12 til 18 gange højere for perifrastisk end for morfologisk passiv, hvor der i henholdsvis dansk og norsk kun findes fire og fem forekomster. I dansk s-passiv forekommer alle eksempler (4) med animat agentadverbial, mens der i norsk findes tre eksempler på animate og to eksempler på inanimate af-fraser. Indenfor blive-passiv, dominerer animate agentadverbialer, som udgør omtrent 3/5-dele af samtlige forekomster i dansk og omtrent 2/3-dele af samtlige forekomster i norsk. I denne henseende ligner talesproget skriftsproget.

I svensk er forholdene anderledes. Modsat dansk og norsk, er den relative frekvens af agentadverbialer i svensk højest indenfor netop morfologisk passiv. Dette er tilfældet både når vi ser på animate og inanimate af-fraser. I forhold til fordelingen mellem animat og inanimat agentadverbial adskiller det svenske talesprog sig også væsentligt fra svensk skriftsprog. I talesproget er det de inanimate af-fraser som dominerer. To tredjedele af af-fraserne i svensk

¹²⁰ Det fremgår ikke af Silén om hun regner metonymisk brug af kollektive og lign. substantiver under kategorien animat eller inanimat. I denne afhandling medregnes disse, som tidligere angivet, under kategorien animat; en modsat klassificering ville have givet en ligelig fordeling mellem animate og inanimate agentadverbialer.

talesprog er således inanimate mens dette kun er tilfældet for 40% i skriftsproget. Der findes ikke en oplagt forklaring på hvorfor de inanimate af-fraser dominerer i svensk talesprog.¹²¹ Der findes dog et par verber, som er særlig hyppige og som blandt vores eksempler næsten udelukkende forekommer med inanimat af-frase. Det er verber *påverka* og *styra*, som illustreret i (7.36a–b):

- (7.36) a. olika KULTURER till exempel i andra länder **påverkas** då av av klimatet (SV tale)
 b. man tror att öh ja öh ja att människans beteende då **styrs** av hennes genetiska utrustning (SV tale)

Anvendelsen af disse verber er dog ikke udelukkende begrænset til inanimate af-fraser. Som det fremgår af nedenstående afsnit 7.2.2 forekommer der heller ikke et markant større antal eksempler med obligatoriske agentadverbialer blandt de svenske eksempler, som kunne øge antallet af inanimate af-fraser.

7.2.2 Obligatoriske agentadverbialer

Ifølge litteraturen findes der en del verber, der kræver et eksplicit udtrykt agentadverbial (Kirri 1972, NRG 1997, SAG 1999 IV). Ifølge SAG omfatter denne gruppe forskellige relationsverber, der angiver et forhold mellem to argumenter. Det kan være relationer som beskriver egenskaber (*domineras, karakteriseras, kännetecknas, präglas, utmärkas*), identitet (*bildas, ersättas, motsvaras, representeras, symboliseras, utgöras*), ejerforhold (*disponeras, handhas, innehas, ägas*), kausale forhold (*betingas, framkallas, föranledas, orsakas, utlösas, vållas*), samt temporale og spatiale forbindelser (*följas, föregås; beledsagas, beröras, döljas, fyllas, genomförs, genomströmmas, kantas, omfattas, omges, skymmas, täckas, uppfyllas, upptas, åtföljas*) (SAG 1999 IV: 373f). Verberne angivet i NRG (1997: 797) for norsk er sammenfaldende med dem i SAG. Nogle eksempler med sådanne konstruktioner er angivet i (7.37) – (7.39).

- (7.37) a. Og hvor den anden klasse **udgøres** af de traditionelle lønmodtagere /.../ (DK skrift)
 b. Denne risiko er omhyggeligt blevet omgået i USA, hvor penge styrer det politiske liv, der desuden **domineres** af et hav af lobbyister og skamløst fifleri med valgkredsens udformning. (DK skrift)
- (7.38) a. Skottene har tatt en prinsippbeslutning om å tre ut av det norske markedet, og nå **følges** altså planene av handling. (NO skrift)
 b. Men i tillegg er han åpen for å vurdere en granskning av forhold som ikke **ble omfattet** av Munthe-utvalgets mandat, eller som bare ble belyst i svært begrenset grad. (NO skrift)

¹²¹ Noget af forklaringen kan dog, som påpeget i Kapitel 4, være forbundet med det lidt anderledes emne for samtalerne i svensk samtalekorpus sammenlignet med dansk og norsk.

- (7.39) a. Det diskbråck han lidit av under året **orsakades** av en kraschlandning på svanken. (SV skrift)
 b. Purpurbräckorna slår ut redan i slutet av maj då större delen av landskapet ännu **täcks** av snö. (SV skrift)

Kirri (1972) foretager en grundig analyse af verber med ‘innehållsagent’, dvs. en af strukturen betinget Agent (Kirri 1972: 50), og finder, at udeladelse eller eksplicit angivelse af agentadverbialet er forbundet med forskellige betydninger af verbet (polysemi). Følgende eksempler (7.40a–b) fra Kirri (1972: 52) illustrerer dette forhold:

- (7.40) a. Diskussionen kunde knappast karakteriseras som saklig.
 b. Renässansen karakteriseras bl.a. av ett ökat intresse för ...

Sætning (7.40a) har en underforstået Agent med animat reference, hvorimod den eksplicite angivelse af agentadverbialet er fakultativ. Verbet anvendes i betydningen ‘beteckna ngn l. ngt ss. ngt’ (Kirri 1972: 52). I eksempel (7.40b) er angivelsen af adverbialet derimod obligatorisk, af-frasens aktant har inanimat reference, og verbet anvendes i betydningen ‘vara utmärkande för ngn l. ngt’ (ibid.).

Ifølge Kirri (1972) forekommer et obligatorisk agentadverbial oftest i forbindelse med verber anvendt i billedlig eller overført betydning, mens en sætning med en udeladt Agent i forbindelse med disse verber fremkalder den direkte/konkrete betydning af verbet, jf. hhv. eksempel (a) og (b) i (7.41).

- (7.41) a. Till exempel att enskilda länder **blir** för hårt **bundna** av de krav euron ställer på de statliga finanserna och statsbudgetarna. (SV skrift)
 b. Han **blev bunden, misshandlad** och **bestulen** på pengar, smycken och värdefulla schackpriser. (SV skrift)

En gennemgang af de eksempler der indeholder obligatoriske agentadverbialer viser, at de fleste af sådanne af-frasers aktanter er inanimate. Dette bliver også påpeget i litteraturen. NRG skriver således i behandlingen af emnet, at de obligatoriske af-fraser ikke har rollen Agent (NRG 1997: 797), og SAG (1999 IV: 374) præciserer, at det kun er i forbindelse med ejerskabsrelationer, at den obligatoriske af-frase sædvanligvis har en animat reference:

- (7.42) a. Disse tre energiverkene **eies** av kommuner og fylkeskommunene /.../ (NO skrift)
 b. den andra eh andra tollerod närmast surtesjön det **ägdes** av en trädgårdsmästare (SV tale)

Også Svartvik har i sin undersøgelse af engelsk passiv kunnet påvise, at inanimate agentadverbialer oftere er obligatoriske end animate agentadverbialer (Svartvik 1966: 125).

Da der i vores data optræder et større antal eksplicitte agentadverbialer i forbindelse med blive-passiv end ved s-passiv, kunne man antage, at de fleste konstruktioner med obligatorisk agentadverbial forekommer sammen med blive-passiv og dermed bidrager til antallet af eksplicitte agentadverbialer. Antagelsen bliver dog ikke bekræftet af vores data. I det svenske materiale forekommer de allerfleste udtryk med obligatorisk agentadverbial i forbindelse med s-passiv (40 forekomster), mens der kun findes to eksempler med sådanne konstruktioner i blive-passiv, se (7.43), samt (7.41a) ovenfor.

- (7.43) Just när jag knappat in Huelles mobilnummer **blir** jag **omgiven** av riskastande människor /.../ (SV skrift)

Det samme gælder for dansk og norsk, hvor de fleste udtryk med obligatoriske agentadverbialer forekommer i forbindelse med s-passiv.

7.2.3 Andre agent-lignende adverbialer ved passiv

Til sidst skal vi se nærmere på andre typer af præpositionsfraser, som forekommer i forbindelse med passivsætninger, og som i deres betydning udviser ligheder med agentadverbialer.¹²² Disse præpositionsfraser kan ligeledes angive en mere eller mindre agentiv eller kausal relation, som illustreret i hhv. (7.44a–b) og (7.45a–b):

- (7.44) a. Det **blir hevdet** *av aktørene* i de ovennevnte fusjoner at koblingen av to store statsmonopoler og et privat “nesten monopol” ikke er en problematisk konstellasjon. (NO skrift)
 b. etter gårsdagens innslag på Puddefjord Radio. Der **ble** det **hevdet fra** “*anonyme kilder*” at Hellevik har mistillit blant spillerne. (NO skrift)
- (7.45) a. Spædbørn af begge køn **dræbes** i samme grad *af malariaen*. (DK skrift)
 b. [for] han var jo £ dykker og £ **blev dræbt** [*ved en ulykke*] £ (DK tale)

I sætning (7.44a) er agentadverbialet udtrykt ved den vanlige præpositionsfrase for agentadverbialer (*av aktørene*), hvorimod aktøren af den samme kommunikative handling (*hevde*) i sætning (7.44b) er angivet ved hjælp af præpositionen *fra* (*fra anonyme kilder*).¹²³ I sætning (7.45a) er drabsårsagen angivet ved en af-

¹²² En grundig behandling af sådanne konstruktioner i svensk findes i Silén (1997), se også SAG (1999 IV: 375).

¹²³ At frasen ‘fra anonyme kilder’ fungerer som agent og ikke har en anden rolle, kan testes ved at omformulere sætningen til aktiv. Denne test er foreslået af Kirri (1972), som argumenterer for, at agentadverbialet ikke kan bibeholdes ved omskrivning til aktiv, mens det er muligt med andre adverbialer.

- (i) Det blir hevdet av aktørene at ...; (i') *Man hevder av aktørene at ...
 (ii) Det ble hevdet fra anonyme kilder at ...; (ii') *Man hevdet fra anonyme kilder at ...
 (iii) Det ble hevdet i radioen at ...; (iii') Man hevdet i radioen at ...

frase (*af malariaen*). I sætning (7.45b) er den kausale relation mellem ulykken og drabet implicit til stede, men sammenhængen er mere diffus. Vi kan således ikke bibeholde adverbialet ved en omformulering til aktiv: **Man dræbte ham ved en ulykke*. Vi kan derimod heller ikke erstatte præpositionen *ved* med *af* for derigennem at fremhæve den kausale sammenhæng: **Han blev dræbt af en ulykke*. Ved hjælp af præpositionen *ved/vid* kan der således angives en ydre omstændighed, en kontekst eller en ramme for verbalhandlingen. Konteksten kan, som i eksemplerne (7.46a–d), markere tid, sted eller betingelse for verbalhandlingen, men kan samtidig også i større eller mindre grad være en del af årsagen til hændelsen.

- (7.46) a. fordi han var med i # han **blev~ skadet ved den mineulykke** der skete derude (DK tale)
 b. men jeg **frustreres ved å å se hvor dårlig # klimaet er i forhold** til Sporvogn her i # i ellefte etasje (NO tale)
 c. Rundt 25 procent av de spurte mener Finlands sikkerhet vil **bli styrket ved at NATO utvides med øst- og mellomeuropeiske medlemsland, /.../** (NO skrift)
 d. De bodde i ett av husen som **drabbades vid Tuveraset**. (SV skrift)

Præpositionsfrasen med *ved* forekommer, som i (7.47), også med animat reference og udtrykker i den forbindelse en agentiv relation:

- (7.47) Utstillingen ble åpnet av tidligere arkivleder hos Riksantikvaren, Lucie Hinsch, og det **ble hilst** fra kommunen *ved kommunalråd Eva Grimstad* og fra hovedstyret i Fortidsminneforeningen *ved Hild Sørby*. (NO skrift)

Det er således ‘kommunalråd Eva Grimstad’ og ‘Hild Sørby’ som hilser på vegne af kommunen. Præpositionsfraserne med *fra* (*fra kommunen, fra hovedstyret i Fortidsminneforeningen*) i den ovenstående sætning angiver institutionen/organisationen som kvinderne repræsenterer. Præpositionsfraserne med *fra/från* kan også forekomme alene og have en lokativ reference, ofte i en metonymisk anvendelse hvor stedet står for individerne på stedet. Eksempler på dette findes i (7.48a–b)

- (7.48) a. Ingen av førerne ble skadd, **opplyses** det *fra Bergen politikammer*. (NO skrift)
 b. Inget av dessa påståenden **bekräftas från** *bolaget*. (SV skrift)

Der forekommer også eksempler med *fra* fulgt af en personagent (7.49a–b), samt konstruktioner med præpositionsforbindelsen *fra...side* (7.50a–b). I begge tilfælde er det præpositionsfrasens referent som udfører verbalhandlingen.

- (7.49) a. Ladekarl efterlyser en uafhængig organisation, som kan føre regnskab med, hvad der **bliver lovet** og **leveret fra donorerne**. (DK skrift)

- b. Buchanan, som hører til på ytre høyre i det republikanske partiet, **er** den siste uken **blitt utsatt** for hard kritikk *fra både Dole og frontfigurer i det republikanske partiet.* (NO skrift)
- (7.50) a. så skal vi have lavet lidt mad og £ så skal der **laves** lidt lektier *fra M% side* og (DK tale)
- b. Det er politietatsens og andre myndigheters benekning av faktiske forhold og måten saken **er blitt håndtert** på *fra disses side* som utgjør det mest vektlagte momentet i filmen, */.../* (NO skrift)

Der findes flere eksempler på adverbialer, som har en mere eller mindre agentiv eller kausal rolle i forhold til verbalhandlingen i den passive sætning. Et par yderligere eksempler med præpositionerne *blandt, hos, på grund af, med hjælp af*:

- (7.51) *Blandt* byteoretikere **bliver** Florida **betragtet** som et blålys og knap et modelune. (DK skrift)
- (7.52) a. *Hos Socialdemokraterne* **blev** situationen **drøftet** på partikontoret mandag morgen, */.../* (DK skrift)
- b. jamen der **blev** jeg **passet** *hos naboen* £ altså (DK tale)
- c. så de # kom råtne ut igjen og måtte **trekkes** *hos spesialtannlegen* så dette drev vi på med i flere år (NO tale)
- d. Det gäller inte minst hur många och på vilket sätt arbetshandikappade i framtiden kan **bli anställda** *hos Samhall* . (SV skrift)
- (7.53) \$A: som primär orsak \$C: ja \$A: man **försvagas** *på grund av ja utslitning* då (SV tale)
- (7.54) Bråtaskogen blev rikskänd när Greenpeace ockuperade området och fick **släpas** *bort med hjälp av polis* för att Johnny_Jonsson skulle kunna avverka på sin skog. (SV skrift)

I sætning (7.51) er det byteoretikere, der har en mening om Florida. Anvendelse af præpositionen *blandt* giver sætningsindholdet en mere diffus karakter – det er en gængs opfattelse i byteoretikernes kredse. Eksemplerne (7.52a–d) med præpositionen *hos* får en slags dobbelt fortolkning – på den ene side kan dette *hos* angive stedet, hvor handlingen foregår, på den anden side kan præpositionsfrasen fortolkes metonymisk (stedet-for-mennesker) og angiver således hvem der udfører handlingen (i (7.52b) er det f.eks. naboen, der passede taleren). Sætning (7.53) angiver, ved hjælp af præpositionsfrasen *på grund av*, en direkte årsagsrelation. I sætning (7.54) er der derimod flere aktører til stede – det er tale om nogle ikke direkte angivne aktører, som sammen med politiet fjerner Greenpeace, dvs. at også politiet er aktivt agerende ved verbalhandlingen (*släpa bort*).

Sammenfattende diskussion

Ifølge vores passivdefinition er et af de væsentlige kriterier for dannelsen af passiv, at det degraderede subjekt bibeholdes i den passive sætnings semantiske struktur. Selvom der her er tale om et afgørende kriterium, er den degraderede aktant dog sjældent udtrykt eksplicit i den passive sætning. Overordnet set udtrykkes agentadverbialen kun eksplicit i ca. 10 procent af alle passiv-sætninger. For alle tre sprogs vedkommende udtrykkes af-frasen oftere i skrift end i tale. I både skrift- og talesprog forekommer de eksplicitte agentadverbialer hyppigere i forbindelse med blive-passiv end med s-passiv.

I begyndelsen af dette kapitel påpegede vi, at kategorien animathed spiller en vigtig rolle i syntaktisk sammenhæng. Vi henviste i den forbindelse til undersøgelser af Dahl (2000, 2008), som har undersøgt sammenhængen mellem animathed og verbets argumenter. Disse undersøgelser viste bl.a. at hele 93% af transitive verbers subjekter er animate. Med hensyn til agentadverbialer i passive sætninger – som er de degraderede subjekter fra tilsvarende aktive sætninger – burde vi på den baggrund forvente, at finde betydelig flere aktanter med animat end med inanimat reference i af-fraserne. Resultaterne fra vores undersøgelse er i det store og hele i overensstemmelse med forventningerne.¹²⁴ Med en enkelt undtagelse dominerer de animate agentadverbialer i både skrift og talesprog – med en andel varierende fra 60–72%. Det er således kun i svensk talesprog, at de inanimate af-fraser, med ca. 2/3-dele af samtlige eksplicitte af-fraser, er i overtal. I forbindelse med s-passiv og blive-passiv varierer anvendelsen af animate og inanimate agentadverbialer betragteligt på tværs af sprog og medier, og det er svært at påpege nogle klare tendenser. Norsk og dansk synes dog i store træk at være underlagt samme struktur, mens svensk adskiller sig.

En nærmere analyse af de eksplicitte agentadverbialer viser, at en stor andel af agentadverbialerne består af substantiver med kollektiv reference, anvendt i metonymisk betydning, hvor den kollektive betegnelse står for de enkelte personer i kollektivet. Sådanne betydningsoverføringer er især karakteristiske for skriftsproget, hvor de udgør ca. 1/3-del af samtlige af-fraser med animat reference.

---

¹²⁴ Det er selvfølgelig klart, at vores undersøgelse kun omfatter de eksplicitte af-fraser, hvorfor en sammenligning med Dahls resultater kun kan være til orientering. At der trods alt er en ganske stor andel af eksplicitte af-fraser med inanimat reference, kan tyde på, at de prototypiske agenter i ringere omfang bliver angivet eksplicit. Jf. også Silén (1997: 100), som påpeger at “de entydigaste agentadverbialen ... [inte är] de numerärt vanligaste genom at just sådana agentadverbial oftast lämnas outtryckta.”

8 PASSIV SOM KOMPLEMENT TIL MODALVERBER

8.1 Modalverber med passiv komplement

Et område, som især i danske grammatikker er blevet diskuteret, er forholdet mellem de to typer af passiv og deres anvendelse som komplement til modalverber. Det er blevet hævdet, at modalverber i kombination med enten morfologisk eller perifrastisk passiv får frem forskellige læsninger af den modale konstruktion, dvs. at de giver udtryk for forskellig modalitet. Dette kan illustreres med følgende minimale par (8.1a–b) fra Lundskær-Nielsen & Holmes (2010: 357f):

- (8.1) a. Han kan afskediges. (deontisk modalitet)
b. Han kan blive afskediget. (epistemisk modalitet)

Lundskær-Nielsen & Holmes (ibid.) forklarer, at sætning (8.1a) med *kan* + s-passiv angiver, at subjektet (*han*) har en stilling, som det er muligt at opsiges (*nothing prevents it*). Sætning (8.1b) med *kan* + blive-passiv angiver derimod, at det er muligt at subjektet (*han*) bliver opsagt (*it may happen*).

Modalitet er en semantisk kategori, som angiver talerens holdning til udsagnets propositionelle indhold. I beskrivelser af den modale kategori skelnes der overordnet set mellem to typer af modale betydninger: epistemisk og deontisk (Lyons 1977, NRG 1997). Epistemisk modalitet angiver talerens holdning til udsagnets sandhedsværdi (angivende nødvendighed eller mulighed), mens deontisk modalitet udtrykker pligt eller tilladelse (noget som bør gøres). Denne binære distinktion af modalitetskategorien inddeles ofte i underkategorier. Nogle opererer således, i tillæg til epistemisk og deontisk modalitet, også med betydningskategorien dynamisk modalitet (Nuyts 2006). Som Brandt (1999: 67) dog argumenterer for, er en to- eller tredeling af kategorien modalitet hovedsageligt et spørgsmål om præcision i analysen, og ikke en konceptuel forskel i opfattelsen af selve modalitetskategorien.¹²⁵

I beskrivelser af passiv som komplement til modalverber anvender man en lignende distinktion af modalitetskategorien (Lauridsen & Lauridsen 1989, Klinge 1996, Lundskær-Nielsen & Holmes 2010). Det er blevet hævdet, at der findes en generel systematisk sammenhæng mellem valget af passivform og betydning af den modale konstruktion (Mikkelsen 1975/[1911], Brandt 1999, Lundskær-Nielsen & Holmes 2010, GDS 2011).

---

¹²⁵ I behandlinger af kategorien modalitet anvendes også andre termer, såsom *root modality* (Talmy 1988) som står i modsætning til *epistemisk modalitet*, som – groft sagt – inkluderer deontisk og dynamisk modalitet. Også termer som *agent-oriented modality* og *speaker-oriented modality* (Bybee *et al.* 1994), *propositional* og *event modality* (Palmer 2001), *participant-internal* og *participant-external modality* (van der Auwera & Plungian 1998) forekommer.

Brandt (1999), som har gennemført en grundig analyse af danske modalverber, tilegner et helt kapitel til forholdet mellem modalverber og passiv. Brandts studie er baseret på to korpusser – et juridisk korpus, som indeholder 388 tekster på tilsammen godt én million ord, samt et alment tekstkorpus på 4 millioner ord (Brandt 1999: 18).¹²⁶

Brandt inddeler modale betydninger i tre kategorier. Udover kategorierne epistemisk og deontisk modalitet, indfører han en kategori, som han kalder prospektiv modalitet (*prospective modality*, Brandt 1999: 14f).¹²⁷ Dette gør han for at kunne redegøre for modalverbernes (især verbet *ville*) futuriske anvendelse. Prospektiv modalitet har ifølge Brandt således en futurisk fortolkning, med to underkategorier: én som betegner ren forudsigtelse, og en anden som udtryk for en plan.

Ifølge Brandt (1999: 108) foretrækker modalverber med epistemisk modalitet blive-passiv, mens modalverber med deontisk modalitet foretrækker s-passiv. Den tredje kategori – prospektiv modalitet – forekommer i forbindelse med begge passivtyper. Brandt (ibid.) illustrerer flertydigheden af modale konstruktioner med passiv komplement med følgende eksempelpar (8.2a–b):

- (8.2) a. Bilen skal repareres. (The car {is to / needs to} be repaired.)
b. Bilen skal blive repareret. (The car {will be / is said to be being} repaired.)

Begge ovenstående sætninger kan ifølge Brandt få to interpretationer. Eksempel (8.2a) kan således læses prospektivt, angivende en plan (*the car is scheduled for repair*), eller deontisk (pligt), angivende at bilens tilstand er sådan at den trænger til reparation. Sætninger som i eksempel (8.2b) med *skal* + blive-passiv skal i følge Brandt (1999: 108) typisk fortolkes som prospektiv modalitet og angiver således en plan eller et løfte om fremtid. Sætningen kan dog også få en epistemisk tolkning, og udtrykker i så fald andenhåndsinformation, dvs. at bilen – efter sigende – skal på værksted.

Der findes også andre analyser og fortolkninger af passiv i kombination med modalverber (se f.eks. Heltoft & Falster Jakobsen (1996), og GDS (2011)). Heltoft & Falster Jakobsen (1996) analyserer, som tidligere beskrevet, de to danske passivformer som et valg mellem subjektiv og objektiv modus (*mood*). Denne distinktion overføres også til beskrivelsen af de to passivformer i kombination med modalverber. Heltoft & Falster Jakobsen (1996: 209) mener således, at modalverbet med perifrastisk modus leder til en subjektiv læsning

---

¹²⁶ Nærmere oplysninger om det juridiske korpus findes i Dyrberg et al. 1988. Det almene korpus består af 200 tekstuddrag for hvert år i perioden 1987-1990. Korpusset består af fiktion (1/2), tidsskrifter (1/4) og dagblade (1/4). Nærmere oplysninger om det almensproglige korpus findes i Bergenholtz (1990).

¹²⁷ Selv om Brandt kalder de to kategorier 'epistemisk' og 'dynamisk', følger vi her den traditionelle terminologi, og anvender termen 'deontisk' i stedet for Brandts 'dynamisk'. Termen 'dynamisk' reserverer vi, som i mange andre behandlinger af modale kategorier (f.eks. Palmer 2001, NRG 1997), til modale udsagn, som udtrykker subjektets evne eller færdighed.

(epistemisk og vilje), mens modalverbet med s-modus angiver ikke-subjektive betydning (deontisk og kausal).¹²⁸ Dette gælder dog ikke for verbet *ville* (se nærmere i 8.5).

Før vi går over til en nærmere analyse af forholdet mellem modalitet og passivform, skal vi kort præsentere forekomster og overordnede andel af passiver som står som komplement til modalverber i henholdsvis skrift- og talesprog. Resultaterne er angivet i Tabel 8.1.

Tabel 8.1 Modalverber med passiv komplement

	dansk			norsk			svensk		
	i alt	skrift	tale	i alt	skrift	tale	i alt	skrift	tale
med modalverber	23,7% (1128)	24,6% (508)	22,9% (620)	22,1% (683)	25,2% (515)	16,0% (168)	20,0% (636)	16,2% (273)	24,3% (363)
passiv i alt	4765	2063	2702	3096	2044	1052	3176	1684	1492

Som det fremgår af Tabel 8.1 er den relative frekvens af konstruktionen modalverbum med passiv komplement på det overordnede plan stort set ens i de tre sprog. I dansk forekommer således 23,7% af alle passiver i kombination med et modalverbum, i norsk er det tilsvarende tal 22,1% og i svensk 20,0%.¹²⁹

Sprogene adskiller sig dog fra hinanden når vi ser på konstruktionens anvendelse i henholdsvis skrift- og talesprog. I dansk er der forholdsvis beskedent forskel mellem de to medier. I skrift optræder passiv således i kombination med et modalverbum i 24,6% af tilfældene mens det i talesproget gælder i 22,9% af tilfældene. Forskellen er således 7%. I norsk forekommer passiv i kombination med et modalverbum ligeledes oftere i skrift end i tale. Forskellen er dog langt mere markant end i dansk. I skrift optræder passiv sammen med modalverbum i 25,2% af tilfældene mens det i tale kun er i 16,0% af tilfældene; en forskel på 37%. Forskellen mellem skrift og tale er i samme størrelsesorden i svensk (33,3%) som i norsk. I svensk er det dog i talesproget (24,3%), og ikke i skriftsproget (16,2%), at passiv optræder hyppigst sammen med et modalverbum.

I det følgende skal vi se hvordan den overordnede anvendelse af passivkomplement til modalverber forholder sig til henholdsvis s-passiv og blive-passiv. Resultaterne er angivet i Tabel 8.2a og Tabel 8.2b for henholdsvis skrift- og talesprog.

¹²⁸ "Strikingly, subjective (epistemic and volitional) readings of the modal verbs select the periphrastic mood of the infinitive, while non-subjective (deontic and causal) readings take a[n] s-mood infinitive." (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 209)

¹²⁹ Forskelle mellem sprogene er ikke statistisk signifikante.

Tabel 8.2a Modalverber med s-passiv og blive-passiv komplement. Skriftsprog.

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
m/modalv.	40,4% (413)	9,1% (95)	42,8% (429)	8,3% (86)	21,2% (202)	9,7% (71)
passiv i alt	1023	1040	1002	1042	951	733

Tabel 8.2b Modalverber med s-passiv og blive-passiv komplement. Talesprog.

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
m/modalv.	88,7% (550)	3,4% (70)	61,6% (130)	4,5% (38)	26,6% (339)	11,1% (24)
passiv i alt	620	2082	211	841	1275	217

Som det fremgår af tabellerne, dominerer s-passiv entydigt over blive-passiv som komplement til modalverber. Dette gælder i alle tre sprog, i skrift såvel som i tale. I dansk og norsk skriftsprog udgør s-passiv i kombination med modalverber omkring 40% af samtlige s-passiver, i svensk dog betydelig mindre – lidt over 20%. Blive-passiv optræder derimod som komplement til modalverber i mindre end ti procent af tilfældene. I talesproget er tendensen endnu mere tydelig. I dansk og norsk tale forekommer henholdsvis 88,7% og 61,6% af alle s-passiver som komplement til et modalverb. I svensk er det tilsvarende tal 26,6%. I dansk og norsk talesprog udgør blive-passiv komplement kun hhv. 3,4% og 4,5% af samtlige blive-passiver, mens i svensk er det tilsvarende andel hele 11,1%.

Vi kan således konkludere, at det er den morfologiske passiv som dominerer som komplement til modalverber i alle tre sprog, og både i skrift og tale. Konstruktioner med modalverbum med s-passiv komplement er specielt dominerende i dansk talesprog, hvor s-passiv næsten udelukkende anvendes som komplement til modalverber (jf. 88,7% af samtlige forekomster af s-passiv).

Som påpeget tidligere antages det især i den danske grammatiske litteratur, at der er systematisk relation mellem typen af modalitet og valget af passivform, således at modalverber med epistemisk modalitet vælger blive-passiv komplement, mens modalverber med deontisk/ikke-epistemisk modalitet vælger s-passiv. En lignende antagelse findes i *Norsk referansegrammatikk*: "Forskjellen i modalitet kan også spille en rolle for bruk av passivkonstruksjon. Som regel brukes s-passiv etter modalverb i presens når betydningen er deontisk, mens bli-passiv blir brukt dersom betydningen er epistemisk." (NRG 1997: 583).

I det følgende skal vi undersøge, i hvilket omfang denne semantisk baserede interaktion kommer til udtryk i vores empiriske materiale. Vi tager udgangspunkt i dansk, men undersøger ligeledes om de samme tendenser for valget mellem morfologisk og perifrastisk passiv som komplement til modalverberne

gør sig gældende i norsk og svensk. I Tabel 8.3 er forekomsterne af samtlige modalverber med s-passiv og blive-passiv komplement i henholdsvis skrift- og talesprog præsenteret. Følgende undersøgelse omfatter kun de fire hyppigste modalverber – *skulle*, *kunne*, *måtte* og *ville*.¹³⁰

Tabel 8.3 Samtlige modalverber med hhv. s-passiv og blive-passiv i skrift- og talesprog

	dansk				norsk				svensk			
	s-passiv		blive-passiv		s-passiv		blive-passiv		s-passiv		blive-passiv	
	skrift	tale	skrift	tale	skrift	tale	skrift	tale	skrift	tale	skrift	tale
Skulle	192	403	4	8	182	63	12	15	101	146	17	5
Kunne	152	128	18	43	124	34	19	13	65	128	20	13
Måtte	38	10	1	3	94	28	1	2	10	48	3	2
Ville	8	8	70	15	7	2	50	7	-	2	23	4
Burde	22	1	2	1	22	3	4	-	14	3	2	-
Få									8	7	5	
Lade								1	4	5	1	
Turde	1											
I alt	413	550	95	70	429	130	86	38	202	339	71	24

8.2 Skulle med passiv komplement

Modalverbet *skulle* er det hyppigst anvendte modalverbum i konstruktioner med et passiv komplement. Dette gælder for alle tre sprog i både skrift og tale. Som det fremgår af Tabel 8.4, udgør s-passiv flertallet af komplementer til modalverbet *skulle*, mens blive-passiv komplementer tilsvarende i både skrift og tale udgør en forholdsvis marginal andel (mindre end 20 forekomster i hvert medium i hvert af sprogene, svarende til mellem 0,4% og 2,3% af de samlede perifrastiske passiver). *Skulle* er især frekvent i kombination med s-passiv i dansk talesprog. De 403 eksempler udgør 65% af alle s-passiver i det danske talesprogskorpus, samt 73% af samtlige eksempler med s-passiv komplement til modalverber generelt.

¹³⁰ Vi vil også gøre opmærksom på, at i den følgende diskussion anvendes der gennemgående de danske betegnelser (infinitivformer) i omtalen af de enkelte modalverber – *skulle*, *kunne*, *måtte* og *ville*. Disse betegnelser er sammenfaldende med de norske, men forskellige fra de svenske – *ska*, *kunna*, *måste* og *vilja*. Et sådant valg er truffet ud fra hensyn til læsevenligheden, især med tanke på de komparative afsnit, hvor en konstant vækslen mellem de forskellige betegnelser vil gøre mere skade end gavn.

Tabel 8.4 *skulle* + passiv

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
skrift	192 (18,8%)	4 (0,4%)	182 (18,2%)	11 (1,1%)	101 (10,6%)	17 (2,3%)
<i>passiv i alt</i>	1023	1040	1002	1042	951	733
tale	403 (65,0%)	8 (0,4%)	63 (29,9%)	14 (1,7%)	146 (11,5%)	5 (2,3%)
<i>passiv i alt</i>	620	2082	211	841	1275	217

8.2.1 Analyse af danske eksempler med *skulle* + passiv

I *Dansk Ordføjningslære* angiver Mikkelsen at s-passiv anvendes når *skulle* betegner “et krav eller en bestemmelse”, mens blive-passiv anvendes når *skulle* betegner “et løfte, en trus[s]el, en forsikring eller en fremtidig mulighed” (Mikkelsen 1975/[1911]: 383). Mikkelsen illustrerer den angivne distinktion med følgende eksempler (8.3a–b) (ibid.):

- (8.3) a. Forbryderen skal henrettes i dag.
 b. Det er nødvendigt, at du bliver, for at du ikke skal blive beskyldt for fejlhed.

Eksempel (8.3a) med *skal* + s-passiv fortæller, at tidspunktet for henrettelsen er bestemt, mens eksempel (8.3b) med *skal* + blive-passiv angiver en fremtidig mulighed, dvs. hvordan man kan undgå beskyldningen.

Som diskuteret tidligere forklarer Heltoft og Falster Jakobsen (1996) forskellen mellem de to passivkonstruktioner i relation til modusystemet. De hævder således, at sætninger med den morfologiske passiv har ikke-subjektiv læsning (modus). I forbindelse med modalverbet *skulle* angiver den således en ikke-subjektiv (dvs. uden for taleren liggende) forpligtelse eller ordre om, at den med verbet angivne handling bliver gennemført. Den perifrastiske passiv har derimod subjektiv læsning (modus), og i forbindelse med modalverbet *skulle* angiver den et løfte, som ligger hos taleren (subjektiv garanti). Heltoft & Falster Jakobsen illustrerer den forskellen med følgende eksempelpar (8.4a–b) (1996: 210):

- (8.4) a. Denne postej skal spises inden ugens udgang. (This paté is to be eaten before the week end. Instruction)
 b. Denne postej skal blive spist inden ugens udgang. (This paté will be eaten before the week end. Promise: subjective guarantee)

Ifølge Heltoft & Falster Jakobsen (1996: 209f) udtrykker sætningen (8.4a) med morfologisk passiv en ikke-subjektiv instruktion om at spise postejen, mens eksempel (8.4b) med perifrastisk passiv derimod udtrykker et subjektivt løfte om at postejen bliver spist. Lignende fortolkning gives i GDS (2011: 788).

Brandt (1999), som skelner mellem tre typer af modalitet, finder, at *skulle* i forbindelse med morfologisk passiv enten udtrykker deontisk (*obligation*) eller prospektiv modalitet (*plan*), mens *skulle* sammen med perifrastisk passiv udtrykker prospektiv eller epistemisk modalitet. Brandt illustrerer dette med det minimale par angivet tidligere i (8.2a–b) og gentaget nedenunder i (8.5a–b). Som diskuteret tidligere kan nedenstående sætninger være tvetydige.

- (8.5) a. Bilen skal repareres. (The car {is to / needs to} be repaired.)
b. Bilen skal blive repareret. (The car {will be / is said to be being} repaired.)

Sætning (8.5a) med s-passiv kan fortolkes som en plan, og udtrykker således prospektiv modalitet, eller den kan fortolkes som nødvendighed, dvs. deontisk modalitet (det er nødvendigt at tage bilen på værksted pga. dens dårlige tilstand). Sætning (8.5b) med blive-passiv kan ligeledes få to fortolkninger. Den kan ligesom s-passiv udtrykke prospektiv modalitet (planlagt værkstedbesøg), men også en epistemisk tolkning er mulig, og sætningen angiver i så fald andenhåndsinformation.

En gennemgang af eksemplerne i de danske korpusser giver – i overensstemmelse med de tidligere påstande – mange eksempler på sætninger med *skulle* med s-passiv komplement, som udtrykker deontisk modalitet og dermed angiver bestemmelser, ordre eller instruktioner. Et par eksempler fra de danske korpusser er angivet i (8.6a–c):

- (8.6) a. Men ikke den anden vej – for EU's regler siger klart, at kvoter *skal købes* hos et land, der er part i Kyotoaftalen. (DK skrift)
b. Manglen forklarer de udeblevne benzinleverancer og den nye lov om, at regninger på hoteller og kroer *skal betales* med udenlandsk valuta. (DK skrift)
c. at de ting som~ jeg fik besked på *skulle udføres* £ de opgaver jeg blev pålagt ik' (DK tale)

Sætningerne ovenfor angiver handlinger, som bliver gennemført som følge af en beslutning eller en instruktion, vedtaget af myndighederne eller fastlagt ved lov. Vi har at gøre med en uden for skribenten/taleren liggende forpligtelse (ikke-subjektiv modus, jf. Heltoft & Falster Jakobsen 1996).

Vi finder også eksempler på konstruktioner med *skulle* efterfulgt af s-passiv, hvor grunden eller årsagen til at en handling afstedkommer, ikke beror på en beslutning eller en ordre, men er udtrykt via en betingelseskonstruktion (*hvis ... så*). Eksempler på sådanne konstruktioner kan findes i (8.7a–b), hvor den ene handling er forudsætningen for gennemførelsen af den anden handling. I GDS

kaldes sådanne konstruktioner med verbet *måtte* for ‘betinget nødvendighed’ (GDS 2011: 768) (jf. også de norske eks. i (8.20)).

- (8.7) a. Hvis forfatningen vedtages, *skal* det første rigtige nationale valg **afholdes** i december 2005. (DK skrift)
b. Kulturen i sundhedssystemet *skal ændres*, hvis fejl og mangler i behandlingen af patienter skal til livs. (DK skrift)

Der findes desuden eksempler hvor bestemmelsen eller nødvendigheden ikke ser ud til at ligge uden for skribenten/taleren, men snarere kan fortolkes som udtryk for skribentens holdning til eller vurdering af sagen. De nedenstående sætninger angiver skribentens syn på at noget enten bør gøres (8.8a–b) eller er nødvendigt at gøre (8.9a–b), men er ikke en subjektivt garanti for, at det bliver gjort.

- (8.8) a. Børnefamilierne *skal forkæles*, for de er presset i en travl hverdag, og en måde at lette det pres på, er ved at give dem kontant hjælp. (DK skrift)
b. Samtidskunst *skal opleves* på en anden måde. (DK skrift)
- (8.9) a. Danmark *skal rustes* til at kunne tage udfordringerne op og samtidig udnytte muligheden for at påvirke udviklingen i verden gennem et tættere europæisk og globalt politisk samarbejde. (DK skrift)
b. Ude-arealerne *skal forbedres*, så de kommer til at fungere bedre til ophold for både børn og voksne, /.../ (DK skrift)

Udover betydninger som angiver en bestemmelse, ordre eller en nødvendighed af at en handling skal gennemføres, angiver mange sætninger med konstruktionen *skulle* + s-passiv, som også påpeget af Brandt (1999: 123) og GDS (2011: 770), en fremtidighed i overensstemmelse med en plan. Der ligger i sætningens betydning, som i eksemplerne (8.10a–b), dog ingen forpligtelse til at gennemføre det planlagte.

- (8.10) a. Meningen var, at puljen *skulle etableres* i samarbejde med filmbranchen. (DK skrift)
b. og det derinde det *skal males* helt lyserødt £ jeg vil have et helt lyserødt soveværelse (DK tale)

Verbet *skulle* tilskrives i danske grammatikker også muligheden for at udtrykke fremtid. Samtidig – hvis en handling er planlagt – ligger dens gennemførelse, i sagens natur, også i fremtiden. Det samme gælder for bestemmelser og forpligtelser. Således kan verbet *skulle* angive flere – i en vis forstand relate-rede – betydninger, og det er ofte vanskeligt at afgøre, hvilken betydning der er tiltænkt, eller om det i det hele taget går an at adskille to mulige betydninger. Følgende eksempler i (8.11a–b) fra korpusserne kan karakteriseres som mere eller mindre rene fremtidsudtryk (uden en modal bibetydning). I sådanne udtryk kan konstruktionen med *skal* erstattes med *vil* + blive-passiv uden at det derved

medfører en større ændring i sætningens betydning (nærmere om *ville* + passiv komplement i Kapitel 8.5).

- (8.11) a. Verdens mægtigste stat *skal* yderligere fire år **regeres** af en nyfødt kristen fra det alleryderste højre. (DK skrift)
b. måtte jeg vente ££ til næste hold *skulle* **optages** £ (DK tale)

Herudover findes der eksempler, hvor den modale betydning af *skulle* er mindre fremtrædende. Der er tale om generelle beskrivelser af det som plejer at ske eller det som konstituerer almene forhold eller situationer. Eksempler på sådan betydning findes i (8.12a–b):

- (8.12) a. så er vi begge to trætte når vi kommer hjem fra arbejde der *skal* **laves** mad ik' og der skal vaskes tøj og (DK tale)
b. hver gang de *skal* **tages** ned og [**vaskes**] så brokker han sig (DK tale)

Skulle + s-passiv findes også anvendt i eksempler, som kan kategoriseres under betegnelsen faste udtryk eller en slags retoriske virkemidler. De forekommer i forbindelse med ytringsverb, som *sige*, *tilføje* osv., og hele udtrykket – f.eks. *det skal siges* – fungerer som en metakommentar, hvor den modale betydning af *skulle* er svækket. Der foreligger således her hverken en plan eller bestemmelse, men taleren ser det nødvendigt at præcisere, betone eller tilføje noget til sin ytring, jf. (8.13):

- (8.13) a. Det *skal* **tilføjes**, at det ikke er nogen ny bekymring. (DK skrift)
b. [men de var der var] heller ingen der brokkede sig det *skal* **siges** men altså det £ (DK tale)

Som påpeget under diskussionen af den passive sætnings subjekt (Kap 7.1), forekommer der en del passiveksempler med formelt eller ekspletivt *det/der* som subjekt. Mange af disse eksempler forekommer netop i konstruktioner med modalverbet *skulle* med s-passiv komplement, som f.eks. de ovenstående eksempler i (8.13a–b).

Når det gælder anvendelsen af *skulle* med blive-passiv komplement findes der sammenlagt kun 12 eksempler på sådanne sætninger i tale- og skriftsprogskorpusser (jf. Tabel 8.4). Ifølge Heltoft & Falster Jakobsen (1996), udtrykker sætninger med *skulle* med blive-passiv komplement den talendes løfte; en slags subjektiv garanti for, at det der bliver sagt, også vil ske eller blive gennemført. Blandt de få eksempler med blive-passiv i de danske korpusser forekommer der dog kun én passage i talesprogskorpusset med en sådan betydning:

- (8.14) jeg siger "du *skal* ikke **blive hængt op** £ du skal ikke blive hængt op på noget" sagde han så (DK tale)

Majoriteten af de få eksempler der findes med blive-passiv komplement, kan klassificeres under kategorien prospektiv modalitet, jf. Brandt (1999), og angiver således fremtid. Sætningerne udtrykker som oftest en fremtidig mulighed (jf. eks. 8.15a–b), men der forekommer også mere eller mindre hypotetiske påstande om hvad der muligvis kommer til at ske (jf. eks. 8.16). I GDS kaldes en sådan anvendelse af modalverbet *skulle* for ‘kausalt skæbnebestemt nødvendighed’ (GDS 2011: 771).

- (8.15) a. der stod en fyr nede i gården og smed sten mod huset *££* og det er da også generende og~ hun var bange for hendes vinduer *skulle blive smadret* og £ (DK tale)
 b. [A:] £ det man er bange for det er at I skal~ £
 [1:] vi *skal blive sat fast* £ og~ £ jeg ved (DK tale)
- (8.16) For eksempel har jeg på alle mine møder med amerikanerne forklaret dem, at jeg ikke kan forstå, hvorfor de er bange for ICC (Den Internationale Straffedomstol, red.) for det er temmelig utænkeligt, at USA *skulle blive slået* for retten, da deres retssystem jo fungerer. (DK skrift)

Vi finder også et par eksempler (jf. 8.17a–b), som kan fortolkes som udtryk for, at der er en plan, eller at noget er besluttet, og ligner i den henseende sætninger med *skulle* + s-passiv.

- (8.17) a. der skulle komme en præst fra J%%%%%%%%%% og så *skulle* vi så have en (uf) £ og så *blive sejlet* over og så undervises i skolen og i kirken derovre (DK tale)
 b. nej det må altså jeg *skal blive konfirmeret* i H%%%%%%%%% K%%%%%%%%% og der må man selv bestemme det (DK tale)

Nogle dansktalende finder dog eksemplet i (8.17b) – som udtryk for en fastlagt plan om hvor konfirmationen skal foregå – underligt, og mener, det vil være mere naturligt at anvende s-passiv i en sådan kontekst.

Som diskuteret tidligere i dette kapitel, udtrykkes epistemisk modalitet fortrinsvis ved hjælp af blive-passiv. I overensstemmelse med forventningerne fandt vi ikke et eneste eksempel hvor *skulle* + s-passiv var anvendt til at udtrykke epistemisk modalitet. Samtidig viser eksempler med blive-passiv sig også at være sparsomme i denne betydning. I vores danske korpusser er der således kun ét eksempel ud af de 12 som udtrykker epistemisk modalitet angivende et forlydende, dvs. andenhåndsinformation. Eksemplet er angivet i (8.18):

- (8.18) Ellers vinder modstandsbevægelsen points ikke_mindst de islamistiske terrorister omkring Abu_Musab al-Zarqawi, der ifølge rygter *skal være blevet arresteret* i_går hos det sunni-arabiske mindretal og en borgerkrig kan følge. (DK skrift)

Dette resultat stemmer overens med Brandt (1999: 113), som anfører, at selv om han ikke fandt et eneste eksempel med *skulle* efterfulgt af blive-passiv med epistemisk fortolkning, er det trods dette ikke umuligt at forestille sig sådanne sætninger.

8.2.2 Analyse af norske eksempler med *skulle* + passiv

I *Norsk referansegrammatikk* opererer man med en todeling af modalitets-kategorien – henholdsvis epistemisk og deontisk modalitet (NRG 1997: 580). Herudover omtaler man også kategorien dynamisk modalitet, som inkluderer udtryk der omhandler evner eller færdigheder. Denne kategori regnes dog ikke helt på linie med de to andre modalitetskategorier (NRG 1997: 581).

I forbindelse med modalverbet *skulle* udtrykker sætninger med deontisk modalitet påbud eller ordre, men de kan også udtrykke bestemmelser eller planlagte handlinger. Verbet *skulle* indeholder et betydningspotentiale af intentionalitet, og kan dermed også anvendes til at udtrykke løfter eller forsikringer (NRG 1997: 604f). Sætninger med *skulle* med epistemisk modalitet udtrykker sædvanligvis et rygte, men i kombination med modale adverbier kan de også angive antagelse (NRG 1997: 605f).

I de norske korpusser, som i de danske og svenske, forekommer de fleste sætninger med modalverbet *skulle* i forbindelse med s-passiv komplement (jf. Tabel 8.4). Når det gælder den modale betydning af sætningerne, finder vi også eksempler på, de i NRG nævnte, deontiske betydninger af *skulle* i forbindelse med s-passiv komplement. Der er, ligesom i dansk, eksempler på krav, ordre og beslutninger vedtaget af en myndighed eller institution (eks. 8.19a–c):

- (8.19) a. I motsetning til de aller fleste aksjeutvidelser der tegningsbeløpet først skal betales inn etter at tegnerne har fått sin tildeling, forlanger BNR at tegningsbeløpet *skal innbetales* samtidig med at tegningen finner sted. (NO skrift)
- b. Som et forsøk fra departementet, *skal* alle bøker i samfunnslære **skrives** halvt om halvt på bokmål og nynorsk. (NO skrift)
- c. Turistministeriet i Roma hadde bestemt at alle "juggelboder" *skulle fjernes* fra Markusplassen. (NO skrift)

Vi finder også eksempler på betingelseskonstruktioner, jf. eksempel (8.20), hvor årsagen til at noget skal gennemføres, ikke er et krav eller en bestemmelse, men derimod er en forudsætning, som skal være opfyldt (*man må bygge nye spor*), før noget andet kan ske (jf. også de danske eksempler i (8.7a–b)).

- (8.20) Dersom dette *skal gjennomføres* må det bygges nye spor i begge ender av banen. (NO skrift)

Derudover findes der sætninger, som udtrykker planlagte handlinger, som eksemplificeret i (8.21a–c).

- (8.21) a. Den tyske regjering har gjort det klart at den ikke ønsker noen oppmyking av eksportforbudet før britene har lagt fram en tilfredsstillende samlet plan for hvordan kugalskap *skal utryddes*. (NO skrift)
- b. Disse problemene *skal* ifølge planen ikke **tas opp** til drøfting før i mai 1996. (NO skrift)
- c. ja e *skulle arrangeres* en fellestur for alle oss ansatte utpå høsten (NO tale)

Eftersom verberne *skulle* (og *ville*) i norsk (og i dansk) anvendes både til at uttrykke modale forhold og fremtid, er det ikke alltid let at adskille de to betydninger fra hinanden. Ligesom i dansk finder vi også i norsk sætninger, hvor den modale betydning synes at være svækket. Sådanne sætninger uttrykker mere eller mindre ren fremtid, jf. eksemplerne (8.22a–b). Som det dog også anføres i *Norsk referansegrammatikk*, vil “[d]e analytiske futurumformene, som er sammensatt med modale hjelpeverb, /.../ alltid også ha modal betydning” (NRG 1997: 543).

- (8.22) a. Han frykter at disse tilbudene blir ytterligere svekket når eneromsreformen *skal gjennomføres*. (NO skrift)
- b. det som er interessant er at nå er hun da e # fått den jobben men alle som *skal ansettes* av henne vet jo at hun fikk jobben gjennom TV-program (NO tale)

Som påpeget af NRG kan man ved hjelp af verbet *skulle* også uttrykke løfter eller forsikringer. I korpusmaterialet finder vi også eksempler på sådan betydning i forbindelse med *skulle* + s-passiv komplement, som illustreret i (8.23a–b). Konstruktioner med *skulle* + s-passiv med denne betydning forekommer ikke blandt de danske eksempler.

- (8.23) a. Hun lover forøvrig også at de statlige tilskuddsordningene *skal forbedres*. (NO skrift)
- b. Stadig nye lovnader fra den daglige lederen i Fjord Hus, Andrew Read, om at den utestående lønnen på over 22.000 kroner *skulle utbetales* til Frode Scnell Øyre, førte ikke til at det kom penger inn på lønnskontoen hans. (NO skrift)

Konstruktioner med modal verbet *skulle* med blive-passiv komplement forekommer kun sammenlagt i 25 eksempler i korpusmaterialet (jf. Tabel 8.4). Blandt disse forekommer der eksempler med forskjellige betydninger af deontisk modalitet – så som påbud, bestemmelser og løfter, jf. eks. (8.24a–c):

- (8.24) a. plutselig så kom det melding om at e nå *skulle* det **bli forbudt** å ha med sykkelen på T-banen (NO tale)
- b. du må jo rett og slett få gjort mye av det som # *skal bli gjort* for at du skal få et vitnemål i det hele tatt (NO tale)

- c. I Russland foreligger det i dag enorme lagre av nervegasser. Jeltsin har riktig nok lovet at disse *skal bli destruert*, men hittil har svært lite skjedd. (NO skrift)

I de norske korpusser forekommer der også eksempler, som i (8.25a–c), hvor *skulle* med blive-passiv komplement uttrykker planlagt handling eller mere eller mindre ren fremtid.

- (8.25) a. hun er atten år og *skal bli gifta bort* med en seks og trettiåring fra Pakistan # og (NO tale)
- b. Brann venter på at flere krav *skal bli innfridd* før det er aktuelt å selge yngstebror Flo. (NO skrift)
- c. og jeg torde jo ikke å reise meg opp på pulten når vi *skulle bli hørt* jeg stod da med krumme knær og krum rygg (NO tale)

I tillegg til uttrykk med deontisk modalitet finder vi også eksempler på *skulle* + blive-passiv med epistemisk modalitet. Ligesom i dansk er der dog kun tale om ganske få eksempler. I det norske skriftsprogskorpus forekommer der således i alt tre eksempler, som uttrykker epistemisk modalitet og angiver andenhåndsinformation, som illustreret i (8.26a–c):

- (8.26) a. Tirsdag *skal* 19-åringen **ha blitt slått** og **spyttet** på av den knivstukne, opplyser elever som kjenner de to involverte. (NO skrift)
- b. Han *skal ha blitt fakkert* akkurat i et kinkig øyeblikk: mens han holdt på å tilegne seg en annens lommebok. (NO skrift)

Udover de foregående eksempler med *skulle* med blive-passiv komplement, forekommer der i vores korpusmateriale eksempler hvor konstruktionen uttrykker kontrafaktisk betydning, jf. (8.27a–b). Sætningerne ligner til en vis grad eksempelsætninger med epistemisk modalitet (jf. de ovenstående eksempler i 8.26a–b).

- (8.27) a. da *skulle* du heller **ha blitt trukket** sekstiåtte prosent da selv om det er mye liksom (NO tale)
- b. han skulle aldri vært sendt ut igjen han *skulle* egentlig bare **blitt # holdt # overvåket** -eller et eller annet på en eller annen sånn institusjon (NO tale)

8.2.3 Analyse af svenske eksempler med *skulle* + passiv

Ligesom i dansk forekommer der i svensk, ifølge SAG (1999 IV: 312), tre typer af modale betydninger i forbindelse med modalverbet *skulle*. De tre modalitetskategorier uttrykker henholdsvis deontisk betydning (norm, bestemmelse, pligt), epistemisk betydning (andenhåndsinformation, hypotetiske udsagn), og intentionel betydning. Den intentionelle betydning angiver subjekt-referentens hensigt, oftest med en futurisk fortolkning. Kategorien stemmer

overens med Brandts (1999) prospektive kategori, som vedrører planer eller forudsigelser.

Ligesom i dansk og norsk, er s-passiv i svensk det oftest anvendte passiv komplement til *skulle*. Anvendelsen af blive-passiv som komplement til *skulle*, som der fremgår af Tabel 8.4, er betydelig lavere.

Ser vi på de svenske sætninger med *skulle* + s-passiv i vores korpusser, finder vi eksempler på alle tre betydningskategorier. I eksempel (8.28a–b) er den deontiske anvendelse illustreret.

- (8.28) a. Hon kontaktade både länsstyrelsen och Socialstyrelsen för att få besked om olyckan *skulle* **anmälas** och avvikelserapportering erfordras. (SV skrift)
- b. Svenska kyrkan har en ordning som låter både män och kvinnor bli präster och föreskriver att denna ordning *skall* **respekteras**. (SV skrift)

Sætningen (8.28a) angiver således en forespørgsel om der findes regler for, hvordan man forholder sig i en ulykkessituation, mens sætningen (8.28b) klart henviser til eksistensen af et regelværk med bestemte forskrifter, som skal overholdes. Udover den deontiske norm-betydning, finder vi eksempler på *skulle* efterfulgt af s-passiv som udtryk for en plan eller en aktivitet, som skal gennemføres i fremtiden (prospektiv modalitet, intentionel betydning), jf. eksempel (8.29):

- (8.29) jo men du vet dom ska dom ska födelsedan *ska* **firas** på söndag säger annika (SV tale)

Heller ikke i de svenske korpusser forekommer der klare eksempler med *skulle* + s-passiv komplement med epistemisk modalitet som udtryk for anden-håndsinformation. Derimod finder vi nogle få eksempler med udtryk, som efter SAG kan klassificeres som hypotetisk epistemisk betydning (SAG 1999 IV: 314). Der er her tale om konstruktioner, hvor præteritumsformen af *skulle* indikerer, at vi har med et hypotetisk indhold at gøre, jf. eks. (8.30a). I forbindelse med perfektum får verbet *skulle* en kontrafaktisk betydning, som vist i eksempel (8.30b) (jf. også de norske eksempler med *skulle* + blive-passiv i 8.27).

- (8.30) a. Fifas övergångsregler fungerar även så att det blir mer pengar om Källström *skulle* **säljas** vidare. (SV skrift)
- b. Först *skulle* naturligtvis bron **ha byggts** och inte förrän därefter skulle folk ha fått ta ställning till om den skulle få vara kvar eller rivas. (SV skrift)

Derudover kan *skulle* fortolkes som et mildere krav, og kan i sådanne tilfælde erstattes med modal verbet *burde*, jf. eks (8.31).

- (8.31) §C: jag tycker det ser ut som om dom *skulle ha ätits upp* tidigare dom har blivit så där bleka (SV tale)

Når det gælder anvendelse af blive-passiv som komplement til modalverbet *skulle*, er den generelle anvendeshyppighed også i svensk betydeligt lavere end med s-passiv komplement – i alt 22 forekomster. Til trods for det lave antal af forekomster, finder vi alligevel eksempelsætninger indenfor alle tre modale betydningskategorier. Sætning (8.32) er et eksempel på deontisk modalitet, og udtrykker en slags norm, som synes at eksistere i samfundet (social norm).

- (8.32) Vi kvinnor *ska* alltid **bli uppjudna**. (SV skrift)

Der findes også eksempler med prospektiv (intentionel) modalitet, som udtryk for futuriske eller planlagte handlinger. Eksempel (8.33) nedenunder kan fortolkes således, at det er afsenderen som påtager sig ansvaret for at sagen bliver gjort.

- (8.33) det är ett steg men det *ska bli ordnat* (SV tale)

Som i dansk og norsk forekommer der heller ikke i de svenske korpuser klare eksempler med *skulle* + blive-passiv med epistemisk modalitet som udtryk for andenhåndsinformation. Vi finder dog, ligesom ved s-passiv, eksempler på hypotetisk betydning, i forbindelse med *skulle* i præteritum, jf. eksemplerne (8.34):

- (8.34) a. Hemhjälp *skulle* åter **bli accepterat** av samhället som en naturlig och välkommen del av vår arbetsmarknad. (SV skrift)
b. §C:naå om om ja äh *skulle* gå ut här och **bli överkörd** eller något sådan där det är inge (SV tale)

Sammenligning

Gennemgangen af de danske eksempler med *skulle* + passiv viser, at dette modalverbum kan antage et ganske bredt spekter af betydninger. Sammenlignet med norsk og svensk er anvendelsen af *skulle* med henholdsvis s-passiv og blive-passiv mindre varieret i dansk, og de forskellige betydninger ser ud til at være mere klart knyttet til valget af passivform. Anvendelsen af *skulle* med især blive-passiv komplement varierer dog mere, end vi skulle forvente. Betydninger som den talendes løfte og andenhåndsinformation, som først og fremmest knyttes til denne konstruktion, forekom således kun marginalt blandt vores eksempler. De fleste eksempler angiver derimod prospektiv betydning (jf. Brandts (1999) terminologi), og udtrykker en fremtidig mulighed (kausal skæbnebestemt nødvendighed, jf. GDS 2011).

De norske eksempler viser større variation i anvendelsen end dansk. Der forekommer dog heller ikke her epistemisk anvendelse af *skulle* med s-passiv komplement. Derimod finder vi eksempler på *skulle* + blive-passiv med både

deontisk og epistemisk modalitet samt udtryk der henviser til planlagte handlinger og mere eller mindre ren fremtid.

I modsætning til dansk er de modale betydninger heller ikke så entydigt knyttet til én type passiv i svensk; alle betydninger forekommer med både morfologisk og perifrastisk passiv.

8.3 Kunne med passiv komplement

Ligesom modalverbet *skulle*, forekommer modalverbet *kunne* oftere med s-passiv komplement end med blive-passiv komplement. Dette gælder for alle tre sprog, og for både skrift- og talesproget. Anvendelsen af blive-passiv komplement er marginal, men er dog relativt hyppigere end den tilsvarende anvendelse af *skulle*. Især svensk talesprog udmærker sig med de 6% i dette henseende.

Tabel 8.5 *kunne* + passiv

kunne	dansk		norsk		Svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
skrift	152 (14,9%)	17 (1,6%)	124 (12,4%)	19 (1,8%)	65 (6,8%)	21 (2,9%)
<i>passiv i alt</i>	1023	1040	1002	1042	951	733
tale	128 (20,6%)	43 (2,1%)	34 (16,1%)	13 (1,5%)	129 (10,1%)	13 (6,0%)
<i>passiv i alt</i>	620	2082	211	841	1275	217

8.3.1 Analyse af danske eksempler med *kunne* + passiv

Ifølge Mikkelsen anvendes der i dansk s-passiv når *kunne* betegner “en mulighed i almindelighed”, hvorimod der anvendes blive-passiv når *kunne* betegner “en fremtidig mulighed” (Mikkelsen 1975/[1911]: 383). Mikkelsen illustrerer forskellen med følgende eksempler (8.35a–b) (ibid.):

- (8.35) a. Denne ordning kan (eller kunde) med lethed forandres.
 b. Denne ordning kan let blive forandret.

Heltoft & Falster Jakobsen (1996) angiver, at den ikke-subjektive modus af modalverbet tilknytter morfologisk passiv, mens den subjektive modus tilknytter perifrastisk passiv. Ifølge deres eksempler, gengivet i (8.36a–b), udtrykker sætningen med *kunne* + s-passiv (8.36a), at det ikke er muligt at spise spidsmus, dvs. de er uspiselige. Sætningen med *kunne* + blive-passiv (8.36b) konstaterer derimod, at det er muligt at ræven spiser kaninerne, jf. Heltoft &

Falster Jakobsen (1996: 209). I GDS (2011: 788) klassificeres sådanne eksempler som hhv. betinget mulighed (*kan* + s-passiv) og epistemisk mulighed (*kan* + blive-passiv).

- (8.36) a. Spidsmus kan ikke spises.
b. Kaninerne kan blive spist af ræven.

Ifølge Brandt (1999) har også modalverbet *kunne* tre fortolkninger – epistemisk, prospektiv og dynamisk. Det epistemiske *kunne* udtrykker antagelse, den prospektive gennemførlighed og den dynamiske evne (Brandt 1999: 66). I kombination med de to passivtyper kan forskellige fortolkninger være aktuelle, hvilket Brandt demonstrerer ved hjælp af følgende eksempelpar (8.37a–b) (Brandt 1999: 109):

- (8.37) a. Bogen kan trykkes.
b. Bogen kan blive trykt.

Brandt (ibid.) hævder således, at modalverbet *kunne* + s-passiv i eksempel (8.37a), enten kan udtrykke dynamisk modalitet (“the properties of the book are such as to enable its being published”) eller prospektiv modalitet (“permission is given for the printing to start”).¹³¹ Modalverbet *kunne* + blive-passiv i eksempel (8.37b) udtrykker derimod enten epistemisk modalitet (*prediction*, “the publishing of the book is said to be possible”) eller prospektiv modalitet (*statement*, “printing facilities will be available”). Som i vores korpus, finder Brandt i sit empiriske materiale en overvægt af *kunne* + morfologisk passiv. I det juridiske korpus er ca. halvdelen af disse med prospektiv betydning, mens de fleste eksempler i det almene korpus er med dynamisk betydning. Af de få eksempler med *kunne* + blive-passiv, angiver de fleste prospektiv betydning, mens kun et fåtal har epistemisk betydning (Brandt 1999: 111f).

Som Tabel 8.5 viser, forekommer de fleste eksempler både i det danske skrift- og talesprogs-korpus med modalverbet *kunne* med s-passiv komplement, men der findes også sætninger med blive-passiv komplement. Når det gælder betydninger af de to konstruktioner, finder vi en del variation blandt sætninger indenfor begge passivformer. De fleste eksempler med s-passiv angiver dog, som forventet, deontisk modalitet, og udtrykker (betinget) mulighed eller tilladelse. Den første betydning er illustreret ved eksempler i (8.38a–c), som udtrykker, at det er henholdsvis muligt eller ikke muligt at udføre den med hovedverbet angivne handling. Sætning (8.38a) udtrykker således, at det på grund af gavernes egenskaber ikke er muligt at indpakke dem, mens det i sætning (b) og (c) er det hhv. Terre-de-Bas’ og jeg’s egenskaber, som har gjort hhv. indretningen og anvendelsen mulig.

---

¹³¹ Denne betydning (*tilladelse*) klassificeres i andre grammatikker som deontisk modalitet (f.eks. NRG 1997, SAG 1999).

- (8.38) a. Nogle gaver *kan* ikke så nemt **indpakkes** og tildeles derfor en symbolsk sløjfe. (DK skrift)
 b. Terre-de-Bas er blødere kurvet og *har* derfor *kunnet* **indrettes** med både en sukker- og en kaffeplantage. (DK tale)
 c. nu har jeg jo også fået kørekort og så *kunne* jeg jo **bruges** som chauffør (DK tale)

Udover de ovenstående eksempler som udtrykker deontisk mulighed, forekommer der blandt eksemplerne også sætninger, som snarere skal fortolkes som udtryk for tilladelse, jf. (8.39a–b).

- (8.39) a. På den udvidede liste over undtagelser står franske krav om, at finansielle bidrag til ‘international solidaritet’ og investeringer i forskning og udvikling *kan* **trækkes** fra, når underskuddet gøres op. (DK skrift)
 b. Theodore Caplows forskning i amerikansk julegavegiving peger på, at det særlige ved gaveindpakningen er, at den skaber forskel på det masseproducerede produkt og den særlige, personlige gave, mens for eksempel hjemmelavet syltetøj *kan* **gives** uden indpakning. (DK skrift)

De ovenstående sætninger kan således fortolkes som udtryk for at noget er tilladt som følge af en lov, regel eller norm. Den første sætning (8.39a) handler om, at man har lov til at trække bidrag fra i budgettet (tilladt som følge af en juridisk norm), mens sætning (8.39b) handler om en social norm – ifølge hvilken det er tilladt at forære hjemmelavet syltetøj uden indpakning.

Der forekommer i korpusset en del eksempler med *kunne*, hvor det passive hovedverbum er et ytringsverbum (f.eks. *siges*), jf. eksemplerne (8.40). Det er dog kun ét af eksemplerne (8.40a), som har en klar deontisk mulighedsbetydning, og angiver således konkret mulighed at udtrykke sig (sige ting på en bestemt måde). I de øvrige eksempler er den deontiske mulighedsbetydning svækket, og vi har snarere at gøre med en fast konstruktion (idiomatisk udtryk), illustreret ved (8.40b), jf. lignende eksempler med *skulle* + ytringsverbum tidligere.

- (8.40) a. for eksempel sådan en~ £ en ting som~ at sige penge £ det *kan* **siges** på mange forskellige måder ik' (DK tale)
 b. og det *kan* selvfølgelig ikke **siges** at være # ~ et lokalt træk eller et en dialekt eller eller hvad det er (DK tale)

Lignende ‘faste konstruktioner’ forekommer også med verbet *tænke*, som illustreret i (8.41a–b).

- (8.41) a. *Kan* det **tænkes**, at søndagens valg i Irak trods_ alt vil blive gennemført (DK skrift)
 b. det ved jeg ikke ££ men det *kunne* da **tænkes** i hvert fald (DK tale)

I de ovenstående eksempler handler det ikke om muligheden, tilladelsen eller evnen til at tænke. Konstruktionen kan derimod, i sin helhed, parafraseres som 'det er muligt', således (8.41a): 'Det er muligt at søndagens valg i Irak ...'

Udover de deontiske betydninger, mulighed og tilladelse, finder vi også nogle få eksempler hvor *kunne* + s-passiv har epistemisk modalitet. Følgende eksempel (8.42) fra det danske skriftsprogskorpus illustrerer dette:

- (8.42) Mens rædselsberetningerne fra flodbølgerne hærger i det sydøstlige Asien rammer os fra aviser og tv, kan man stille spørgsmålet om, hvorvidt begivenheden om få uger også *kan skrives* på den lange liste af glemte katastrofer. (DK skrift)

Det er således tekstens forfatter som angiver sin vurdering af den aktuelle katastrofes fremtidige plads i den kollektive bevidsthed.

I tillæg til den deontiske og epistemiske modalitet, angiver modalverbet *kunne* i visse tilfælde også dynamisk modalitet, dvs. evne eller færdighed. Der forekommer dog kun et enkelt eksempel med *kunne* + s-passiv med denne betydning i de danske korpusser. Sætningen er angivet i (8.43), og beskriver medarbejdernes samlede sprogfærdigheder.

- (8.43) vi havde nogen der kunne arabisk og vi havde f- franske og spanske f f altså og~ altså alle sprog~ *kunne* faktisk **tales** i den afdeling ik' (DK tale)

Når vi ser på anvendelsen af modalverbet *kunne* med blive-passiv komplement, kan vi konstatere at de fleste – ca. to tredjedele – af eksemplerne udtrykker muligheden for, at den, med hovedverbet angivne handling, bliver gennemført. Tre eksempler fra vores korpusser er angivet i (8.44a–c).

- (8.44) a. Siger vi ja til EU-grundloven, og forbeholdet er væk, *kan* vi **blive stemt ned** ved flertalsafgørelser. (DK avis)
b. der er noget med hvis man har været der i tre år eller sådan noget så *kan* man ikke f **blive fyret** eller sådan noget (DK tale)
c. så *kunne* han jo ikke blive hjemsendt med det samme så skulle han altså~ f gøre tjeneste som sergent (DK tale)

Sætning (8.44a) udtrykker således, at de andre EU lande i fremtiden vil kunne stemme Danmark ned hvis de angivne betingelser (ja til EU-grundloven) bliver opfyldt. Den samme fortolkning gælder for sætning (8.44b) – dersom de nævnte betingelser er opfyldt, er det ikke muligt at fyre en person. Også følgende sætning (8.45) indeholder en betingelseskonstruktion (*hvis...så*) og angiver deontisk modalitet med betydningen tilladelse.

- (8.45) Hvis højtstående regeringsmedlemmer bliver sigtet, *kan* de **blive arresteret** af FN's kommende fredsbevarende styrke i Sydsudan eller den Afrikanske Unions soldater i Darfur. (DK avis)

Der forekommer ingen tydelige eksempler på epistemisk modalitet, men følgende sætninger i (8.46) kan få en sådan fortolkning. Sætningerne angiver antagelse, dvs. mulighed så vidt den talende ved.

- (8.46) a. Må Gud bevare Amerika, *kunne* man næsten **blive fristet** til at sige. (DK skrift)
b. og hvis ikke man var født et andet sted så *kunne* man~ som~ andre børn have **være blevet bortadopteret** # til et fremmed land eller sådan noget (DK tale)

8.3.2 Analyse af norske eksempler med *kunne* + passiv

Som angivet i NRG (1997: 592f) kan verbet *kunne* i norsk antage tre modale fortolkninger og udtrykke både deontisk, epistemisk og dynamisk modalitet. Sætninger med dynamisk modalitet angiver først og fremmest tilladelse. Eksempler på en sådan betydning forekommer sammen med s-passiv, som illustreret i (8.47a–b). Nedenstående eksempler kan parafraseres med verberne *få* eller *må*, som ligeledes angiver tilladelse.

- (8.47) a. Kommunen har avvist at kjelleren i Kjøttbasaren *kan* **brukes** til lager for torghandlerne. (NO skrift)
b. det er for få baner # som har # meldt opp banene sine f- til Fotballforbundet at de *kan* **benyttes** til kamper (NO tale)

Udover de mere entydige eksempler på tilladelse, finder vi også følgende eksempler (8.48a–c), hvor tilladelsen er mere indirekte, og sætningerne snarere skal læses som udtryk for en betinget mulighed (betinget af omstændighederne).

- (8.48) a. Det er en sak som bare *kan* **løses** gjennom forhandlinger, framholdt han. (NO skrift)
b. Jeg så antydet et forslag om å konstruere en tribune som *kunne* **senkes** ned i grunnen og **heves** når man fant behov for det. (NO skrift)
c. for alt som blir tatt opp *kan* jo på måte **brukes** mot deg # (NO tale)

Denne fortolkningsmulighed kommer især klart frem i udtryk indeholdende en betingelseskonstruktion, som vist i (8.49a–b) (jf. også de danske eksempler i (8.44a–c) og (8.45)).

- (8.49) a. Får søkeren avslag, *kan* saken **ankes** videre til bygningsrådet og siden til fylkesmannen. (NO skrift)
b. Unntak *kan* bare **gjøres** dersom partene bor i hver sin leilighet i samme boligblokk – men ikke i tomannsbolig. (NO skrift)

Epistemisk modalitet i forbindelse med verbet *kunne* udtrykker ifølge NRG (1997: 593) “antatt eller sannsynlig mulighet”. I de norske korpusser finder vi enkelte eksempler hvor konstruktionen med *kunne* + s-passiv kan få en sådan læsning. Fire af disse er illustreret i (8.51a–d):

- (8.51) a. Analyser av prøvemateriale tilsier at sannsynligheten er stor for at det **kan påtreffes** urørte kulturminner i området – fra klostertiden og fra førkristen tid. (NO skrift)
- b. I middelalderen **kunne** en tolvåring **sendes** av gårde som væpner for en ridder. (NO skrift)
- c. og det **kan** jo **oppleves** som # truende og ## farlig (NO tale)
- d. jeg har jo en del utlendingvenner også # og det merker jo at det **kan preges** av det (NO tale)

Til sidst skal vi påpege, at der også blandt de norske eksempler forekommer mere eller mindre faste konstruksjoner (idiomatiske utsagn) hvor det deontiske innhold av *kunne* i forbindelse med yringsverber eller kognitive verber i s-passiv er svækket. Som i dansk, er uttrykk med 'kan sies' ikke spesielt hyppige, hvorimot vi finner eksempler med 'kan nevnes' (8.52a) og især med 'kan tenkes' (8.52b–d).

- (8.52) a. Til sammenligning *kan* det **nevnes** at Sverige allerede har 300.000 golfere. (NO skrift)
- b. Hele 20 prosent av norske leger *kan tenkes* å støtte aktiv døds hjelp i en gitt si tuasjon. (NO skrift)
- c. *Kan* det **tenkes** at han ble offer for norsk Nato-politikk? (NO skrift)
- d. og da *kunne* det **tenkes** at de # sa "nei jeg skal leke med F1" (NO tale)

Som det fremgår af Tabel 8.5, er forekomsten af modalverbet *kunne* med blive-passiv komplement forholdsvis lav, i alt 32 eksempler. Disse eksempler er nogenlunde likeleget fordelt mellom henholdsvis epistemisk og deontisk modalitet. Nogle eksempler med epistemisk modalitet, som uttrykk for en antagelse eller sannsynlighet, er gjevet i (8.53a–c).

- (8.53) a. Den stod på en marmorpedestall i et lite sidekapell i den kjente kirken, og politiet tror at den **kan ha blitt fjernet** ved hjelp av et brekkjern under søndagsmessen. (NO skrift)
- b. nei det er ingen som har sett n # men n **kan ha blitt tatt** av rev eller et eller annet da (NO tale)
- c. Vi vet ikke om hjelpen kommer, sier kapteinen som er klar over muligheten for at skipet **kan bli solgt** på tvangsauksjon. (NO skrift)

Den epistemiske mulighet er dog ikke den eneste betydning uttrykt ved *kunne* + blive-passiv, og vi finner, likesom ved *kunne* + s-passiv, eksempler med deontisk modalitet angivende betinget mulighet (jf. eksemplene (8.48a–c) ovenfor).

- (8.54) a. Et slikt arrangementsmessig grep **kan** lett **bli redusert** til uttrykksløs og kunstig staffasje, men /.../ (NO skrift)
- b. ja ja # fy fillern altså # nei snuten er irriterende # men **kan bli tatt** for fyllekjøring på sykkel? (NO tale)

8.3.3 Analyse af svenske eksempler med *kunne* + passiv

Ifølge SAG (1999 IV: 298) har også det svenske hjælpeverb *kunne* tre modale betydninger: det kan anvendes med epistemisk, deontisk og potentiel betydning. Hovedbetydningen af hjælpeverbet *kunne* er mulighed, og det kan få følgende læsninger: logisk mulighed (epistemisk modalitet), tilladelse (deontisk modalitet), og opfyldte forudsætninger (potentiel modalitet) (ibid.). I forhold til Brandts terminologi svarer SAGs deontiske tilladelse til prospektiv modalitet, mens SAGs potentielle modalitet svarer til det, som Brandt kalder dynamisk modalitet.

Som det fremgår af Tabel (8.5), forekommer modalverbet *kunne* både i forbindelse med s-passiv og blive-passiv komplement. De fleste eksempler forekommer, ligesom i dansk og norsk, med s-passiv komplement. En nærmere analyse af eksemplerne med s-passiv viser at alle tre modalitetsbetydninger forekommer med denne passivform.

Ligesom i de to andre sprog findes der i svensk en del eksempler på *kunne* + s-passiv med deontisk fortolkning, angivende tilladelse. En sådan brug af verbet *kunne* kan parafraseres med det andet verbum for betydningen tilladelse, nemlig *få*. To eksempler på deontiske tilladelse fra de svenske korpusser er gengivet i (8.55a.b).

- (8.55) a. Någon risk för osund tillvänjning eller övermatning finns inte , men kosten **kan** gärna **varieras**. (SV skrift)
b. Enligt detta förbud **kan** inte nämndens beslutanderätt **delegeras** "i ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda , om de är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt". (SV skrift)

Den potentielle (dynamiske jf. NRG og Brandt) betydning forekommer også med *kunne* + s-passiv. Sætningerne (8.56a–c) angiver således opfyldte forudsætninger for at noget kan udføres eller foretages.

- (8.56) a. Vacker och hel **kan** den skulpturen **ses** i Örs kyrka i Dalsland. (SV skrift)
b. under nittioalet så blir solvärmen tillgänglig och **kan lagras** och kan ersätta den elvärme som är så stort bekymmer för daleus (SV tale)
c. tror du att naturen **kan förstöras** eller är den självläkande (SV tale)

I det svenske korpusmateriale forekommer der desuden tydelige eksempler hvor *kunne* + s-passiv har en epistemisk fortolkning. Den epistemiske modalitet med *kunne* angiver en mulighed så vidt den talende ved. De to sætninger gengivet i (8.57) illustrerer dette.

- (8.57) a. Många bedömare räknar med att dollarn **kan försvagas** ytterligare på grund av obalanser i den amerikanska ekonomin. (SV skrift)
b. så vi ska inte prata om avvikelser utan om avvikare /.../
SI: alla **kan uppfattas** som avvikare någon gång (SV tale)

Til sidst skal vi nævne at også det svenske korpusmateriale indeholder eksempler på mere eller mindre faste udtryk, så som *kan sägas* (8.58a–b) og *kan tänkas* (8.58c–d), jf. med tilsvarende eksempler for hhv. dansk (8.40a–b) og (8.41a–b) og norsk (8.52a–d).

- (8.58) a. \$H: nä jag tycker inte det jag tycker det **kan sägas** på många sätt jag jag undrar om jag kan få en entrecote va (SV tale)
 b. Georg_Åberg **kan** också **sägas** ha varit initiativtagare till att den svenska fiskekartan fick ritas om (SV skrift)
 c. \$B: ja det **kan tänkas** att vi gör det är möjligt att vi kan slita ett tag (SV tale)
 d. \$J: m men det kan ju också leda till kanske att man kan utnyttja naturresurser effektivare /.../
 \$O: ja det det **kan** ju **tänkas** (SV tale)

Selvom de svenske eksempler på *kunne* med blive-passiv komplement er mindre hyppige end med s-passiv komplement, forekommer de dog relativt oftere i svensk end i dansk og norsk. *Kunne* er også samlet set det hyppigst forekommende modalverbum med blive-passiv komplement i svensk. Der findes ikke en entydig forklaring på denne hyppighed. Det ser dog ud til at de fleste eksempler med kunne + blive-passiv har – som det også er karakteristisk for svensk bli-passiv generelt – et animat subjekt, og sætningerne udtrykker mulighed for at det med hovedverbet angivne foreteelse kan ske med subjektet.

- (8.59) a. Vad säger dina anhöriga om att du *kan bli beskjuden*? (SV skrift)
 b. \$M: nej inte man vågar inte heller så nä då *kan* man **bli åtalad** själv ju
 \$L: ja ja (SV tale)

Andre eksempler med *kunne* + blive-passiv udtrykker en mulighed eller en manglende mulighed for at foretage noget, som angivet i hhv. (8.60a) og (8.60b).

- (8.60) a. Andra aktiviteter under dagarna är vikingateater, yxkastning, bågskytte, vikingamat, hästridning och så **kan** man **bli spådd** i runor. (SV skrift)
 b. jag tror inte att det är lämpligt om man har ett arbete där man inte **kan bli nådd** (SV skrift)

Sammenligning

Anvendelsen af modalverbet *kunne* med passiv komplement viser forholdsvis store ligheder mellem de tre sprog. I både de danske, norske og svenske korpusser forekommer der således eksempler på *kunne* med deontisk betydning i forbindelse med både s- og blive-passiv. Eksempler med *kunne* + s-passiv kan således både udtrykke tilladelse og betinget mulighed, mens eksempler med blive-passiv kun forekommer med den sidste betydning. Eksempler med epistemisk mulighed er generelt sjældne, men der forekommer også her eksempler med både med s-passiv og blive-passiv komplement i alle tre sprog.

Dynamisk modalitet, angivende evne eller færdighed, udtrykkes kun sjældent, om nogensinde, med *kunne* i forbindelse med passiv. I korpusmaterialet findes der således kun ét dansk eksempel, der kan få en sådan læsning.

8.4 Måtte med passiv komplement

Sammenlignet med *skulle* og *kunne* er forekomsten af modalverbet *måtte/måste* med passiv komplement mindre hyppig i vores korpusser.¹³² Anvendelsen er højest i norsk, mens den i dansk og svensk forekommer relativt sjældent. Som ved de foregående modalverber er der en tydelig forskel mellem frekvensen hvormed henholdsvis s-passiv og blive-passiv anvendes som komplement til *måtte/måste*. Det er igen den morfologiske passiv som dominerer, mens anvendelsen af blive-passiv også i denne konstruktion er marginal. Den sidstnævnte forekommer kun i sammenlagt fire tilfælde i de danske og i tre tilfælde i henholdsvis de norske og svenske korpusser, jf. Tabel 8.6. I forhold til fordelingen mellem skrift- og talesprog forekommer størstedelen af konstruktioner med *måtte* + passiv i skriftsproget i dansk og norsk, mens det modsatte gælder for svensk.

Tabel 8.6 *måtte* + passiv

Måtte	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
Skript	38 (3,7%)	1 (0,1%)	94 (9,4%)	1 (0,1%)	10 (1,1%)	2 (0,3%)
<i>passiv i alt</i>	1023	1040	1002	1042	951	733
Tale	10 (1,6%)	3 (0,1%)	28 (13,3%)	2 (0,2%)	47 (3,7%)	1 (0,5%)
<i>passiv i alt</i>	620	2082	211	841	1275	217

8.4.1 Analyse af danske eksempler med *måtte* + passiv

I forbindelse med modalverbet *måtte* angiver Mikkelsen at s-passiv anvendes, når *måtte* betegner en nødvendighed, mens blive-passiv bruges, når *måtte* betegner en tilladelse (Mikkelsen [1911]/1975: 383). Mikkelsen illustrerer den angivne distinktion med følgende eksempler (8.61a–b) (ibid.):

- (8.61) a. Lægen må straks hentes. (nødvendighed)
 b. Lægen må gerne blive hentet. (tilladelse)

¹³² Der er forskel mellem de svenske verber *måste* og *må/måtte*. *Måste* er et indlån fra nedertysk til fornsvenska, og anvendes i betydningen 'är tvingad att' og 'torde med all sannolikhet' (Svensk ordbok 2009: 2047). Verberne *må/måtte* forekommer ikke med passiv komplement i de svenske korpusser.

Begge Mikkelsens læsninger er udtryk for deontisk modalitet. Samme fortolkningsmulighed angives også i Brandt (1999). I Brandt finder vi dog også en henvisning til epistemisk fortolkning af *måtte*, som udtryk for en sandsynlig konklusion på baggrund af den viden, taleren har om de givne forhold. Brandt illustrerer de forskellige læsninger ved følgende eksempel (8.62) (Brandt 1999: 51):

(8.62) a. Peter må bo i Paris.

Sætningen kan i følge Brandt have en dynamisk (dvs. deontisk) læsning (tvang/pligt eller tilladelse – dvs. at Peter har lov til at bo i Paris), men den kan også udtrykke epistemisk modalitet. I det sidste tilfælde fortolkes sætningen som en slags deduktion, således at “We may conclude that Peter lives in Paris, since his letters come from there” (ibid.). Brandt finder dog ingen klare eksempler på en sådan epistemisk anvendelse af *måtte* i forbindelse med passiv komplement i sit materiale (Brandt 1999: 112f).

Heltoft & Falster Jakobsen (1996), som mener, at der er en sammenhæng mellem modalverbets modale betydning og valget af passiv, angiver at *måtte* + blive-passiv udtrykker epistemisk nødvendighed eller subjektivt ønske, mens *måtte* + s-passiv udtrykker deontisk/ikke-epistemisk modalitet (nødvendighed), samt, i negerede sætninger, ikke-subjektiv ordre (ikke-tilladelse) (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 209f, jf. også GDS 2011: 788).

En analyse af eksemplerne med modalverbet *måtte* + passiv komplement i vores danske korpusser viser en klar overvægt af eksempler med deontisk modalitet. Mikkelsens distinktion mellem *måtte* i forbindelse med s-passiv (udtrykkende nødvendighed), og *måtte* i forbindelse med blive-passiv (udtrykkende tilladelse) genfindes delvist i det empiriske materiale. De allerfleste eksempler forekommer med s-passiv komplement. Flertallet af disse udtrykker nødvendighed, som illustreret i (8.63a–b). Samtidig finder vi dog også i skriftsprogskorpusset eksempler (se 8.64a–b) med betydningen tilladelse, som i følge Mikkelsen burde anvendes med perifrastisk passiv.

- (8.63) a. Der må derfor **lægges** et internationalt pres på Israel for at få muren revet ned. (DK skrift)
b. og da han havde været der halvanden måned og været søsyg i halvanden måned så måtte han~ **sendes** hjem og så fik han noget landtjeneste (DK tale)
- (8.64) a. I_forhold_til lønnen, så er det jo ikke sådan, at vi siger, at der kun må **betales** det. (DK skrift)
b. /.../ samt at sprogene og kontakten til moderlandet på_den_anden_side af grænsen må **dyrkes** uden begrænsninger. (DK skrift)

Herudover finder vi en del eksempler med deontiske læsning af *måtte* i kombination med verbet ‘sige’, jf. eksemplerne i (8.65a–c). Udtrykket ‘må siges’ fortolkes som nødvendighed, selvom der her nærmest er tale om en fast

vending, hvor verbets modale betydning er svækket (jf. også lignende eksempler med *skulle* og *kunne* i hhv. (8.13a–b) og (8.40a–b)).

- (8.65) a. Med korsdøden in mente må det **siges** at være en relevant advarsel. (DK skrift)
b. og hvordan det egentlig lader sig gøre, at Danmarks rolle i en folkeretsstridig angrebskrig ikke blev et stort tema i valgkampen, må **siges** at være et mysterium. (DK skrift)
c. ja altså jeg synes jo egentlig den må **siges** at være meget god ik' (DK tale)

I tillæg til eksemplerne med den deontiske læsning af modalverbet *måtte*, som udtryk for nødvendighed og tilladelse, forekommer der også nogle få eksempler med modalverbet *måtte* + s-passiv med epistemisk betydning. I sætningerne (8.66a–b) er der ikke tale om en nødvendighed eller en tilladelse til at handle på en bestemt måde, men snarere en antagelse – eller logisk konklusion – om hvordan en bestemt sag forholder sig.

- (8.66) a. i hvis privatøkonomi ovennævnte vise balance endnu ikke har behaget at indfinde sig, idet den åbenbart må **forstås** som en anderledes langsigtet foreteelse. (DK skrift)
b. en genindspilning af det gamle Sort Sol-nummer 'Evening Song' – som med ny tekst her hedder 'Good-evening Song' – og en ditto af Bleeders debutsingle 'Knucklehead' må vist begge **henlægges** til deponering i forfængelighedens garderobe, (DK skrift)

Udover den temporale anvendelse af modalverbet *måtte* i præteritum med deontisk fortolkning, forekommer der i det danske skriftsprogskorpus et eksempel (gengivet i 8.67), hvor sætningen udtrykker en mulighed eller eventualitet, og er således udtryk for epistemisk modalitet.

- (8.67) de kommentarer og visdomsord, der måtte **fældes** hen_ad_vejen, får vi fra personerne selv, aldrig en bedrevidende fortællerstemme. (DK skrift)

Konstruktionen *måtte* + blive-passiv forekommer kun sammenlagt fire gange i de danske korpusser; samtlige eksempler angivet i (8.68a–d).

- (8.68) a. Mindre fint synes jeg, det er, når jeg for det første; ikke må **blive insemineret** af en læge; og for det andet /.../ (DK skrift)
b. ja £ det gjorde man også (uf) ££ samlede på klistermærker (ler) ££ der var nogen helt specielle nogen der kun måtte **blive byttet** her i N% % % % % fordi det var (uf) (DK tale)
c. men altså selvfølgelig de kan jo nå at kassere mig på grund af ulykkesbenet ikke bliver i orden og det £ men~ så er der ikke andet end at så må jeg jo bare **blive opereret** for det eller sådan noget (DK tale)
d. maen~ der må da~ for pokker dø nogle engang- eller **blive kørt** nogle ned eller sådan (leende) noget (latter) £ (DK tale)

Betydningen af disse eksempler varierer en del fra sætning til sætning. Første sætning (8.68a) henviser til en lov med et forbud (ikke-tilladelse), dvs. inseminering er ikke tilladt i følge loven (en betydning, som ifølge Heltoft & Falster Jakobsen (1996) burde udtrykkes ved *måtte* + s-passiv komplement). I sætning (8.68b) handler det om tilladelse ifølge en fælles norm (aftale i gruppen), som fastlægger hvor man har lov til at bytte visse klistermærker. Sætning (8.68c) udtrykker derimod nødvendighed, mens den sidste sætning (8.68d) angiver talerens antagelse eller forudsigelse om hvad der sandsynligvis sker i verden, og således er udtryk for epistemisk modalitet.

8.4.2 Analyse af norske eksempler med *måtte* + passiv

Den højeste forekomst af modalverbet *måtte* med passiv komplement findes i de norske korpusser. Hovedparten af disse forekommer med s-passiv komplement, hvoraf de allerfleste forekommer med deontisk betydning og udtrykker, ligesom i dansk, nødvendighed. To eksempler på dette er illustreret i (8.69a–b):

- (8.69) a. Dit kommer stats- og regeringssjefer fra rundt 100 land for å finne ut hva som må **gjøres** for å redusere antallet sultende mennesker på jorden. (NO skrift)
- b. ja og så dette med disse tøybleiene som *måtte* kokes og styres og **stelles** med (NO tale)

Derudover finder vi, som gengivet i (8.70a–b), blandt de norske eksempler også en del sætninger med betydningen påbud (jf. også NRG (1997: 598) om denne betydning ved *måtte*). I disse tilfælde anvendes det norske modalverbum *måtte* med en betydning, hvor man i dansk og svensk ville anvende *skulle*. Dette kan være forklaringen på den noget hyppigere anvendelse af modalverbet *måtte* + s-passiv i norsk sammenlignet med de to andre sprog.

- (8.70) a. Det høye råd blant Irans religiøse jurister har enstemmig besluttet at han må **drepes**. (NO skrift)
- b. Studiet hadde som hovedmål å klarlegge hvor mye vitamin E som må **tilsettes** foret for å optimalisere laksens vekst og helse. (NO skrift)

Norsk referansegrammatikk angiver også tilladelse som én af de mulige, omend ikke så ofte forekommende, deontiske betydninger af modalverbet *måtte* (NRG 1997: 599). I vores norske korpusser forekommer der et enkelt eksempel (8.71) med denne betydning sammen med passiv komplement.

- (8.71) Helseminister Raffaele Costa ba søndag om at den italienske hæren må **settes inn** i redningsarbeidet i Piedmonte. (NO skrift)

Sætningen (8.71) udtrykker således ikke, at det er nødvendigt at indsætte hæren. Der er derimod tale om at den italienske minister anmoder om at få tilladelse til at bruge hæren i redningsarbejdet i Piedmonte.

Der forekommer ingen eksempler med epistemisk anvendelse af *måtte* med s-passiv komplement i det norske korpusmateriale.

Ligesom i dansk er der kun ganske få eksempler på modalverbet *måtte* anvendt med blive-passiv komplement. Alle tre eksempler som findes, er angivet i (8.72a–c):

- (8.72) a. jobbe der til høsten jeg for da blir det så kaos men nå måtte flyttinga **bli utsatt** så blir jo den # kaosfølelsen som jeg lurte på (NO tale)
b. ja men han må jo **bli satt inn** (NO tale)
c. Jeg håper at hun kan komme tilbake til Norge og få sone den straff hun måtte **bli idømt**, sier Bratholm. (NO skrift)

De første to eksempler (8.68a–b) stammer fra talesprogskorpusset og udtrykker, ligesom eksemplerne med s-passiv komplement, deontisk nødvendighed. Det eneste eksempel der findes i skriftsprogskorpusset (8.72c), angiver en antagelse om fremtiden, og er således udtryk for epistemisk modalitet (jf. også det danske eksempel i (8.67) med *måtte* + s-passiv).

Selv om de norske eksempler med *måtte* i vores korpusser hovedsageligt forekommer med deontisk fortolkning, optræder der dog også eksempler med epistemisk læsning, om end anvendelsen af disse virker sjældnen. NRG omtaler også epistemisk betydning i forbindelse med verbet *måtte*, men angiver ingen eksempler med passiv komplement (NRG 1997: 599f).

8.4.3 Analyse af svenske eksempler med *måste* + passiv

Til forskel fra de to andre sprog forekommer *måste* med passiv komplement i svensk, jf. Tabel 8.6, vanligst i talesprogskorpusset. Som i dansk og norsk er eksemplerne med s-passiv komplement dog klart i flertal, mens vi kun finder ganske få eksempler med blive-passiv.

Som henvist tidligere (jf. fn. 132) er betydningsomfanget for det svenske verbum *måste* mere begrænset end for det danske og norske *måtte*. SAG angiver således kun, at verbet *måste* udtrykker deontisk eller epistemisk nødvendighed (SAG 1999 IV: 308). En nærmere analyse af de svenske eksempler viser, at de næsten udelukkende forekommer med deontisk modalitet og udtrykker nødvendighed. Nogle eksempler fra både skrift- og talesprogskorpus er givet i (8.73a–c):

- (8.73) a. En lång rad av åtgärder i form av ändringar i lagstiftning och regeringsinitiativ måste **göras**. (SV skrift)
b. eh det är inget trivialt problem men det måste **lösas** men det här är ju ett generellt behov då (SV tale)
c. \$A: vad men vad menas med att auktoriteten är naturlig om
\$B: där därigenom att den måste inte **framkallas** på olika konstgjorda sätt utan är något som är medfött (SV tale)

Sætning (8.73c) er et eksempel på modal udtryk med negation. I dette tilfælde fungerer sætningen ikke som et påbud, men er derimod næsten synonym med udtrykket 'behøver/trænger ikke'. Det er i den forbindelse vigtigt at notere sig at det er modalverbet som negeres og ikke infinitivfrasen.

Blandt alle svenske eksempler med modalverbet *måste* med passiv komplement finder vi kun ét eksempel med tydelig epistemisk læsning (8.74). Derudover er der et par tilfælde hvor fortolkningen er tvetydig (8.75a–b). Samtlige eksempler forekommer med s-passiv komplement.

- (8.74) om vi hela tiden när vi nju lyssnar på ett musikstycke går och tänker att det här måste ju **upplevas** som vackert så kommer den här känslan av at (SV tale)
- (8.75) a. \$A: men om man jämför med hur det ser ut på månen och på mars og med hur det ser ut i en del jordiska öknar så ser det ju åtminstone likadant ut
\$K: ja då **måste** det **räknas** för natur ... planeter ...
\$A: du får själv bestämma men jag vill bara veta vad du tycker (SV tale)
- b. \$J: men människan har ju också skaff skapat sej äh tekniken och datamaskinen och allt sådant där
\$E: ja
\$J: det **måste** väl så **ses** som ett utslag av människans skapande
\$E: det måste man ju göra jag äh (SV tale)

På grund af det lave antal modale konstruktioner med blive-passiv komplement, kan vi ikke sige noget om, om der eventuelt er nogle forskelle mellem de to typer af passiver i kombination med *måste*. Ud fra de tre eksempler (8.76a–c), som vi fandt i korpusmaterialet, er der dog ikke noget der umiddelbart tyder på, at der er en forskel i modalitet. Alle tre eksempler med blive-passiv angiver således deontisk nødvendighed, og ligner i den henseende eksemplerne med s-passiv.

- (8.76) a. Och om man fångas måste man **bli fångad** ganska snabbt, vilket inte innebär att det behöver vara ett snabbt berättartempo. (SV skrift)
- b. Den avsatte president Saddam måste **bli ihågkommen** för sin offervilja och sina heroiska insatser, sade Ali innan demonstranterna tände eld på en docka föreställande USA's president George_W Bush . (SV skrift)
- c. det är jag tänkte säga dom är väl måste ju **bli behandlade** på något sätt ändå va (SV tale)

På denne spinkle baggrund er det ikke muligt at sige noget om der i svensk eventuelt er en sammenhæng mellem type af modalitet og valg af passiv form. I vores materiale er der ikke noget der tyder på der skulle eksistere en forskel, og den modale læsning må snarere siges at være uafhængig af type af passiv.

Sammenligning

Når vi sammenligner anvendelsen af modalverbet *måtte/måste* + passiv i de tre sprog, er der en del forskelle som springer i øjnene. Forskellene er dog i højere grad knyttet til modalverbets betydningsomfang end til forskelle i anvendelsen af *måtte/måste* med passiv komplement. I alle tre sprog forekommer *måtte/måste* med betydningen deontisk nødvendighed med både s-passiv og blive-passiv komplement. Derudover finder vi i dansk og norsk eksempler på tilladelse udtrykt ved *måtte* + s-passiv. Denne betydning forekommer derimod, i overensstemmelse med vores forventninger, ikke i svensk. Norsk har den mest udvidede brug af modalverbet *måtte*, og vi finder i norsk således også eksempler på *måtte* + s-passiv med betydningen påbud/krav. Eksempler med epistemisk betydning af *måtte/måste* + passiv er sparsomme, men der findes dog enkelte eksempler med både s-passiv (dansk og svensk) og blive-passiv (dansk og norsk) komplement. Da der kun forekommer meget få eksempler med *måtte/måste* + blive-passiv, er det på baggrund af vores materiale vanskeligt at sige noget generelt om anvendelsen af denne konstruktion, eller om forholdet mellem *måtte/måste* med hhv. s-passiv og blive-passiv komplement. På baggrund af de få eksempler kan vi dog antage at forholdet mellem deontisk og epistemisk modalitet og s-passiv og blive-passiv ikke er så entydigt som angivet i litteraturen.

8.5 Ville med passiv komplement

Verbet *ville* efterfulgt af passiv komplement adskiller sig på en del punkter fra de andre, ovenfor behandlede konstruktioner. Når det gælder generel forekomst og anvendelse af *ville* i forbindelse med morfologisk og perifrastisk passiv, skal det først påpeges, at *ville* er det eneste af de behandlede verber, som forekommer oftere i kombination med blive-passiv end med s-passiv, jf. Tabel 8.7.

Tabel 8.7 *ville* + passiv

Ville	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
Skrift	8 (0,8%)	70 (6,7%)	7 (0,7%)	50 (4,8%)	-	23 (3,1%)
<i>passiv i alt</i>	1023	1040	1002	1042	951	733
Tale	8 (1,3%)	15 (0,7%)	2 (0,9%)	7 (0,8%)	2 (0,2%)	4 (1,8%)
<i>passiv i alt</i>	620	2082	211	841	1275	217

Som tidligere anført, er den klassiske opfattelse, at modalverber med blive-passiv udtrykker epistemisk modalitet, mens modalverber med s-passiv angiver

deontisk modalitet. Mikkelsen (1975/[1911]: 383) angiver således, at *ville* i kombination med s-passiv anvendes “når *ville* betegner en vilje”, mens *ville* i kombination med blive-passiv derimod anvendes “når *ville* betegner det fremtidige”. Mikkelsen illustrerer distinktionen mellem *ville* med henholdsvis s-passiv og blive-passiv komplement med følgende eksempler (ibid.):

- (8.77) a. Han vil roses. (vilje)
b. Han vil blive rost. (fremtid)

Den samme fordeling og med henvisning til henholdsvis ikke-epistemisk (*ville* + s-passiv) og epistemisk (*ville* + blive-passiv) modalitet finder vi i Lauridsen & Lauridsen (1989: 246f). Brandt (1999: 124) finder i sin analyse af modalverber i forbindelse med passiv, at samtlige forekomster med *ville* i kombination med blive-passiv angiver fremtidige forventninger og klassificerer dette under prospektiv modalitet.

I GDS regnes *ville* ikke som et rigtigt modalverbum (men derimod som et ‘knækket’ modalverbum), og inkluderes først og fremmest i tempussystemet (GDS 2011: 795f). En sådan behandling begrundes med, at *ville* ikke længere har en deontisk fortolkning, men udtrykker kun futurum og viljemæssig nødvendighed (ibid.).

8.5.1 Analyse af danske eksempler med *ville* + passiv

En analyse af de danske eksempler med *ville* efterfulgt af passiv i både skrift- og talesprogs-korpusser synes dog at udvise en større variation end den ovenfor angivne. Vi vil først se på *ville* med blive-passiv komplement, som er den hyppigste konstruktion med *ville* i vores korpusser, og som, i følge litteraturen, angiver fremtid (fremtidige forventninger). Der findes en del eksempler på denne konstruktion med den nævnte læsning i vores korpusser. I (8.78a–c) er tre sådanne eksempler gengivet:

- (8.78) a. Boliger **vil** snart **blive anlagt** i et grafisk fugleperspektiv i Vejle . (DK skrift)
b. Blandt andet derfor gav Richard_Nixon sit ord på, at de skyldige **ville blive stillet** til ansvar . (DK skrift)
c. og da vi jo var i slutningen af tredje G £ så var der ingen af os der ville sige hvem det var fordi £ han **ville blive smidt ud** og vi syntes det var synd så tæt på studentereksamen (DK tale)

I det danske skriftsprogskorpus udtrykker de allerfleste (63) af de 70 eksempler med *ville* med blive-passiv komplement fremtid; en forudsigelse om hvad der vil ske. Konstruktionen findes dog også, som illustreret i (8.79a–b), anvendt i en anden betydning:

- (8.79) a. Men der **ville** sikkert **blive grinet**, hvis Anders_Fogh_Rasmussen en kold februardag holdt en så messiansk tale i København. (DK skrift)

- b. Iraks to nabolandes økonomi **ville være blevet kvalt** økonomisk, hvis blokaden havde været tæt . (DK skrift)

Sætningerne i (8.79a–b) er forskellige fra (8.78a–c) i og med at de indgår i en betingelseskonstruktion, og angiver hhv. hypotetisk og kontrafaktisk betydning. Der er således ikke tale om et udtryk for fremtid, men derimod en (tænkt) antagelse om hvad der kan ske.

I det danske talesprogs-korpus udtrykker halvdelen af eksemplerne (8 af 15) med *ville* med blive-passiv komplement fremtid (som eksemplificeret i (8.78c) ovenfor). Udover dette forekommer konstruktionen, ligesom i skriftsproget, i hypotetiske udsagn som illustreret i (8.79a–b). Derudover forekommer der – noget uventet – også eksempler, angivet i (8.80a–c), som hverken kan siges at udtrykke fremtid eller hypotetiske udsagn:

- (8.80) a. jeg **vil** gerne gå til præst og **blive konfirmeret** (DK tale)
b. men hva- f- hvad pigerne så vil de i seng jer men **vil** de kun (uf) .. ja ja **blive kurtiseret** £ (DK tale)
c. jeg var [jo] også et englebarn indtil jeg kom i sjette klasse men så **ville** jeg ikke **blive kaldt** £ jeg kan ikke huske hvad var det hun kaldte mig min [danskfrøken] (DK tale)

Sætning (8.80a) udtrykker talerens ønske om at blive konfirmeret, hvilket yderligere understreges af adverbialet 'gerne'. I eksempel (8.80b) angivne ytring er meget hakket og delvis ukomplet, men der må antages at være tale om pigernes ønske om kurtisering og ikke et udsagn om fremtid. Den sidste sætning (8.80c) udtrykker talerens ønske om ikke at blive kaldt på en bestemt måde. Det handler ikke om en antagelse eller formodning om fremtid, men jeg-personens modvilje mod sit tidligere generelt anvendte kaldenavn. I sin modale betydning kan sætningen sammenlignes med eksemplet i (8.81), hvor samme type ønske er udtrykt ved *ville* med s-passiv komplement.

- (8.81) bare det at jeg ved at hun **vil kaldes** "oversygeplejerske frøken M%%%%%" (DK tale)

Betydningen, som udtrykker talerens vilje eller ønske, er også i følge litteraturen den betydning, som angives ved *ville* + s-passiv (som vist i (8.77)). Sætninger med en sådan betydning forekommer også i både det danske skrift- og talesprogs-korpus, illustreret ved eksemplerne i (8.82):

- (8.82) a. Hun **vil** ikke **citeres** med navn, men mener, det vil være katastrofalt, hvis yderligere noget skal sælges. (DK skrift)
b. Hvis folk bliver syge, **vil** de gerne **behandles** af en ekspert /.../ (DK skrift)
c. fordi jeg **ville** ikke ind og **opereres** vel' (DK tale)

Alle otte eksempler fra talesprogskorpusset med *ville* + s-passiv har viljemæssig betydning. I skriftsprogskorpusset forekommer der, som illustreret i (8.83a–c), derimod eksempler på *ville* i kombination med s-passiv, som ikke kan fortolkes som udtryk for vilje:

- (8.83) a. Jeg begyndte indledningsvis med at tale om, hvorvidt julen efterhånden **ville korrumpes** af markedet. (DK skrift)
- b. Festivalen, som går under det poetiske navn « Vent_du_Nord » (Vind fra Norden, red.), **vil** fra Danmark **gæstes** af Astrid Saalbach, som sammen med øvrige nordiske forfattere vil læse op på det parisiske teater Theatre_de_L'Est Parisien. (DK skrift)
- c. /.../ en sådan liberalisering vil tvinge firmaerne til mere intens konkurrence, produktivitetsstigninger og omkostningsreduktioner til_fordel_for de europæiske forbrugere, der får serviceydelse til lavere priser, og til_fordel_for væksten, der bl.a. **vil udmøntes** i op_til 600.000 nye job i EU. (DK skrift)

Sætning (8.83a) kan således ikke tolkes som udtryk for at subjektet (*julen*) ønsker at blive korrumpet, eller tilsvarende i (8.83b) at '*festivalen*' ønsker at blive gæstet. Heller ikke '*vil udmøntes*' i (8.83c) giver udtryk for nogens vilje. Alle sætninger angivet i (8.83) kan derimod fortolkes som udtryk for en fremtidig hændelse, og har dermed en prospektiv læsning. Denne fortolkning finder støtte i Brandt (1999: 124), som anfører, at konstruktionen *ville* + s-passiv udover vilje (*dynamic modality*) også kan udtrykke fremtid (*prospective modality*). Ifølge Brandt er distributionen mellem de to betydninger med s-passiv næsten ens, med en lille overvægt til vilje-betydningen. I vores korpus har vilje-betydningen en mere klar dominans.

Brandt går dog ikke dybere ind i en analyse af, hvad der karakteriserer konstruktioner med *ville* + s-passiv med de to betydninger. Ser vi nærmere på eksemplerne i vores korpusser, er det dog bemærkelsesværdigt, at samtlige eksempler som angiver fremtid, har et inanimat subjekt, som f.eks. *julen* i (8.83a). Samtlige eksempler med voluntativ betydning har derimod et animat subjekt, jf. *hun* i (8.84):

- (8.84) Hun **vil** ikke **citeres** med navn, men mener, det vil være katastrofalt, hvis yderligere noget skal sælges. (DK skrift)

Vi kan desuden lægge mærke til, at de få eksempler med *ville* + blive-passiv, som har en vilje-læsning, alle har animat subjekt, jf. eksemplerne (8.80a–c). På den anden side er dette ikke en afgørende faktor, da eksempler med *ville* + blive-passiv med fremtidslæsning, jf. eksemplerne 8.78a–c, både kan have animat og inanimat subjekt.

For at opsummere synes det således at gælde, at *ville* + s-passiv kan antage to betydninger alt afhængig af subjektets animathed. Sætninger med animat subjekt (med *ville* + s-passiv) udtrykker således vilje, mens sætninger med inanimat subjekt (med *ville* + s-passiv) udtrykker futurum. Den sidste

konstruktion kan erstattes med blive-passiv, som ellers skulle udtrykke futurum sammen med *ville*. Samme tendens finder vi i norsk, men ikke i svensk, hvor verbet *ville* ikke bruges til at udtrykke fremtid.

8.5.2 Analyse af norske eksempler med *ville* + passiv

Ifølge *Norsk referansegrammatikk* kan *ville* udtrykke deontisk modalitet og angive subjektreferentens vilje eller ønske (NRG 1997: 616), mens *ville* i epistemiske udsagn angiver antagelse og formodning om nutid og fremtid (NRG 1997: 617). Som påpeget tidligere bruges s-passiv også i norsk sammen med modalverber i deontisk betydning, mens blive-passiv anvendes når betydningen er epistemisk (NRG 1997: 583). På den baggrund skulle vi således forvente at finde konstruktioner med *ville* + s-passiv komplement som udtryk for vilje, og konstruktioner med *ville* + blive-passiv komplement i forbindelse med udsagn om fremtid, ligesom i dansk.

I de norske skrift- og talesproskorpusser er der til sammen kun 9 eksempler med verbet *ville* med s-passiv komplement. Af disse er det kun to, som har en viljemæssig læsning, som illustreret i (8.85a–b):

- (8.85) a. Det er gått for stor prestisje i saken til at noen kan gi seg, resonnerer en diplomat som ikke **vil navngis**. (NO skrift)
b. Verden **vil bedras** og en dyktig utført bløff kan få mye publisitet. (NO skrift)

Ligesom i dansk finder vi også blandt de norske sætninger eksempler hvor *ville* + s-passiv udtrykker formodninger om fremtid eller nutid. Og selv om det samlede antal af eksempler er meget lille, er de fleste eksempler – mod vores forventning – af denne type. To eksempler er givet i (8.86a–b):

- (8.86) a. De uløste forhandlingsspørsmålene, blant annet om leseplikten, **vil løses** av en nemnd som settes ned i nær framtid, sier avdelingsdirektør Johan Raaum i KUF. (NO skrift)
b. det **vil** alltid **oppleves** som en e # nest beste løsningen i verden fordi for (NO tale)

De norske eksempler udviser også tendens til at have inanimat subjekt i de tilfælde hvor der ikke er tale om en vilje i forhold til verbalhandlingen (i modsætning til eksemplerne i (8.85)). Vi finder dog også et enkelt eksempel med animat subjekt med prospektiv læsning, jf. (8.87):

- (8.87) Styret i Det internasjonale friidrettsforbundet (IAAF) har besluttet å gi slipp på det absolutte kravet om fire års utelukkelse for dopingsyndere. Heretter vil man godta to års utelukkelse i land der myndighetene ikke tillater fire års straff. Det betyr at utøvere i ulike land **vil dømmes** forskjellig. (NO skrift)

I eksempel (8.87) har subjektet animat referent (*utøvere i ulike land*), men det er ikke subjektet som uttrykker et ønske om at blive dømt på en bestemt måde. Det er tværtimod ydre omstændigheder (forskellige regler i forskellige land), som beskrevet i konteksten, som betinger forskellig behandling af sportsmænd.

De norske eksempler med verbet *ville* med blive-passiv komplement viser mindre variation end de tilsvarende danske eksempler. Samtlige eksempler fra det norske skriftsprogskorpus udtrykker, på linie med hvad der er påpeget i NRG (1997: 617), antagelse eller formodning om nutid eller fremtid, jf. eksempler (8.88a–b):

- (8.88) a. Nye tall fra Barne- og familiedepartementet viser at hele 8.000 barnehageplasser **vil bli nedlagt** innen utgangen av 1997. (NO skrift)
b. Uansett hvem det blir som overtar utenriksministerstillingen, **vil** vedkommende **bli målt** mot den standard forgjengeren satte. (NO skrift)

I talesprogskorpusset er der kun syv eksempler på *ville* med perifrastisk passiv. Ud fra disse har fem en prospektiv læsning, men vi finder også to eksempler, hvor ytringen angiver subjektreferentens vilje i forhold til verbalhandlingen, jf. eksempel (8.89):

- (8.89) a. man **vil** ikke **bli oppfattet** som som snobbete så man vil heller definere seg inn blant ## de som er litt mer ## jeg vet ikke jeg litt tøffer er litt hardere litt mer street (NO tale)
b. A: kan ikke jeg bare bli påkjørt eller noe sånt
B: man må ikke tenke sånn
A: (sukking) bank i bordet
B: bank i bordet bank i bordet da
A: nei jeg **vil bli påkjørt** på kjørt og ligge i koma i to dager (NO tale)

8.5.3 Analyse af svenske eksempler med *ville* + passiv

I modsætning til dansk og svensk kan man i svensk ikke anvende konstruktionen *ville* + infinitiv til at angive futurum, og *ville* anvendes således kun intentionelt med betydningen vilje eller ønske (SAG 1999 IV: 320f).¹³³ Som i de to andre sprog, forekommer de fleste konstruktioner med *ville* i svensk med blive-passiv komplement. Konstruktionen med *ville* med s-passiv komplement må betragtes som næsten ikke eksisterende – den forekommer således kun to gange i hele materialet, og i begge tilfælde i talesprogskorpusset. At blive-passiv er så relativt dominerende her kan synes noget uventet, dels taget i betragtning at s-passiv, som tidligere beskrevet, er den helt dominerende passivform i svensk, og dels fordi *ville* + blive-passiv ikke, som det er tilfældet i hovedparten af de danske og norske eksempler, kan benyttes til at udtrykke

¹³³ Det svenske verbum *vilja* har tidligere haft futurum-betydningen, men den anvendes ikke længere (jf. Hellquist 1922).

fremtid. De svenske konstruktioner med *ville* med blive-passiv komplement angiver således alle udtryk for subjektreferentens vilje eller ønske i forhold til verbalhandlingen, som illustreret i (8.90).¹³⁴

- (8.90) a. läkaren berättar att patienten inte **ville bli inlagd** utan bara få med sig tabletter. (SV skrift)
b. Att George_Bush **vill bli omvald** som president i november spelar också en roll i det sammanhanget. (SV skrift)
c. det är bra för oss som inte **vill bli bitna** det det tycker du väl (SV tale)

For at subjektet skal kunne udtrykke vilje i forhold til verbalhandlingen, kræver det i sagens natur, at subjektet har en animat reference (jf. den tidligere diskussion af forholdet mellem *ville* + s-passiv og henholdsvis animat og inanimat subjekt i dansk og norsk). Som diskuteret tidligere (jf. kap 7.1 Subjekt) er den svenske blive-passiv karakteriseret ved at foretrække animate subjekter (subjekter, der kan have en vis indflydelse på verbalhandlingen). I dette lys er det ikke så overraskende, at de allerfleste eksempler med *ville* forekommer med blive-passiv i svensk.

De to eksempler på *ville* med s-passiv komplement i det svenske talesprogs-korpus er gengivet i (8.91a–b). Begge sætninger har animat subjekt og udtrykker vilje.

- (8.91) a. så att om vi tar negern så kommer ju negern att bli väldigt lik en svensk om n växer upp i en svensk han **vill behandlas** precis likadan som en svensk skulle jag kunna tänka mej (SV tale)
b. \$B: men ... tyckte inte om det han **ville** inte liksom **exponeras** på ett sådant sätt så är det (SV tale)

Sammenligning

Når det gælder betydninger af *ville*, er der væsentlig forskel mellem på den ene side dansk og norsk og på den anden side svensk. I de to førstnævnte sprog kan *ville* således anvendes med to betydninger; konstruktionen kan enten udtrykke vilje/ønske eller fremtid/fremtidige forventninger. I svensk er det kun den første mulighed der er til stede, og verbet anvendes således kun med betydningen vilje. I de danske og norske grammatikker bliver der hævdet, at *ville* sammen med s-passiv udtrykker vilje mens den sammen med blive-passiv udtrykker fremtid. Vi genfinder dog ikke en entydig sammenhæng mellem den modale betydning og passivform i vores korpusser. I stedet synes betydningen i høj grad at afhænge af subjektets animathed. Betydningen vilje ser ud til at forudsætte

---

¹³⁴ Sætning (8.90b) vil på dansk få en fremtidslæsning. Vil man udtrykke vilje, skal man derimod anvende s-passiv. At vi i svensk i sådanne konstruktioner har at gøre med et ønske fra subjektets side, kommer til udtryk i et andet eksempel fra det svenske korpus, jf. (i), hvor man har tilføjet verbalfrasen 'såg till', som angiver en intentionel handling fra subjektets side, sidestillet med det andre verbale udtryk 'ville bli omvald'.

- (i) Jacques_Chirac **ville bli omvald** och *såg till* att Giscard d'Estaing blev president (SV skrift)

animat subjekt, mens formodninger om fremtid synes at kunne udtrykkes både med animat og inanimat subjekt. Dette gælder især i forbindelse med s-passiv i dansk, hvor subjektets karakter (animathed) synes at spille en afgørende rolle ved fortolkningen af sætninger som hhv. udtryk for vilje/ønske (animat subjekt) og fremtid (inanimat subjekt). Således også illustreret af Mikkelsen (1975/[1911]: 384): “*Denne begivenhed vil altid huskes, men Han vil huskes om hundrede år (= ønsker at huskes).*”

Forskellen mellem på den ene side dansk og norsk og på den anden side svensk kan illustreres ved eksempler i (8.92–8.94) fra skriftsproskorpuserne, der alle har samme hovedverbum ‘huske’:

- (8.92) a. Det er desværre den ytring, som Zhao_Ziyang **vil blive husket** mest for. (DK skrift)
 b. Skuespilleren Ralph_Macchio er blevet 43, har selv fået børn og er endelig kommet overens med, at han altid **vil blive husket** for titelrollen i de første tre Karate_Kid-film. (DK skrift)
 c. For valgkampen i 2005 **vil i høj grad blive husket** som det valg, hvor partierne tog cyberspace alvorligt, /.../ (DK skrift)
- (8.93) Thora Saxlunds innsats i det frivillige humanitære arbejde **vil bli husket** langt inn i fremtiden. (NO skrift)
- (8.94) a. Det var fel tillfälle, jag **vill** först och främst **bli ihågkommen** för mitt kunnande i bassängen. (SV skrift)
 b. Så glöm 13, 14, 19 och 29 alla ni som **vill bli ihågkomna** i Scandinavium. (SV skrift)

De tre danske eksempler (8.92a–c) og det norske eksempel (8.93) udtrykker således en forventning eller forudsigelse om fremtiden. Selv om to af de danske sætninger (8.92a–b) har et animat subjekt bliver sætningen dog ikke fortolket som udtryk for subjektets vilje eller ønske. Dette er derimod tilfælde ved de to svenske sætninger, (8.94a–b) som af svensktalende læses som udtryk for ønske. Danske og norske modersmålstalende vil derimod tillægge eksemplerne (8.94a–b) prospektiv betydning.

8.6 Sammenfattende diskussion

Formålet med dette kapitel har været at undersøge sammenhængen mellem modalitet (repræsenteret ved de modale hjælpeverber *skulle, kunne, måtte* og *ville*) og passivformerne s-passiv og blive-passiv. Selv om modalitet med sine betydningskategorier står centralt i dette kapitel, har det dog ikke været formålet at diskutere modalitetskategorien generelt eller de forskellige indelinger af denne. Mens en grundigere sammenligning af det modale system falder udenfor rammerne af denne afhandling, er de overordnede synspunkter og terminologiske begreber fra forskellige grammatikker præsenteret og forsøgt sammenholdt på tværs af sprogene.

Som påpeget i begyndelsen af dette kapitel, har man i danske såvel som i norske grammatikker hævdet, at der findes en sammenhæng mellem modal betydning og valget af passivform. Det er således antaget, at modalverber + s-passiv angiver deontisk betydning, mens modalverber + blive-passiv udtrykker epistemisk betydning. Som analysen i dette kapitel dog viser, er anvendelsen mere varieret end forventet, og sammenhængen mellem modalitet og passivform dermed også mindre kategorisk afgrænset end vi skulle forvente på baggrund af litteraturen. De forskellige modale betydninger forekommer således både sammen med morfologisk og med perifrastisk passiv. På baggrund af vores analyser synes der at være mindst sammenhæng mellem modal betydning og passivform i svensk, derefter i norsk, mens dansk ser ud til at være lidt mere "regelret". Det er dog vigtigt at pointere, at forekomsten af blive-passiv generelt er meget lav. Dette gælder alle tre sprog, og det er derfor vanskelig at drage andet end tentative konklusioner.

På det overordnede plan forekommer alle modalverber – med undtagelse af *ville* – oftere med s-passiv komplement end med blive-passiv komplement. Dette gælder for alle tre sprog, i skrift så vel som i tale. Dette betyder dog ikke, at der ikke er forskel på anvendelsesfrekvensen af de enkelte modalverber indenfor såvel sprogene generelt som mellem de to passivformer. Især konstruktionen *skulle* + s-passiv i dansk talesprog springer i øjnene. Konstruktionen udgør således 65% af samtlige s-passiv konstruktioner i dette medium. Som også påpeget sidst i kapitel 5, udgør konstruktioner med modalverbum + s-passiv i det hele taget en forholdsvis stor andel af samtlige forekomster af s-passiv i det danske talesprog – i alt således 89%. De tilsvarende tal for norsk er 62% og for svensk kun 27% (se nærmere i kapitel 5).

Som det også fremgik af Kapitel 5, dominerer s-passiv klart over blive-passiv i svensk. På den baggrund kan det synes overraskende, at vi i dette kapitel ikke finder et eneste eksempel på svenske konstruktion med *ville* + s-passiv i skriftsprogskorpusset og kun to i talesprogskorpusset, mens konstruktionen er væsentlig mere frekvent med blive-passiv.

Til sidst skal det påpeges, at også animathed spiller en væsentlig rolle i forbindelse med anvendelsen af modalverber med passiv komplement. Dette gælder først og fremmest forbindelsen med *ville* + passiv i dansk, men også i norsk, hvor subjektets animathed hhv. inanimathed er afgørende for konstruktionens semantiske fortolkning. Konstruktioner med s-passiv og animat subjekt udtrykker således vilje-betydning, mens konstruktioner med s-passiv og inanimat subjekt udtrykker fremtidige forventninger. Konstruktioner med *ville* + blive-passiv og animat subjekt kan udtrykke ønske, men animat subjekt kan også, på linie med inanimat subjekter, forekomme i konstruktioner med fremtidsbetydningen. I svensk er denne distinktion imidlertid ikke aktuel, da verbet *ville* kun kan anvendes med vilje-betydning. På den anden side har alle svenske eksempler med *ville* + passiv et animat subjekt, og de forekommer næsten udelukkende med blive-passiv. I Svensk finder vi ligeledes en overvægt af animate subjekter ved konstruktioner med *måste* + blive-passiv (jf. Kapitel 8.4.3).

9 PASSIV I FORSKELLIGE SYNTAKTISKE KONSTRUKTIONER

I dette kapitel skal vi behandle en række specifikke syntaktiske konstruktioner hvori det passive verbal indgår. Analysen omfatter upersonlige passivkonstruktioner (9.1) og konstruktioner med foreløbigt subjekt (9.2), samt reportativ passiv (9.3) og kompleks passiv (9.4). Analyserne demonstrerer, at både s-passiv og blive-passiv kan indgå i forskellige syntaktiske konstruktioner. Der forekommer dog også forskelle i anvendelsesmulighederne på tværs af både de to medier og de tre sprog.

9.1 Upersonlig passiv

Upersonlig passiv omfatter konstruktioner, som dannes af intransitive verber (jf. den tidligere diskussion af konstruktionen i 7.1.2 *Passivkonstruktioner med formelt subjekt*, hvor det blev redegjort for konstruktionen i forhold til tale- og skriftsprog, samt i forhold til s- og blive-passiv). I tidligere redegørelser for passiv er der påpeget, at man i de skandinaviske sprog ikke kan danne upersonlige passivkonstruktioner med alle intransitive verber (Hovdhaugen 1977: 23f, SAG 1999 IV: 371). Et af de vigtigste kriterier for at kunne danne passiv er, at verbalhandlingens logiske/referentielle subjekt må være en handlende person (dvs. have den semantiske rolle Agent). Verber der således både kan tilknytte et animat eller et inanimat subjekt, kan i passivkonstruktioner kun anvendes (fortolkes) som udtryk med degraderet personagent. Som vi også henviste til i kapitel 3, illustrerer Hovdhaugen dette forhold med eksemplerne gengivet i (9.1) og (9.2a–b). Hovdhaugen påpeger, at sætningen i (9.1) kun kan fortolkes som (9.2a) med animat/personsubjekt (*folk*), men ikke som (9.2b) med inanimat/ikke-personsubjekt (*maten*).

(9.1) Det ble stått på verandaen under hele mottagelsen.

(9.2) a. Folk sto på verandaen under hele mottagelsen.
b. Maten sto på verandaen under hele mottagelsen.
(Hovdhaugen 1977: 23)

Et andet vigtigt kriterium for upersonlige passivkonstruktioner er verbets aktionsart. Ifølge SAG angiver sætninger med intransitive verber og ekspletivt *det* ofte “en aktion i flertal”, dvs. “flera samtidiga aktioner” eller “aktioner som følger på varandra i tid (iterativ betydelse)” (SAG 1999 IV: 371). Der kan være et bundet adverbial tilknyttet som i eksemplerne (9.3a–b):

(9.3) a. Där springs det om kvällarna, har en sett ...
b. Det har länge anmärkts på denna sak.
(SAG 1999 IV: 371)

Hovdhaugen (1977: 24) angiver også aspektuelle restriktioner, som relevante for norsk upersonlig passiv. Han påpeger således, at det intransitive verbum skal betegne en durativ handling, som f.eks. *våke* og *sove* i (9.4a–b), jf. også *stå* i (9.1) ovenfor, for at kunne anvendes.

- (9.4) a. Det ble våket i mange hjem den natten.
 b. Det ble sovnet i flere timer.
 (Hovdhaugen 1977: 23)

Udover den “mindre vanlige” forekomst af upersonlige passivkonstruktioner ved blive-passiv, tilføjer SAG om sådanne konstruktioner, at de som regel har tilknyttet en kvantificerende bestemmelse, således at “Om verbet är intransitivt /.../ har satsen i så fall vanligen en kvantifierande bestämning” (SAG 1999 IV: 386), jf. følgende eksempler (9.5a–b) fra SAG (ibid.).

- (9.5) a. Nog blir det sprunget *rätt mycket* här på ett år.
 b. Men sedan blev det inte *så mycket* klagat på det nya programmet.

På grund af den relativt lave forekomst af upersonlig passiv i vores materiale, jf. Tabel 9.1 (gengivet her fra 7.1.2, Tabel 7.4), er det vanskeligt at drage andet end tentative konklusioner om sådanne konstruktioners generelle karakteristika. Et par tendenser kan dog påpeges.

Tabel 9.1 Upersonlig passiv. Overordnede forekomster.

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale
Upersonlig passiv	3,8% (180)	3,0% (62)	4,4% (118)	2,3% (72)	2,3% (48)	2,3% (24)	1,1% (35)	0,2% (4)	2,1% (31)
Passiv i alt	4765	2063	2702	3096	2044	1052	3176	1684	1492

Betingelsen for degraderet personagent er opfyldt i alle tilfælde. Verber som forekommer i upersonlige konstruktioner i korpusserne forudsætter alle sammen et personsubjekt. Følgende verber forekommer mere end én gang i en upersonlig passivkonstruktion i det empiriske materiale:¹³⁵ i dansk: *bande, bygge, diskutere, feste, fløjte, forske, fortælle, grine, gøre, køre, lave, male, passe (på), referere, ringe, rydde op, sige, skrive, skrue, skyde, skære, snakke, spekulere, spise, spørge, stjæle, støvsuge, tale, trække, vælge*; i norsk: *arbeide, bygge, flagge, gjøre, jobbe, rydde opp, satse (på), skrive, snakke, spare, vite*; i svensk: *köra, prata, städa, styra, tala*.

¹³⁵ Mange af de angivne verber kan anvendes både intransitivt og transitivt. Begge anvendelsesmuligheder forekommer også i de anvendte korpusser.

Variationen blandt de anvendte verber er stor. Selv om antallet af verber, der forekommer mere end én gang i en upersonlig passivkonstruktion, varierer betydeligt fra sprog til sprog (jf. den ovenstående liste), er det relative antal i forhold til mængden af samtlige forekomster med upersonlig passiv ens. For hvert sprog er det således kun én sjettedel af verberne der forekommer mere end to gange i en upersonlig passivkonstruktion; i de fleste tilfælde findes der kun ét eksempel med ét og samme verbum.

På den anden side finder vi også nogle udtryk, som ser ud til at være karakteristiske for den upersonlige passivkonstruktion. De oftest forekommende verber i upersonlige passivkonstruktioner i alle tre sprog udgøres således af ytringsverber. De hyppigste blandt disse er *snakke* (DK, NO), *prata* (SV) og *tale/tala* (DK, SV), jf. eksempler i (9.6)-(9.8); men vi finder også eksempler på: *diskutere, fortælle, hævde, informere, rapportere, redegøre, referere, råbe, sige, skrive, spørge, svare*.

- (9.6) a. for ellers aner du jo ikke hvem der **bliver snakket** om vel' (DK tale)
 b. så skal der **snakkes** og hygges ik' (DK tale)
 c. Bemærk , at der **tales** kun om oprørere! (DK skrift)
 d. Der **bliver talt** meget om baggrunden for konflikten, /.../ (DK skrift)
- (9.7) a. jeg kjenner jo en del folk ikke sant så det det det klart det **blir** jo **snakka** om det når du møtes (NO tale)
 b. Det er sikkerheten til beboerne det **snakkes** mest om nå, og /.../ (NO skrift)
- (9.8) a. det är ändå någonting som det **pratas** väldigt mycket om i olika frågespalter (SV skrift)
 b. \$M: vad har ni för uppfattning om det eh det **talas** ju om att eh eh det kan bli på det sättet (SV tale)

De danske og norske eksempler med *tale* og *snakke* forekommer både med morfologisk og perifrastisk passiv. De svenske eksempler med *prata* og *tala* findes derimod kun sammen med morfologisk passiv.

Som redegjort for tidligere, er upersonlige passivkonstruktioner med blive-passiv i svensk en sjældenhed (jf. Tabel 7.5). I vores materiale optræder der således kun ét eksempel med denne anvendelse, jf. eks. (7.11), gentaget i (9.9):

- (9.9) \$A: då STÅdar du jaha
 \$B: ha \$B: det den dagen **det blir städat** nä men jag jag får
 nog utlopp på (SV tale)

På basis af vores svenske materiale er det således ikke muligt at underbygge SAGs påstand, at der i svensk som regel er tilføjet en kvantificerende bestemmelse til upersonlige passivkonstruktioner med blive-passiv. En nærmere undersøgelse af de danske og norske eksempler med blive-passiv viser, at en sådan tilføjelse også er karakteristisk for disse. Et par eksempler fra hhv. det danske og norske korpus kan ses i (9.10a–b):

- (9.10) a. fordi der **bliver forlangt** *utroligt meget* af nogle f.ø. mennesker (DK tale)
 b. for det **ble bygd** *veldig mye* akkurat den tida (NO tale)

En nærmere undersøgelse af de upersonlige passivkonstruktioner med s-passiv viser, at kvantificerende bestemmelser ligeledes bliver anvendt ved denne konstruktion. Nogle eksempler fra korpusserne kan ses i (9.11a–c):

- (9.11) a. der skal **arbejdes** *lidt* for den jo (DK tale)
 b. Det **skrives** *så mangt* om institutionene her i byen /.../ (NO skrift)
 c. för att det **slösas** ju *våldigt* med papper överhuvudtaget (SV tale)

Der er således ingen påfaldende forskelle mellem den morfologiske og perifrastiske passiv med hensyn til dette aspekt. Overordnet set indeholder op til ca. en femtedel af eksemplerne en kvantificerende bestemmelse.

Til sidst skal det påpeges, at der blandt konstruktioner med upersonlig passiv forekommer en række faste udtryk og mere eller mindre leksikaliserede forbindelser. Eksemplerne er ikke mange, men forekommer dog i alle tre sprog. Her illustreret ved eksempler fra de danske korpusser, jf. (9.12a–d):

- (9.12) a. og der ikke **bliver holdt** *i ørerne* (DK tale)
 b. der bliver ikke malet der **bliver** ikke **sat** *i stand* (DK tale)
 c. ja f.ø. så blev **blev** der **set** *skævt til en* fordi man (DK tale)
 d. i hvert fald lang tid imellem der **er blevet gjort** *rent* (DK tale)

9.2 Konstruktioner med foreløbigt subjekt

Også konstruktioner med foreløbigt subjekt er behandlet i 7.1.3 i forbindelse med den passive sætnings subjekt. For oversigtens skyld er resultaterne for de relative frekvenser fra Tabellerne 7.6 og 7.7 gengivet nedenunder i hhv. Tabel 9.2 og 9.3.

Tabel 9.2 Overordnet forekomst af konstruktioner med foreløbigt og egentligt subjekt fordelt på typer (a) substantivfrase/pronomen som egentligt subjekt og (b) ledsætning/infinitivfrase som egentligt subjekt.

	dansk			norsk			svensk		
	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale	I alt	skrift	tale
Subst./pron.	296 (6,2%)	116 (5,6%)	180 (6,7%)	173 (5,6%)	131 (6,4%)	42 (4,0%)	74 (2,3%)	16 (1,0%)	58 (3,9%)
Ledsætning/ infinitivfrase	56 (1,2%)	39 (1,9%)	17 (0,6%)	82 (2,6%)	60 (2,9%)	22 (2,1%)	28 (0,9%)	14 (0,8%)	14 (0,9%)
Passiv i alt	4765	2063	2702	3096	2044	1052	3176	1684	1492

Note: % udregnet i forhold til passiv i alt.

Tabel 9.3 Konstruktioner med foreløbigt subjekt og ledsætninger/infinitivfraser som egentligt subjekt i forbindelse med s-passiv og blive-passiv i hhv. skrift og tale

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
skrift	30 (2,5%)	9 (0,9%)	31 (2,9%)	29 (2,8%)	14 (0,9%)	-
Passiv i alt	1023	1040	1002	1042	951	733
tale	3 (0,5%)	14 (0,7%)	12 (5,7%)	10 (1,2%)	14 (1,0%)	-
Passiv i alt	620	2082	211	841	1264	217

Note: % udregnet i forhold til samlede antal af passiver i samme medium.

Som diskuteret i 7.1.3, er konstruktioner med foreløbigt subjekt i passiv forholdsvis sjældne. Der er i analyserne skelnet mellem to sådanne konstruktionstyper med henholdsvis: (a) substantivfrase/pronomen som egentligt subjekt og (b) ledsætning/infinitivfrase som egentligt subjekt, jf. Tabel 9.2. Som det fremgår af tabellen, er begge konstruktioner forholdsvis sjældne med en overordnet forekomst på mellem 6,2% og 0,9%. Fordelingen mellem s-passiv og blive-passiv viser, jf. Tabel 9.3, en lidt større andel af sådanne konstruktioner i forbindelse med den morfologiske passiv. I svensk finder vi slet ikke nogen eksempler i forbindelse med blive-passiv (se også diskussionen i 7.1.3).

Også her ser vi først og fremmest på sætninger hvor det egentlige/referentielle subjekt udgøres af en ledsætning eller infinitivfrase. På grund af den meget lave absolutte forekomst af konstruktionen, skal man dog være forsigtig med at drage alt for definitive konklusioner. Selv om den omtalte konstruktion ikke forekommer med blive-passiv i svensk i vores materiale, findes konstruktionen omtalt i SAG (1999). Der er således påpeget, at den perifrastiske passiv med ledsætning eller infinitivfrase som 'postponerat subjekt' kun forekommer i forbindelse med enkelte verber (SAG 1999 IV: 387). Følgende eksempler (9.13a–d) er givet for at illustrere dette (ibid.):

- (9.13) a. Det {*blev sagt/.../blev bestämt/.../*} att vi skulle komma kl. 4.
 b. Det *blev* mig inte *förunnat* att se henne fler gånger.
 c. Det {*?blev undrat/.../*} lite här och var när hon skulle komma igen.
 d. Det {**blev trott/.../*} att Gud var vred.

På grund af manglende forekomst af sådanne konstruktioner i vores materiale, kan vi ikke underbygge påstanden om perifrastisk passiv, men det interessante er, at konstruktionen med morfologisk passiv ligeledes ser ud til at foretrække visse typer af verber i svensk. Dette gælder især for talesproget, hvor bestemte konstruktioner udgør flertallet af eksemplerne. Det drejer sig således om verberne *säga* (5 eks.) og *tänka* (3 eks.), som illustreret i (9.14a–b):

- (9.14) a. för att det **sägs** att i guraja där det är flybolaget som det kom ifrån är dom sämst utbildade poli piloterna (SV tale)
 b. så det kan **tänkas** att dom är ändliga dom också (SV tale)

I skriftsproget er variationen blandt de anvendte verber større, men også her er det kun verbet *säga* som forekommer mere end én gang, ved siden af de mere skriftsproglige verber som *hävda*, *notera*, *nämna*, *rapportera*.

- (9.15) a. Tidigare **har det sagts** att detta alternativ är omöjligt då lergrunden i Göteborg gör det omöjligt att bygga tunnlar. (SV skrift)
 b. *Det* bör **noteras** att samtliga politiska partier har ställt sig bakom valet av platsen. (SV skrift)

I dansk og norsk forekommer konstruktionen med både morfologisk og perifrastisk passiv, og på det overordnede plan med nogenlunde samme hyppighed (jf. Tabel 9.3). En nærmere analyse af eksemplerne viser dog, at det ikke er typen af verber, som er afgørende for valget mellem s- og blive-passiv. Som i svensk findes der en del eksempler med verbet *sige/si*. Disse forekommer både med s- og blive-passiv, og både i skrift og tale.

- (9.16) a. *Det siges*, at Premier League kan tabes i juledagene. (DK skrift)
 b. fordi jeg synes tit at jeg manglede en begrundelse *det blev* bare **sagt** at sådan skal det være og der var ingen fordi (DK tale)

- (9.17) a. og at *det sies* at l- nordmenn er jo de som best skjønner både svensk og dansk (NO tale)
 b. Jeg ble avhørt, men *det ble* ikke **sagt** hva jeg var siktet for, sier Graham-F (NO skrift)

De norske eksempler med verbet *si* i forbindelse med blive-passiv forekommer udelukkende i præteritum, i dansk er tre ud af de fire eksempler med blive-passiv i præteritum mens ét er i præsens. Af de 7 danske eksempler med verbet *sige* sammen med s-passiv forekommer tre eksempler i forbindelse med et modalverbum. Også et andet verbum – *hævde/hevde* – forekommer blandt eksemplerne med både morfologisk og perifrastisk passiv. De danske eksempler med blive-passiv er begge to i perfektum, i norsk er to ud af fem eksempler i præteritum, mens de andre tre er i præsens. På baggrund af de få eksempler kan man således drage en forsigtig konklusion: at den ene funktion af blive-formen er at kompensere for den manglende mulighed for at danne fortid med s-passiv.

Derudover skal det påpeges, at der i norsk talesprog findes en anden konstruktion, som er ligeså hyppig som konstruktionen med *sies*, og som således udgør den anden halvdel af de norske s-passiv eksempler i dette medium. Konstruktionen (9.18) består af verbet *tænke* i forbindelse med modalverbet *kunne/kan*:

- (9.18) og da kunne *det tenkes* at de # sa “ nei jeg skal leke med F1” (NO tale)

Afslutningsvis skal det påpeges, at det foreløbige subjekt *det/der* ikke altid er angivet i sætningen. Vi finder eksempler på udeladt foreløbigt subjekt blandt både danske, norske og svenske sætninger, jf. (9.19a–c):

- (9.19) a. Hertil må **lægges**, at et samfund, som bevæger sig ad denne vej til sidst ikke vil have et aktivt demokrati, men et elitevælde, der spiller op til en apatisk befolkning (DK skrift)
b. Til sammenligning kan **nevnes** at forbundet fikk 16 millioner kroner for landslagets deltagelse i fotball-VM i USA i 1994. (NO skrift)
c. I sammanhanget bör **nämnas** att under perioden februari-augusti förra året så låg index över 50 utan att någon större ekonomisk återhämtning följde. (SV skrift)

Galberg Jacobsen & Skyum-Nielsen (1998: 93) kalder i dansk sådanne konstruktioner for ‘højtidelig og stiv skriftsprogstil’.

9.3 Reportativ passiv

Der findes i de anvendte korpusser en del eksempler, hvor det passive verbal indgår i følgende syntaktiske konstruktion:

- (9.20) a. En urafstemning **ventes** at give især Henrik_Dam_Kristensen pæne chancer, mens /.../ (DK skrift)
b. De officielle valgresultatene **ventes** først å foreligge torsdag morgen. (NO skrift)
c. Trafiken **väntas** rulla normalt i_dag. (SV skrift)

Konstruktionen er karakteriseret ved at det grammatiske subjekt (*en urafstemning* (9.20a), *de officielle valgresultatene* (9.20b), *trafiken* (9.10c)) i den passive sætning ikke udgør et semantisk argument for det passive verbum (*ventes*), men derimod et logisk subjektet til verbet i infinitivfrasen (*give, foreligge, rulla*).¹³⁶ Eksempel (9.20a) kan således parafraseres som ‘Det ventes, at en urafstemning giver især HDK pæne chancer ..’, eller ‘Man venter, at en urafstemning giver især HDK pæne chancer ..’.

Det handler således om konstruktioner, hvor subjektet fra den underordnede proposition er realiseret som argument (subjekt) i den overordnede sætning. I litteraturen omtales denne type sætninger som konstruktioner med nexus-infinitiv (SAG 1999), eller subjektsløftning (NRG 1997) (på engelsk *raising construction*). Konstruktionen anvendes også i forbindelse med ikke-passive verber. I dansk f.eks. med *synes, lade til* (Ørsnes 2011a: 23), i norsk med *se ut*

---

¹³⁶ Der er en syntaktisk forskel mellem på den ene side den danske og norske konstruktion og på den anden side den svenske. De danske og norske infinitivfraser er altid tilknyttet sammen med infinitivmærke, jf. hhv. eks. (9.20a) og (9.20b): *ventes at give* og *ventes å foreligge*. Den svenske infinitivfrase forekommer derimod uden infinitivmærke, jf. eks. (9.20c): *väntas [*att] rulla* (jf. også SAG 1999 III: 580).

til, late, synes, virke (NRG 1997: 1026); i svensk med *kännas, synas, tyckas, verka* (Lyngfelt 2007: 120), jf. eksempler i (9.21a–b) nedenunder:

- (9.21) a. Skipet synes å komme nærmere. (NRG 1997: 1026)
b. Värmen tycktes komma tillbaka. (Lyngfelt 2007: 120)

Dog tilføjes det i *Norsk referansegrammatikk*, at man ved en del andre verber kun kan have subjektsløftning hvis verbet står i passiv. NRG angiver følgende verber, der indgår i sådanne passivkonstruktioner: *anse, beregne, formode, forutsette, forvente, oppgi, planlegge, påstå, rapportere, si, tenke* (NRG 1997: 1027f).

Ørsnes (2011a, 2011b) vælger at kalde sådanne konstruktioner, hvor verbet i den overordnede sætning står i passiv, for reportativ passiv.¹³⁷ Grunden til dette er, at sådanne konstruktioner indikerer, at der findes en kilde (forskellig fra taleren) til informationen i den underordnede proposition. Denne er dog som regel ikke specificeret. Passivkonstruktionen fungerer således som en slags 'reportive evidential' (Ørsnes 2011b: 179).¹³⁸

Der er kun få forekomster med denne konstruktion i vores korpusser (henholdsvis 40 i dansk, 16 i norsk og 24 i svensk), men de giver alligevel et indtryk af, at konstruktionen er produktiv i alle tre sprog.¹³⁹ De fleste af eksemplerne forekommer i skriftsproget. I norsk er der således ingen eksempler på denne konstruktion i talesprogskorpusset, mens der i dansk og svensk kun optræder enkelte forekomster (henholdsvis 7 og 5 eksempler).

Ifølge Ørsnes forekommer reportativ passiv kun i forbindelse med morfologisk passiv. En sådan begrænsning forklarer han med den semantiske forskel mellem den morfologiske og perifrastiske passiv, hvor den morfologiske passiv anvendes til generiske, objektivt forankrede begivenheder (Ørsnes (2011a: 27, 33), med henvisning til Engdahl 1999 og Heltoft & Falster Jakobsen 1996). I vores materiale forekommer også samtlige eksempler på reportativ passiv med s-passiv i dansk og svensk. I det norske skriftsprogskorpus finder vi derimod et eksempel med blive-passiv, angivet i (9.22).

---

¹³⁷ Ørsnes regner reportative passivkonstruktioner som en underkategori af 'the traditional raising constructions (*nominativus cum infinitivo*)' (Ørsnes 2011a: 23).

¹³⁸ Også Brandt diskuterer denne type passivkonstruktioner, men gør det i forbindelse med diskussionen om 'voice neutrality' (Brandt 1999: 114f). Brandt mener, at det angivne sætningspar nedenfor er et argument for at passiv ikke kan regnes som en derivat af en aktiv sætning, da den passive sætning (i) ikke har en tilsvarende aktiv sætning, som vist i (ii).

- i. Debatten ventes af mange iagttagere at slutte inat. (*sic!*)
- ii. * Mange iagttagere venter debatten at slutte inat.

En aktiv sætning, som har tilnærmelsesvis samme semantiske indhold som (i), kan udtrykkes på følgende måde: 'Mange iagttagere venter at debatten slutter inat.' Den modsvarende passive sætning til denne er dog ikke sætningen (i) ovenfor, men derimod 'Det ventes af mange iagttagere at debatten slutter inat.' (Brandt 1999: 115)

¹³⁹ Ifølge Ørsnes (2011a) er konstruktionen tilmed 'meget produktiv' i dansk (Ørsnes 2011a: 23).

- (9.22) Den sterke vinden **ble** i går **spådd å holde** seg utover dagen mot midnatt. (NO skrift)

Valget af blive-passiv kan være betinget af tempusvalget i sætningen. Som diskuteret tidligere, er datidsformer af s-passiv i norsk en sjældenhed (jf. kap 3.2) og forekom slet ikke i vores norske korpusser (jf. kap. 5.3).

I dansk og norsk er de fleste eksempler med s-passiv i præsens, men også eksempler med modalverbum og s-passiv komplement forekommer, som angivet i (9.23a–b):

- (9.23) a. Kølig er denne fælles lysskulptur og sådan lidt abstrakt i den særlige æstetik, der også bruges i lufthavne, som frekventeres af alverdens folkeslag, hvoraf nogle *kunne tænkes at tage* anstød af hardcore dansk julepynt. (DK skrift).
b. Hele 20 prosent av norske leger *kan tenkes å støtte* aktiv døds hjelp i en gitt situasjon. (NO skrift).

I de svenske korpusser finder vi ligeledes eksempler på s-passiv i præteritum (9.24a), men kun et eneste tilfælde med passiv som komplement til et modalverbum (9.24b):

- (9.24) a. utligen så talade hon också om att dom kläder som **ansågs vara** så fula på sjuttioalet nu är högs (SV tale)
b. okej ... säga men men som som i någon mening *kan sägas vara* en beskrivning va och som kan formu (SV tale)

Tilsvarende eksempler med verbet ‘siges’ i kombination med et modalverbum forekommer også i dansk og norsk, og kan i det hele taget beskrives som et hyppigt eksempel på reportativ passiv. Et andet hyppigt verbum i denne konstruktion er verbet ‘vente’, som illustreret i (9.20) i begyndelsen af afsnittet.

Som det fremgår af eksemplerne, synes reportativ passiv at være forbundet til bestemte typer af verber. I vores materiale finder vi således eksempler på ytringsverber, og verber som udtrykker meninger, antagelser og lignende (dansk: *anses, anslås, antages, formodes, forventes, frygtes, hævdes, menes, siges, tænkes, ventes*; norsk: *antas, antydes, formodes, forutsettes, forventes, menes, regnes, spås, tenkes, ventes*; svensk: *anses, befaras, föreslås, förutsättes, misstänkas, sägas, uppges, väntas*). Dette stemmer godt overens med fundene i Ørsnes (2011a), som angiver, at reportativ passiv dannes af to typer verber: ytringsverber og kognitive eller reflektive verber (Ørsnes 2011a: 27ff). Også de tidligere angivne verber fra *Norsk referansegrammatikk* kan klassificeres under disse overordnede betegnelser.

9.4 Kompleks passiv

Til sidst skal vi behandle konstruktioner, hvor det passive verbal tilknytter et andet verbalt led, og dermed, til en vis grad, ligner passivkonstruktioner fra det foregående afsnit (9.3). Dette er illustreret i følgende eksempel (9.25) fra det danske talesprogskorpus:

- (9.25) og så samtidig så **bliver du prøvet at blive lokket** til at~
træffe fatale beslutninger (DK tale)

Sætningen i (9.25) har et verbal i passiv (*bliver prøvet*), som tilknytter et andet verbalt (infinitiv)led (*at blive lokket*). Også infinitivfrasen i den underordnede proposition står i passiv. Det grammatiske subjekt (*du*) er semantisk knyttet til infinitivfrasen.

Sådanne konstruktioner omtales indenfor grammatikken som kompleks eller dobbel passiv (NRG 1997: 850, se også Engh 1994). Som sagt minder konstruktionen til en vis grad reportativ passiv, dog med en væsentlig forskel. Ved reportativ passiv er det fremflyttede, grammatiske subjekt det logiske subjekt til den indlejrede infinitivfrase (som står i aktiv), jf. '*en urafstemning*' fra det tidligere eksempel (9.20a), gentaget og parafraseret her i (9.26a–b).

- (9.26) a. *En urafstemning ventes at give* især Henrik Dam Kristensen
pæne chancer, mens /.../ (DK skrift)
b. Man venter at *en urafstemning* giver især HDK pæne chancer

Ved kompleks passiv, jf. sætning (9.25), er det grammatiske subjekt (*du*) også grammatisk subjekt til den indlejrede passive infinitiv (*at blive lokket*). Rollesemantisk har subjektet rollen oplever, og vil i en aktiv parafrase derimod udgøre sætningens objekt, jf. (9.27).

- (9.27) samtidig prøver nogen at lokke *dig*

Forskellen mellem de to konstruktioner er således, at ved reportativ passiv er det det logiske subjekt fra den underordnede konstruktion som bliver fremflyttet til subjekt i den passive oversætning. Ved kompleks passiv er det fremflyttede led (det grammatiske subjekt) derimod logisk objekt til verbalet i den underordnede konstruktion.

I de anvendte korpusser er andelen af konstruktioner med såkaldt kompleks passiv forholdsvis lille. Der findes således kun 8 forekomster i dansk, 14 i norsk og 12 i svensk. I alle sprog er der kun 1-2 af eksemplerne fra talesprog, mens resten stammer fra skriftsprogs materialet. I dansk og norsk finder vi eksempler både med s-passiv og blive-passiv som første verbum i konstruktionen. I dansk er de fleste eksempler dog med s-passiv, mens eksemplerne i norsk er stort set ligelig fordelt mellem de to former. I svensk findes der derimod ikke et eneste eksempel med blive-passiv som første verbum. Et par eksempler fra korpusserne er givet nedenunder:

- (9.28) a. Selv_om udbetalingerne først **ventes afsluttet** i begyndelsen af 2005, har stemningen allerede ændret sig. (DK skrift)
 b. Begge projekter **tænkes** fortsat **finansieret** helt eller delvist gennem trafikantafgifter. (DK skrift)
- (9.29) a. Fyrverkerishowet **foreslås finansiert** av handelsstanden (NO skrift)
 b. Til denne utviklingen vil jeg også legge mobiltelefonhysteriet samt den lille debatten om sensur som blusset opp da filmen "Crash" **ble nektet vist** på kinoer i Oslo. (NO skrift)
- (9.30) a. Kontoret **väntas bli flyttat** till Bagdad så snart omständigheterna tillåter. (SV skrift)
 b. Då **föväntades** nyblivna mödrar som Gunilla_Thorgren själv **bli försörjda** av en man. (SV skrift)

En nærmere analyse af de danske, norske og svenske eksempler viser at der både findes semantiske ligheder og konstruktionsmæssige forskelle. Verbalsemantisk ligner de første verber i konstruktionen i høj grad dem, der anvendes til at danne reportativ passiv med. Vi således finder både kognitive og ytringsverber, verber som udtrykker meninger (*vurdere*), forventninger (*ønske, vente, forvente, tænke*), anmodninger (*begjære*) og lign. (jf. også NRG 1997: 851).

I tillæg til den store semantiske lighed kan vi lægge mærke til et par konstruktionsmæssige forskelle mellem sprogene. I alle svenske eksempler forekommer perfektum participiet sammen med hjælpeverbet *bli* i infinitiv. I de danske og norske eksempler består komplementet til det passive verbum som regel kun af perfektum participium, mens hjælpeverbet er udeladt (jf. også analysen af kompleks passiv i NRG 1997: 851, pkt. 3 'stryking av hjelpeverb'). Der findes dog også eksempler på et fuldstændigt infinitivkomplement (med hjælpeverbet bevaret) i det danske og norske materiale, som f.eks. i det indledende eksempel (9.25) fra dansk, samt i (9.31) nedenunder fra norsk:

- (9.31) Gheorghe Funars Nasjonale enhetsparti **antyses å bli halvert**. (NO skrift)

Som allerede påpeget ovenfor kan dansk og norsk have både s-passiv og blive-passiv som første verbum i den komplekse konstruktion, mens der i det svenske materiale kun forekommer eksempler med s-passiv på denne plads. Derimod finder vi i svensk enkelte eksempler på konstruktioner hvor også det underordnede passive led er s-passiv, jf. eksempel (9.32):

- (9.32) vi har behov av datorsystem som **planeras att anskaffas** men eh det är ju samma sak där att /.../ (SV tale)

I dansk finder vi kun eksempler med dobbelt s-passiv i kombination med et modalverbum, som illustreret i (9.33):

(9.33) a. Dog **menes** filmatiseringen **at kunne klares** på fire uger. (DK skrift)

9.5 Sammenfatning

Analyserne i dette kapitel viser variationen i anvendelsen af passiv på det syntaktiske niveau, og illustrerer således at passiv kan indgå i forskellige syntaktiske konstruktioner på linie med aktiv.

Når vi sammenligner konstruktionernes anvendelse i henholdsvis skrift- og talesprog, forekommer der ikke store forskelle mellem de tre sprog. Konstruktioner med formelt og foreløbigt subjekt er generelt sjældne, men der er ingen afgørende forskel i deres anvendelse i de to forskellige medier; konstruktioner er ligeså karakteristiske for skrift- som for talesprog. Anderledes forholder det sig med reportativ og kompleks passiv. Selv om disse konstruktioner ligeledes er relativt sjældne i vores korpuser, kan man her konkludere, at de er mere karakteristiske for skriftsproget end for talesproget. En sådan overvægt af de sidstnævnte konstruktioner er sandsynligvis forbundet med det faktum, at man i skriftsprog generelt anvender syntaktisk set mere komplekse konstruktioner end i talesprog.

Når vi ser på konstruktionernes anvendelse i forbindelse med s-passiv og blive-passiv, er forskelle mellem sprogene større. De danske og norske anvendelsesmønstre er forholdsvis ens, mens svensk skiller sig ud fra de to andre sprog. I konstruktioner med formelt og foreløbigt subjekt anvender man i dansk og norsk både s-passiv og blive-passiv. Selv om eksempler med s-passiv forekommer lidt hyppigere, er anvendelsen af blive-passiv dog ikke marginal. I svensk derimod anvender man næsten udelukkende disse konstruktioner med s-passiv, mens eksempler på blive-passiv er sjældne – vores korpuser indeholder således kun ét eksempel på en upersonlig passiv. Reportativ passiv kan siges at være en konstruktion der især relaterer sig til s-passiv – i hele materialet forekom der således kun ét eksempel med blive-passiv i norsk skriftsprog.

Den komplekse passiv viser lidt større variation på tværs af de tre sprog. Konstruktionen indeholder, som diskuteret, to verbale led i passiv – hovedverbet (det finite verbal), samt det infinite komplement. I svensk forekommer det første verbum kun i s-passiv, i dansk er de fleste i s-passiv, mens i norsk er fordelingen mellem s- og blive-former næsten ens. I komplementet har alle tre sprog hovedsageligt (participiet fra) blive-passiv, mens svensk også kan have s-passiv komplement.

I 0 LEKSIKAL-SEMANTISKE FORHOLD

I dette kapitel skal vi analysere de passive verbers leksikal-semantiske egenskaber. Mere konkret skal vi finde svar på, om verbernes leksikalske betydning spiller en rolle for valget mellem s- og blive-passiv. Vi vil analysere to verber – *kalde* og *gøre* – ud fra dette aspekt. Derefter følger en kort bemærkning om nogle faste udtryksmåder, inden vi til sidst vender tilbage til den i kapitel 3.4 behandlede problematik omkring grænsedragning mellem passiv og ikke-passiv betydning. Dette skyldes, at der er visse betydningsklasser af verber, som viser sig at være problematiske i denne henseende. Vi vil illustrere problematikken nærmere i forhold til en gruppe verber, som her bliver kaldt den modale gruppe, og i forhold til de psykologiske verber.

Før vi går videre til de konkrete analyser skal vi give en oversigt over korpusmaterialets sammensætning med udgangspunkt i de passive verbers leksikal-semantiske aspekter. I de følgende analyser fokuserer vi først og fremmest på forskelle mellem s-passiv og blive-passiv, og vi behandler data fra både skrift- og talesprog under ét.

Vi skal først se på de overordnede data for, hvor mange forskellige verballeksemer der anvendes med henholdsvis s-passiv og blive-passiv, samt hvor mange af disse forekommer i begge passivformer. Resultater fra vores undersøgelse er angivet i Tabel 10.1.

Tabel 10.1 Antal af forskellige verballeksemer i hhv. s-passiv og blive-passiv

	dansk		norsk		svensk	
	s-passiv	blive-p.	s-passiv	blive-p.	s-passiv	blive-p.
I alt	1643	3122	1213	1883	2226	950
Forskellige verballeksemer	615	834	488	570	619	444
Verber som findes både i s- og blive-passiv	338		237		160	

På baggrund af de ovenstående data kan vi regne ud, at antallet af verber som forekommer både med s-passiv og blive-passiv, ikke er særlig højt. I dansk og norsk udgør de således hhv. 30% og 29% af det samtlige antal verballeksemer i passiv. I svensk er denne fællesmængde endnu mindre, og udgør således kun 18%. Eller sagt på en anden måde: i dansk og norsk er der henholdsvis 55% og 49% af s-passiv-leksemer, som også forekommer i blive-passiv, og tilsvarende 41% og 42% af blive-passiv-leksemer som forekommer i s-passiv. I svensk er disse tal betydelig lavere. Der er således kun 26% af s-passiv-leksemer, som også forekommer i blive-passiv, eller omvendt 36% af blive-passiv-leksemer som ligeledes forefindes i s-passiv. De ovenstående resultater viser således

forholdsvis stor lighed mellem dansk og norsk, mens svensk adskiller sig fra de to andre sprog.

Vi skal ikke gennemgå samtlige verballeksemer fra den ovenstående beregning. I stedet fokuserer vi i det følgende på de 15 hyppigste verber i s-passiv og blive-passiv i henholdsvis dansk, norsk og svensk. Disse er listet i Tabel 10.2. I tråd med de ovenstående udregninger kan vi også blandt de 15 hyppigste verber konstatere, at der er større sammenfald indenfor dansk og norsk end der er i svensk. Det vil sige, at mange verber som er blandt de hyppigste i s-passiv er også blandt de hyppigste i blive-passiv i dansk og norsk, mens dette ikke gælder for svensk. En sådan forskel mellem på den ene side dansk og norsk og på den anden side svensk, hænger sandsynligvis sammen med, at s-passiv næsten ikke anvendes i datidsformer i dansk og norsk (jf. kapitel 5). Dette medfører, at man i dansk og norsk sjældent har et valg mellem to passivformer i datid, men i stedet er nødsaget til at anvende blive-passiv. Det forholdsvis begrænsede antal verber som frekvent anvendes i begge passivformer i svensk, tyder derimod på, at der i svensk er en tydeligere korrelation mellem verbaltype og passivform.

I dansk forekommer syv ud af de 15 hyppigste verber både i s-passiv og blive-passiv. Det er: *bruge, lave, gøre, sætte, tage, kalde, sende*. Stort set det samme gælder for norsk. Her finder vi otte verber der går igen blandt de 15 hyppigste verber i hhv. s-passiv og blive-passiv. Bortset fra det danske *lave*, er de identiske med de danske, mens norsk i tillæg også “deler” *bygge* og *legge*. De 8 fællesverber er således: *bruke, gjøre, sette, bygge, legge, kalle, ta, sende*. Ser vi på de 15 hyppigste svenske verber i hhv. s-passiv og blive-passiv, er variationen blandt de to former ganske stor – verber, som er hyppige i s-passiv, er generelt ikke hyppigt anvendt i blive-passiv og omvendt. Der findes således kun to verber, der går igen på de to lister. Dette er *kalla* og *påverka*.

Sammenligner vi listerne på tværs af de tre sprog, kan vi lægge mærke til at den svenske liste med de hyppigste verber i s-passiv har betydelig større sammenfald med listen med de danske og norske s-passiver end den har med de svenske blive-passiver. Vi kan således konstatere, at blandt de ni mest frekvente s-verber er der fem verber, der forekommer i alle tre sprog: *bruge/ använda, gøre, sige, tage, kalde*.

Samme grad af overensstemmelse finder vi ikke blandt de 15 hyppigste verber i blive-passiv. Der er således kun to verber, der går igen i de tre sprog. Det er: *kalde* og *slå*.

Tabel 10.2 De 15 mest frekvente verber i s-passiv og blive-passiv i hhv dansk, norsk og svensk

	DK s-passiv (1643)	DK blive-p (3122)	NO s-passiv (1213)	NO blive-p (1883)	SV s-passiv (2226)	SV blive-p (1050)
1	bruges (52)	sat (79)	brukes (44)	tatt (97)	används (98)	utsatt (22)
2	laves (52)	kaldt (74)	gjøres (35)	født (55)	göras (60)	påkörd (19)
3	gøres (39)	lavet (58)	settes (28)	bygget (41)	kallas (57)	rånad (18)
4	siges (31)	født (50)	bygges (20)	sendt (39)	räknas (45)	skrämd (14)
5	sættes (27)	taget (50)	legges (19)	lagt (35)	sågas (41)	behandlad (13)
6	tages (22)	konfirmeret (49)	regnes (19)	satt (33)	tas (41)	skadad (13)
7	lægges (21)	smidt (49)	kalles (19)	brukt (29)	tvingas (37)	slagen (13)
8	kaldes (19)	udnævnt (48)	tas (19)	gjort (29)	utnyttjas (33)	bemött (11)
9	tænkes (17)	brugt (47)	sies (15)	påvirka (29)	förs (31)	anmäld (10)
10	undgås (16)	pensioneret (47)	gis (13)	slått (27)	byggs (28)	lurad (10)
11	skrives (15)	sendt (47)	tenkes (13)	ødelagt (27)	födas (28)	tillfrågad (10)
12	ventes (14)	gjort (40)	trekkes 13	kasta (26)	påverkas (28)	kallad (9)
13	anses (13)	slået (39)	holdes (12)	utsatt (25)	styras (28)	påverkad (9)
14	menes (11)	flyttet (37)	sendes (12)	kalt (23)	menas (27)	vald (9)
15	sendes (11)	holdt (34)	gjenomføres (11)	stoppa (22)	anses (26)	biten (9)

Note: Antallet af s-passiv og blive-passiv inkluderer både skrift- og talesprog.

Ser vi nærmere på hvilke type verber det er, vi finder på de forskellige lister, kan vi lægge mærke til følgende. Mange af verberne, f.eks. de fem fællesverber, har en meget bred og generel betydning, de kan anvendes i mange kontekster og indgå i forskellige leksikalske eller syntaktiske konstruktioner. I dansk og norsk forekommer disse verber, som allerede påpeget, hyppigt i både s- og blive-passiv, i svensk kun i s-passiv. Derudover finder vi blandt de hyppigste s-verber ytrings- og kognitionsverber (f.eks. *siges, tænkes, anses, menes, regnes*). Verber som ellers forekommer hyppigt sammen med blive-passiv, er derimod kendetegnet ved at være mere konkrete i deres betydning. Dette gælder især for svensk, hvor de fleste verber har en ganske specifik betydning. Ofte beskriver de handlinger som er rettet imod eller går ud over en animat aktant (personaktant), dvs. verber som i aktiv tilknytter et animat objekt. Dette medfører således, at de forekommer med et animat subjekt i passiv. Selv om listerne for de to passivformer inkluderer forekomster fra både skrift- og talesprog, kan man alligevel lægge mærke til visse emne-specifikke verber blandt de hyppigste blive-passiver i dansk og norsk. Verber som *født, konfirmeret, udnævnt, pensioneret, flyttet, bygget*, betegner således begivenheder som var karakteristiske samtaleemner i de anvendte talesprogs-korpusser. I svensk er sådanne karakteristiske verber, som sandsynligvis afspejler samtaleemnerne i korpusset, *utnyttja* og *föda*, som i modsætning til dansk og norsk forekommer blandt de hyppigste s-passiver.

10.1 Sammenligning af verber kalde og gøre i s-passiv og blive-passiv

I kapitel 6 blev der diskuteret om og i hvor høj grad type af passiv samvarierer med type af handling man vil udtrykke, dvs. hvilken relation der er mellem morfologisk passiv og perifrastisk passiv i forhold til henholdsvis generel og enkelt handling. Resultaterne af undersøgelsen viser en vis – men langt fra absolut – sammenhæng mellem passiv form og type af handling. Vi fandt således en del variation. Især i skriftsproget er der eksempler, hvor den generiske eller konkrete betydning i højere grad styres af andre leksikalske og morfosyntaktiske midler, som f.eks. adverbialer og substantivfrasernes bestemthed, jf. eksempler i (10.1a–b), gengivet fra hhv. (6.18a) og (6.16c) (se nærmere diskussion i kap. 6).

- (10.1) a. Den 60 fot store trebåten "Stjernen" er bygd i 1935, og **blir** ofte **benyttet** av kongefamilien i forbindelse med seilaser og regattaer. (NO skrift)
b. og jeg håper jo at det nettstedet snarest **nedlegges** (NO tale)

Derudover forekommer der også eksempler, hvor den ene eller den anden passivtype synes at udtrykke samme type handling, som f.eks. illustreret ved eksempel (6.5a–b), gentaget her i (10.2a–b).

- (10.2) a. Ham der lokalt **kaldes** the big_man, den lokale IRA-leder, og som søstrene mener beordrede mordet på deres bror, går fortsat frit omkring på gaden. (DK skrift)
- b. men jeg har tidligere talt med V% % % N% % % % % % ham der **bliver kaldt** B% % % % % % ££ og som har arbejdet under din far (DK tale)

I analysen i kapitel 6 er der ikke taget hensyn til verbernes leksikal-semantiske egenskaber. At disse egenskaber, herunder verbernes polyseme betydninger, kan påvirke valg af passivtype, kan dog illustreres ved hjælp af følgende eksempelsætning (10.3) fra det norske skriftsprogskorpus.

- (10.3) Den britiske regjeringen sendte denne uken en liten gruppe embetsmenn til Haag for å få avklart juridiske spørsmål. Det **blir ventet** at britene vil delta i operasjonene. (NO skrift)

Sætning (10.3) udtrykker en forventning om at noget vil ske. I denne overførte betydning af verbet *vente* vil man i dansk bruge s-passiv, således:¹⁴⁰

- (10.4) a. Det ventes (= forventes/*bliver ventet) at briterne vil ...
- b. Skattereformen er ikke finansieret og **ventes** at give et underskud på op_til to procent af /.../ (DK skrift)

Verbet *vente* i blive-passiv giver udtryk for en konkret venten, dvs. at der er nogen der venter på nogen eller noget, jf. eksempel (10.5):

- (10.5) Jeg **bliver ventet** af nogen, som er utålmodige. (KorpusDK)

At verbernes leksikalske betydning (polysemi) kan spille en rolle for valget af passivtype, er blevet påpeget af Engdahl (1999). Hun skriver således: “If the active verb has two or more senses, it is often the case that the different senses are expressed with different passives” (Engdahl 1999: 10). Engdahl illustrerer dette ved hjælp af det svenske verbum ‘anta’, og viser, at verbets tre forskellige betydninger – *acceptera* (10.6a), *ta emot* (10.6b), *förmoda* (10.6c) – generelt optræder med forskellig passivform (ibid.):

- (10.6) a. när deklARATIONEN om kvinnors rättigheter **antogs** av FN (98% i s-passiv)
- b. Karin Johnsson **blev antagen** som första utländska elev (90% i blive-passiv)
- c. InläRNINGEN **antas** bli mer effektiv om man delar upp skolklasserna (100% i s-passiv)

Dette er et aspekt, som vi skal undersøge nærmere i det følgende. For at kunne foretage en komparativ undersøgelse på tværs af de tre sprog, skal vi udvælge

¹⁴⁰ Det er dog heller ikke alle nordmænd, der vil godtage brugen af ‘blir ventet’ i denne betydning som er angivet i (10.3), men vil i stedet foretrække s-passiv.

verber, som i de anvendte korpusser forekommer hyppigt i alle tre sprog. Derudover er det vigtigt, at de udvalgte verber forekommer hyppigt både i s-passiv og blive-passiv. De to hyppigst forekommende verber, der udfylder de opstillede kriterier, er verber *kalde* og *gøre*.¹⁴¹

I Tabel 10.3 er den samlede forekomst af verberne fra både tale- og skriftsprogskorpusser angivet. Tallene i parentes er absolutte forekomster, og kan ikke umiddelbart sammenlignes med hinanden, da størrelsen af de forskellige korpusser ikke er ens. Vores formål her er ikke at redegøre for de kvantitative forekomster, men derimod at undersøge, om der er en relation mellem passivtype og verbets leksikalske betydninger.

Tabel 10.3 Forekomst af verber *kalde* og *gøre* i s-passiv og blive-passiv

dansk		norsk		svensk	
s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv	s-passiv	blive-passiv
kaldes (19)	blive kaldt (74)	kalles (19)	bli kalt (23)	kallas (57)	bli kallad (9)
gøres (39)	blive gjort (40)	gjøres (35)	bli gjort (29)	göras (60)	bli gjort (8)

I *Den Danske Ordbog* (DDO) er der angivet følgende betydninger af verbet *kalde*: (1) sige nogens navn meget højt for at tiltrække vedkommendes opmærksomhed; bede nogen om at indfinde sig et bestemt sted; (2) give nogen et navn; bruge en bestemt betegnelse for.¹⁴² Den norske *Bokmålsordboka* angiver de samme betydninger for verbet *kalle* i norsk: (1) rope (på); (2) gi navn. Dette er også tilfældet i *Svensk ordbok* (2009), hvor *kalla* angives at have følgende betydninger: (1) ge som beteckning åt ngn/ngt, benämna; (2) uppmana (ngn) att komma.

I vores korpusmateriale forekommer verbet *kalde* i passiv med både betydning (1) og (2) i alle tre sprog. Ser vi nærmere på samvariationen mellem type af passiv og verbets betydning, fremkommer der et ganske systematisk mønster. I det danske materiale forekommer samtlige eksempler med s-passiv (19) med betydningen ‘ngn/ngt kaldes ngt/for ngt’. To eksempler er gengivet i (10.7a–b):

¹⁴¹ Det viste sig at være vanskeligt at finde verber, som forekommer i både s-passiv og blive-passiv i alle tre sprog. Verber *kalde* og *gøre* er således de eneste verber, som i alle tre sprog forekommer i både skrift- og talesprog. Selv om vi i forbindelse med de leksikal-semantiske analyser ikke skelner mellem skrift- og talesprog, er det alligevel værd at bemærke. Men også når skrift- og talesprogsmateriale er slået sammen, er det vanskeligt at finde flere verber end de to, som forekommer nogenlunde hyppigt i de to passivformer i alle tre sprog.

¹⁴² Der er også angivet en tredje betydning af *kalde* i DDO: ‘tilbyde frelse gennem forkyndelse af evangeliet (religion)’. Der forekommer dog ingen passiveksempler med denne betydning i vores materiale i nogen af sprogene.

- (10.7) a. I området omkring Oldenburg, der på grund af sine mange slagterivirksomheder kaldes ‘Tysklands kødgryde’, er 6.000 job gået tabt. (DK skrift)
 b. og~ med den starter man så på noget der kaldes en officersgrunduddannelse (DK tale)

Blandt de danske sætninger med blive-passiv (74) finder vi derimod eksempler med både betydning (1) ‘kalde på’, ‘kalde til’ (20 eksempler), samt betydning (2) ‘nævne, benævne’ (53 eksempler). Et antal eksempler kan ses i henholdsvis (10.8a–d) og (10.9a–b):

- (10.8) a. hvorfra de kan være klar til at komme, hvis der bliver kaldt. (DK skrift)
 b. og så~ havde vi~ fysik £ og så blev læreren kaldt ned til~ ham (DK tale)
 c. så vi satte os derned på nogen bænke og ventede og så blev man kaldt op efter nummer ik' (DK tale)
 d. fordi min far var blevet kaldt på £ hospitalet (DK tale)
- (10.9) a. Den 61-årige, nykonservative viceforsvarsminister fra Pentagon, der af Time Magazine blev kaldt den intellektuelle Godfather bag (Irak) krigen. (DK skrift)
 b. åh men han er aldrig blevet kaldt andet end S%%%% (DK tale)

I forbindelse med anvendelsen af verbet *kalde* i betydningen ‘kalde på nogen’, ‘opfordre nogen til at komme’, kan vi lægge mærke til, at verbaludtrykket oftest optræder sammen med et adverbial, som f.eks. *kaldt ned til ham* i (10.8b), *kaldt op* i (10.8c), *kaldt på hospitalet* i (10.8d).

Vores analyse af sammenlagt 93 danske eksempler med verbum *kalde* i passiv viser således, at *kalde* i s-passiv kun forekommer med den ene betydning: ‘nævne, benævne’; mens *kalde* i blive-passiv forekommer med begge betydninger, således: ‘nævne, benævne’, samt ‘kalde på/kalde til’. Eller sagt på en anden måde – betydningen ‘kalde på/kalde til’ ser ud til stærkt at favorisere blive-passiv, mens betydningen ‘nævne/benævne’ forekommer med begge former. Herudover bør det påpeges, at samtlige eksempler med blive-passiv i denne betydning har et animat subjekt.¹⁴³

Verbets anden betydning ‘nævne, benævne’ forekommer, som sagt, med både s-passiv og blive-passiv. At forskellen mellem disse former ikke udelukkende beror på generel vs. enkelt handling blev diskuteret i Kapitel 6, jf. eksempel (6.5), gentaget i starten af dette kapitel, i (10.2). Sammenligner vi eksemplerne med s-passiv og blive-passiv inden for denne betydning ud fra andre i denne afhandling behandlede aspekter, kan vi lægge mærke til følgende: Verbet *kalde* kan i denne betydning tilknytte både animat og inanimat objekt. Blandt vores passivseksempler viser der sig en klar sammenhæng mellem forekomsten af animate og inanimate subjekter sammen med henholdsvis s-

¹⁴³ Dette er naturligvis en konsekvens af at *kalde* i betydningen ‘kalde til/kalde på’ som regel tilknytter et animat objekt i aktiv.

passiv og blive-passiv. Ud af de 19 eksempler med s-passiv er det kun 4, der har et animat subjekt, mens det i blive-passiv er 53 ud af 46 forekomster, der har animat subjekt. Til sidst kan vi påpege, at 62% af samtlige blive-passiv eksempler forekommer i datid, mens 25% af s-passiver står som komplement til et modalverbum.

Det norske materiale viser stort set samme mønster som det danske. Verbet *kalle* i betydningen 'gi navn' forekommer således både sammen med s-passiv (18 eks.) og med blive-passiv (18 eks.). Eksempler med verbets anden betydning 'opfordre noen til å komme' er derimod ganske få; sammenlagt kun 4 eksempler. Tre af disse forekommer med blive-passiv (10.10a–c), mens det sidste eksempel er en s-passiv, jf. (10.10d), som står som komplement til *skal*:

- (10.10) a. Men politifolkene **ble kalt tilbake** etter at sjefredaktør Einar Hanseid orienterte politiet /.../ (NO skrift)
b. /.../ argumentere for at du kanskje ville sa- sendt ut en av de andre som **ble kalt tilbake** i styrerommet sammen med sammen med lederen (NO tale)
c. /.../ så **ble n kalt inn til** psykologen # og så e eller jeg vet ikke om det var psykologen eller et eller annet /.../ (NO tale)
d. Nå **skal** alle papirbaserte bilder – tegninger, grafikk, malerier på papir – **kalles inn** for å oppbevares i kontrollerte forhold. (NO skrift)

Når det gjelder forekomsten af animate og inanimate subjekter i norsk, er fordelingen dog knap så tydelig som i dansk. I betydningen 'gi navn' dominerer inanimate subjekter således både i s- og blive-passiv.

For svensk finder vi ligeledes passiveksempler med begge betydninger af verbet *kalle* blandt vores materiale. Betydningen 'benämna' forekommer, ligesom i dansk og norsk, både med s-passiv (56 eks.) og med blive-passiv (8 eks.). Betydningen 'tillkalla' er derimod endnu mindre repræsenteret blandt passiveksemplerne end i norsk, og optræder således kun i to sætninger med denne betydning. I det ene tilfælde er der tale om s-passiv (10.11a), i det andet blive-passiv (10.11b):

- (10.11) a. Polis och ambulans **kallas till** en restaurang i centrala Göteborg där en person /.../ (SV skrift)
b. Programmet fälldes i radionämnden, jag **blev kallad till** Stockholm och ställdes inför radioledningen. (SV skrift)

I forhold til forekomsten af animate og inanimate subjekter med betydningen 'benämna', kan vi konstatere, at samtlige blive-passiv eksempler forekommer med animat subjekt, mens inanimate subjekter (86%) dominerer blandt s-passiv eksempler.

Analyse af gøre

I de danske korpusser udtrykker mere end halvdelen af sætningerne med verbet *gøre* i s-passiv, at det er nødvendigt eller muligt at gøre noget (jf. 10.12a), ofte

præciseret ved et mådesadverbial, angivende hvordan noget skal gennemføres (jf. *videnskabeligt* i (10.12b)). Samtlige eksempler med s-passiv i denne betydning forekommer i kombination med et modalverbum.

- (10.12) a. han vil ikke sidde og~ finde ud af hvordan det *skal gøres* ££ han vil gøre det der *skal gøres* (DK tale)
b. Koranen skal åbnes, og det *skal gøres* videnskabeligt /.../ (DK skrift)

Halvdelen af de resterende sætninger (7) giver udtryk for, at noget skal bringes i en bestemt tilstand eller bibringes en bestemt egenskab, angivet ved et adjektiv (jf. 10.13a). Herudover findes der også nogle få udtryk med verbalpartikler (*gøre ved/op*, jf. 10.13b).

- (10.13) a. Det beviser, at seriøs kulturstof faktisk egner sig som debatstof på tv og *kan gøres* levende og vedrørende. (DK skrift)
b. *Skal* resultatet *gøres op*, må det være velfærdsstaten, der måles (DK skrift)

Blandt sætninger med blive-passiv finder vi eksempler som udtrykker at nogen udfører eller foretager sig en handling, ofte ledsaget af et tids- eller stedsadverbial, eller et adverbial som præciserer måden handlingen bliver gennemført på (jf. 10.14a–b). Til forskel fra s-passiv, hvor samtlige eksempler forekommer i kombination med et modalverbum, forekommer blive-passiv eksemplerne i præsens, præteritum eller perfektum.

- (10.14) a. skal lægge h- et lag asfalt £ i gården ik' # £ og det **bliver** jo nok **gjort** her i løbet af foråret (DK tale)
b. så har vi lige været oppe og £ holde et vågent øje med om det **er blevet gjort** rigtigt og ££ (DK tale)

Blandt eksemplerne med blive-passiv finder vi i tillæg også sætninger, som angiver, at nogen eller noget bibringes en bestemt egenskab (jf. 10.15a), men også at nogen eller noget ændres til noget bestemt, udtrykt ved en præpositionsfrase (til + NP, jf. 10.15b).

- (10.15) a. samtidig med at mændene **bliver gjort** ansvarsfri (DK skrift)
b. Men chefmeteorologen Suparek, som i første omgang **blev gjort** til syndebuk og suspenderet, har siden fået et nyt topjob (DK skrift)

Udover den leksikalsk set mere eller mindre ensartede anvendelse af s-passiv og blive-passiv i de ovenstående eksempler, har vi blandt blive-passiv nogle udtryk, som ikke forekommer med s-passiv i vores materiale. Omtrent en fjerdedel af blive-passiv-eksemplerne med verbet *gøre* (10 eks.) udgør såkaldte faste udtryk, såsom at *gøre til grin*, *gøre opmærksom på*, *gøre i stand*, *gøre nar*, *gøre stads af*, *gøre rent*, jf. (10.16a–b).

- (10.16) a. det var skrækkeligt nej hvor **blev** jeg **gjort** *til grin* ik' (DK tale)
 b. Men så **bliver** man **gjort** *opmærksom på* en lille bog på bare 90 sider (DK skrift)

Sammenfatningsvis kan vi konstatere, at de fleste blive-passiv-eksempler ikke adskiller sig væsentligt fra s-passiv-eksemplerne i deres leksikalske betydning. Bortset fra en gruppe med faste udtryk i forbindelse med blive-passiv, lader det til at være andre faktorer, først og fremmest anvendelse af modalverber og tempusbrug, som spiller en rolle for valget af passivtype. I det danske talesprogs-korpus forekommer samtlige eksempler således med *gøre* i s-passiv i kombination med et modalverbum. Beroende på betydningsindholdet af verbet *gøre*, tilknytter verbet sjældent et animat objekt i aktiv. Af denne grund er animate subjekter også generelt sjældne sammen med dette verbum i passiv. Alligevel kan vi konstatere, at de fleste animate subjekter forekommer sammen med blive-passiv, og udgør således 30% af eksemplerne (i modsætning til de to forekomster med s-passiv).

De norske eksempler med verbet *gjøre* i s-passiv og blive-passiv afviger ikke substantielt fra det danske mønster. Flertallet av s-passiv-eksemplerne (27) udtrykker således, at det enten er nødvendigt eller muligt at udføre en handling, udtrykt i kombination med et modalverbum (jf. 10.17a), og ofte ledsaget af et mådesadverbial (jf. 10.17b). Enkelte eksempler forekommer med betydningen 'bibringe en egenskab eller ændre til noget' (jf. 10.17c). Derudover er der et enkelt eksempel med verbalpartikel (*gjøres om*), samt ét med et fast udtryk (*gjøre i stand*).

- (10.17) a. og så er det ting som **skal** **gjøres** # ute òg (NO tale)
 b. Men det **må** **gjøres** på kvinnevis (NO skrift)
 c. Clemente Dominguez bestemte også at bl.a. Christofer Columbus, Karl den Store, dronning Isabella (den katolske) og diktatorgeneralen Franco **skulle** **gjøres** til helgener. (NO skrift)

For blive-passiv gælder det også her at over halvdelen af eksemplerne (17) forekommer med betydningen 'udføre en handling'. Ligesom ved dansk, er det det temporale aspekt (nutid vs. datid) ved blive-passiv – i modsætning til det modale aspekt ved s-passiv – som karakteriserer eksemplerne, og adskiller dem fra s-passiv, se eksemplerne (10.18a–b):

- (10.18) a. altså det var en drittjobb men den **ble** **gjort** dritt dårlig allikevel (NO tale)
 b. Intervjuene **ble** **gjort** fra 15–17. april, feilprosenten kan være opp til 3 prosent (NO skrift)

Der findes også eksempler med betydningen 'bibringe en egenskab' (jf. 10.19a), samt eksempler med verbalpartikler (jf. 10.19b) i de norske korpusser:

- (10.19) a. nei jeg **ble** nesten **gjort** *arveløs* ikke sant (NO tale)
 b. hvor lenge sia er det det **ble e** **gjort om** (NO tale)

I forbindelse med norsk er det ikke aktuelt at tale om fordelingen af animate og inanimate subjekter. Blandt de norske eksempler forekommer der således kun tre eksempler med et animat subjekt. Samtidig forekommer de allerfleste s-passiv eksempler sammen med et modalverbum.

De svenske eksempler med verbet *göra* viser et andet mønster. Allerede den frekventielle forekomst af den morfologiske og den perifrastiske passiv adskiller sig fra de to andre sprog. Majoriteten af eksemplerne forekommer i s-passiv (60), mens vi kun finder i alt 8 eksempler med blive-passiv. De fleste af eksemplerne med s-passiv (48) udtrykker lignende betydning som i dansk og norsk, nemlig 'gennemføre en handling'. Det modale og temporale aspekt, som karakteriserer (og adskiller) henholdsvis s-passiv og blive-passiv i dansk og norsk, udfylder ikke samme funktion i svensk. Eksempler med s-passiv forekommer både som komplement til modalverber, samt i forskellige tempus-former (jf. 10.20a–b).

- (10.20) a. utan hon bara fattar vad som *ska göras* och så gör hon det (SV tale)
b. Inspelningarna på ett flertal orter i landet **gjordes** under en turné förra våren. (SV skrift)

Det findes også enkelte eksempler med *göras* sammen med verbalpartikkel (*göras åt/om*, jf. 10.21a), og enkelte eksempler hvor *göra* i s-passiv indgår i faste vendinger (jf. 10.21b).

- (10.21) a. betyder inte att alla sjukhus *ska* brytas upp och **göras om** till småsjukhus. (SV skrift)
b. Försök **gjordes** att finna kolonisterna, men utan resultat. (SV skrift)

I de få svenske eksempler med blive-passiv forekommer verbet *göra* med betydningen 'gennemføre en handling' (jf. 10.22a). I nogle af eksemplerne er sætningen negeret, og udtrykker således mangel på handling eller resultat (jf. 10.22b). At sådanne eksempler er karakteristiske for svensk blive-passiv, er også påpeget af Engdahl (2006).

- (10.22) a. Jag tror det går att bygga bostäder till detta pris och ska se till att det **blir gjort**. (SV skrift)
b. men jag har en känsla av att det **blir** inte någonting **gjort** där ändå (SV tale)

Ingen af de svenske passiveksempler med *göra* forekommer med animat subjekt.

Sammenfatning

Analysen af de to hyppigste verber – *kalde* og *gøre* – som forekom i alle tre sprog sammen med både s-passiv og blive-passiv, viser en række interessante tendenser. Udgangspunktet for analysen var at undersøge, om verbets forskellige betydninger favoriserer én af passivformerne, dvs. om en af

betydningerne fortrinsvis forekommer med morfologisk passiv og den anden med perifrastisk passiv. Analysen af verbet *kalde*, som kan forekomme med to betydninger, viste, at den ene betydning (*nævne/benævne*) forekommer både med s- og blive-passiv. Den anden betydning (*kalde til/kalde på*) forekommer derimod fortrinsvis med blive-passiv. Den tendens er stærkest i dansk, mens eksemplerne i norsk, og især i svensk, med denne betydning er så få, at det ikke er muligt at tale om nogle tendenser. I forbindelse med verbet *gøre* er sammenhængen mellem verbets betydning og passivform mindre tydelig. En del af forklaringen kan være, at verbet *gøre* er betydningsmæssig meget bredt og generelt, de enkelte betydninger er ikke så specifikke og klart afgrænsede, hvorfor en anvendelse med både s-passiv og blive-passiv kan forekomme.

Udover de betydningsmæssige aspekter, har vi også set på andre, tidligere i denne afhandling behandlede aspekter, så som animathed, tempus og modalverber. I overensstemmelse med tidligere undersøgelser kan vi konstatere at s-passiv især i dansk, men også i norsk, fortrinsvis forekommer som komplement til et modalverb, mens denne tendens er mindre udpræget i svensk. Derudover kunne vi i forbindelse med verbet *kalde* lægge mærke til en stærk sammenhæng mellem animate subjekter og verbets blive-form i dansk og svensk, dog mindre i norsk.

Det vil i fremtiden være relevant at foretage flere specifikke søgninger for at undersøge relationen mellem verbets leksikalske betydninger og passivform. På baggrund af det begrænsede materiale, vi her har analyseret, synes det dog muligt at konkludere, at verber med mere konkrete, adskilte betydninger kan favorisere den ene passivform med den ene betydning og omvendt, jf. også det svenske verbum *anta* i Engdahl (1999).

10.2 Nogle frekvente udtryksmåder

Ud over at der er enkelte verber, der er forholdsvis hyppigt forekommende i passiv (jf. Tabel 10.2 tidligere), optræder nogle af disse verber også i specifikke (syntaktiske eller leksikalske) konstruktioner, hvor de nærmest har fået karakter af fast vending eller leksikaliseret udtryk. Således f.eks. de i Kapitel 8 behandlede konstruktioner med ytringsverber i s-passiv som komplement til modalverber. Som det blev påpeget i Kapitel 8, er den konkrete betydning af disse udtryk ofte svækket, og hele konstruktionen kan snarere beskrives som et modalt udtryk.

Af Tabel 10.2 fremgår det, at verbet *føde* forekommer blandt de hyppigste blive-passiver i dansk (50 forekomster) og norsk (55 forekomster), mens verbet i svensk derimod forekommer blandt de hyppigste s-passiver (28 forekomster). Eksempler på disse forekomster er gengivet i (10.23a–c):

- (10.23) a. jeg kan da også huske da hun **blev født** jeg var hende og se (DK tale)
b. broren min **ble født** der og jeg **ble født** der (NO tale)
c. så här gick det till när han **föddes** vill ni höra (SV tale)

Det ser således ud til, at dansk og norsk anvender en passivform til at beskrive de samme begivenheder, mens svensk anvender en anden. I dansk og norsk anvender man således *blev/ble født*, når der er tale om, at nogen (en enkelt person) kom til verden, jf. (10.23a–b). De danske og norske samtalekorpuser indeholder fortællinger om barndom og opvækst, og de fortælles ganske vist i præteritum (hvor s-passiv ikke er en fri option). I svensk derimod vælger man s-passiv i en sådan sammenhæng, også selv om konstruktionen har et animat subjekt, jf. (10.23c).

I de danske og norske korpuser finder vi dog også nogle ganske få eksempler med *føde* i s-passiv. Sådanne sætninger stammer ikke fra fortællinger om en persons barndom, men beskriver generelle forhold omkring fødselen, jf. eksempler (10.24a–b).

- (10.24) a. »Det er en helt vanvittig forskel i betragtning af, at der hver dag **fødes** 100 hiv-smittede børn i Zimbabwe», siger James_Elder. (DK skrift)
 b. /.../ venstrehjertesyndrom er svært sjelden. Hvert år **fødes** det mellem fem og ti barn i Norge med denne lidelsen. (NO skrift)

Det eneste eksempel i svensk med den modsatte passivform er gengivet i (10.25), og angiver et kontrafaktisk udsagn. Læg dog mærke til, at taleren her skifter fra en *være*-passiv til en *blive*-passiv.

- (10.25) om du **hade varit blivit född** i mitt hem och jag i ditt så skulle ... (SV tale)

Også andre verber som betegner vigtige begivenheder i ens liv – f.eks. konfirmerer (10.26a), pensionere (10.26b), m.m. – dukker op blandt de hyppigste konstruktioner med *blive*-passiv i dansk.

- (10.26) a. jeg troede man **blev konfirmeret** i syvende klasse (DK tale)
 b. jeg har to ældre kolleger der **blev pensioneret** for et par år siden (DK tale)

I svensk udtrykkes tilsvarende begivenheder med s-passiv, selv om eksempler med disse verber i de anvendte korpuser ikke er særlig hyppige. Et eksempel på dette findes i (10.27):

- (10.27) a. han **pensionerades** då som sagt var på femtioalet (SV tale)

10.3 På grænsen mellem passiv og ikke-passiv

I dette afsnit skal vi se på eksempler, som strukturelt ligner passiv (verbet har enten s-form eller forekommer i en perifrastisk konstruktion med hjælpeverbet *blive* efterfulgt af perfektum participium), men som betydningsmæssig ikke altid synes at tilhøre passiv diatese. Det er i visse tilfælde svært at afgøre, om vi har med et passiv eller et ikke-passiv udtryk at gøre – grænsen mellem dem er

flydende, og flere faktorer i en sætning kan spille en rolle for afgørelsen (jf. diskussionen i kap. 3.3).

Der findes flere eksempler på sådanne verber og konstruktioner i det analyserede materiale end det vi kommer til at behandle i dette kapitel. Vi har dog valgt at koncentrere os om to betydningskategorier for at illustrerer dette problemområde. Vi benævner de to kategorier, som vi skal gennemgå, henholdsvis den modale gruppe (kap. 10.3.1) og psykologiske reaktioner (10.3.2).

10.3.1 Den modale gruppe

Verbet *kræve* kan i aktiv form tilknytte både animat og inanimat subjekt. Med det animate subjekt (inkl. personificeret anvendelse af inanimat subjekt) udtrykker verbet betydningen ‘stille krav’, ‘forlange’, jf. eksemplerne (10.28a–b), mens verbet med det inanimate subjekt udtrykker betydningen ‘forudsætte, være betinget af’, jf. eksemplerne (10.29a–c).

- (10.28) a. Men i Chile lysner det nu for *de ofre*, der *kræver* den gamle diktator straffet. (Corpuseye)
b. *loven kræver* dæk med samme mønster på henholdsvis de to forhjul og de to baghjul (ODS, KorpusDK)
- (10.29) a. Det er farlige *operationer*, som *kræver* mere end blot en hjelm som udrustning (Corpuseye)
b. Og jeg er også vred, for vi lever sgu da ikke i en bananrepublik. *Det kræver* hverken særligt mod eller civilcourage at være SSW-politiker ... (Corpuseye)
c. *Det kræver* to trediedeles flertal i begge Kongressens kamre at forkaste lønstigningen, (Corpuseye)

I sætning (10.28a) er der tale om nogle mennesker (*ofre*), der stiller konkrete krav. Sætning (10.29a) udtrykker derimod en slags betingelses- eller forudsætningsforhold, uden at der er nogen, der stiller konkrete krav om mere udstyr på militære operationer. Det er i dette tilfælde de ydre forhold, som betinger eller nødvendiggør at bestemte forhold er opfyldt, f.eks. speciel militær træning eller bevæbning.

Analyse af danske eksempler

En gennemgang af et udvalg på 72 eksempler med verbet *kræves*¹⁴⁴ resulterede i en inddeling af eksemplerne i tre betydningskategorier.¹⁴⁵ Den ene kategori

---

¹⁴⁴ Til denne konkrete analyse blev der lavet nogle kompletterende søgninger i det danske skriftsprogskorpus *Corpuseye*, delkorpus DAN_INFORMATION_C, på 25,5 mio. ord. Der blev søgt på lemma *kræves* i hele delkorpuset. Af samtlige eksempler med *kræves* blev der derefter udtaget et tilfældigt udvalg på 72 eksempler, hvilket svarer til 20% af de samtlige forekomster.

¹⁴⁵ Ingen af de tre betydninger er markant under- eller overrepræsenteret blandt eksemplerne, men forekommer stort set i lige mængder. På grund af analysedatalets beskaffenhed vil vi ikke gå nærmere ind på de kvantitative forhold.

omfatter eksempler som udtrykker betydningen ‘stille krav om noget’. Nogle typiske eksempler kan ses i (10.30a–c):

- (10.30) a. Det *må kunne kræves* af udvalget, at det gør rede for, hvad det forstår ved demokrati. (Corpuseye)
b. De krigsforbrydermistænkte, som *kræves udleveret*, er – med undtagelse af Karadzic – generaler (Corpuseye)
c. På *den ene side kræves* sociale garantier for lønmodtagere, så deres tilværelse ikke bryder sammen, hvis de bliver ledige, mens *.../* (Corpuseye)

Sætning (10.30a) giver udtryk for, at man skal have mulighed for at afkræve udvalget en forklaring på dets synspunkter. Præpositionsfrasen af+NP angiver her ikke den degraderede Agent, som det ellers er karakteristisk for passiv, men derimod den aktant, som handlingen (kravet) er rettet imod. Sætning (10.30b) udtrykker et konkret krav om udlevering af krigsforbrydermistænkte. Kravet kommer fra en konkret aktør (f.eks. domstolene). Også det sidste eksempel (10.30c) handler om, at der bliver stillet krav om noget. Det er ikke nødvendigvis en enkelt person, der står bag kravene, men kan også være f.eks. et krav der er formuleret i et partiprogram.

Den anden betydningskategori omfatter eksempler, som udtrykker, at der er opstillet nogle krav, som følger af enten formelle eller uskrevne regler. Der står således ikke nogen konkret person bag kravene. Derimod udgøres det kravmæssige aspekt af normer og regler. Til trods for at der ikke findes et konkret agentivt argument i sætningens semantiske struktur, kan det alligevel hævdes, at der er et implicit agentivt aspekt ved reglerne, i og med at disse nødvendigvis må være opstillet af mennesker. Følgende eksempler (10.31a–c) fra *Corpuseye* illustrerer denne betydningskategori:

- (10.31) a. Tyskland stemmer ja til EU-forfatningen ved en afstemning i parlamentet i dag. *Der kræves* to tredjedels flertal, men alligevel er afgørelsen givet. (Corpuseye)
b. Det afgørende er, at der *i den danske lovgivning kræves* en dommerkendelse hver gang. (Corpuseye)
c. Der *kræves* ingen uddannelse her for at blive slagteriarbejder, eller i dette tilfælde ‘sorterer’, men der er en optræningsperiode på nogle måneder. (Corpuseye)

Sætning (10.31a) handler om regler for afstemninger i det tyske parlament. Verbet *kræves* angiver et formelt krav, som beror på lovgivningen og ikke på nogle konkrete menneskers krav eller ønsker. Det er loven, der fastlægger kravet om to tredjedels flertal, omend principperne i loven givetvis er opstillet af mennesker. I sætning (10.31b) udtrykkes dette helt eksplicit ved at angive hvor kravene stammer fra (*i den danske lovgivning*). Sætning (10.31c) angiver, at der ikke findes nogen formelle uddannelseskra, og man kan derfor blive slagteriarbejder uden at have en uddannelse.

Den sidste betydningskategori, som vi kan identificere på baggrund af analysen af korpusmaterialet, udtrykker 'betingethed', 'at noget er nødvendigt pga. ydre eller indre omstændigheder'. Vi har i disse tilfælde at gøre med sætninger, hvor der ikke – hverken eksplicit eller implicit – findes en forestilling om et agentivt argument i sætningens semantiske struktur. Årsagen eller betingelserne for at det er nødvendigt at gennemføre handlingen ligger i de ydre eller indre omstændigheder eller natur.

- (10.32) a. Vil man helbredes helt **kræves** en livsstilsændring. (Corpuseye)
 b. Men for at gøre bøgerne søgbare, **kræves** det at de indekseres i fuld længde. (Corpuseye)
 c. Der skal være erfaringsgrupper, og der **kræves** forskning til at vide, hvad der virker. (Corpuseye)
 d. Der **kræves** mod til at sætte en ny dagsorden, hvor fornyelsen består i at genfinde solidariteten. (Corpuseye)

Sætning (10.32a) er en betingelseskonstruktion, hvor opfyldelse af formålet (*helbredelse*) forudsætter en handling (*livsstilsændring*). Der findes ikke en person (et agentivt argument) bag kravet om livsstilsændring, og en sådan ændring er heller ikke stadfæstet i en lov eller norm (jf. de foregående betydningskategorier). Det samme gælder for de øvrige eksempler i (10.32). I (10.32b) findes der ikke en person eller en lov, der kræver fuld indeksering af bøgerne, men det er de ydre omstændigheder, dvs. at det resultat man vil opnå (*gøre bøgerne søgbare*), kun er praktisk realiserbart, hvis der foretages en fuldstændig indeksering. Der er altså tale om en praktisk nødvendighed der ikke afhænger af regler eller normer. På samme måde er *forskning* i sætning (10.32c) forudsætningen for at skaffe mere viden, men der er ingen eller intet, der stiller krav om at denne forskning rent faktisk skal gennemføres. Den sidste sætning (10.32d) handler derimod om indre omstændigheder, om visse egenskaber (*mod*), som skal være til stede for at gennemføre en bestemt handling. Eksemplerne med verbet 'kræves' med denne betydning bør følgelig ikke regnes som passiv, da de mangler et agentivt argument i deres semantiske struktur. S-formen i denne betydning kan snarere siges at være grammatikaliseret, og giver således udtryk for modalitet (nødvendighed).

Der er en vis lighed mellem eksemplerne i de to sidste betydningskategorier og eksempler med verbet *kræve* i aktiv med et inanimat/ikke agentivt subjekt med betydningen 'forudsætte, være betinget af', som tidligere illustreret i (10.29a–c), gentaget her i (10.33a–c):

- (10.33) a. Det er farlige *operationer*, som **kræver** mere end blot en hjelm som udrustning (Corpuseye)
 b. Og jeg er også vred, for vi lever sgu da ikke i en bananrepublik. *Det kræver* hverken særligt mod eller civilcourage at være SSW-politiker ... (Corpuseye)
 c. *Det kræver* to trediedeles flertal i begge Kongressens kamre at forkaste lønstigningen, (Corpuseye)

Både sætning (10.31a) og (10.33c) giver udtryk for de gældende betingelser i forbindelse med en afstemning. I eksempel (10.31a) analyseres verbet 'kræves' som et krav som følger af loven. Også sætning (10.33c) udtrykker en norm eller regel – dvs. hvor mange stemmer der skal til for at forkaste lønstigningen –, men det er mere oplagt at analysere sætningen som en beskrivelse af betingelserne uden en reference til gældende lovgivning.

Sætninger (10.32d) og (10.33b) beskriver hvilke egenskaber der er nødvendige hhv. ikke nødvendige for at opnå bestemte mål. Der synes ikke at være nogen nævneværdig forskel mellem de to eksempler. Begge sætninger udtrykker nødvendighed.

Selv om konstruktionerne 'det kræver' og 'der kræves' ser ud til at have en vis overlappning i deres betydning, er det ikke altid muligt at udskifte den ene konstruktion med den anden uden tab eller ændring af det semantiske indhold. Eksempler (10.32d) og (10.33b) som udtrykker 'betingethed', videregiver, som diskuteret ovenfor, stort set samme betydning. Eksempler (10.31a) og (10.33c) kan derimod illustrere en forskel i, om der refereres til en lov eller om man kun beskriver forholdene. I de konkrete eksempler er denne forskel minimal i forhold til sætningens hensigt, men der findes også eksempler, hvor forskellen kan have større betydning. Dette kan eksemplificeres ved hjælp af sætning (10.31c), gentaget her:

- (10.31) c. Der **kræves** ingen uddannelse her for at blive slagteriarbejder, eller i dette tilfælde 'sorterer', men der er en optræningsperiode på nogle måneder. (Corpuseye)

Vi påstod tidligere, at sætning (10.31c) udtrykker, at der ifølge loven/regler ikke findes noget krav om uddannelse for at blive slagteriarbejder. Ændrer vi derimod udtrykket til 'det kræver ingen uddannelse', udtrykker vi ikke den lovmæssige forankring, men derimod en mening om, at alle og enhver i princippet kan eller er i stand til at blive slagteriarbejdere. Denne mening beror på det forhold at det er muligt at blive slagteriarbejder uden en uddannelse.

Forekomsten af verbet 'kræve' i blive-passiv er betydelig mindre frekvent, i alt 24 eksempler.¹⁴⁶ En analyse af disse eksempler viser, at verbet 'kræve' i blive-passiv kun forekommer med én betydning – 'nogen stiller krav'. Man stiller enten krav om, at noget skal gøres, eller man stiller krav til en person. I samtlige tilfælde findes der en agentiv participant, der er relateret til kravene, i sætningens semantiske struktur. Nogle typiske eksempler fra det danske materiale kan ses i (10.34a–d):

- (10.34) a. Det første, der **vil blive krævet** af ham, er, at han rensrer ud blandt de brutale rådgivere (DK Corpuseye)

---

¹⁴⁶ Ligesom ved *kræve* i s-passiv blev der lavet nogle ekstrasøgninger for blive-passiv i det danske skriftsprogskorpus *Corpuseye*, delkorpus DAN_INFORMATION_C, på 25,5 mio. I hele delkorpusset forekom der kun 24 eksempler med *kræve* i blive-passiv.

- b. Lederen af mediegruppen Journalister uden Grænser, Robert Menard, antydede i weekenden over for det franske nyhedsbureau AFP, at **der kan være blevet krævet** løsepenge. (DK Corpuseye)
- c. Og **det blev krævet**, at danskerne skulle tilpasse sig disse krav. (DK Corpuseye)
- d. Manden **blev** aldrig **krævet varetægtsfængslet** i kølvandet på sin anholdelse (DK Corpuseye)

I eksempel (10.34a) udtrykker sætningen, at der bliver stillet nogle konkrete krav (*udskiftning af rådgivere*) til en konkret person (*ham* [kongen i Nepal]). Præpositionsfrasen af+NP angiver i dette tilfælde ikke en degraderet Agent, som det ellers er almindeligt ved passiv, men derimod den person, som kravet er rettet imod. Også de andre eksempler i (10.34) handler om, at nogen opstiller konkrete krav i konkrete situationer. I (10.34b) er det nogen, sandsynligvis gidseltagere, der forlanger løsepenge for gidslerne. I (10.34d) er der tale om et juridisk krav, som f.eks. anklageren kan stille i forbindelse med et grundlovsforhør.

Analyse af norske eksempler

En analyse af de norske eksempler¹⁴⁷ med verbet *kreve* i s-form viser store ligheder med den danske anvendelse, og kan således også deles i tre betydningskategorier. Eksempler på betydningen ‘forlange, stille krav’, med et agentivt argument i sætningens semantiske struktur, er vist i (10.35a–d).

- (10.35) a. Regjeringen mener det **må kreves** dokumentasjon for at pengene faktisk går til barnepass. (NO avis)
- b. Her har det skjedd en beklagelig feil. Det **skulle** selvsagt ikke **kreves** betaling for mer enn det ene skiftet av bremsevæske. (NO avis)
- c. Det **kreves** mye *av deg* for tiden, og selv om du yter maksimalt er det kanskje ikke godt nok (NO avis)
- d. Sentralstyrets vedtak **kan kreves lagt frem** for landsstyret eller landsmøte til avgjørelse. (NO avis)

Sætning (10.35a) udtrykker, at der skal forlanges dokumentation for den givne støtte. Det må derfor logisk set være en myndighed el.lign., der stiller krav om dokumentationen, og der findes således et agentivt argument i sætningens semantiske struktur. Det samme gælder for sætning (10.35b), som handler om en fejlagtig indkassering af penge. Det er værkstedet (en medarbejder på værkstedet), der har indkrævet for mange penge for ydelserne, og man har derfor også her en agentiv aktør bag kravene. I sætning (10.35c) er der tale om, at man stiller for høje krav til en person. Den som stiller krav eller står bag forventningerne, er ikke udtrykt i sætningen. Præpositionsfrasen (af+NP), som plejer at angive degraderet Agent i passivsætninger, angiver i denne sætning

¹⁴⁷ Også i norsk blev der foretaget specifikke søgninger af verbet *kreve* i s-passiv og blive-passiv i det anvendte norske aviskorpus (Oslo-korpuset av taggede norske tekster (bokmålsdelen), på i alt 5,9 mio. ord).

personen som forventningerne er rettet imod. Det er værd at påpege, at i mange eksempler med denne betydning optræder verbet *kreves* i kombination med et modalverbum.

Den anden betydning angiver krav, som er betinget af regler eller lovgivningen, og svarer således til den danske anvendelse. Der findes ikke et agentivt argument i sætningens semantiske struktur – det som ligger bag kravene er de i samfundet eksisterende officielle eller mindre officielle regler og normer.

- (10.36) a. For å vinne valget alt i første runde **kreves** 50 prosent av stemmene (NO avis)
- b. Den nye stillingsbeskrivelsen for EU-ambassadøren er klar: Det **kreves** intime kunnskaper til EØS og en politisk kontaktflate (NO avis)
- c. Anlegget oppfyller ikke de estetiske kravene som stilles, og det **kreves** teknisk godkjennelse i Kulturdepartementet for at man skal få spillemidler. (NO avis)

Sætning (10.36a) meddeler hvilke formelle regler der er gældende for at kunne vinde valget i første runde. Kravet på 50% af stemmerne stammer fra lovgivningen, og det er disse bestemmelser, som der henvises til. Sætning (10.36b) angiver, med henvisning til stillingsbeskrivelsen, de formelle krav, som en kommende EU-ambassadør skal opfylde. Også den sidste sætning, (10.36c), henviser til officielle regler, i dette eksempel vedrørende uddelingen af spillemidler.

Også den tredje kategori er i overensstemmelse med de danske betydningskategorier, og omfatter sætninger, som udtrykker, at noget er nødvendigt eller at der er brug for noget for at opnå et bestemt resultat. Der er tale om en slags betingelseskonstruktioner, hvor det er de ydre eller indre omstændigheder – og ikke agentive aktanter – der nødvendiggør noget. I sætning (10.37a) er man f.eks. nødt til at prioritere svømningen højt, hvis man vil vinde OL-medalje. Det er ikke en person eller nogle formelle regler, der forlanger en sådan prioritering, det er en fysisk betingelse der skal opfyldes, hvis målet om at vinde skal opfyldes. Det samme forhold gælder i sætningerne (10.37b-c).

- (10.37) a. Dette er hva den rutinerde svømmeguruen mener skal til for å kunne ta medalje i OL: Det **kreves** at du er villig til å prioritere svømming som nummer en i livet ditt. (NO avis)
- b. Sammenligner man med det meterantallet rør som blant annet **kreves** til å fryse is på en bandybane, er ikke dette umulig. (NO avis)
- c. For å bringe lokalene i tilfredsstillende stand **kreves** investeringer på om lag fem millioner kroner. (NO avis)

Mange af sådanne sætninger, som udtrykker et betingelsesforhold, handler om menneskelige egenskaber. Der er således ikke tale om formelle krav, som i (10.36b) ovenfor, men derimod om egenskaber som der skal være til stede for at opnå bestemte formål, og kan dermed klassificeres som indre omstændigheder.

- (10.38) a. Og den svenske regissøren Jan Troell har den menneskelige modenhet og tekniske dyktighet som **kreves** for at en spillefilm med en sammensatt historie holder interessen fangen (NO avis)
- b. De vet hva som **kreves** for å lykkes med egen virksomhet: en god idé, viljestyrke, utholdenhet (NO avis)
- c. Feltherrer som Amundsen er sjelden sympatiske av den enkle grunn at de egenskaper som **kreves**, er umenneskelige. (NO avis)

Sætningerne i (10.38) beskriver henholdsvis hvilke egenskaper en instruktør skal have for at opnå succes med en spillefilm (10.38a), hvilke egenskaper der skal til for at have succes i erhvervslivet (eks. 9.38b), eller hvad der skal til for at klare sig som feltherre (eks. 9.38c). Hverken i sætningerne (10.37a–c) eller (10.38a–c) kan man forestille sig et agentivt argument i sætningens semantiske struktur, der kunne være ophav for kravene. Ligesom i dansk, regnes disse eksempler med *kræves* ikke som passiv, men snarere som udtryk for modalitet (nødvendighed).

De norske eksempler med verbet *kræve* i blive-passiv (i alt kun 9 eks.) udtrykker, ligesom i dansk, at der er nogen der stiller krav til nogen, eller forlanger noget af nogen. Der er således et agentivt argument i sætningens semantiske struktur, omend den ikke er udtrykt eksplicit. Præpositionsfrasen af+NP, som f.eks. i sætning (10.39a), angiver ikke den degraderede Agent, men derimod de personer, som kravet i sætningen er rettet imod. Sætning (10.39c) er det eneste eksempel, som kan fortolkes således, et kravene har en forankring i en lov eller generelt accepteret norm. Det er ikke konkrete rederier, der stiller kravene, men de stilles som følge af fastlagte regler.

- (10.39) a. Braathen er ikke fornøyd med at BBB gikk ut i Bergensavisen og sa at depositumet bare **blir krevd** av nye leietakere. (NO skrift)
- b. Det ble tatt full timesats – 1500 kroner – for reisetid, og **det ble krevd** betaling for opp til 18 timers arbeid pr. døgn. (NO skrift)
- c. **Det blir også krevd** tidligere erfaring på norsk skip eller skip bestyrt av norsk rederi, enten som skipsfører eller som overstyrmann under norsk skipsfører. (NO skrift)

Analyse af svenske eksempler

Som de danske og norske eksempler udviser de svenske eksempler med verbet *krävas* en del variation i sin betydning.¹⁴⁸ Ligesom i dansk og norsk angiver den ene betydningskategori, at nogen forlanger noget eller stiller krav til nogen. Det er ikke altid en person der står bag kravet, det kan også være en myndighed el.lign. (metonymisk anvendelse af kollektive betegnelser). Nogle eksempler fra det svenske korpus kan ses i (10.40).

- (10.40) a. Sedan mannen hade betalat tillbaka har han under hot **krävts** att betala ännu mer. (Corpuseye)

¹⁴⁸ Også i svensk blev der lavet specifikke søgninger af verbet *kräva* i s-passiv og blive-passiv i det svenske skriftsprogs korpus Corpuseye, delkorpus SWE_GP03, på 19,5 mio. ord. Et tilfældigt udvalg på 160 s-passiv-eksempler blev analyseret nærmere.

- b. Denna_FN-resolution bör naturligtvis av USA's regering och militära ledning kräva samma grad av samarbete och villkorslös öppenhet som hittills har **krävts av Irak**. (Corpuseye)
- c. Borgarrådet_Annika_Billström (s) säger sig nu kunna gå med på en kommunal folkomröstning i frågan, vilket **krävts av flera av de borgerliga partierna**. (Corpuseye)
- d. Två_av_Goodjets styrelsemedlemmar **krävs** personligen på 2,8 miljoner kronor för obetalda skatter. (Corpuseye)

I sätning (10.40a) får vi ikke at vide, hvem der truer manden og får ham til at betale flere penge, men et agentivt argument findes klart i sætningens semantiske struktur. I sætning (10.40b) er det muligvis FN eller en lignende organisation der står bag kravene. Den som kravene er rettet imod, er udtrykt ved hjælp af en præpositionsfrase (*av Irak*). Som vist tidligere forekommer lignende eksempler, hvor af-frasen ikke udtrykker den degraderede Agent, også blandt de danske og norske eksempler. Til forskel fra dansk og norsk har vi i svensk også eksempler, hvor af-frasen i forbindelse med verbet 'kræves' angiver agentadverbial, som illustreret i (10.40c). Det er *de borgerliga partierna* som har krævet folkeafstemning. Derudover forekommer der i det svenske korpus mange eksempler med en betydning, som udtrykker at nogen indkræver en gæld, bøde eller lignende tilgodehavender, jf. eksempel (10.40d).

Også den anden betydning stemmer overens med den danske og norske anvendelse og angiver at kravene stilles som følge af lov, regler eller normer.

- (10.41) a. Här **krävs** hänsyn till kulturmiljövärden när man bygger om fastigheten (Corpuseye)
- b. För att valet skulle godkännas **krävdes** minst 50 procents deltagande. (Corpuseye)
- c. För att vara behörig att söka **krävs** att man är inskriven vid musikhögskola (Corpuseye)

Sætning (10.41a) handler om at reglerne skal overholdes i forbindelse med ombygningen af ejendomme, dvs. der findes en lovgivning hvor der er fastlagt krav for ombygningsarbejde. Sætning (10.41b) angiver de gældende regler for valggodkendelse, mens sætning (10.41c) angiver, hvilke behørighedskrav der gælder for at kunne indsende en ansøgning.

Uden at have gennemgået samtlige eksempler med verbet *krävas* i svensk, viser de præliminære analyser dog, at de fleste sætninger forekommer med betydningen 'noget er nødvendigt' – en betydning, som også forekommer i dansk og norsk. Det er således nogle ydre eller indre omstændigheder, der betinger nødvendigheden af at gennemføre noget. Der findes ikke et agentivt argument i sætningens semantiske struktur.

- (10.42) a. Tänk att det **ska krävas** något så hemskt **för att** det ska bli gemenskap i det_här landet. (Corpuseye)
- b. I sin slutsats understryker dock experterna att ytterligare studier **krävs för att** kunna dra säkra slutsatser. (Corpuseye)

- c. Poängen med 1970-talets mångkulturella politik hade varit att verka för att invandrarna tillägnade sig de verktyg som **krävdes** i det svenska majoritetssamhället, till exempel kunskaper i svenska språket (Corpuseye)
- d. Operationen 10 maj gick ganska bra, men det har **krävts** tre kompletterande laserbehandlingar efteråt. (Corpuseye)

I sætning (10.42a) er det afsenderen af ytringen, som undrer sig over, at der skulle til en forfærdelig hændelse (*något så hemskt*) til for at fremkalde et sammenhold (*gemenskap*) blandt folket. Der er ikke tilknyttet et agentivt argument til ytringen (*ska krävas något så hemskt*), der udtrykker nødvendighed. Ligeledes udtrykker sætning (10.42b), at der er behov for flere studier inden man kan drage sikre konklusioner. Der findes ingen person eller lovgivning bag kravet (jf. også det danske eksempel 10.32d). Det gælder også for de i sætning (10.42d) nævnte *tre kompletterande laserbehandlingar*, som der har været behov for, men intet krav om.

Blandt de svenske eksempler forekommer der også en fjerde betydningskategori, som der ikke fandtes eksempler på i det danske og norske materiale (selv om denne betydning er til stede i det leksikalske indhold af verbet *kræve* i både dansk og norsk). Det er en betydning, som udtrykker hvilke tab eller menneskelige omkostninger der er i forbindelse med en hændelse. Nogle eksempler kan ses i (10.43).

- (10.43) a. I slutet av februari **krävdes** också det 3 000.e dödsoffret, enligt nyhetsbyrån afp (Corpuseye)
- b. Därmed **har** två dödsoffer **krävts** på övergångsställena i Malmö på mindre än två veckor (Corpuseye)
- c. De flesta dödsoffren **krävdes av en kraftig bomb** som exploderade utanför ankomsthallen (Corpuseye)

Alle eksempler i (10.43) handler om, at det har kostet menneskeliv i forbindelse med forskellige hændelser. Verbet *kräves* henviser ikke til, at nogen har bestilt disse dødsulykker, men angiver derimod at visse omstændigheder har medført tab af menneskeliv.

I det svenske skriftsprogskorpus findes der kun ét eksempel med verbet *kräva* i blive-passiv, som angivet i (10.44):

- (10.44) Efter tre månader bytte offret telefonnummer och hörde inget av den andre förrän de stötte på varandra i februari förra året. Han **blev** nedslagen och **krävd** på pengar. (Corpuseye)

Sætningen udtrykker at den ene part i konflikten afpressede penge af den anden (*han*). Vi har at gøre med en konkret handling, hvor forestillingen om en Agent findes i sætningens semantiske struktur omend ikke udtrykt eksplicit.

Eksempler med verbet *kræve* i blive-passiv i svensk er således nærmest fraværende. Eksempel (10.44) er den eneste forekomst, og vi kan desuden

lægge mærke til, at eksemplet forekommer i en sideordningskonstruktion med en anden blive-passiv (*blev nedslagen*), hvilket kan påvirke anvendelsen af samme konstruktion (perfektum participium) i sideordningens andet led i stedet for en s-passiv som ellers synes at udtrykke denne betydning i svensk, også i datid.

Sammenfatning

Analysen af verbet *kræve* i henholdsvis s-passiv og blive-passiv peger mod nogle interessante anvendelsesforskelle både med hensyn til de to passivformer og de tre sprog, men også med hensyn til grænsen mellem passiv og ikke-passiv betydning.

I alle tre sprog kan man udskille tre betydningskategorier ved verbets s-form, som var ens for de tre sprog. Den ene betydning er en klar agentiv passiv, med betydningen 'nogen stiller krav/forlanger'. Den anden betydning kan parafraseres som 'formelle krav, krav som følge af lov og regler'. Selv om der ikke kan identificeres en agentiv aktant bag kravene, er der en klar årsag til at krav bliver stillet og skal opfyldes. Sætningerne kan derfor klassificeres som passiv. Den tredje betydning af s-formen udtrykker nødvendighed, at krav skal opfyldes på grund af ydre eller indre omstændigheder. Verbet *kræves* i denne anvendelse udtrykker ikke passiv betydning, men kan snarere karakteriseres som udtryk for modalitet (nødvendighed). Udover de tre betydninger forekommer verbet *krävas* i svensk også med en fjerde betydning, nemlig 'medføre tab/koste'. Heller ikke denne anvendelse kan dog klassificeres som passiv. Vi finder også her eksempler på verbet *kræve* i blive-passiv, selv om anvendelsen i denne passivform kan siges at være marginal i forhold til s-form (i svensk således kun et eneste eksempel). Samtlige eksempler med blive-passiv forekommer med den første, klart passive betydning, hvor der en agentiv aktant bag kravene.

Til sidst skal det nævnes, at verbet *kræve* ikke er det eneste, som ved siden af en passiv betydning udviser en ikke-passiv, modal anvendelse i s-form. Andre verber er f.eks. *behøve*, *trænge*.

- (10.45) a. til et meget differentieret luksusforbrug , så **behøves** der langt mere arbejdskraft end ved mere 'enfoldig' (DK skrift)
b. Det är just för ljud och bild det **behövs** gigantiska hårddiskar. (SV skrift)
c. at ydelser skal målrettes derhen, hvor der **trænges** mest (DK skrift)

De ovenstående eksempler med verbet *kræves* og lignende verber, er kodet efter deres betydning i konteksten. Det vil sige, at eksempler, hvor konstruktionen har en modal anvendelse, jf. vores diskussion ovenfor, ikke er kodet som passiv, og forekommer således heller ikke i statistikken.

10.3.2 Psykologiske reaktioner

En gruppe sætninger, som er vanskelige at klassificere, og hvis betydning befinder sig på grænsen mellem passiv og ikke-passiv, består af sætninger med psykologiske verber (jf. den tidligere diskussion i kap. 3.3.1). Der er tale om transitive verber, der udtrykker et emotionelt forhold mellem en person og en entitet eller sagsforhold (Sundman 1987: 185). De to aktanter i sætningen er således Årsagen til reaktionen, samt den der reagerer på den (Oplever). Sætningerne angiver, som illustreret i (10.46a–b), en ændring i psykologisk tilstand eller en emotionel reaktion hos den ene aktant.

- (10.46) a. det må jeg også sige det har også overrasket mig altså (DK tale)
b. Förlusten förvånade ministern. (Sundman 1987: 188)

Grunden til at de psykologiske verber tages op i denne afhandling, er at vi finder eksempler, hvor disse verber forekommer i en konstruktion, som strukturelt ligner passiv. Det er konstruktioner med verber af denne type i s-form eller i perfektum participium i en perifrastisk konstruktion med hjælpeverbet *blive*.

- (10.47) a. jeg **bliver** nemlig **overrasket** fordi~ jeg synes jo (DK tale)
b. det är väl en känsla som man inte **förvånas** över utan det är en känsla som (SV tale)

Sundman (1987: 189) har i sin afhandling diskuteret om sådanne sætninger med personsubjekt og s-form af et tilsvarende transitivt verbum med inanimat subjekt bør betragtes som passiv, jf. hendes eksempel gengivet i (10.3).

- (10.48) Kalle förargades över förlusten. (Sundman 1987: 189)

Sundman fremfører flere argumenter imod en sådan fortolkning (ibid.). Bl.a. at subjektet (*Kalle*) i en sådan sætning ikke kan fortolkes som “skeendets föremål”, som i passive sætninger, og at det transitive verbets subjekt “ofta inte realiseras som en av-fras utan som någon annan prepositionsfras”, jf. *över förlusten* i eks. (10.48). På den anden side angiver Sundman også eksempler, som ifølge hende har en mere klar passiv betydning:

- (10.49) a. Invånarna överraskades (av fienden) mitt i natten. (Sundman 1987: 190)
b. Vi överraskades av en åskby mitt på sjön. (Sundman 1987: 191)

Sundman argumenterer for, at den emotionelle reaktion hos den ene participant (*Invånarna*) i den første sætning (10.49a) er fremkaldt intentionelt af en anden participant (*av fienden*), og sætningen derfor bør betragtes som passiv. Det er værd at lægge mærke til, at vi har her at gøre med to personparticipanter, hvoraf den ene agerer intentionelt og med sin ageren forårsager en reaktion hos den anden person. I det andet eksempel (10.49b) er det en inanimat entitet, angivet

ved en af-frase (*av åskby*), som udgør årsagen til overraskelsen. Selv om fremkaldelsen af den emotionelle reaktion ikke skyldes en intentionelt handlende Agent, som i sætning (a), er årsagen til reaktionen dog klar. Sundman mener at grænsen mellem passiv og medial ved sådanne eksempler som i (b) kan være flydende (Sundman 1987: 191). I følge vores tidligere diskussion (kap. 3.3) regner vi eksempler med en eksplicit angivet Årsag i af-frasen som passiv.

I det følgende skal vi se på eksempler med psykologiske verber fra vores korpusser og diskutere, hvilke faktorer som påvirker klassificeringen af eksemplerne enten som passiv eller ikke-passiv.¹⁴⁹ Diskussionen illustrerer, at flere faktorer kan spille en rolle ved afgørelsen, og at en endegyldig klassificering kan vise sig at være kompliceret; tvetydige eksempler forekommer.

Analyse af danske eksempler

I de danske korpusser er følgende verber identificeret som betegnende psykologiske reaktioner eller emotive oplevelser: *afskrække, chokere, deprimere, fascinere, forskrække, frustrere, genere, irritere, overraske, provokere, skræmme, stresse*.¹⁵⁰

Som det fremgår af diskussionen tidligere, vil en af-frase med en intentionelt agerende participant være et argument for at vi har med passiv at gøre. I det danske materiale finder vi dog ingen eksempler med de ovennævnte verber, som har en animat af-frase tilknyttet. Derimod finder vi eksempler med en inanimat entitet eller en infinitiv-konstruktion som argument i af-frasen, jf. henholdsvis (10.50a) og (10.50b).

- (10.50) a. men det er slet ikke sådan at man **bliver generet af det** (DK tale)
b. Dumme svin **bliver provokeret af at blive kaldt dumme svin** lige_meget om det er sandt eller_ej. (DK skrift)

I sætning (10.50a) henviser argumentet i af-frasen (*det*) tilbage til noget i den foregående tekst, som kunne have været – men ikke er – generende. Forholdet mellem *det* som irritationens årsag og *man* som Oplever er ganske klar, og sætningen kan dermed betragtes som passiv. Det samme gælder for sætning (10.50b), som har et metaforisk indhold. Ikke desto mindre er der en forholdsvis klar kausal relation mellem handlingen udtrykt i af-frasen (*at blive kaldt dumme svin*) og provokation-reaktionen hos subjektet (*Dumme svin*). Af den grund kan denne sætning også betragtes som passiv.

De følgende eksempler i (10.51) har også en inanimat af-frase tilknyttet. Alligevel synes det mere problematisk at betragte disse sætninger som passive.

---

¹⁴⁹ Vi er her først og fremmest interesseret i en grænse mellem passiv og ikke-passiv, og der skal derfor ikke gives en dybdegående analyse og en præcis klassificering af de ikke-passive eksempler.

¹⁵⁰ Det er ikke tale om en fuldstændig liste af psykologiske verber i dansk, men derimod de verber der forekommer i de undersøgte korpusser.

- (10.51) a. ligesom jeg **var blevet**~ £ *temmelig afskrækket af* at stå i lære så lang tid (DK tale)
 b. og så **blev** de *meget fascinerede af* ££ C%>%>%>%>%>%>%% [stednavn] det liv der (DK tale)
 c. men så siden hen **blev** jeg *meget fascineret af* C%>%>%>%>%>%>%% [stednavn] (DK tale)

I ovenstående sætninger er der tilføjet et gradsadverbial (hhv. *temmelig* og *meget*), som står til participiet og angiver den relative intensitet af dette. Man kan således hævde, at participiet i sådanne konstruktioner har adjektivisk og ikke verbal funktion, dvs. det angiver ikke verbalhandlingen, men karakteriserer derimod subjektet i sætningen (prædikativ). I sætningen (10.51b) er participiet bøjet i samsvar med subjektet (*de_{pl.} – fascinered-e_{pl.}*), hvilket i dansk kun forekommer i forbindelse med adjektiviske og ikke verbale led (jf. diskussionen i 3.2.2). Selv om vi har en eksplicit af-frase i sætningen, som tydeligvis angiver Årsagen til den emotionelle reaktion, virker det alligevel ikke som om det er reaktionen med dens årsag, der er i fokus. Vi har snarere at gøre med en karakteristik af subjektets psykologiske tilstand. Sætningerne kan sammenlignes med almindelige prædikativ-konstruktioner – jf. *Det er jo ikke vintrene, man bliver gammel af* (KorpusDK) – hvor prædikativet består af et adjektiv (*gammel*), og hvor der også kan være tilføjet en af-frase (*af vintrene*) angivende årsagen til at man bliver gammel.

Der findes blandt korpuseksempler også sætninger, hvor det psykologiske participium forekommer sammen med adverbial dog uden en af-frase, jf. de tre eksempler i (10.52a–c). Participiet i sådanne sætninger har adjektivisk karakter og sætningerne regnes således ikke som passiv.

- (10.52) a. men jeg £ **blev virkelig** £ **chokeret** (DK tale)
 b. og lige pludselig så stak han det der hoved ud de **blev** sgu så **forskrækkede** så de sprang i havnen dernede (DK tale)
 c. man **blev** ikke så **stressed** eller noget (DK tale)

Som Sundman viste for svensk, jf. eks (10.48), finder vi også i dansk eksempler med psykologiske verber, som har en anden præpositionsfrase end af-frase tilknyttet, som illustreret i (10.53a–d).

- (10.53) a. Men alle de kvinder, som dagen igennem står bøjet over jorden med deres hakker, som forsøger at holde sammen på deres familier, er endnu langt borte fra Martas og Reginas virkelighed. Man kan **forundres over** deres kolossale styrke. (DK skrift)
 b. Jeg **blev** derfor **meget overrasket** (læs skuffet) **over** det pinagtige forsøg på at lave en “basker” om unge vilde (indvandrers)piger d. 21. marts. (DK skrift)
 c. Mange af billederne udgør ligefrem en slags visuelle gåder, hvor man som betragter udfordres til at lege – find jægeren – en leg, der implicit placerer én i det efterstræbte byttes udsatte position dér, hvor man **overraskes over** jægerens pludselige opdukken. (DK skrift)

- d. jo jo~ £ men der er da nok mange der **er blevet skræmt over-** at~ at gå ind til ££ politiet (DK tale)

Ved de ovenstående eksempler er det således spørgsmålet, hvorvidt præpositionsfrasens argument opleves som noget, der kan have indflydelse på hændelsen, hvormed sætningen kan fortolkes som passiv (jf. passivsætninger med inanimat af-frase), eller hvorvidt sætningerne udtrykker den emotive oplevelse hos subjektet, hvorved præpositionsfrasens argument fortolkes som en ikke-intentionel aktant, som fremkalder den emotive oplevelse (*forundringen, overraskelsen* mm). Den sidste fortolkning virker mere nærliggende, selv om grænsen mellem passiv og ikke-passiv fortolkning kan være flydende. Samme type ræsonnement finder vi hos Hansen, som mener, at i sætningen '*han forskrækkedes ved larmen*' er "tanken på agens afsvækket og verbet nærmer sig betydningen: følte skræk" (Hansen 1967 III: 58), i modsætningen til '*han forskrækkedes af larmen*', som ifølge Hansen er passiv (ibid.).

En slags undergruppe til de ovenfor behandlede psykologiske verber inkluderer verber med overført betydning. Det er verber hvis konkrete leksikalske betydning er overført til følelser. Det er f.eks. verber som: *berøre, bide, fange, fængsle, gribe, nedbryde, optage, ryste, slide, støde*. I passiv form kan verberne udtrykke direkte betydning, som betegner en konkret aktivitet, og i så fald regnes sætningerne som passiv, jf. (a)-eksemplerne i (10.54)-(10.56). Men de kan også udtrykke overført, følelses-relateret betydning, og i sådanne tilfælde kan det være vanskeligt at afgøre, om vi har med passiv eller ikke-passiv at gøre, jf. (b)-eksemplerne i (10.54)–(10.56).

- (10.54) a. I sin ungdom, som jurastuderende ved Zaragozas universitet, **blev** han **fængslet** for at have deltaget i politiske aktiviteter imod general. (DK skrift)
b. Men så falder man alligevel over en lille, beskeden bog, og **bliver fængslet** (DK skrift)
- (10.55) a. vi var oppe og slås med dem og så **blev** jeg jo **fanget** (DK tale)
b. det var selvfølgelig spændende ik' som det altid har været sådan noget ik' (uf) spille £ jeg **blev fanget** af det (DK tale)
- (10.56) a. Han henviste specielt til dårlige erfaringer fra Bam, der **blev rystet** af et jordskælv for et år siden. (DK skrift)
b. man **bliver faktisk rystet** når man ser det (DK tale)

De fleste sætninger af denne type forekommer med en af-frase i deres struktur, jf. eksemplerne i (10.57a–c). Som påpeget tidligere kan der i forbindelse med et verbum med passiv markør være en tendens til at fortolke af-frasen som degraderet Agent eller Årsag, og sætningerne klassificeres i så fald som passiv.

- (10.57) a. det ender med vi **bliver bidt af** det du (DK tale)
b. Til allersidst **bliver** lottomillionæren **grebet af** en meget stærk følelse af uretfærdighed. (DK skrift)

- c. /.../ så vi **bliver berørt** af situationerne og personernes følelser. (DK skrift)

På samme måde som ved de tidligere diskuterede psykologiske verber, kan gradsadverbialer eller præpositionsfraser med andre præpositioner end *af* påvirke fortolkningen af sætninger med overført betydning. De to eksempler i (10.58a–b) vil dermed ikke blive fortolket som passiv.

- (10.58) a. jeg **blev mere og mere pinlig berørt** ik' (DK tale)
b. jeg **blev~ sgu meget rystet** over de historier jeg har £ = £ #
fået fortalt~ (DK tale)

Analyse af norske eksempler

De norske eksempler adskiller sig ikke meget fra de danske. Dog finder vi nogle eksempler med psykologiske verber, som tilknytter en animat af-frase, og klassificeres dermed ifølge vores passivdefinition som passiv. Et par af dem er givet i (10.59a–b).

- (10.59) a. og holdt på å bryte opp en safe da de **ble overrasket av**
politiet (NO skrift)
b. han kan **bli irritert** av de derre som flyr på dørene (NO tale)

Ligesom i dansk forekommer der også i norske eksempler, som har en inanimat entitet i af-frasen, jf. eksempel (10.60). Også i denne type sætninger kan der dog påpeges en forholdsvis klar kausal relation mellem den inanimerte entitet og den psykologiske reaktion, hvorfor sætninger af denne type ligeledes kan betragtes som passiv.

- (10.60) jeg tror jeg **ble skremt** av det altså jeg hadde veldig mye rare
landinger (NO tale)

Mere almindelige blandt vores norske eksempler er dog sætninger, hvor det psykologiske verbum forekommer sammen med et gradsadverbial, som modificerer den af-participiet angivne emotion, jf. *skikkelig* og *så* i (10.61). Selv om sådanne konstruktioner ofte har tilknyttet en eksplicit af-frase med en inanimat aktant, som tydeligvis angiver årsagen til den emotionelle reaktion, er det ikke den kausale relation som er i fokus. Sætning (10.61b) udtrykker således subjektets store fascinations-følelse, ikke at fascinationen skyldes et par redskaber (*den derre mutteren og skrutrekker*).

- (10.61) a. så klarte ikke jeg å si noe så jeg **ble skikkelig irritert** (NO tale)
b. jeg **ble så fascineret** av den derre mutteren og skrutrekker (NO tale)

Til sidst finder vi også eksempler på psykologiske verber anvendt med andre præpositioner end *af*. Et par eksempler er angivet i (10.62).

- (10.62) a. men jeg **frustreres ved** å å se hvor dårlig # klimaet er (NO tale)

- b. Mange vil sikkert **bli overrasket over** å finne Hordalands største gård nettopp her ute. (NO skrift)

Ligesom tidligere påpeget, er den agentive eller kausale relation mellem præpositionsfrasens styrelse og participiet svækket. Sætninger af denne type vil derfor ikke regnes som passiv.

Analyse af svenske eksempler

I de svenske korpusser finder vi ligeledes eksempler med psykologiske verber, som synes at have en vis lighed med passiv. Heller ikke ved de svenske verber forekommer der eksempler med en animat af-frase. Derimod forekommer der eksempler, som illustreret i (10.63a–c), med en eksplicit af-frase med en inanimat entitet eller en infinitivfrase. Sådanne eksempler vil i overensstemmelse med tidligere analyse tolkes som passiv.

- (10.63) a. Jag var ingen skräckfantast från början, men **blev fascinerad av frågan** om varför vi vill bli skrämnda. (SV skrift)
b. Jag har många gånger **irriterats av att bli bländad av någon** som kör framför mig i mörkret (SV skrift)
c. du har inte regnkläder på dej utan du **har blivit överraskad av regnet** (SV tale)

Der forekommer også eksempler, hvor der både er et gradsadverbial tilføjet til participiet samt en eksplicit af-frase med inanimat aktant, jf. (10.64).

- (10.64) a. den tankspridde professor Golightly **blir djupt fascinerad av Bills** starkt koncentrerade uppsats om Bonnie_Prins_Charlie i Bill den förskräcklige. (SV skrift)
b. Tyvärr **blev vi lite stressade av det**. (SV skrift)

Ligesom ved dansk og norsk vil ovenstående sætninger fortolkes som ikke-passiv. Adverbialt nuancerer følelsernes intensitet og understreger på denne måde participiets adjektiviske karakter. Dette til trods for de eksplicite af-fraser, som angiver årsagen til den emotionelle reaktion. Eksempler med psykologiske verber med et gradsadverbium og uden en af-frase er ganske almindelige blandt eksemplerne i vores materiale. I sådanne eksempler er participiets verbale karakter endnu mere reduceret, og sætninger betragtes som ikke-passiv (prædikative konstruktioner), jf. eks. (10.65a–c):

- (10.65) a. Jag **blev alldeles chockad**, säger han. (SV skrift)
b. jag tror att du skulle **bli ganska deprimerad** och tycka det var hemskt (SV tale)
c. Det spontana svaret är nej, men man bör inte **bli alltför förvånad** om man om några veckor får se en helt ny situation (SV skrift)

Sidst men ikke mindst forekommer der også i svensk eksempler med psykologiske verber, der tilknytter en anden præpositionsfrase end af-frase til

sig. Som påpeget af Sundman (1987: 191) har sådanne inanimate partcipanter mindre aktiv karakter, og sætningerne minder mere om mediale konstruktioner. Nogle eksempler fra vores korpusmateriale er angivet i (10.66a–c).

- (10.66) a. Jag **blev förvånad över** att jag inte såg någon (SV skrift)
b. Fastlandskina har länge **irriterats över** planerna och Wen_Jiabao har gått till hårt angrepp (SV skrift)
c. okej så om vi skulle summera då så skulle jag då vilja säga att jag **blev överraskad över** detta framförallt därför att (SV tale)

I de ovenstående sætninger udtrykker man den emotionelle reaktion ud fra subjektets perspektiv, det er således selve reaktionen der er i fokus. De inanimate partcipanter i præpositionsfraserne i (b) og (c) (*planerna, detta*), samt hændelsen i (10.66a) (*att jag inte såg någon*), udtrykt ved præpositionen *över*, angiver årsagen som har fremkaldt den emotionelle reaktion. Disse partcipanter kan dog ikke siges at have en aktiv indflydelse på reaktionen hos subjektet. Det ser i stedet ud til, at subjektet reagerer på deres eksistens. Der kan desuden være et gradsadverbial tilføjet til partcipiet i sådanne sætninger, hvilket understreger partcipiets adjektiviske karakter, jf. eks (10.67). Derfor er det nærliggende at fortolke sætninger af følgende type som ikke-passiv.

- (10.67) Vi **blev verkligen förvånade över** regeringens beslut och nu får vi fundera på hur (SV skrift)

Sammenfatning

Som ovenstående analyser viser, kan psykologiske verber ikke automatisk klassificeres som enten passiv eller ikke-passiv. Der er flere faktorer, som kan spille ind ved fortolkningen, og tvetydige eller uklare eksempler kan forekomme. Ved hjælp af følgende eksempelsætninger (10.68a–c) kan vi sammenfatte ovenstående ræsonnement.

- (10.68) a. Han havde lavet indbrud, men **blev overrasket af politiet**. (KorpusDK)
b. En nat **blev de overrasket af en uventet snestorm**. (KorpusDK)
c. Da jeg besøgte Kurdistan i fjor, **blev jeg overrasket over alle de nyopførte marmorvillaer**, jeg så. (KorpusDK)

Der forekommer situationer, hvor inanimate entiteter synes at udvise en vis indflydelse på hændelsen. I sådanne tilfælde kan disse betragtes på linie med personaktanter, og angives på samme måde ved præpositionen *af* – jf. eksemplerne (a) og (b) i (10.68). Sådanne sætninger kan siges at være i overensstemmelse med vores definition af passiv, og klassificeres som sådan. Inanimate aktanter udtrykt ved en anden præposition lader ikke til at udvise samme slags indflydelse på hændelsen/begivenheden, jf. eks (10.68c). Fokus i sætningen ligger på subjektets emotionelle reaktion, og sætningen vil ikke blive betragtet som passiv. Afhængig af andre faktorer i sætningen kan de enten betragtes som mediale konstruktioner eller prædikativ-konstruktioner.

10.4 Sammenfatning

I dette kapitel har vi set på passivsætninger ud fra de passive verbers leksikal-semantiske aspekter. Fokus har ligget på sammenligningen af s-passiv og blive-passiv, uden hensyntagen til medium- og genre-relaterede aspekter. Den overordnede undersøgelse af korpusernes sammensætning viste, at antallet af verber, som forekommer både med s-passiv og blive-passiv, ikke er så stort. I dansk og norsk udgjorde fællesmængden knap en tredjedel af samtlige verber, mens den kun var ca. en femtedel i svensk. Lignende resultat fik vi, da vi undersøgte de 15 hyppigste verber i henholdsvis s-passiv og blive-passiv. I dansk og norsk var det næsten halvdelen af verberne, som forekom både blandt de hyppigste s-passiver og blive-passiver. De to svenske lister havde kun to fælles verballeksemer. Derimod havde den svenske liste med de hyppigste verber i s-passiv store ligheder med den tilsvarende danske og norske liste. Mange af de verber som er blandt de hyppigste i s-passiv, og for så vidt også er blandt de hyppigste i dansk og norsk blive-passiv, har en meget bred og almen betydning. Derudover forekommer der ytrings- og kognitionsverber blandt de hyppigste s-passiver. Listen med den svenske blive-passiv er karakteriseret ved verballeksemer, hvis handling typisk er rettet imod eller går udover et animat objekt i aktiv.

Derefter gennemførte vi en analyse med henblik på at undersøge sammenhængen mellem verbets polyseme betydninger og passiv form. Analysen af to hyppige verber viste, at det ene af dem – *kalde* – hvor man kunne udskille to mere eller mindre adskilte betydninger, hovedsageligt kun forekom med blive-passiv i den ene betydning, mens den anden betydning forekom med begge passivformer. Denne tendens var tydeligst i dansk. Det andet verbum – *gøre* – viste derimod ikke en klar sammenhæng mellem verbets betydninger og passiv form. Flere og mere målrettede undersøgelser er dog nødvendige, for at kunne sige mere om denne sammenhæng.

Til sidst undersøgte vi også grænseområdet mellem passiv og ikke-passiv betydning og illustrerede ved hjælp af to typer af verber at en automatisk grænsedragning på baggrund af det konkrete verbum alene ikke altid er mulig. Derimod kan det være nødvendigt at inddrage en større kontekst og tage hensyn til samtlige partipanter og eventuelle adverbialer i sætningen.

II KONKLUSION

I denne afhandling har vi undersøgt anvendelsen af passiv i de tre skandinaviske sprog – dansk, norsk bokmål og svensk. Anvendelsen af passiv er analyseret både på tværs af sprog, medie og genrer. Det komparative sigte har været styrende for såvel valget af metodologiske tilgang som for udvælgelsen af det empiriske materiale. Den sammenlignende tilgang giver os mulighed for at forbedre vores viden om passiv på tværs af de tre sprog, men er også med til at afdække forhold, der er specifikke for de enkelte sprog.

Der er flere måder at definere passiv på. I denne afhandling har vi baseret os på Sundmans (1987: 362) definition. Passiv bliver således defineret ved den degraderende proces (nedskrivning af subjekt). Verbalet, som i passiv har en markeret form i forhold til aktiv, tildeler således subjektet en anden semantisk rolle end i den tilsvarende aktive sætning. Den degraderede aktant, som i aktiv realiseres som subjekt, forbliver dog i sætningens semantiske struktur, og kan angives ved en præpositionsfrase (PP_{af}). Som korpusanalyserne dog viser, er de som oftest ikke udtrykt eksplicit. Udover rollen Agent regnes der i denne afhandling med at også rollerne Oplever og Årsag kan forekomme som roller for et degraderet subjekt.

Passiv er således defineret i relation til aktiv. Det er dog ikke dette relationsforhold, som har været i fokus i denne afhandling. Vi har således ikke været interesseret i hvornår og hvorfor en sprogbruger vælger at anvende passiv fremfor aktiv. Fokus har derimod ligget på forholdet mellem den morfologiske s-passiv og den perifrastiske blive-passiv.¹⁵¹

Formålet med undersøgelsen har været at afdække anvendelsesmønstrene for de to passivformer, samt at undersøge hvilke forhold der påvirker valget af den ene form frem for den anden. For at kunne svare på disse overordnede spørgsmål, har det været nødvendigt, at gennemføre en række kvantitative såvel som kvalitative delundersøgelser.

De gennemførte undersøgelser er baseret på en række større korpusser. For at opnå et mere komplet billede af anvendelsen af passiv i sprogene generelt, er både det skriftlige og mundtlige medium inddraget i analyserne. Begge medier er desuden hver repræsenteret ved to genrer – hhv. *avistekster* og *skønlitteratur* som repræsentanter for skriftsproget, og *samtaler* og *parlamentsdebatter* som repræsentanter for talesproget. De fire genrer adskiller sig fra hinanden i forhold til situationelle og stilistiske egenskaber.

Dette forskningsdesign giver således mulighed for at undersøge variationer i anvendelsen af de to passivformer både på tværs af sprogene, det skriftlige og mundtlige medium, og i forhold til de fire genrer. Som diskuteret i Kapitel 4, er

---

¹⁵¹ Den perifrastiske passiv har i de skandinaviske sprog tre realiseringsmuligheder; henholdsvis med hjælpeverberne *bli(ve)*, *være/vara* og *få*. Undersøgelsen omfatter kun den ene af de tre perifrastiske konstruktioner – blive-passiv. Dette beror i høj grad på pragmatiske overvejelser, og er således relateret til ommærkningen og søgemulighederne i de eksisterende korpusser.

der i operationaliseringen af studiet lagt særlig vægt på at sikre størst mulig sammenlignelighed på tværs af de tre sprog. Materialet, som ligger til grund for de empiriske undersøgelser, består af hhv. avistekster indeholdende over 50 mio. løbende ord, skønlitterære tekster på ca. 3 mio. løbende ord, samtaler ligeledes omfattende ca. 3 mio. løbende ord, og et korpus bestående af lidt over 30.000 løbende ord fra debatter i de tre landes parlamenter (se nærmere Tabel 4.2 for skriftsprog og Tabel 4.3 for talesprog).

De overordnede kvantitative analyser er gennemført i Kapitel 5. På det overordnede plan ser der ikke ud til at være væsentlige forskelle i brugen af passiv indenfor de tre sprog (se f.eks. Figur 5.1). De største forskelle viser sig i genrerne *avis* og *samtale*. I avisartikler har svensk en noget mere frekvent brug af passiv end tilfældet er for dansk og norsk. I samtaler, som generelt er meget lavfrekvent med hensyn til anvendelsen af passiv, forekommer passiv kun halvt så ofte i norsk som i dansk og svensk. Selv om de relative anvendelsesfrekvenser i de fire genrer varierer lidt fra sprog til sprog, er der alligevel en tydelig lighed mellem sprogene. Når vi således rangordner de fire genrer, fra mest passiv til mindst passiv, er rækkefølgen ens for de tre sprog, således:

avis > debat > skønlitteratur > samtale

Anvendelsen af passiv følger således ikke – som ellers ofte antaget – opdelingen mellem tale- og skriftsprog. Ikke uforventet anvendes passiv oftest i skriftsprogsgenren *avis*. Denne genre efterfølges imidlertid af talesprogsgenren *debat*, og ikke – som vi burde have forventet – af den skønlitterære genre. Skønlitteratur kommer derimod først efter debatter, og overgår i den henseende således kun de meget uformelle samtaler. På baggrund af denne genrespecifikke analyse ser det således ud til, at anvendelsen af passiv ikke alene afhænger af det mundtlige eller skriftlige medium, men også af genrenes stilistiske og situationelle karakteristika.

Distributionsanalysen af s-passiv og blive-passiv blev ligeledes gennemført i de fire genrer. Resultaterne af denne undersøgelse viste større forskelle mellem de tre sprog. Forskellene mellem dansk og norsk er ikke markante, mens svensk skiller sig tydeligt ud. I dansk og norsk forekommer begge passivformer frekvent i alle genrer, og den genremæssige variation mellem sprogene peger i det store hele i samme retning. Der ingen af de to passivformer, som forekommer specielt marginalt eller dominant i nogen af genrerne. I dansk forekommer s-passiv mellem 23% og 64% og blive-passiv tilsvarende mellem 36% og 77% på tværs af de fire genrer. I norsk er de tilsvarende andele mellem 20% til 50% for s-passiv og 50% til 80% for blive-passiv. I svensk er s-passiv til gengæld helt dominerende indenfor alle genrer og forekommer således mellem 85,5% og 97% af alle passivforekomster, mens blive-passiv tilsvarende kun forekommer mellem 3% og 14,5%.

I dansk anvendes s-passiv oftere end blive-passiv indenfor genrerne *debat* og *avis* mens det modsatte gør sig gældende i *skønlitteratur* og *samtale*. I norsk er distributionsmønstrene i det store og hele sammenfaldende med det danske,

men til forskel fra dansk opnår s-passiv ikke på noget tidspunkt en anvendelsesfrekvens på over 50%. I *debatkorpusset*, der har den højeste andel af s-passiv i norsk, er fordelingen mellem de to former præcis 50:50. I *avis-genren* anvender norsk lidt flere bli-passiver end s-passiver, mens genrerne *skønlitteratur* og *samtale* i overvejende grad anvender blive-passiv. De svenske frekvenstal viste sig, som angivet, at være ganske forskellige fra de to andre sprog. I alle fire genrer er det således s-passiv som klart udgør majoritet, mens blive-passiv kun forekommer marginalt.

Selv om forskellene i den relative fordeling af s- og blive-passiv er forholdsvis store mellem på den ene side dansk og norsk, og på den anden side svensk, kan vi alligevel hævde, at distributionen på tværs af de fire genrer følger den samme tendens: s-passiv er relativt oftere anvendt i de to mest formelle genrer – *avis* og *debat* – og mindre frekvent i de to, mere uformelle genrer, *skønlitteratur* og *samtale*. Den relative anvendelse af blive-passiv stiger tilsvarende når graden af formalitet falder. Selvom forekomsten af blive-passiver i svensk er yderst marginal, øges anvendelsen af formen dog fra henholdsvis 3% og 6% i *avis-* og *debat-*genren til 10% og 15% i henholdsvis *skønlitteratur* og *samtaler*. Ligesom ved den overordnede forekomst af passiv finder vi således en sammenhæng mellem genre og passivform, som går på tværs af det skriftlige og mundtlige medium. Vi kan desuden påpege en sammenhæng mellem anvendelsesfrekvensen af passiv generelt og andelen af hhv. s- og blive-passiver inden for en genre; jo større andel af passiv generelt, jo større er også andel af s-passiv, eller omvendt, jo mindre passiv der anvendes generelt, jo større bliver andelen af blive-passiver.

Da behandlinger af morfologisk passiv i dansk og norsk ofte inkluderer en diskussion af muligheder og begrænsninger i forbindelse med anvendelsen af denne form i præteritum, blev også den temopræle distribution af de to passivformer undersøgt (se Tabel 5.5 og 5.6). Undersøgelserne viste en meget marginal anvendelse af s-passiv i præteritum i dansk, mens der ikke optræder en eneste forekomst med denne form i de norske korpusser. I svensk forekommer s-passiv, som forventet, i alle tempusformer. Derudover viste undersøgelsen, at majoriteten af s-passiver i dansk og norsk talesprog forekommer som komplement til et modalverb, mens svensk ikke udmærkede sig med hensyn til dette aspekt.

De kvalitative analyser i afhandlingen er baseret på et mindre korpusmateriale omfattende genrerne *avis* og *samtale*, som repræsentanter for henholdsvis skrift- og talesprog. Eksempelmaterialet består af henholdsvis 4.765 passiveksempler for dansk, 3.096 for norsk, og 3.176 for svensk. Ved hjælp af kvalitative analyser har vi undersøgt hvordan forskellige syntaktiske og semantiske faktorer påvirker valget mellem morfologisk og perifrastisk passiv. Analyserne omfattede undersøgelser af forholdet mellem passiv form og handlingens karakter (Kapitel 6), den passive sætnings subjekt og agentadverbial (Kapitel 7), konstruktioner med passiv som komplement til modalverber (Kapitel 8), samt andre syntaktiske konstruktioner med passiv, så som upersonlig, reportativ og kompleks passiv (Kapitel 9). Afslutningsvis er en

række leksikal-semantiske aspekter ved det passive verbum blevet undersøgt (Kapitel 10).

Forskellen mellem s-passiv og blive-passiv er i den grammatiske litteratur ofte semantisk forklaret, således at s-passiv udtrykker generelle handlinger, mens blive-passiv udtrykker enkelte, konkrete handlinger (jf. f.eks. Mikkelsen 1975/[1911]). Indenfor nyere dansk forskning har man alternativt foreslået, at forskellen mellem s-passiv og blive-passiv i højere grad skal ses som en forskel i modus (Heltoft & Falster Jakobsen 1996, se også GDS 2011). Analysemodellen tager udgangspunkt i talerperspektiv, og hævder, at s-passiv bruges til at angive objektive, ikke-talerbundne udsagn, samt regler og normer, mens blive-passiv angiver subjektive udsagn, hvor taleren selv hæfter for sætningsindholdet (ibid.).

Den grammatiske litteratur benytter ofte konstruerede minimalpar til at illustrere hvorledes det semantiske indhold af en ytring ændrer sig, når en passivform erstattes af en anden. På baggrund af disse analyser er der ikke tvivl om, at der findes tilfælde, hvor man ikke frit kan vælge mellem de to passivformer. Hvad denne type analyse dog ikke kan vise er, i hvilket omfang der er tale om specifikke eller generelle begrænsninger.

Gennemgangen af korpusmaterialet indikerer imidlertid, at de semantiske forklaringsmodeller kun delvist kan forklare valget mellem de to passivformer.¹⁵² Mens valget af passivform langt hen ad vejen følger de semantisk baserede hypoteser, forekommer der dog i det empiriske materiale, bestående af avis- og samtalekorpusserne, også en del eksempler hvor sprogbrugeren, som i eksempel (11.1a–c), vælger den “modsatte” passivform; dvs. hvor s-passiv er relateret til specifikke handlinger eller subjektivt baserede udsagn (11.1a), eller hvor blive-passiv bruges til at udtrykke generelle forhold (11.1b) eller gældende normer og regler (11.1c).

- (11.1) a. prøv og tænk en dag jeg bliver populær og sådan noget £ og **vælges** til £ folketinget (DK tale)
b. Jeg tror, mange bliver mistrøstige, når de ser, hvor lidt praktisk hjælp, der generelt **bliver givet**. (DK skrift)
c. men hvis han så gætter forkert så er han også død og så £ går det eller videre £ ind til ££ det **bliver opklaret** eller til morderen har £ myrdet dem alle sammen (DK tale)

I sådanne sætninger er det som regel andre morfosyntaktiske og leksikalske midler, såsom (tids)adverbialer eller sætningsleddenes bestemthed, som videregiver udsagnets generelle eller konkrete fremstilling af handlingen. Den kvalitative analyse viser således, at der ikke er et fast forhold mellem semantisk

---

¹⁵² En undersøgelse af forholdet mellem s-passiv og blive-passiv som en modusforskel kræver derimod undersøgelser, hvor en større tekstsammenhæng er taget med, da den modale læsning kan, som påpeget af Heltoft & Falster Jakobsen (1996) (se nærmere i 3.4), pålægges uden for sætningens rammer.

indhold og passiv form. Valget af passivform er betydelig mere subtilt end som så.

I kapitel 7 blev de to vigtigste partcipanter på sætningens syntaktiske og semantiske plan – passivsætnings subjekt og agentadverbial – undersøgt. I undersøgelsen af den passive sætnings subjekt blev det analyseret, hvordan den stærke tendens til at foretrække animate subjekter (jf. Dahl 2000, 2008) er relateret til de passive sætninger. Som bekendt er den passive sætnings subjekt som regel identisk med det fremflyttede objekt fra den aktive sætning (som igen ifølge Dahl (ibid.) fortrinsvist er inanimat).

Undersøgelsen af den passive sætnings subjekt viser, at inanimate subjekter generelt forekommer lidt oftere end animate subjekter. Fordelingen er imidlertid ikke ens mellem s-passiv og blive-passiv. Af det empiriske materiale fremgår det således, at s-passiv – i alle tre sprog og både i skrift og tale – langt oftere har inanimat subjekt end animat subjekt, mens anvendelsesmønstret for blive-passiv er mere kompliceret. I talesprogene har blive-passiv flere animate subjekter. Dette gælder også for svensk skriftsprog, mens i dansk og norsk skriftsprog er inanimate subjekter sammen med blive-passiv mere frekvente end animate subjekter. Det ser således ud til, at også passivsætninger har en stærk tendens til at vælge animate entiteter til subjekter, om end vi her har at gøre med grammatisk og ikke logisk subjekt. Forholdet mellem animathed og subjekt er dog ikke så klar som i aktive sætninger, hvilket måske netop kan forklares som et samspil mellem to tendenser – præference for animate subjekter og inanimate objekter.

I de skandinaviske sprog forekommer der også sætninger, som indeholder et formelt (ikke referentielt) subjekt. Denne sætningstype optræder også i forbindelse med passiv, hvor vi finder eksempler på upersonlige passivkonstruktioner (dvs. konstruktioner dannet af intransitive verber, som dermed mangler muligheden for objektsfremflytning) (se Kap. 7.1). Vores undersøgelser viser imidlertid, at sådanne passivkonstruktioner ikke er særlig hyppige (jf. Tabel 7.4). Ikke desto mindre forekommer de i alle tre sprog, samt i både skrift og tale. På den anden side viste vores undersøgelser, at de upersonlige passivkonstruktioner ikke frit kan konstrueres med begge typer af passiv i alle sprog. I dansk og norsk findes der eksempler både i s- og blive-passiv, mens eksempler med blive-passiv i svensk er nærmest fraværende.

Som beskrevet i litteraturen er agentadverbial i passive sætninger ofte udeladt. Dette bekræftes også af vores empiriske materiale, hvor et eksplicit agentadverbial kun optræder i ca. 10% af passivforekomsterne (se Tabel 7.8). Mere specifikt forekommer eksplicitte agentadverbialer oftere i skrift end i tale. I modsætning til tidligere undersøgelser (jf. Silén 1997) finder vi dog flere eksplicitte agentadverbialer i forbindelse med blive-passiv end i forbindelse med s-passiv – dette gælder for alle tre sprog, og for både skrift og talesprog. Hovedparten af de eksplicitte agentadverbialer har animat reference. Dette gælder både i skrift- og talesproget. Eneste undtagelse herfra er svensk talesprog, hvor 2/3 af forekomsterne er inanimate.

På baggrund af Dahls (2000, 2008) undersøgelse af sammenhængen mellem animathed og verbets argumenter, skulle vi forvente, at finde agentadverbialer med fortrinsvis animat reference. På den anden side, som diskuteret i Kapitel 3.3, er det vanskeligt at skelne mellem passiv og ikke-passiv betydning netop i tilfælde, hvor hændelsen har en uidentificeret årsag. Hændelser, hvor der ikke er en agentiv aktør, skal således helst angive en eksplicit årsag for at kunne betragtes som passiv. Dette spørgsmål relaterer sig til diskussionen om obligatoriske agentadverbialer, hvor mange af disse netop har en inanimat reference der angiver årsagen til handlingen (Kap. 7.2.2).

En nærmere analyse af agentadverbialerne viste, at mange af dem var substantiver med kollektiv reference, anvendt i metonymisk betydning. Sådanne betydningsoverførelser er især karakteristiske for skriftsproget, hvor de udgør ca. en tredjedel af samtlige af-fraser med animat reference. Der viste sig ingen tydelige forskelle med hensyn til fordelingen mellem s-passiv og blive-passiv.

Et interessant resultat som viste sig i de kvantitative analyser, er at passiv hyppigt forekommer som komplement til modalverber, som eksemplificeret i følgende sætninger (11.2a–c; gentaget fra Kapitel 8):

- (11.2) a. Men ikke den anden vej – for EU’s regler siger klart, at kvoter **skal købes** hos et land, der er part i Kyotoaftalen. (DK skrift)
b. Som et forsøg fra departementet, **skal** alle bøger i samfunnslære **skrives** halvt om halvt på bokmål og nynorsk. (NO skrift)
c. Svenska kyrkan har en ordning som låter både män och kvinnor bli präster och föreskriver att denna ordning **skall respekteras**. (SV skrift)

En nærmere undersøgelse viste (se kap. 8.1, samt tabeller 8.1-8.3), at dette især gælder for s-passiv, og i særdeles høj grad for dansk talesprog, hvor hele 89% af samtlige s-passiver forekommer som komplement til modalverber. Også i norsk forekommer s-passiver relativt ofte som komplement til et modalverb, mens dette ikke gælder for svensk.

Som diskuteret peger den grammatiske litteratur på, at der findes en sammenhæng mellem den modale betydning og passivform – således at s-passiv anvendes med deontisk betydning, mens blive-passiv anvendes med epistemisk betydning. En undersøgelse af denne sammenhæng er foretaget med udgangspunkt i fire modale hjælpeverber – *skulle*, *kunne*, *måtte* og *ville* – med henholdsvis s-passiv og blive-passiv komplement.

Analysen af passiveksemplerne viser imidlertid, at sammenhængen mellem den modale betydning og passivform ikke er så kategorisk. Der er således flere eksempler hvor s-passiv og blive-passiv forekommer med den “modsatte” modale betydning. Eksempler med epistemisk modalitet og eksempler med blive-passiv forekommer dog relativt sjældent i korpuset, hvorfor det er vanskeligt at generalisere.

På baggrund af vores analyser, synes der at være mindst sammenhæng mellem modal betydning og passivform i svensk og norsk, og lidt mere i dansk.

Når yderligere forskelle på tværs af de tre sprog skal påpeges, er de først og fremmest relateret til de undersøgte verbers modale betydninger i de enkelte

sprog (som f.eks. *måtte* i norsk og svensk, samt *ville* i svensk), og i mindre grad til anvendelsen af dem i forbindelse med enten s-passiv eller blive-passiv. Forskelle mellem sprogene, ligesom mellem tale og skrift, er snarere relateret til frekvens end til betydning. Ser vi på de enkelte modalverber, viser det sig, at tre af dem – *skulle*, *kunne* og *måtte* – forekommer hyppigst med s-passiv komplement. Verbet *ville* derimod forekommer hyppigst med blive-passiv. Der er især to konstruktioner, som i den forbindelse springer i øjnene. Det er konstruktionen *skulle* + s-passiv i dansk, som udgør 65% af samtlige s-passiv konstruktioner i det danske samtalekorpus. Denne hyppige anvendelse af s-passiv i forbindelse med modalverbet *skulle*, som blandt andet udtrykker ‘nødvendighed som følge af norm eller bestemmelse’, bidrager sandsynligvis til opfattelsen af s-passiv som udtryk for generelle, objektivt forankrede udsagn, som normer og regler er. I den anden ende af spektret finder vi svensk, hvor konstruktioner med *ville* + s-passiv er nærmest fraværende.

Et interessant resultat viser sig også i forbindelse med *ville* + passiv i dansk, hvor også kategorien animathed spiller en væsentlig rolle, og hvor de gængse antagelser om den betydningsmæssige sammenhængen mellem *ville* og hhv. s-passiv og blive-passiv komplement ser ud til at være under forandring. Det viste sig således, at der ved siden af konstruktioner med *ville* + s-passiv, som udtrykker vilje og følgelig forekommer med animat subjekt, også forekommer konstruktioner med *ville* + s-passiv med inanimat subjekt, jf. hhv. eksempel (11.3a) og (11.3b), gentaget fra Kapitel 8.5.

- (11.3) a. *Hun vil ikke citeres* med navn, men mener, det vil være katastrofalt, hvis yderligere noget skal sælges. (DK skrift)
 b. Jeg begyndte indledningsvis med at tale om, hvorvidt *julen* efterhånden *ville korrumpes* af markedet. (DK skrift)

Sådanne sætninger kan ikke få en vilje-fortolkning, men udtrykker derimod fremtidige forventninger, som ellers udtrykkes ved *ville* + blive-passiv. Vi finder derudover eksempler med *ville* + blive-passiv med begge fortolkninger – vilje og fremtid. Norsk ligner i denne henseende dansk, mens svensk *ville* som sagt kun har den ene, voluntative betydning. Som påpeget tidligere, forekommer *ville* i svensk nærmest udelukkende med blive-passiv, hvilket tillader os drage en parallel til den svenske tilbøjelighed til at anvende blive-passiv med animate subjekter.

I Kapitel 9 fokuserede vi på en række syntaktiske konstruktioner, hvor et passivt verbal indgår, heriblandt upersonlige passivkonstruktioner (konstruktioner med formelt og foreløbigt subjekt) samt komplekse forbindelser såsom reportativ passiv og kompleks passiv. Undersøgelserne viser, at det passive verbal kan indgå i mange komplekse konstruktioner, og adskiller sig således ikke meget fra aktiv.

Konstruktioner med formelt subjekt (upersonlig passiv) samt konstruktioner med foreløbigt subjekt (herunder dog kun konstruktioner hvor det egentlige subjekt er en infinitivfrase eller en ledsætning) optræder næsten ligeså hyppigt i

tale som i skrift. Den reportative og komplekse passiv er derimod mere vanlige i skrift, og forekommer kun sjældent i tale. Der er ingen nævneværdige forskelle på dette område mellem de tre sprog.

Tager vi imidlertid anvendelsen med henholdsvis s-passiv og blive-passiv med i betragtning, er forskelle mellem sprogene større. Dansk og norsk viser en høj grad af lighed på dette område, mens svensk adskiller sig fra de to andre sprog. Som ved mange tidligere analyser, er anvendelsen af den svenske blive-passiv marginal. I dansk og norsk forekommer konstruktioner med formelt og foreløbigt subjekt derimod både med s-passiv og blive-passiv, selv om de sidstnævnte forekommer lidt mindre frekvent.

Den reportative passiv, som illustreret i eksempel (11.4), viser sig at være en konstruktion, som nærmest udelukkende forekommer i s-passiv. Det eneste eksempel med blive-passiv optræder i norsk.

- (11.4) En urafstemning **ventes at give** især Henrik_Dam_Kristensen pæne chancer, mens /.../ (DK skrift)

Den komplekse passiv, som navnet siger, kombinerer to verbale led. Blandt de ganske få forekomster med denne konstruktion, viser der sig en forholdsvis stor variation i kombinationsmulighederne på tværs af de tre sprog.

I dansk er det første verbal hovedsageligt i s-passiv, men også eksempler med blive-passiv forekommer i korpusmaterialet. Komplementet (som oftest bare er participiet) er i blive-passiv. I norsk forekommer s- og blive-passiv næsten lige hyppigt som førsteverbum, mens komplementet ligesom i dansk er blive-passiv. I svensk derimod findes det første verbum kun i s-passiv, mens komplementet både kan være i blive-passiv og s-passiv.

I det sidste analysekapitel (Kap. 10) blev passivverbalets leksikal-semantiske egenskaber undersøgt. Analysen havde til formål at redegøre for sammenhængen mellem passivform og verballeksemeres leksikal-semantiske egenskaber (herunder polysemi).

De overordnede analyser i Kapitel 10 viser, at andelen af verballeksemer, som forekommer både i s-passiv og blive-passiv er forholdsvis lav. I dansk og norsk var det således omtrent en tredjedel af samtlige verballeksemer der forefindes i både s- og blive-passiv, mens det i svensk kun er omtrent en femtedel. En sammenligning af de 15 hyppigst forekommende verber med henholdsvis s-passiv og blive-passiv viser igen en større lighed mellem dansk og norsk, mens svensk adskiller sig fra de to andre sprog. I dansk og norsk forekommer halvdelen af de hyppigste verballeksemer både blandt de hyppigste s-passiver og de hyppigste blive-passiver. At de samme verballeksemer anvendes i både s-passiv og blive-passiv, er sandsynligvis relateret til det tidligere drøftede faktum, at det kun er blive-passiv som kan anvendes i datidsformerne i de to sprog. Listen med de hyppigste verber var tilnærmelsesvis ens for de to sprog. I svensk var der derimod kun to verballeksemer, som var fælles blandt de 15 hyppigste s-passiver og blive-passiver. Til gengæld havde den svenske liste med de hyppigste s-passiver en

forholdsvis stor overensstemmelse med den tilsvarende danske og norske liste. De verber, som hyppigst forekommer i s-passiv, kan karakteriseres som meget brede og generelle i deres betydning. Derudover forekommer der, i modsætning til i blive-passiv, ytringsverber og kognitive verber. Listen med svensk blive-passiv er derimod karakteriseret ved verber, hvor handlingen typisk er rettet imod eller går udover et animat objekt i aktiv. Dette medfører følgelig en stor andel af animate subjekter i passiv.

Vores analyser af sammenhængen mellem verbets polyseme betydninger og passivform er af præliminær karakter, og kræver yderligere studier. Især i dansk ser der dog ud til at være en tendens til at verbet *kalde* i betydningen 'kalde på/til' kun forekommer i blive-passiv, mens den anden betydning ('nævne/benævne') bliver udtrykt både med s- og blive-passiv.

Som vores undersøgelser har vist, er der en del forskellige aspekter, som påvirker valget mellem s-passiv og blive-passiv. Når det gælder forholdet mellem de tre sprog, kan vi udpege både fælles tendenser og forskelle på tværs af dem. I det store og hele kan man dog konkludere, at dansk og norsk på væsentlige områder er ens, mens svensk tilsvarende på mange punkter skiller sig ud. Der findes imidlertid også forskelle mellem dansk og norsk. Det ser således ud til, at norsk er det sprog der har færrest restriktioner på anvendelsen af henholdsvis s-passiv og blive-passiv. Begge konstruktioner er produktive, og kan anvendes i mange forskellige syntaktiske konstruktioner og semantiske sammenhænge. Bort set fra de manglende datidsformer ved s-passiv, ser forskellen mest ud til at være relateret til distribution i forhold til stilen i genren, således at andelen af s-passiver øger jo mere formel stilen bliver. Om en genre tilhører det skriftlige eller det mundtlige medium ser derimod ud til at være af mindre betydning. En sådan tendens gælder i øvrigt for alle tre sprog.

Svensk udskiller sig, som sagt, på mange punkter fra dansk og norsk. Her er det især blive-passiv, som viser sig at være underlagt mange restriktioner. Disse er af syntaktisk såvel som leksikal-semantisk art, og synes at spille direkte over på valget mellem de to passivformer. Vi kan således konstatere en meget sporadisk anvendelse af blive-passiv i komplekse syntaktiske konstruktioner (jf. Kapitel 9). Derudover viste det sig, at svensk blive-passiv, i det omfang den overhoved anvendes, fortrinsvis optræder sammen med bestemte typer af verballeksemer, hvilket igen hænger sammen med den omfattende brug af animate subjekter i denne passivform.

11.1 Nogle forslag til fremtidig forskning

Undersøgelserne i denne afhandling består af kvantitative såvel som korpus-baserede empiriske undersøgelser. Denne type undersøgelser kan svare på spørgsmål om overordnede anvendelsesmønstre og om variationen i sprogbrug. Derimod er denne tilgang ikke meget bevendt i forhold til at besvare spørgsmål som er relateret til sprogets muligheder. Sjældne, men alligevel mulige konstruktioner i sproget, har således fået mindre eller, på grund af

manglende forekomst, slet ingen opmærksomhed. En enkelt undersøgelse kan dog umuligt inkludere alle forskningsmetoder, men må nøjes med at reflektere over de begrænsninger som den anvendte metode pålægger analysen og dens resultater. På denne måde har afhandlingen aktualiseret en del nye forskningsspørgsmål, som det vil være relevant at finde svar på, men som kræver andre forskningsmetoder eller andre typer af empirisk materiale.

Et spørgsmål, som melder sig, er den historiske udvikling af passiv. Denne afhandling er et studie af moderne sprogbrug, hvorfor de diakrone udviklinger ikke er kommet i betragtning. Dog har de opnåede resultater – som viser en forholdsvis stor forskel mellem på den ene side dansk og norsk, og på den anden side svensk – aktualiseret behovet for diakrone undersøgelser af anvendelsen af passiv, for at kunne give en bedre forklaring på de forskelle som vi støder på i dag. En præliminær hypotese kunne være, at anvendelsen af morfologisk passiv og perifrastisk blive-passiv i udgangspunktet har været ens, men at sprogene senere er gået forskellige veje.

Vi har her behandlet spørgsmålet om passivens relation til det skriftlige og mundtlige medium, samt til forskellige genrer inden for skrift- og talesproget. På baggrund af undersøgelserne af to talesprogs- og to skriftsprogs genrer har vi argumenteret for at anvendelsen af passiv generelt, samt i valget mellem s- og blive-passiv, ikke alene er påvirket af det mundtlige eller skriftlige medium, men også påvirkes af den konkrete genre og dennes stilistiske og situationelle egenskaber. Flere genre-relaterede undersøgelser vil være nødvendige for at underbygge denne hypotese.

Vender vi tilbage til påstanden om at s-passiv udtrykker generelle handlinger mens blive-passiv betegner enkelte, konkrete handlinger, viser vores undersøgelse en større variation blandt eksemplerne end forventet. I mange tilfælde synes det at være adverbialerne og nominalfrasernes bestemthed, end den anvendte passivform, der afgør om en passiv-sætning udtrykker generel eller enkelt handling. Denne pointe bør i fremtiden også relateres til andre forhold, som har vist sig at spille en rolle ved valg af passivform, såsom den meget omfattende brug af s-passiv som komplement til modalverber, som findes især i dansk, samt norsk, og i mindre grad i svensk. Eller det forhold, at s-passiv kun sjældent anvendes i datid i dansk, og, i vores korpusser, slet ikke i norsk. I den forbindelse vil det være relevant med en undersøgelse af vekslingen mellem s-passiv og blive-passiv i en større tekstuel sammenhæng. Dette er også nødvendigt hvis vi vil teste idéen om at valget af passiv er styret af modus. Som påpeget af Heltoft & Falster Jakobsen (1996), kan den modale nøgle introduceres tidligt i teksten og derefter overføres til den modsatte passivform.

Også de leksikal-semantiske forhold, dvs. forholdet mellem verbernes polyseme betydninger og valg af passivform, kræver en nærmere undersøgelse. Til dette formål vil man være nødsaget til at foretage mere målrettede søgninger af konkrete verballeksemper i et større materiale.

Denne afhandling har forsøgt at svare på de i indledningen stillede spørgsmål om forholdet mellem s-passiv og blive-passiv i de skandinaviske sprog. Men den har også rejst en del nye forskningsspørgsmål. Heldigvis.

EESTIKEELNE RESÜMEE

Passiiv taani, norra ja rootsi keeles: kõne- ja kirjakeele korpusepõhine uurimus

Käesolevas doktoriväitekirjas uuritakse diateesi (ehk süntaktilise tegumoe) ühe liikme, passiivi, kasutust tänapäeva taani, norra ja rootsi keeles. Passiivi defineerimisel lähtutakse üldiselt diateesikategooria teisest liikmest aktiivist (nagu selleski töös viidatud skandinaavia autorid Western 1921, Diderichsen 1962, Hansen 1967, Sundman 1987, Faarlund, Lie & Vannebo 1997 jt). Niisamuti tegelevad mitmed varasemad teaduslikud käsitlused just aktiivi ja passiivi omavaheliste seoste selgitamisega. Tihti uuritakse passiivi funktsioone lauses, selle kasutuskontekste ning üritatakse välja tuua aspekte, mis mõjutavad aktiivse ja passiivse konstruktsiooni valikut.

Käesoleva väitekirja lähtekoht ei ole passiivi ja aktiivi omavaheline vastandus, vaid tõsiasi, et nii taani, norra kui ka rootsi keeles on kaks produktiivset võimalust passiivi moodustada – sünteetiline (morfoloogiline) ja ka analüütiline (perifraasiline) võimalus. Töö lähteühotees on, et keele grammatiliste vormide vahel tuleb harva ette absoluutset sünonüümiat. See tähendab, et kui keeles on kaks erinevat vormi/konstruktsiooni sama sisu väljendamiseks, siis esineb nende kahe vormi/konstruktsiooni vahel enamasti süntaktilisi, semantilisi, stilistilisi või muid erinevusi. Ka varasemates käsitlustes on selle problemaatikaga tegeletud ning nimetatud kahe passiivivormi peamise erinevusena on välja toodud erinevust väljendatava tegevuse tüübis (üldine vs konkreetne tegevus, vt Rehling 1934, Hansen 1967, Hovdhaugen 1977, Thorell 1973). Samas leidub uurimusi, mis seda väidet kummutavad (nt rootsi keele kohta Engdahl 1999, 2006) või teisi eristavaid aspekte esile toovad (vt nt taani keele kohta Heltoft & Falster Jakobsen 1996, Hansen & Heltoft 2011). Enamik varasemaid skandinaavia passiivi käsitlusi keskenduvad vaid ühe keele uurimisele ning nende peamine uurimisobjekt on kirjakeel. Käesolevas doktoritöös võrreldakse morfoloogilise ja perifraasilise passiivi kasutust taani, norra ja rootsi kõne- ja kirjakeeles ning uuritakse võrreldavate korpuste (vt Johansson 2007: 9) abil erinevaid süntaktilisi, semantilisi ja leksikaalseid faktoreid, mis võivad mõjutada valikut nende kahe passiivivormi vahel.

Doktoritöö koosneb järgmistest peatükkidest: **1. Sissejuhatus:** Esimeses sissejuhatavas peatükis põhjendatakse väitekirja teemavalikut, tutvustatakse töö eesmärke ning püstitatakse uurimisküsimused. **2. Varasemad uuringud:** Teises peatükis antakse ülevaade varasematest passiivi uurimustest. Kuna passiiv on alates 1960–70-ndatest olnud ulatusliku uurimistöö objekt, siis keskendutakse teises peatükis ennekõike skandinaavia keelte passiivi käsitlevatele uurimustele. **3. Passiiv:** Kolmas peatükk annab põhjaliku ülevaate uurimisobjektist, alustades passiivi definitsioonist, vormist ja struktuurist. Seejärel käsitletakse põhjalikumalt passiivi piiritlemise problemaatikat ning vaadeldakse konstruktsioone, mis oma vormilt sarnanevad morfoloogilise ja perifraasilise passiiviga. Kuna samu grammatilisi vahendeid (pöördelõppu -s ja abitegusõna *bli(ve)* + perfekti

partitsiip) kasutatakse ka teiste tähenduste väljendamiseks, ei ole piiri tõmbamine passiivi ja mitte-passiivi vahel alati nii lihtne. Viimaks tutvustatakse kolmandas peatükis neid süntaktilisi ja semantilisi aspekte, mida senises kirjanduses on välja toodud kui faktoreid, mis mõjutavad morfoloogilise ja perifrastilise passiivi valikut. Varasematele väidetele tuginedes püstitatakse lähtehüpooteesid edasisteks empiirilisteks uuringuteks. **4. Meetod ja materjal:** Neljas peatükk annab ülevaate töös rakendatavatest uurimismeetoditest ning arutleb, mida korpusepõhisest ja kontrastiivsest käsitlusest tulenevalt peaks silmas pidama analüüsi tulemuste tõlgendamisel. Lisaks sellele annab neljas peatükk ülevaate doktoritöös kasutatud empiirilisest materjalist. Järgnevad peatükid 5–10 kajastavad läbiviidud analüüside tulemusi. **5. Kvantitatiivsed analüüsid:** Viiendas peatükis esitletakse kvantitatiivsete analüüside tulemusi. Analüüsid on läbi viidud kolmel erineval tasandil: passiivi üldine esinemissagedus neljas erinevas žanris, kahe passiivi jaotus nelja žanri lõikes ning seosed passiivi ja ajavormide vahel. **6. s-passiivi ja blive-passiivi kasutamine – üldine vs konkreetne tegevus:** Kuuendas peatükis testitakse varasemat hüpoteesi ning uuritakse sellest lähtuvalt morfoloogilise ja perifrastilise passiivi seost tegevuse tüübiga. **7. Subjekt ja agentadverbiaal:** Seitsmendas peatükis uuritakse lähemalt passiivse lause subjekti (grammatilist subjekti) ja agentadverbiaali (loogilist subjekti) ning nende seost animaatsuse (*animacy*) kategooriaga. **8. Passiiv modaaltegusõna komplemendina & 9. Passiiv erinevates süntaktilistes konstruktsioonides:** Kaheksas ja üheksas peatükk käsitlevad lähemalt morfoloogilise ja perifrastilise passiivi esinemist erinevates süntaktilistes konstruktsioonides. **10. Leksikaal-semantilised aspektid:** Analüüsi viimases peatükis analüüsitakse mõningaid leksikaal-semantilisi aspekte, mis võivad mõjutada kahe passiivivormi valikut ning illustreeritakse problemaatikat, mis on seotud passiivsete ja mitte-passiivsete lausete eristamisega. **11. Kokkuvõte:** Väitekirja viimane peatükk sisaldab tulemuste kokkuvõtet ja viitab võimalikele uutele uurimisküsimustele, mille käesoleva töö tulemused on aktualiseerinud.

Nagu eespool mainitud, on väitekirja lähtepunktiks tõik, et taani, norra ja rootsi keeles on kaks produktiivset võimalust passiivi moodustamiseks – sünteetiline ja analüütiline võimalus. Sünteetiline ehk morfoloogiline passiiv moodustatakse morfeemi (pöördelõpu) -s abil, mis lisatakse tegusõnale,¹⁵³ vt näide (1a), kus sama lause on esitatud vastavalt taani, norra ja rootsi keeles. Seda vormi nimetatakse skandinaavia keeltes tihti s-passiiviks. Analüütiline ehk perifrastiline passiiv moodustatakse abitegusõna¹⁵⁴ ja mineviku kesksõna (*perfektum participium*) abil, vt näide (1b).

¹⁵³ Morfoloogilise passiivi teket taani, norra ja rootsi keeles selgitatakse grammatikalisatsiooniprotsessi (vt Hopper & Traugott 1993, Heine, Claudi & Hünnemeyer 1991) abil, mille käigus toimus verbi ja refleksiiivpronoomeni liitumine (Wessén 1992: 173, Skautrup 1944 I: 55).

¹⁵⁴ Perifrastilise passiivi moodustamiseks saab skandinaavia keeltes kasutada erinevaid abitegusõnu. Lisaks tegusõnale *blive/bli* (saama, jääma) kasutatakse tegusõnu *være/vara* (olema) ja *få* (saama). Dialektaalselt on säilinud ka abitegusõna *verða* (jääma), mille omal ajal tõrjus tagaplaanile keskalamsaksa keelest laenatud *bliven*. Käesolevas töös käsitletakse

- (1) a. Hun **jages** af hunden. (taani)
 Hun **jages** av hunden. (norra)
 Hon **jagas** av hunden. (rootsi)
 a.' < S V-s PP >
 a." [Pat V-s Ag]
ta-NOM jälitama-PRES-S poolt koer-NOM
 "Teda jälitatakse koera poolt"
- b. Hun **bliver jaget** af hunden. (taani)
 Hun **blir jaget** av hunden. (norra)
 Hon **blir jagad** av hunden. (rootsi)
 b.' < S V {Aux + p.part} PP >
 b." [Pat V {Aux + p.part} Ag]
ta-NOM saab jälitatud poolt koer-NOM
 "Teda jälitatakse koera poolt"

Lähtudes eelnevate lausete süntaktilisest ja rollisemantilisest analüüsist, ei esine nende vahel erinevusi ning võiksime neid käsitleda grammatiliste sünonüümidenä. Samas tuleb keeles harva ette täielikku sünonüümiat ning enamasti esineb sünonüümide kasutuses stilistilisi, semantilisi, süntaktilisi, kasutusagedusest või muudest kriteeriumitest tulenevaid erinevusi. Senised skandinaavia passiivi uuringud on keskendunud vaid ühe keele uuringutele. Olulisemate võrdlevate käsitlustena tuleb esile tõsta Engdahli (1999, 2006) uuringuid, kus on vaadeldud erinevaid semantilisi, süntaktilisi ja leksikaalseid aspekte, mis võivad mõjutada valikut passiivi kahe vormi vahel, samuti Laanemetsa (2004, 2009) kvantitatiivseid uuringuid. Samuti on varasemates uuringutes tegeletud peamiselt kirjakeele uurimisega. Käesolevasse uuringusse on kaasatud ka kõnekeel.

Töö eesmärk on korpuspõhise uurimuse põhjal jõuda parema arusaamiseni nimetatud kahe passiivi kasutamisest taani, norra ja rootsi keeles. Võrdleva analüüsi peamine eesmärk on välja selgitada keeltevahelised sarnasused ja erinevused, kuid nagu kaasaegsed keeleuurijad on täheldanud, peaks keelte võrdlev analüüs andma uusi teadmisi ka üksikute (võrdluse aluseks olevate) keelte kohta (Johansson 2007, Salkie 2007).

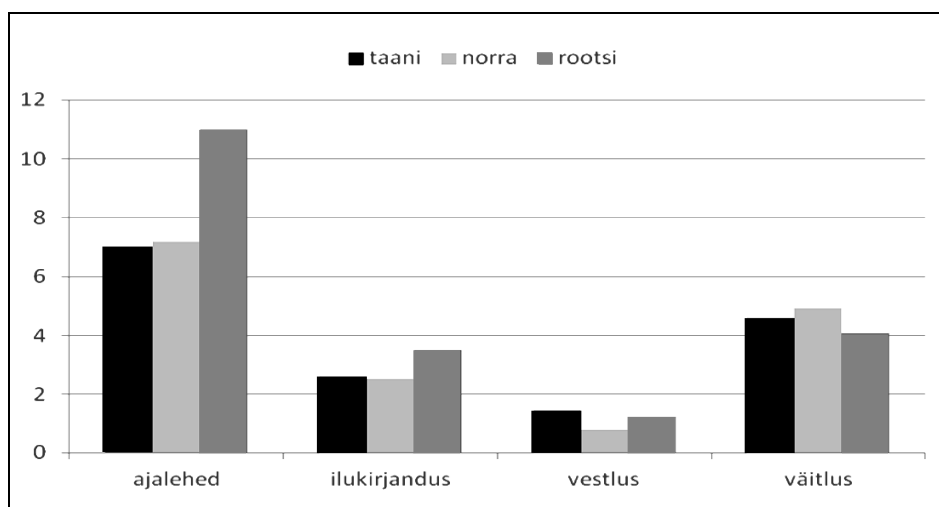
Et saada täielikum ülevaade passiivi kasutamisest nimetatud keeltes üldiselt, on uuringusse kaasatud nii kõne- kui ka kirjakeel. Kumbki meedium on lisaks sellele esindatud kahe žanriga – ajaleheartiklid ja ilukirjanduslikud tekstid (romaanid) kirjakeele esindajatena ning (argi)vestlused ja (parlamendi)väitlused suulise kõne esindajatena. Žanri valikul mängisid olulist rolli kaks aspekti. Esmalt oli tähtis see, et nii kõne- kui ka kirjakeel oleks esindatud võrdselt ning oluliste ja produktiivsete varieteetidega. Teisalt oli oluline, et valitud žanrid oleksid situatiivsete ja stilistiliste omaduste poolest üksteisest piisavalt erinevad, et oleks esindatud piisavalt lai keeleline variatsioon (vrd ka Biber *et al.* 1999: 15f).

---

vaid ühte analüütilist passiivivormi, nn *blive*-passiivi. Teiste vormide kasutuse kohta vt lähemalt nt Laanemets (2004).

Kõik neli žanrit on uurimuses esindatud ulatuslike korpustena.¹⁵⁵ Korpuste valikul oli olulisim kriteerium nende omavaheline võrreldavus kolme keele lõikes. Kasutatud empiiriline materjal koosneb seega kaheteistkümnest erinevast korpusest, sisaldades ühtekokku peaaegu 60 miljonit sõnet. Erinevate žanrite vahel on jaotus järgmine: üle 50 mln sõne ajaleheartikleid, u 3 mln ilukirjanduslikke tekste ja sama palju vestlusi ning veidi üle 30 000 sõne väitlusi (täpsemad andmed Tabelites 4.2 Kirjakeele korpused ja 4.3 Kõnekeele korpused).

Kvantitatiivsed analüüsid (peatükk 5) ei näidanud suuri keeltevahelisi erinevusi üldises passiivi kasutuses, vt Joonis 1. Suurimad erinevused ilmnisid žanrites *ajaleheartiklid* ja *vestlused*. Esimesel juhul ilmnes, et rootsi ajaleheartiklites kasutatakse passiivi peaaegu poole rohkem kui taani ja norra keeles. Samas oli vestlustes – kus üldiselt kasutatakse väga vähe passiivi – passiivi kasutussagedus norra keeles peaaegu poole madalam kui taani ja rootsi keeles.

Joonis 1.

Kui vaadata passiivi esinemissagedust erinevate žanrite lõikes, on nende suhteline järjestus – žanrist, kus kasutatakse kõige rohkem passiivi, žanrini, kus esineb kõige vähem passiivi – kõigis kolmes keeles samane:

- (3) ajaleheartiklid > väitlus > ilukirjandus > vestlus

¹⁵⁵ Võimalusel kasutati juba olemasolevaid korpuseid (vt lähemalt kasutatud korpuste nimekirja töö lõpus). Sobivat korpust ei õnnestunud leida taani ilukirjanduse kohta, samuti on väitluskorpus koostatud selleks konkreetseks uuringuks kolme riigi parlamendiväitluste põhjal.

Passiivi kasutatakse enim kirjalikus žanris *ajaleheartiklid*, seejärel suulises žanris *väitlus*, siis teises kirjalikus žanris *ilukirjandus* ning viimaks suulises žanris *vestlus*. Analüüsi tulemuste põhjal võib seega järeldada, et passiivi kasutamine ei sõltu ainult meediumi olemusest (suuline või kirjalik), nagu seda varem on oletatud, vaid ka konkreetsest žanrist ja selle situatiivsetest ja stilistilistest omadustest. Seega, mida ametlikum (formaalsem) on žanri stiil, seda sagedasem on passiivi kasutus, olenemata sellest, kas tegemist on suulise või kirjaliku meediumiga.

Suuremad erinevused keelte vahel ilmnevad siis, kui vaadelda eraldi morfoloogilise (s-passiiv) ja perifrastilise passiivi (*blive*-passiiv) esinemissagedust nelja žanri lõikes. Selle analüüsi põhjal ilmnes, et erinevused taani ja norra keele vahel ei ole eriti suured, samas kui rootsi keel erineb teistest märgatavalt.

Taani ja norra keeles ei paista kumbki passiivivorm silma eriti dominantse või marginaalse kasutussageduse poolest üheski neljas žanris. Samas on žanrite lõikes märgatavad erinevused. Taani keeles kasutatakse morfoloogilist passiivi nelja žanri lõikes 23% ja 64% vahel ning perifrastilist passiivi vastavalt 36% ja 77% vahel. Norra keeles on vastavad kasutussageduse vahemikud 20–50% morfoloogilist passiivi ja 50–80% perifrastilist passiivi. Rootsi keeles seevastu domineerib morfoloogiline passiiv kõigis neljas žanris (jäädes vahemikku 85,5–97%), samas kui perifrastilise passiivi kasutussagedus on vastavalt väga madal, jäädes vahemikku 3–14,5%.

Taani ja norra keele morfoloogilise passiivi harvemat kasutussagedust saab ühest küljest selgitada sellega, et nendes keeltes ei ole nimetatud vormi ajaline paradigma täielik, see tähendab, et morfoloogilisel passiivil puuduvad nendes keeltes liitmeneviku vormid ning ka lihtmeneviku moodustamine on piiratud. Rootsi keeles sarnaseid piiranguid ei ole ning morfoloogilist passiivi on võimalik kasutada kõigis ajavormides. Käesoleva töö analüüsid näitasidki, et norra keele korpustes esines morfoloogilist passiivi (s-passiiv) lisaks infiniitivile vaid olevikus. Taani keeles esines lisaks eelnevatele ka lihtmenevikku, kuid selle vormi esinemissagedus oli marginaalne (võrreldes nii sama keele perifrastilise passiivi kui ka rootsi keele morfoloogilise passiiviga).¹⁵⁶ Sellegipoolest ei mõjuta morfoloogilise alternatiivi puudumine taani ja norra keeles passiivi kasutamist minevikus. Võrreldes rootsi keelega, on minevikulise passiivi suhteline esinemissagedus võrreldav rootsi keelega. Seega kompenseeritakse nendes keeltes puuduvad minevikuvormid teise passiivi kasutamisega.

Olgugi et keeltevahelised erinevused näivad suhtelistest sagedustest lähtudes väga suured, ilmnevad neid tulemusi analüüsides ka keeltevahelised sarnasused. Tulemusi üldistades (jättes kõrvale konkreetsed relatiivsed esinemissagedused) ilmneb kõigis kolmes keeles sarnane seos passiivivormi esinemissageduse ja tekstitüübi (žanri) vahel: mida ametlikum (formaalsem) on teksti stiil, seda rohkem morfoloogilist passiivi kasutatakse, ja vastupidi – mida mitteametlikum on teksti stiil, seda rohkem esineb tekstis perifrastilist passiivi. Niisugune tendents kehtib ka rootsi keele puhul, olgugi et perifrastiline passiiv ei omanda

---

¹⁵⁶ Täpsemate tulemuste kohta vt Tabel 5.5 ja 5.6.

selles keeles üheski žanris domineerivat positsiooni (vrd perifrastilise passiivi osakaalu muutus 3%lt ajalehtedes 15%ni vestlustes).

Samuti tuleb esile tõsta, et seos passiivivormi ja žanri vahel on meediumi-ülene, nagu ilmnes ka passiivi üldise kasutussageduse puhul. See tähendab, et passiivi esinemissagedus ei sõltu ennekõike kirjalikust või suulisest meediumist, vaid konkreetse žanri situatiivsetest ja stilistilistest omadustest. Tulemuste võrdlus varasemate žanripõhiste uuringutega (Ryen 1999, aga ka Rehling 1934 ja Hansen 1967) kinnitasid hüpoteesi. Samas on varasemates uuringutes olnud esindatud vaid üks kõnekeele žanr, mistõttu oleksid edasised žanripõhised uuringud vajalikud, et saada kindlamaid teadmisi passiivivormi, meediumi ja žanri vaheliste seoste kohta.

Väitekirja kvalitatiivsed analüüsid (peatükid 6–10) on teostatud väiksema empiirilise materjali põhjal kui eelnimetatud 60 mln sõnet ning põhinevad kahel korpusel: ajalehe- ja vestluskorpusel. Materjali kogusuurus on vastavalt 4765 taani, 3096 norra ja 3176 rootsi keele passiivilauset.

Kuuendas peatükis kontrolliti varasemas kirjanduses enim levinud hüpoteesi morfoloogilise ja perifrastilise passiivi erinevustest skandinaavia keeltes, mille kohaselt morfoloogiline passiiv väljendab üldiseid tegevusi ja perifrastiline passiiv konkreetseid, üksikuid tegevusi (nt Mikkelsen 1975/[1911], Rehling 1934, Hansen 1967, Hovdhaugen 1977, Thorell 1973). Hüpotees ei leidnud täielikku kinnitust ühegi keele puhul, kuid samas võis täheldada tendentsi sellise korrelatsiooni poole.¹⁵⁷ Analüüsi tulemusena selgus, et lausetes, kus kasutati „vastupidist“ passiivivormi, anti tegevuse üldisust või konkreetset edasi teiste morfo-süntaktiliste või leksikaalsete vahenditega. Eriti olulist mõju avaldasid lause tõlgendamisel ajamäärused ja lauseliikmete määratus (*definiteness*).

Edasise analüüsi käigus uuriti lähemalt passiivse lause grammatilist subjekti ja agentadverbiaali ning nende seost animaatsuse (*animacy*) kategooriaga. Varasemad uuringud on näidanud, et aktiivsetes lausetes domineerivad animaatsed (elus) subjektid, samas kui objektid on üldjuhul inanimaatsed (elutud) (vt Dahl 2000, 2008). Sellest tulenevalt on passiivsetes lausetes kaks konkureerivat tegurit, mis võivad mõjutada subjekti valikut: ühest küljest tugev tendents eelistada animaatsed subjekte ning teisalt tõik, et passiivse lause subjekt on üldjuhul vastava aktiivse lause objekt, mis, nagu täheldatud, on tavaliselt inanimaatne. Analüüsi tulemusena selgus, et passiivsetes lausetes kasutatakse üldiselt rohkem inanimaatsed kui animaatsed subjekte, olgugi et vahe ei ole kuigi suur. Samas, kui vaadata eraldi morfoloogilist ja perifrastilist passiivi, ilmnevad huvitavad

---

¹⁵⁷ Seda hüpoteesi on rootsi keele seisukohast kahtluse alla seadnud ka Engdahl (2006). Samuti on taani keele kohta esitatud hüpotees, et morfoloogilise ja perifrastilise passiivi erinevust tuleks pigem käsitleda kui kõneviisi (*mood*) erinevust (Heltoft & Falster Jakobsen 1996, vt ka GDS 2011). Viimases käsitluses lähtutakse kõneleja perspektiivist, mille kohaselt väljendab morfoloogiline passiiv objektiivseid (mitte kõnelejaga seotud) lausungeid või reegleid ja norme ning perifrastiline passiiv subjektiivseid lausungeid, kus kõneleja vastutab lause sisu eest (*ibid*). Käesolevas väitekirjas ei ole seda hüpoteesi põhjalikult kontrollitud, kuna see eeldab suurema tekstuaalse konteksti kaasamist, mis kasutatud korpusete otsinguvõimalustest tulenevalt ei olnud teostatav.

erinevused uuritavate keelte vahel. Kõigis kolmes keeles (nii kirja- kui ka kõnekeeles) järgib morfoloogiline passiiv üldist tendentsi. Perifraatilise passiivi puhul on aga animaatsete subjektide osakaal suurem, mis on eriti silmatorkav rootsi keele puhul. Ka varasemad uuringud on näidanud, et rootsi keele perifraatiline passiiv eelistab subjekti positsioonis argumente, mida iseloomustavad omadused kontroll ja kavatsus (Sundman 1987, Engdahl 2006) – omadused, mida seostatakse elusate (animaatsete) entiteetidega. Analüüsi põhjal võib seega järeldada, et ka passiivsetes lausetes on üsna tugev tendents eelistada animaatsed subjekte, olgugi et sel juhul on tegemist grammatilise ja mitte loogilise subjektiga. Seos subjekti ja animaatsuse vahel ei ole nii selge kui aktiivsetes lausetes, kuid on tõenäoliselt just selgitatav kahe tendentsi koosmõjuna – animaatsete subjektide ja inanimaatsete objektide eelistamisena.

Lisaks grammatilisele subjektile uuriti 7. peatükis ka nn agentadverbiaali ehk loogilist subjekti. Kvantitatiivne analüüs kinnitas varasemate uuringute tulemusi, mille kohaselt ei ole agentadverbiaali (loogilise subjekti) eksplitsiitne esitamine (eessõnafaasi *af/av* ('poolt') + *NP* abil) passiivilauses eriti sage ning esineb vaid umbes 10% juhtudest (vt Holm 1967, Kirri 1974, Silén 1997). Lisaks sellele selgus, et agentadverbiaal lisatakse lausele sagedamini kirja- kui kõnekeeles ning vastupidiselt varasematele uuringutele (Silén 1997) võib täheldada selle sagedasemat esinemist perifraatilise, mitte morfoloogilise passiiviga. Eksplitsiitsete agentadverbiaalide semantiline analüüs näitas, et iseäranis kirjakeeles kasutati sagedasti erinevaid institutsioone, riike või muid kollektiivseid üldnimetisi personifitseeritud tähenduses.

Töö järgnevatel peatükkides (8–9) uuriti lähemalt passiivi kasutamist erinevates süntaktilistes konstruktsioonides. Olulisim neist oli passiivi esinemine koos modaaltegusõnadega. Nagu viiendas peatükis läbi viidud kvantitatiivsest analüüsist selgus, esineb passiiv sageli modaaltegusõna komplemendina. See kehtib ennekõike morfoloogilise s-passiivi ja iseäranis taani kõnekeeles kohta, kus tervelt 89% kõigist morfoloogilistest passiividest esinesid modaaltegusõna komplemendina (kirjakeeles vastavalt 40%). Ka norra keeles kasutatakse morfoloogilist passiivi tihti modaaltegusõnaga (suulises kõnes u 60% juhtudest, kirjakeeles vastavalt u 40%). Sama ei saa väita rootsi keele kohta, kus morfoloogiline passiiv esineb modaaltegusõna komplemendina vaid umbes ühes neljandikus kõigist juhtudest. Vastupidiselt morfoloogilisele passiivile jääb perifraatilise passiivi esinemissagedus modaaltegusõna komplemendina kõigis keeltes keskmiselt alla 10%.

Varasemas kirjanduses on erinevaid modaalsusi seostatud erinevate passiivivormidega, väites, et morfoloogilist passiivi kasutatakse deontilise modaalsusega ja perifraatilist passiivi episteemilise modaalsusega (Mikkelsen 1975/[1911], Brandt 1999 jt). Seda väidet kontrolliti nelja peamise modaaltegusõna (*skulle* 'pidama', *kunne* 'võima', *mätte* 'tohtima', *vill* 'tahtma')¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Taani, norra ja rootsi modaalterbid (mis on esitatud taani/norra ortograafiat järgides) on tunduvalt mitmetähenduslikumad, kui vastetest ilmneb. Käesoleval juhul on esitatud vaid olulisim tähendusvaste.

abil. Analüüsi tulemusena selgus, et seosed ei ole nii selgepiirilised, kui varasem kirjandus on väitnud ning erinevaid modaalseid tähendusi väljendatakse nii ühe kui ka teise passiiviga. Samas tuleb märkida, et laused, mis väljendasid episteemilist modaalust, olid üldiselt väga harvad, mistõttu on üldistuste tegemine raskendatud. Kui vaadelda üksikute modaalteguõnade kasutust, siis kõik peale *ville* ('tahtma') esinesid sagedamini morfoloogilise passiiviga. Eriti sage oli juba varem mainitud taani keele morfoloogiline s-passiiv, mis modaalteguõnaga *skulle* ('pidama') moodustab 65% kõigist morfoloogilistest passiivilausetest taani kõnekeeles. Selline sage s-passiivi kasutamine modaalteguõnaga *skulle* (mis tähistab reeglist või normist tulenevat kohustust) mõjutab kindlasti morfoloogilise passiivi tõlgendamist kui konstruktsiooni, mida kasutatakse üldistes, objektiivsetes kontekstides (*objective mood*), nagu nt normid ja reeglid.

Kokkuvõttes võib öelda, et keeltevahelised erinevused on ennekõike tingitud konkreetsete modaalteguõnade (täenduslikest) erinevustest üksikutes keeltes ja vähemal määral erinevustest nende kasutamisel morfoloogilise või perifrastilise passiiviga. Erinevused keelte vahel, nagu ka erinevused kirja- ja kõnekeeles vahel, on pigem seotud kasutussageduse, mitte modaalsuse tüübiga.

Lisaks modaalsele konstruktsioonidele uuriti passiivi kasutust teistes komplekssetes süntaktilistes konstruktsioonides, nt *raising construction* ehk *reportive passive* (vt ka Ørsnes 2011a, 2011b) või kompleksne ehk topeltpassiiv (Engh 1994) jm. Nimetatud konstruktsioonide osakaal on üldiselt marginaalne, samas esineb neid nii kõnes kui kirjas. Olulisim erinevus keelte vahel oli see, et nii taani ja norra keeles esines uuritud komplekssetes süntaktilistes konstruktsioonides ka perifrastilist passiivi, samas kui rootsi keeles perifrastilist passiivi nendes konstruktsioonides ei kasutatud. Sellest tulenevalt võib järeldada, et rootsi keeles on perifrastilise passiivi kasutamine allutatud teatud süntaktilistele restriksioonidele, mida taani ja norra keeles (samal määral) ei esine.

Väitekirja viimases analüüsipeatükis uuriti passiivis kasutatavate teguõnade leksikaal-semantilisi omadusi. Analüüsi eesmärk oli kontrollida passiivivormi ja verbilekseemi tähenduse (sh polüseemia) seoste hüpoteesi (vt Engdahl 1999). Uuringu tulemused näitasid, et verbilekseemide hulk, mida esineb nii morfoloogilise kui ka perifrastilise passiivi vormis, ei ole eriti suur. Taani ja norra keeles moodustavad sellised teguõnad umbes ühe kolmandiku ning rootsi keeles vaid ühe viiendiku kõigist passiivis kasutatud teguõnadest. Samuti näitas 15 kõige sagedasema morfoloogilises ja perifrastilises passiivis teguõna võrdlus suuremat sarnasust taani ja norra keele vahel, samas kui rootsi keel eristub teistest. Norra ja taani keeles on umbes pooled teguõnadest samad nii morfoloogilise kui perifrastilise passiivi kõige sagedamate teguõnade seas. Rootsi keeles seevastu moodustavad nende kahe loetelu ühisosa vaid kaks teguõna: *kalla* ('kutsuma, nimetama') ja *påverka* ('mõjutama'). Teisest küljest ühtivad rootsi morfoloogilises passiivis sagedasti esinevad teguõnad taani ja norra vastavate teguõnadega.¹⁵⁹ Neid teguõnu iseloomustab väga lai ja üldine

¹⁵⁹ Päril sarnaseid teguõnu oli kokku viis: *bruge/bruke/ använda* 'kasutama', *gøre/gjøre/göra* 'tegema', *sige/si/säga* 'ütlemata', *tage/ta/ta* 'võtma' ja *kalde/kalle/kalla* 'kutsuma'.

tähendus, samuti esineb nende seas (vastupidiselt perifrastilisele passiivile) ka performatiivseid ja kognitiivseid verbe. Rootsi keele sagedasemate perifrastilises passiivis kasutatavate tegusõnade seast võis aga leida tähenduselt spetsiifilisemaid tegusõnu. Mitmed nendest tähistavad tegevusi, mis aktiivses lauses nõuavad tihti animaatsset objekti (tegevus on suunatud või mõjutab animaatsset objekti). See tulemus ühtib 7. peatükis esitatud tulemustega, kus selgus, et iseäranis rootsi keele perifrastilise passiivi (grammatiline) subjekt on animaatsne.

Viimases peatükis läbi viidud tegusõna polüsemsete tähenduste ja passiivi vormi vahelistest seoste analüüsid ei andnud üheseid tulemusi. Ühe tegusõna puhul (*kalde/kalle/kalla* 'kutsuma') joonistus välja üsna selge seos tegusõna kahe tähenduse ja passiivi vormi vahel. Teise uuritud tegusõna (*göre/gjøre/göra* 'tegema') puhul seost ei ilmnunud. Nimetatud seose kinnitamiseks või ümberlõkkamiseks on vaja läbi viia lisauuringuid.

Käesolevas doktoritöös uuriti erinevaid faktoreid, mis võivad mõju avaldada morfoloogilise ja perifrastilise passiivi kasutamisele taani, norra ja rootsi keeles. Keelte omavahelisest võrdlusest ilmnes, et esineb nii sarnaseid tendentse kui ka keeltevahelisi erinevusi. Üldiselt võib tõdeda, et taani ja norra keel on omavahel sarnasemad, samas kui rootsi keel eristub mitmes punktis ülejäänutest. Siiski võib ka taani ja norra keele vahel täheldada erinevusi. Analüüside põhjal võib järeldada, et norra keeles on kõige vähem piiranguid morfoloogilise ja perifrastilise passiivi kasutamisel. Mõlemad vormid on produktiivsed ja neid kasutatakse mitmetes süntaktilistes ja semantilistes kontekstides. Erinevused on ennekõike seotud vormidevahelise jaotusega erinevate žanrite lõikes, millest võib järeldada, et valiku tegemisel mängib olulist rolli ka stilistiline aspekt. Samas ei saa öelda, et see on vaid norra keelele omane tendents, sest sarnane suundumus ilmnes kõigis kolmes keeles. See tähendab, et mida ametlikum (formaalsem) on žanri stiil, seda rohkem morfoloogilist passiivi kasutatakse, olles vähem mõjutatud sellest, kas tegemist on suulise või kirjaliku meediumiga.

Nagu eelnevast diskussioonist nähtub, eristub rootsi keel teistest keeltest. Selles keeles on perifrastilise passiivi kasutamine allutatud erinevatele süntaktilistele ja leksikaal-semantilistele piirangutele, nt harv kasutamine erinevates (komplekssetes) süntaktilistes konstruktsioonides, eelistatav kasutamine teatud tähendusega verbidega ning sellest tulenevalt sagedasem animaatsse (grammatilise) subjekti esinemine.

LITTERATURLISTE

- Abraham, Werner & Larisa Leisiö (red.). 2006. *Passivization and typology. Form and function*. Typological Studies in Language 68. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Aijmer, Karin, Bengt Altenberg & Mats Johansson. 1996. *Languages in Contrast. Papers from a symposium on text-based cross-linguistic studies*, Lund 4–5 March 1994. Lund Studies in English 88. Lund: Lund University Press.
- Aijmer, Karin & Bengt Altenberg. 1996. Introduction. I: Karin Aijmer *et al.* (red.), 11–16.
- Allwood, Jens, Leif Grönqvist, Elisabeth Ahlsén & Magnus Gunnarsson. 2002. Göteborgskorpusen för talspråk. *Korpuslingvistik, NyS. Nydanske Sprogstudier* 30: 39–58.
- Anward, Jan. 1981. *Functions of passive and impersonal Constructions. A case study from Swedish*. Doktorafhandling. Uppsala University, Department of linguistics.
- Askedal, John Ole. 2010. Germanic Passive Constructions. I: John Ole Askedal, Ian Roberts & Tomonori Matsushita (red.), *Noam Chomsky and Language Descriptions*, 75–110. Amsterdam: John Benjamins.
- Asmussen, Jørg. 2000. Korpus 2000. Et overblik over projektets baggrund, fremgangsmåder og perspektiver. *Korpuslingvistik, NyS. Nydanske Sprogstudier* 30: 27–38.
- Asmussen, Jørg. 2006. Towards a methodology for corpus-based studies of linguistic change: Contrastive observations and their possible diachronic interpretations in the Korpus 2000 and Korpus 90 General Corpora of Danish. I: Andrew Wilson, Dawn Archer & Paul Rayson (red.), *Corpus linguistics around the world*. Selection of papers delivered at the Corpus Linguistics 2003 Conference, held at Lancaster University in April 2003, 33–48. Amsterdam: Rodopi.
- Barðdal, Jóhanna & Valéria Molnár. 2003. The passive in Icelandic – compared to Mainland Scandinavian. I: Jorunn Hetland & Valéria Molnár (red.), *Structures of Focus and Grammatical Relations*, 231–260. Linguistische Arbeiten 477. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Becker-Christensen, Christian. 2001. Den grædte pige og lignende historier. Om perfektum participium efter blive og være og som adled. I: Pia Jarvad, Frans Gregersen, Lars Heltoft, Jørn Lund & Ole Togeby (red.), *Sproglige åbninger. E som Erik, H som 70. Festskrift til Erik Hansen*, 119–139. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bergenholtz, Henning. 1990. DK87-DK90: Dansk korpus med almensproglige tekster. 3. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Aarhus Universitet, 32–42.
- Biber, Douglas. 1989. A typology of English texts. *Linguistics. An international journal of the language sciences* 27: 3–43.
- Biber, Douglas. 1990. Methodological Issues Regarding Corpus-based Analyses of Linguistic Variation. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 5(4): 257–269.
- Biber, Douglas. 1993. Representativeness in Corpus Design. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 8(4): 243–257.
- Biber, Douglas, Susan Conrad & Randi Reppen. 1998. *Corpus linguistics. Investigating Language Structure and Use*. Cambridge Approaches to Linguistics. Cambridge University Press.
- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad & Edward Finegan. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Longman.

- Bick, Eckhard. 2001. *En constraint grammar parser for dansk*. Institut for Sprog og Kommunikation, SDU Odense Universitet.
- Bjerre, Anne & Tavs Bjerre. 2007. Perfect and periphrastic passive constructions in Danish. *Nordic Journal of Linguistics* 30(1): 5–53.
- Björnström, Ebba. 1904. Om några olika sätt att uttrycka passiv betydelse i nusvenskan. *Språk och Stil* 4(1/2): 198–237.
- Blevins, James P. 2003. Passives and impersonals. *Linguistics* 39: 473–520.
- Bokmålsordboka*, Språkrådet. [tilgængelig på: <http://nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi>]
- Brandt, Søren. 1999. *Modal Verbs in Danish*. Travaux du cercle linguistique de Copenhague, Vol. XXX. Copenhagen: C. A. Reitzel.
- Bybee, Joan, Revere Perkins & William Pagliuca. 1994. *The evolution of grammar: tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Chomsky, Noam. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*, MIT Press.
- Christensen, Tanya Karoli. 2007. *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Doktorafhandling. Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter.
- Comrie, Bernard. 1981. Aspect and Voice: some reflections on perfect and passive. I: Philip J. Tedeschi & Annie Zaenen (red.), *Syntax and semantics*, vol. 14, *Tense and aspect*. New York: Academic Press.
- Comrie, Bernard. 1993. *Language universals and linguistic typology: syntax and morphology*. 2nd ed. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Comrie, Bernard. 2008. What is a Passive? I: Zarina Estrada Fernández *et al.* (red.), 1–18.
- Dahl, Östen. 2000. Egophoricity in discourse and syntax. *Functions of Language* 7(1): 37–77.
- Dahl, Östen. 2008. Animacy and egophoricity: Grammar, ontology and phylogeny. *Lingua* 118: 141–150.
- Diderichsen, Paul. 1962. *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal.
- Dyrberg, Gunhild, Dorrit Faber, Steffen Leo Hansen & Joan Tournay. 1988. Etablering af et juridisk tekstkorpus. *Hermes, Journal of Linguistics* 1: 209–227.
- Dyvik, Helge J. Jakhelln. 1980. Har gammelnorsk passiv? I: Even Hovdhaugen (red.) *The Nordic Languages and modern linguistics* 4, Oslo: Universitetsforlaget, 81–107.
- Engdahl, Elisabet. 1999. The choice between *bli*-passive and *s*-passiv in Danish, Norwegian and Swedish. *NORDSEM Report* 3. [Tilgængelig på: <http://www.ling.gu.se/~engdahl/passiv-w, anvendt 26.06.01>]
- Engdahl, Elisabet. 2000. Valet av passivform i modern svenska. *Svenskans beskrivning* 24: 81–90. Linköping Electronic Conference Proceedings. [Tilgængelig på: <http://www.ep.liu.se/ecp/006/007/ecp00607b.pdf>]
- Engdahl, Elisabet. 2001. Scandinavian Passives in HPSG. I: Arthur Holmer, Jan-Olof Svantesson & Åke Viberg (red.), *Proceedings of the 18th Scandinavian Conference of Linguistics*, vol. 2, (Travaux de l'institut de linguistique de Lund 39:2), 23–36. Lund: Universitetstryckeriet.
- Engdahl, Elisabet. 2006. Semantic and syntactic patterns in Swedish passives. I: Benjamin Lyngfelt & Torgrim Solstad (red.), 21–45.
- Enger, Hans-Olav. 1998. Forholdet mellom presens *s*-form og infinitiv *s*-form. *Maal og Minne* 2: 193–206.
- Enger, Hans-Olav. 2000. Verbendelsen *-s* i norsk bokmål: Bøyning eller avledning? I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 18: 9–36.

- Enger, Hans-Olav. 2001. Om s-passivens relasjoner til modalitet, aspekt og kasus. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 22(2): 411–433.
- Eng, Jan. 1977. Enkelte problem vil bli forsøkt oppstilt. I: Thorstein Fretheim (red.), *Sentrale problemer i norsk syntaks*, 47–67. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eng, Jan. 1994. *Verb i passiv fulgt af perfektum partisipp. Bruk og historie*. Oslo: Novus Forlag.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Falk, Hjalmar & Alf Torp. 1996/[1903–06]. *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Oslo: Bjørn Ringstrøms Antikvariat.
- Fernández, Zarina Estrada *et al.* (red.). 2008. *Studies in voice and transitivity = (Estudios de voz y transitividad)*. LINCOM Studies in Theoretical Linguistics 39. Muenchen: LINCOM Europa.
- Freidin, Robert. 1975. The Analysis of Passives. *Language* 51(2): 384–405.
- Galberg Jacobsen, Henrik & Peder Stray Jørgensen. 1998. *Dansk sprog. En grundbog*. Schönberg.
- GDS 2011 = Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011.
- Gregersen, Frans & Inge Lise Pedersen. 1991. Copenhagen as a speech community. I: Kjell Lars Berge & Ulla Britt Kotsinas (red.), *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden: föredrag från ett forskarsymposium*. Stockholm: MINS, 34. 57–69.
- Gunnarsson, Magnus. 2003. *GSLC Manualen*.
- Gustafson-Capková, Sofia & Britt Hartmann. 2006. *Manual of the Stockholm Umeå corpus version 2.0*. [Tilgjengelig på: <http://spraakbanken.gu.se/parole/Docs/SUC2.0-manual.pdf>, anvendt 10.08.2012.]
- Hagness, Kristin. 1978. *Bruken av passiv i et talemålsmateriale, delprosjekt av talemålsundersøkelsen i Oslo*. Hovedoppgave. Universitetet i Oslo, Institutt for nordisk språk og litteratur.
- Hansen, Aage. 1967. *Moderne Dansk*. Vol. 3. Grafisk Forlag.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. *Grammatik over Det Danske Sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heine, Bernd, Ulrike Claudi & Friederike Hünemeyer. 1991. *Grammaticalization. A conceptual framework*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Hellquist, Elof. 1922. *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: C. W. K. Gleerups Förlag.
- Heltoft, Lars. 1994. S-modus og perifrastisk modus. I: Nils Jørgensen, Christer Platzack & Jan Svensson (red.), *Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman 13.1.1994*, 155–165. Lund: Lunds universitet.
- Heltoft, Lars. 1996. Paradigmatic structure, word order and grammaticalization. I: Elisabeth Engberg-Pedersen, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft & Lisbeth Falster Jakobsen (red.), *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, 469–494. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Heltoft, Lars. 2006. Grammaticalisation as content reanalysis. The modal character of the Danish s-passive. I: Ole Nedergaard Thomsen (red.), *Competing models of linguistic Change. Evolution and beyond*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Heltoft, Lars & Lisbeth Falster Jakobsen. 1996. Danish passives and subject positions as a mood system. A content analysis. I: Elisabeth Engberg-Pedersen, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft & Lisbeth Falster Jakobsen (red.), *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, 199–234. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

- Heltoft, Lars, Jens Nørgård-Sørensen & Lene Schøsler. 2005. Grammatikalisering som strukturforandring. I: Lars Heltoft, Jens Nørgård-Sørensen & Lene Schøsler (red.), *Grammatikalisering og struktur*. København: Museum Tusulanum, Københavns Universitet.
- Henrichsen, Peter Juel & Jens Allwood. 2005. Swedish and Danish, spoken and written language. A statistical comparison. *International Journal of Corpus Linguistics* 10(3): 367–399.
- Holm, Gösta. 1952. *Om s-passivum i svenskan*. Lund: Gleerup.
- Holm, Gösta. 1967. Om s-passivum i svenskt talspråk. I: Gösta Holm (red.), *Svenskt talspråk*, 204–225. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Holmberg, Anders. 2002. Expletives and Agreement in Scandinavian Passives. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 4: 85–128.
- Hopper, Paul J. & Elizabeth Closs Traugott. 1993. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hovdhaugen, Even. 1977. Om og omkring passiv i norsk. I: Thorstein Fretheim (red.), *Sentrale problemer i norsk syntaks*, 15–46. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hulthén, Lage. 1944. *Studier i jämförande nunordisk syntax*. Göteborg: Göteborg University.
- Jaeggli, Osvaldo A. 1986. Passive. *Linguistic Inquiry* 17: 587–622.
- Johansson, Stig. 1998. On the role of corpora in cross-linguistic research. I: Stig Johansson & Signe Oksefjell (red.), *Corpora and Cross-linguistic Research. Theory, method, and case studies*, 3–24. Amsterdam, Atlanta, GA: Rodopi.
- Johansson, Stig. 2007. Contrastive linguistics and corpora. I: Wolfgang Teubert & Ramesh Krishnamurthy (red.), *Corpus Linguistics. Critical Concepts in Linguistics*, Vol I: 213–226. London, New York: Routledge.
- Johansson, Stig & Knut Hofland. 1994. Towards an English–Norwegian parallel corpus. I: Udo Fries, Gunnel Tottie & Peter Schneider (red.), *Creating and Using English Language Corpora*. Papers from the fourteenth International Conference on English Language Research on Computerized Corpora, Zürich 1993, 25–37. Amsterdam, Atlanta, GA: Rodopi.
- Kaiser, Elsi & Virve-Anneli Vihman. 2006. Invisible arguments. Effects of demotion in Estonian and Finnish. I: Benjamin Lyngfelt & Torgim Solstad (red.), 111–140.
- Keenan, Edward L. 1986. Passive in the world's languages. I: Timothy Shopen (red.), *Language typology and syntactic description*, vol. 1: *Clause structure*, 243–281. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kemmer, Suzanne. 1993. *The Middle Voice*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kirri, Arto. 1972. Om agent vid passivkonstruktioner. *Svenskans beskrivning* 5: 46–56.
- Kirri, Arto. 1974. Diatesstudier i svenskt talspråk. *Svenskans beskrivning* 8: 144–159.
- Kirri, Arto. 1975. *Studier över passivkonstruktioner i nysvenskt skriftspråk*. Meddelanden från institutionen för nordisk filologi vid Helsingfors universitet. Serie A, nr. 2, Helsingfors.
- Klinge, Alex. 1996. The Impact of Context on Modal Meaning in English and Danish. *Nordic Journal of Linguistics* 19: 35–54.
- Kulbrandstad, Lars Anders. 1998. *Språkets mönster. Grammatiska begreper og metoder*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Laanemets, Anu. 2004. *Dannelse og anvendelse af passiv i dansk, norsk og svensk*. Nordistica Tartuensia 11. Tartu: Tartu University Press.
- Laanemets, Anu. 2009. The passive voice in written and spoken Scandinavian. I: Marc Fryd (red.), *The passive in Germanic languages. GAGL: Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik* 49: 144–166.

- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*, Oxford: Blackwell.
- Langacker, Ronald W. & Pamela Munro. 1975. Passives and their meaning. *Language*, vol. 51(4): 789–830.
- Lauridsen, Karen. 1996. Text corpora in contrastive linguistics: Which type of corpus for which type of analysis? I: Karin Aijmer *et al.* (red.), 63–71.
- Lauridsen, Karen M. & Ole Lauridsen. 1989. Modalverber med passiv infinitiv i moderne dansk. I: Mette Kunøe & Erik Vive Larsen (red.) 2. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, 239–249. Århus: Århus Universitet.
- Leech, Geoffrey. 1992. Corpus linguistics and theories of language performance. I: Jan Svartvik (red.), *Directions in Corpus Linguistics*. Proceedings of Nobel Symposium 82, Stockholm, 4–8 August 1991. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 105–122.
- Leech, Geoffrey. 2000. Grammars of Spoken English. New Outcomes of Corpus-Oriented Research. *Language Learning* 50(4): 675–724.
- Lie, Svein. 1996. *Innføring i norsk syntaks*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lindquist, Hans & Magnus Levin. 2007. Apples and Oranges. On comparing data from different corpora. I: Wolfgang Teubert & Ramesh Krishnamurthy (red.), *Corpus Linguistics. Critical Concepts in Linguistics*. Volume I: 160–172. London, New York: Routledge.
- Lundskær-Nielsen, Tom & Philip Holmes. 2010. *Danish. A Comprehensive Grammar*. 2nd ed. Routledge.
- Lyngfelt, Benjamin. 2007. Mellan polerna. Reflexiv- och deponenskonstruktioner i svenskan. *Språk & stil* 17: 86–134.
- Lyngfelt, Benjamin & Torgrim Solstad (red.). 2006. *Demoting the Agent. Passive, middle and other voice phenomena*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lødrup, Helge. 2000. Exceptions to the Norwegian passive. Unaccusativity, aspect and thematic roles. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 18: 37–54.
- Løj, Mogens & Niels Erik Wille. 1985. Kan vi undvære passiv? eller: Kan passiv virkelig undværes? En undersøgelse af passivformernes grammatik, stilistisk og pragmatisk. *NyS. Nydanske Sprogstudier* 15: 5–42.
- Maling, Joan & Sigríður Sigurjónsdóttir. 1997. The “New passive” in Icelandic. I: Elizabeth Hughes, Annabel Greenhill & Mary Hughes (red.), *BUCLD 21: Proceedings of the 21st Annual Boston University Conference on Language Development, Volume 2*. Cascadilla Press, 378–389.
- Maling, Joan & Sigríður Sigurjónsdóttir. 2002. The ‘new impersonal construction’ in Icelandic. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 5: 97–142.
- McEnery, A. M. & Richard Z. Xiao. 2007. Parallel and comparable corpora: What are they up to? I: *Incorporating Corpora: Translation and the Linguist*. Translating Europe. Multilingual Matters, Clevedon.
- McEnery, Tony, Richard Xiao & Yukio Tono. 2006. *Corpus-Based Language Studies. An advanced resource book*. London, New York: Routledge.
- Mikkelsen, Kristian. 1975/[1911]. *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, Frans. 1972. 22 radioavis: *Kommunikationskritisk analyse af 22-radioavisen*. Grenå: GMT.
- Næs, Olav. 1965. *Norsk grammatikk*, Oslo: Fabritius & sønners Forlag.
- NRG 1997 = Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997.
- Nuyts, Jan. 2006. Modality: Overview and linguistic issues. I: William Frawley (red.), *The Expression of Modality*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1–26.

- ODS = *Ordbog over det danske Sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. [tilgængelig på: <http://ordnet.dk/ods/>]
- Oostdijk, N. 1988. A Corpus Linguistic Approach to Linguistic Variation. *Literary and Linguistic Computing*. Vol. 3(1): 12–25.
- Palmer, F.R. 2001. *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge university press.
- Propst, Ron. 2000. From reflexive to passive in Scandinavian: a recursive cycle. *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 10. Proceedings of the Tenth International Conference of Nordic and General Linguistics, red. Guðrún Þórhallsdóttir. Institute of Linguistics, University of Iceland, 203–212.
- Rehling, Erik. 1934. Om brug af passiv på dansk. I: *Studier tilegnede Verner Dahlerup paa femoghalvfjerdsdaarsdagen*. *Danske Folkemaal*, 80–88. København, Aarhus: Universitetsforlaget.
- Rehling, Erik. 1936. *Det danske Sprog*. København.
- Retskrivningsordbogen*. 2001. Dansk Sprognævn.
- Rosén, Victoria. 1988. Norsk passiv: En LFG-analyse. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1/2: 239–252.
- Ryen, Else. 1983. *Lov og lovmottaker. Pragmatisk analyse av lov om sosial omsorg*. Doktorafhandling. Institutt for rettsinformatikk. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ryen, Else. 1999. A Contrastive approach to the form and function of the passive voice. With reference to the academic writing of L2 students. I: Bernt Brendemoen, Elizabeth Lanza & Else Ryen (red.), *Language encounters across time and space. Studies in language contact*, 179–194. Oslo: Novus forlag.
- SAG 1999 = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999.
- Salkie, Raphael. 2007. Naturalness and contrastive linguistics. I: Wolfgang Teubert & Ramesh Krishnamurthy (red.), *Corpus Linguistics. Critical Concepts in Linguistics*. Volume IV: 336–351. London, New York: Routledge.
- Shibatani, Masayoshi. 1985. Passives and related constructions: A prototype analysis. *Language*, volume 61(4): 821–848.
- Shibatani, Masayoshi. 2006. On the conceptual framework for voice phenomena. *Linguistics*, 44(2): 217–269.
- Siewierska, Anna. 1984. *The Passive. A Comparative Linguistic Analysis*. London: Croom Helm.
- Silén, Beatrice. 1997. *Agentadverbialet i modern svenska*. Doktorafhandling. Studier i nordisk filologi 76. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Skautrup, Peter. 1944. *Det danske sprogs historie. Bind I: Fra Guldhornene til Jyske lov*. København.
- Sundman, Marketta. 1983. Control, subject, and voice in Swedish. *Papers from the Seventh Scandinavian Conference of Linguistics*, 101–112.
- Sundman, Marketta. 1987. *Subjektival och diates i svenskan*. Doktorafhandling. Åbo: Åbo Academy Press.
- Svartvik, Jan. 1966. *On voice in the English verb*. The Hague: Mouton.
- Svartvik, Jan (red.). 1992. *Directions in Corpus Linguistics*. Proceedings of Nobel Symposium 82, Stockholm, 4–8 August 1991. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Svensk ordbok*. 2009. Utgiven av Svenska Akademien. Norstedts.
- Talmy, Leonard. 1988. *Toward a cognitive semantics*. Cambridge, London: MIT Press.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Norstedts.
- Teubert, Wolfgang. 1996. Comparable or parallel corpora? *International Journal of Lexicography* 9(3): 238–276.

- Thorell, Olof. 1973. *Svensk grammatik*. Stockholm: Esselte Studium.
- Togeby, Ole. 2003. *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Tsunoda, Tasaku & Taro Kageyama (red.). 2006. *Voice and grammatical relations*. In *honor of Masayoshi Shibatani*. Typological Studies in Language 65. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- van der Auwera, Johan & Vladimir Plungian. 1998. Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2: 79–124.
- Vinje, Finn-Erik. 1975. *Verbalsyntaks. En oversikt*. Trondheim: Tapir.
- Vinje, Finn-Erik. 2002. *Moderne norsk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wessén, Elias. 1992. *Svensk språkhistoria*. Vol 3. Edsbruk: Akademitryck.
- Western, August. 1921. *Norsk riksmåls-grammatikk for studerende og lærere*. Kristiania: Aschehoug.
- Zaenen, Annie, Joan Maling & Höskuldur Thráinsson. 1985. Case and grammatical functions: The Icelandic passive. *Natural Language & Linguistic Theory* 3: 441–483.
- Zola Christensen, Robert & Lisa Christensen. 2005. *Dansk Grammatik*. Syddansk Universitetsforlag.
- Öhlin, Paul. 1918. *Studier over de passiva konstruktionerna il fornsvenskan*. Akademisk avhandling. Lund.
- Ørnes, Bjarne. 2011a. Passives and evidentiality: Danish reportive passives and their equivalents in German. *Acta Linguistica Hafniensia*. Vol. 43(1): 21–59.
- Ørnes, Bjarne. 2011b. The Danish Reportive Passive as a Non-Canonical Passive. *Text: Strukturen und Verarbeitung*. Georg-August-Universität Göttingen.
- Áfarli, Tor. 1992. *The Syntax of Norwegian Passive Constructions*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Áfarli, Tor. 2009. Passive participle agreement in Norwegian dialects. I: Marc Fryd (red.), *The passive in Germanic languages*. *GAGL: Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik* 49: 167–181.

Anvendte korpusser

- BySoc = BySociolingvistik, < <http://isvcbs.dk/~pjuel/BySoc> >
- Folketinget, *Spørgsmål til ministrene*, < <http://www.ft.dk> >
- GSLC = Göteborg Spoken Language Corpus. Dept. of Linguistics, Göteborg University, <<http://www.ling.gu.se/projekt/tal> >
- KorpusDK, Dansk skriftsprogskorpus, < <http://ordnet.dk/korpusdk> >
- NoTa = Norsk talespråkkorpus. Tekstlaboratoriet, Universitetet i Oslo, <<http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo> >
- Oslo Korpus av Taggede Norske Tekster (*bokmål* del), <<http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal> >
- Riksdagen, *Interpellationsdebat*, < <http://www.riksdagen.se/sv> >
- Storsuc, Språkbanken, < <http://spraakbanken.gu.se/eng> >
- Stortinget, *Muntlig spørretime*, < <http://www.stortinget.no> >
- VISL projekt (Visual Interactive Syntax Learning), avis-korpusser *Information* og *Göteborgs-Posten*, < <http://corp.hum.sdu.dk> >

Dansk skønlitterært korpus

Hultberg, Per. 1993. *Requiem*. Gyldendal.

Høeg, Peter. 1994. *Frøken Smillas fornemmelse for sne*. Rosinante.

Jensen, Carsten. 2006. *Vi, de druknede*. Gyldendal.

Jepsen, Erling. 2006. *Frygtelig lykkelig*. Borgen.

Jessen, Ida. 2001. *Den der lyver*. Gyldendal.

Madsen, Svend Åge. 2010. *Mange sære ting for*. Gyldendal.

Ramsland, Morten. 2005. *Hundehoved*. Rosinante.

Rifbjerg, Klaus. 2003. *Nansen og Johansen. Et vintereventyr*. Gyldendal.

Sørensen, Jens Smærup. 2009. *Mærkedage. En historie*. Gyldendal.

Thorup, Kirsten. 2000. *Bonsai*. Gyldendal.

BILAG I TAGINGSNØGLE

tag: <w_123_456_789_0ij>

De første seks parametre angiver passivkonstruktionernes formelle og syntaktiske egenskaber. Først angives passivtype (1): s-passiv eller blive-passiv. Derefter angives tempus (2), og hvilken sætningstype (3) passiven forekommer i. Under det sidste markeres også forekomst i infinitivfraser. Det fjerde parameter (4) angiver type af modalverbum med passiv komplement. Derefter bliver passivkonstruktioner med formelt subjekt (5) markeret. Parameter (6) angiver eventuel forekomst af adverbelle led i forbindelse med konstruktioner i (5). Parameter (7) er til markering af aspekt (ikke anvendt i nærværende undersøgelse).

De sidste fem parametre markerer egenskaber ved agentadverbial og subjekt. Parameter (8) viser om agentadverbial er udtrykt eksplicit eller ikke. Der markeres også forekomsten af andre typer af adverbialer, som angiver årsag eller kilde til handlingen. Parameter (9) angiver om den eksplicitte Agent er animat eller inanimat. De sidste tre parametre karakteriserer passivsætningens subjekt. De angiver henholdsvis om subjektet er animat eller inanimat (0), om subjektet er et nomen, en (led)sætning eller en infinitivfrase (i), og til sidst hvilken syntaktisk funktion subjektledet får tildelt af det tilsvarende aktive verbum (j).

(1) passiv	(2) tempus	(3) sætningstype	(3) modalv.	(4) upersonlig passiv	(5) argument på a/A-plads	(6) aspekt	(7) Agent1	(8) Agent2	(9) subjekt1	(i) subjekt2	(j) subjekt3
S – s-passiv	I – infinitiv	H – hovedsætning	K – kunne	U – formelt subj (intr.v.)	L – lok		A (af + NP)	H – person	A – animat	P – pronomen	O – dir. obj
B – blive-passiv	P – præsens	L – ledsætning	S – skulle	E – egentl. subj	A – kvant/neg		Q (ikke eksplicit)	S – sag (ikke levende)	I – inanimat	N – substantiv	I – indir. obj
V – være-passiv	T – præteritum	R – relativsætning1	V – ville	Q – ingen	X – ubestemt		M – med	K – kollektiv	F – formel	F – formel/ upers	F – formel/ upers
F – få-passiv	K – perfektum	S – spørgsmål	M – måtte				V – ved	C – årsag	D – foreløbigt	S – (led) sætning	P – præp.obj.
Q – ikke passiv	L – pluskvamperf	I – infinitivfrase	B – burde				F – fra .. side	D – dyr	K – kollektiv	I – infinitiv-frase	Q – uklar
	F – futurum	V – relativsætning2	T – turde				U – utav	Q – ikke eksplicit	Q – uklar	Q – ubestemt	
	Q – ubestemt	D – dobbeltpassiv	F – få				B – blandt				
		P – paratakse	L – låta				L – mellem				
		Q – ubestemt	Q – ingen				H – hos				
							P – på grund af				

CURRICULUM VITAE

Name: Anu Laanemets
Date of birth: 23.11.1977
Nationality: Estonian
Phone: +372 5656 4756
E-mail: anu.laanemets@ut.ee

Education:

2004–2012 PhD student at the Institute of Germanic, Romance and Slavonic Languages and Literatures, University of Tartu
2007 Copenhagen Business School, Denmark, doctoral studies
2007 University of Gothenburg, Sweden, doctoral studies
2001–2004 MA (Scandinavian languages), Dept. of Germanic and Romance Languages and Literature, University of Tartu
2000 University of Aarhus, Danish language and literature studies
2000 Aarhus Business School, lexicography studies
1999–2000 University of Oslo, Norwegian language and literature for foreigners
1996–2001 BA (Norwegian language and literature), Dept. of Germanic and Romance Languages and Literatures, University of Tartu, *cum laude*

Professional experience:

03.2008–... Lecturer, Scandinavian linguistics, Department of Scandinavistics, University of Tartu
01.2005–02.2008 Assistant, Danish philology, Department of Scandinavistics, University of Tartu
01.2005–08.2005 Extraordinary Researcher, Department of Scandinavistics, University of Tartu
09.2004–12.2004 Assistant, Danish philology, Department of Scandinavistics, University of Tartu

Administrative activities:

2008–... Head of the Department of Scandinavistics, University of Tartu
2008–... BA and MA programme manager, Department of Scandinavistics, University of Tartu
2008–... Member of the curricula development board in the field of Germanic, Romance and Slavonic philology, University of Tartu
2008–... Member of the Academic Affairs Committee of the Faculty of Philosophy, University of Tartu

- 2008–... Member of the Accreditation of Prior and Experiential Learning committee of the Institute of Germanic, Romance and Slavonic Languages and Literatures, University of Tartu
- 2007–... Member of the Council of the Institute of Germanic, Romance and Slavonic Languages and Literatures, University of Tartu

Publications:

- Laanemets, A. (forthcoming) “The Passive Voice in Spoken and Written Danish, Norwegian and Swedish: A comparative corpus-based study”. – *Languages in Contrast*
- Laanemets, A. (2009) “The passive voice in written and spoken Scandinavian”. – *The passive in Germanic languages*, M. Fryd (ed.), *GAGL: Groninger Arbeiten zur germanistischen Linguistik* 49:144–166.
- Zilmer, K. & A. Laanemets (2006) “Nu kan jeg några nye ord som jeg kan legga in i svenska meningar. Svensk som bakgrunnspråk ved innlæring av norsk”. – *NOA. Norsk som andrespråk* 1: 49–59.
- Laanemets, A. (2006) “Passiv i svensk, norsk og dansk: en kvantitativ undersøgelse”. – *Svenskans beskrivning* 28, Örebro Universitet. 159–167.
- Laanemets, A. (2004) *Dannelse og anvendelse af passiv i dansk, norsk og svensk*. Nordistica Tartuensia 11. Tartu: Tartu University Press.
- Laanemets, A. & M. Pesti (2003) “Koncept til en ny dansk-estisk ordbog”. – *Nordiske Studier i Leksikografi* 6, Nordisk forening for leksikografi, Tórshavn. 169–179.

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Anu Laanemets
Sünniaeg: 23.11.1977
Kodakondsus: Eesti
Telefon: 5656 4756
E-post: anu.laanemets@ut.ee

Haridus:

2004–2012 TÜ germaani-romaani filoloogia doktoriõpe
2007 Copenhagen Business School, doktoriõpingud
2007 Göteborgi ülikool, doktoriõpingud
2001–2004 TÜ germaani-romaani filoloogia magistriõpe, MA
(skandinavistika)
2000 Aarhusi ülikool, taani keel ja kirjandus
2000 Aarhusi Majanduskõrgkool, leksikograafia
1999–2000 Oslo Ülikool, Norra keel ja kirjandus välismaalastele
1996–2001 TÜ germaani-romaani filoloogia bakalaureuseõpe, BA
(norra keel ja kirjandus), *cum laude*

Teenistuskäik:

03.2008–... skandinaavia keeleteaduse lektor, TÜ
01.2005–02.2008 taani filoloogia assistent, TÜ
01.2005–08.2005 erakorraline teadur, skandinavistika, TÜ
09.2004–12.2004 taani filoloogia assistent, TÜ

Administratiivtöö ja muud kohustused:

2008–... skandinavistika osakonna juhataja
2008–... skandinaavia keelte ja kultuuride BA ja MA õppekavade
programmijuht
2008–... germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituudi
programminõukogu liige
2008–... filosoofiateaduskonna õppekomisjoni liige
2008–... germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituudi VÕTA
komisjoni liige
2007–... germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituudi nõukogu
liige

Publikatsioonid:

Laanemets, A. (ilmumas) “The Passive Voice in Spoken and Written Danish, Norwegian and Swedish: A comparative corpus-based study”. – *Languages in Contrast*
Laanemets, A. (2009) “The passive voice in written and spoken Scandinavian”. – *The passive in Germanic languages*, M. Fryd (toim.), *GAGL: Groninger Arbeiten zur germanistischen Linguistik* 49:144–166.

- Zilmer, K. & A. Laanemets (2006) “*Nu kan jeg några nye ord som jeg kan legga in i svenska meningar. Svensk som bakgrunnspråk ved innlæring av norsk*”. – *NOA. Norsk som andrespråk* 1: 49–59.
- Laanemets, A. (2006) “Passiv i svensk, norsk og dansk: en kvantitativ undersøgelse”. – *Svenskans beskrivning* 28,  rebro Universitet. 159–167.
- Laanemets, A. (2004) *Dannelse og anvendelse af passiv i dansk, norsk og svensk*. Nordistica Tartuensia 11. Tartu: Tartu University Press.
- Laanemets, A. & M. Pesti (2003) “Konsept til en ny dansk-estisk ordbog”. – *Nordiske Studier i Leksikografi* 6, Nordisk forening for leksikografi, T rshavn. 169–179.

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE SCANDINAVICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Kristel Zilmer.** 'He drowned in Holmr's Sea – his cargo-ship drifted to the sea-bottom, only three came out alive' Records and representations of Baltic traffic in the Viking Age and the early Middle Ages in early Nordic sources. Tartu, 2005.